

ПОРОГИ

ВИБРАНЕ

1988
1990

Дніпропетровськ

П О Р О Г И
В И Б Р А Н Е

ПОРОГ
ЛИТЕРАТУ
РА И ИСТЕ
ЦТВО ГРОМА
ДСЬКЕ ЖИТТЯ
Д. П. ЯНЦІ

НЕВЖЕ ЗА
ДАРМА КИ-
ЛЬКНІ СЕРЦЬ
ГОРІЛО ДО
ТЕБЕ НАЙ-
СВЯТІШОЮ
ЛЮБОВЬЮ?

ПОРОГ

П О Р О Г И

Літературно-мистецький
і громадсько-політичний
самвидавний журнал
Дніпропетровськ
1988-1990 рр.

Числа 1-9

В И Б Р А Н Е

У п о р я д н и к и

Раїса ЛИША

Юрій ВІВТАШ

Орися СОКУЛЬСЬКА

КИЇВ
СМОЛОСКІП
2009

ББК 63. 3(4УКР) 6я43
П59

Громадсько-політичний і літературно-мистецький журнал «Пороги», який виходив в Дніпропетровську – Січеславі впродовж 1988-90 рр. зусиллями групи нонконформістів – дисидентів, мистців і літераторів, вибрані матеріали з дев'яти чисел якого увійшли до цього видання, був і є прикметним культурним феноменом й документом орієнтованої опозиційної думки, зокрема Сходу України, Наддніпрянщини та авангардних творчих пошуків в період переходу від «пізньосовєтської» андеґраундної творчості до дискурсів вже часів незалежності, спробою вислову і пошуків в період граничного «зламу часів» й епох. В його матеріалах кризи й розладу тоталітарної свідомості протистоїть національно-демократична політологічна парадигма й перспектива. Національні християнсько-консервативні вартості органічно знаходять нову відповідну часові форму вислову в авангардних за виразом пронизливо-ліричних поетичних експериментах й пошуках, в формах графіки, фотографій, колажів. «Інше» бачення світу, «інші» альтернативи колоніальній і постколоніальній заскорузлості визначають концепцію прикметного й яскравого для тих часів і актуального й нині за змістом і духом видання.

Передмови Раїса Лиша,
Юрій Вівташ

Замість післямови Лідія Яценко

ISBN 966-8499-38-7

© «Смолокип», 2009
© Редакційна колегія, 2009
© Дизайн, С. Алієв-Ковика, 2009

Раїса ЛИША

«ПОРОГИ» – МІТ ВОЛІ

Звідки виринає в нас оце неочікуване відчуття певности, що світ створений задля спілкування вільних особистостей? І воно не зникає, як зникають ілюзії. Притім що довкола аж кишить від ненаситних спроб поневолення іншого, всього і всіх...

Ця книга – вибране з самвидавного літературно-мистецького і громадсько-політичного журналу «Пороги», що виходив у Дніпропетровську (Січеславі) у 1988-90 рр. в річичці дій Української Асоціації Незалежної Творчої Інтелігенції (УАНТІ). Всього вийшло дев'ять чисел. Матеріяли відібрано згідно з рубриками розділів, що були представлені в структурі журналу.

«Пороги» – одне з найперших вільних українських видань, поруч з «Кафедрою» у Львові, «Євшан-зіллям» у Коломиї, «Кальміюсом» на Донбасі, що виникли услід за славнозвісним «Українським вісником» Вячеслава Чорновола.

В роки «перебудови» та «гласности» колапсуючої «імперії комунізму» власне ці видання розвивали атмосферу страху, розкріпачували думку і творчість і вчинили справжній прорив в Україні до дійсної свободи слова. Ефект їх дії, попри мізерні накладі, був надзвичайний.

Адже в них відкрито ставилися насущні і давно назрілі питання українського життя, про які більшість все ще боялася навіть заїкнутися, публікувалися думки тих, кого влада ще недавно тримала у тюрмах, чії твори трактувалися як ворожі і не мали жодного шансу з'явитися в офіційних виданнях.

Ідея журналу виникла в нашому тісному гурті поетів і інакодумців, що утворився в Дніпропетровську у 1976 р. й витримав, як своєрідний творчий феномен того часу, усі нелегкі випробування «брежнєвщини» і «застою». Ідея витала десь в наших думках і розмовах і ніби чекала слушної миті. Ось тому, коли Іван Сокульський у 1988 р. повернувся нарешті з другого ув'язнення, і назустріч уже сунув лавиною інший

незнаний час – внутрішньо ми до видання журналу були цілком готові. Головним редактором і чільним засновником «Порогів» став Іван Сокульський – поет і в'язень сумління, член Української Гельсінської Групи, чиє ім'я в козацькому краї звучало як символ свободи. Редакційну колегію утворили Юрій Вівташ, Раїса Лиша, Оріся Сокульська. (Нас четверо разом з Іваном – це й був, властиво, наш гурт; Оріся – педагог, неординарна особистість, попри те що сама віршів не писала, була повноправним суб'єктом нашого гурту, володіючи зокрема рідкісним даром сприймати і читати поезію як одкровення – хтозна, чи існував би гурт без цієї Орісиної віри в поезію як найвищу цінність?).

Активними авторами і членами редколегії стали також пристрасний дослідник української історії та культури, який мешкав на Донеччині, Ярослав Гомза та педагог, член УГГ Петро Розумний.

На початковому етапі до видання був причетний також донеччанин Григорій Гребенюк.

Особливу складність становило знайти друкарку, яка погодиться «таке» друкувати. Людина ризикувала втратити місце праці, і мало що ще могло бути. Крім того, друкарці потрібно було невідкладно бодай мінімально щось платити. Друкувала «Пороги» науковець, кандидат наук Надія Рожанська, закладаючи під копірку по п'ять листів. Так було надруковано 35 примірників першого числа.

Зшивали і клеїли ілюстрації вдома у Івана й Орісі вручну.

Отець Ярослав Лесів, який, фактично, хоча жив у Лужках на Івано-Франківщині, належав до нашого поетичного гурту, формально не був членом редколегії, але незважаючи на всю свою шалену й небезпечну на той час зайнятість справою виведення з катакомб та легалізації Української Греко-католицької Церкви, священником якої став, вийшовши з ув'язнення, він приділив «Порогам» серйозну увагу. Зокрема, допоміг у питанні друку – з церковних пожертв.

Завдяки йому та Михайлові Гориню, котрий також, через УРП, наскільки було можливо, підтримував журнал, ми отримали реальну можливість його робити і мати наклад бодай 50 примірників.

Одне з чисел навіть було надруковане «Солідарністю» у Вільнюсі на прохання о. Ярослава Лесіва накладом 1000 примірників.

Однак їх конфіскували під час відомих литовських подій із застосуванням танків проти мирної демонстрації.

Істотний внесок зробив о. Ярослав і як автор «Порогів» своїми статтями з проблем становлення Церкви в Україні, один з перших опрацьовуючи

новочасну ідеологію української Церкви, яку мислив активно причетною до цілого спектру життя народу й країни.

Невдовзі до редколегії долучилися художник Сергій Алієв-Ковика та мистецтвознавець Лідія Яценко. Зформувавши перше число, ми одразу побачили, що без графіки, без адекватного художнього оформлення журнал не матиме власного виразного образу. Сергій, фаховий поліграфіст-дизайнер, за характером своєї творчості, імпровізаційною розкутістю і точним відчуттям стилю такого живого, що народжується з глибокої потреби життя, майже рукотворного видання, виявився кандидатурою, можна сказати, ідеальною.

Не міг наш задум повноцінно здійснюватися також без фахового мистецтвознавця, який досконало би знав історію і унікальне багатство замовчуваного й жорстко нищеного народного мистецтва та універсальної культури козацької Наддніпрянщини.

Розділ мистецтва, що його ми назвали «Кольори степу», бачився нам як один з найважливіших. На диво такий мистецтвознавець, що йому виявилось близьким завдання журналу, знайшовся.

Лідія Яценко, будучи працівником художнього музею, не від когось, а безпосередньо знала трагічну історію мистецтва і культури краю. Досить сказати, що виставки наддніпрянської ікони в Дніпропетровську добивалися 20 років. Лідія Яценко змогла представити її для огляду аж у 1990 р.

Це був крихітний вцілілий острівець з цілого моря понищених ікон (і хто знає, скільки серед них було справжніх шедеврів?).

Так, як написала Лідія Яценко про петриківський настінний народний живопис, про козацький іконопис та народну картину, про дивовижні степові скульптури – кам'яні баби (що їх унікальна світового значення колекція, зібрана Дмитром Яворницьким, досі стоїть просто неба на подвір'ї історичного музею, не здобувшись на відповідні умови зберігання) – в той час офіційні мистецтвознавці не писали.

Вона розглядала народне мистецтво сутнісно, як філософію світу.

Помічаючи тонкі й важливі речі. Приміром, що краєвид у «Козакові бандуристові» – вистражданий і збережений, а квітка в петриківському живописі – як образ рідного краю, і ставлення до кольору в народних майстрів – як до живої квітки.

У Дніпропетровську, де в часи УНР виходило кілька десятків літературно-мистецьких та інших журналів, а після «перемоги комунізму» впродовж десятиліть зяяла натомість цілковита пуста й панувала жажлива нівеляційна советчина, «Пороги» стали відкриттям

і неабиякою культурно-мистецькою подією. За насиченістю змісту, свободою погляду і напругою духовних і культурних сподівань, рішучістю, ясністю і масштабом поставлених кардинальних питань національного життя журнал справив враження відпущеної з туги натягненого лука стріли.

Поява першого числа «Порогів», де у вступному слові Іваном Сокульським було проголошено: «Мета – захист і рятування Культури з великої літери, всього, що робить людину людиною. Наш голос – за людину, наша позиція – розкута правда», – була зустрінуто захоплено. Коли Іван з Орисею принесли кілька перших, з великими труднощами видрукованих, примірників на зібрання нещодавно створеного Товариства української мови ім. Т. Г. Шевченка, люди брали їх до рук аж наче побожно, ледве вірячи своїм очам. Чи не кожен хотів придбати або хоч погортати *вільний, незалежний* журнал. Ми вступали в новий час, як у повінь. Почалися дійсно тектонічні зсуви в суспільстві. Довколишня дійсність, яка ще в першій половині 80-х виглядала примарною і безколірною пародією на життя, почала набувати барв і смислу.

Ось коли я збагнула реальну підставу образу живої і мертвої води в українських казках. Живою водою показала себе правда – «як насущна потреба українського життя», «як неприйняття всеохопної брехні» (за визначенням у «Листі творчої молоді Дніпропетровська», 1968 р., одним із авторів якого був Іван Сокульський).

Недаремно таки влада боялася прихованого українського самвидаву 60-80-х рр. Його відважні автори свідчили про підміну смислу і спотворення усіх форм національного, громадського й навіть приватного життя. Чимало з них стали авторами «Порогів» – тепер уже відкритого самвидаву. Іван Дзюба, Євген Сверстюк (він один із перших радо привітав «Пороги» і дав деякі речі для друку),

Микола Береславський, Василь Стус, Василь Барладяну, Левко Лук'яненко, Василь Скрипка, Борис Антоненко-Давидович... Все це трималось на якійсь тоненькій невидимій ниточці.

Як автори, так і сама редколегія – майже всі були «недруковані».

Зате були внутрішньо вільні. І в цьому вся річ, і вся тодішня й теперішня сила «Порогів». Як і причина появи сьогодні цього збірника.

Бо що є дійсна правда? Напевне, вона приходить до того, хто її прагне, як спроможність особистості і народу (а він складається з особистостей) творити власне буття в сакрумі світу.

Без цієї спроможності годі протистояти ентропії.

Лише культура спроможна протистояти розмиванню особистості і саме культура прогнозує всі інші види життєдіяльності.

«Хто розбудить душу козацьку, що колись було не дозволяла ні ханові, ні панові вершити свою долю?» – запитував у своїй статті в «Порогах» кримчанин Валентин Тамбовцев-Лисенко, роздумуючи, чому й далі тривають в Україні сліпі ігри «блудних синів». Чому вони нездатні прозріти власну перспективу, що її відкриває свобода, і не годні звільнитися від стандартних, нав'язаних їм кимось ролей? Ці питання можемо повторити й тепер. Ігри «блудних синів» усе тривають.

І то є знову ж питання культури і вільної особистості. Просто так в нову реальність, або як назвав її М. Бердяєв, – *метаісторію* – не проскочити (будучи гірше верблюда, який не пролізе у вушко голки).

Шукання свободи і нового світу – спроби повернення вкраденої справжньої України – як «землі обіцяної», може, найглибше розкрилися в «Порогах» через внутрішній простір поезії, що її представлено в розділі «Дніпрополь». (До речі, Дніпрополь – це було також одне із численних, придуманих нами перейменувань Дніпропетровська; відчужений, штучний конструкт його назви нам дуже баглося змінити).

Взагалі 60-80-ті – це був час поезії. Не дарма поезію і поетів переслідували, навіть якщо вірші існували в одному чи кількох примірниках у тебе в шухляді, передруковані чи переписані від руки. Слово діяло, резонувало, воно стояло високо в небі, як сонце.

І його було годі дістати.

Українська поезія 60-80-х років – в ситуації тиску і заборон – змогла відповісти на глобальні запити нового світу: опанування глибокими смислами через універсальні образи – архетипи культури та переплавлення українського мистецтва й культури в нову вищу якість – заради обживання понадчасових вимірів людського життя. Саме в поезії і почасти в прозі, особливо 70-80-х, відбулося рішуче творення нових смислів і форм та розширення внутрішнього простору – в контексті шукання духовно-екзистенційних шляхів особистості та образу майбутнього українського світу.

Не пустою балачкою були у той час розмови про те, що маємо творити поезію світового рівня. Це було відчуття вимоги життя. Українська поезія 70-80-х дійсно випередила час. Що засвідчило і найкраще, яке тільки можна уявити, свято – Всесвітній форум української поезії – «Золотий гомін» – у 1990 р. у Києві. (Невдовзі після того з'явився літературно-мистецький альманах «Світовид», що його заснував Богдан Бойчук, член Нью-Йоркської групи поетів, де було опубліковано чимало

з недрукованої поезії 70-80-х рр.). Творився у слові і розгортався – діяв – існувало таке почуття – у безмежному просторі новий міт волі. Потужні його сплески ще в 60-ті – у Василя Симоненка, Миколи Вінграновського, Ліни Костенко. Але якусь особливо реальну (дотичну), хоч і невидиму дію цього міту я відчула чи не вперше у 1967 р. (чи в 1968?), ще не будучи знайома з Іваном Сокульським і нічого про нього не знаючи, коли почула, як хтось переповідав, що ось група студентів – поетів, які шукали десь у селі над Дніпром могилу князя Святослава, та знайшли там, біля могили, меч князя.

Оцей меч мене безмежно вразив. Так і уявлялося, що взявши того меча, вони стали як лицарі...

Меч той справжній. Бо ось же як певно сказано у вірші поета: «І з мечем Святослава не розстатись йому». З розповіді виходило, що молодь та і далі збирається біля могили Святослава, вони співають там українських пісень, читають українські вірші. І у них – меч Святослава. (Владу, як видно, налякав чомусь саме цей меч Святослава).

(Екзистенційний образ. Іванів екзистенціалізм завше – козацький, аристократичний, пов'язаний з релігійністю).

Було як на лобі написано: переповідач тої частини дійства міту, не відаючи, що є в суті його учасником, у глибині душі мимовільно бажав опинитися там – з поетами, яких розганяє міліція, бо там відчувалось життя, а тут – у нібито справжній реальності – стояла мертвота.

А в цей час – коли переповідалося по всіх усядах про *націоналістів*, що знайшли меч князя, та ще й написали якогось листа *за кордон...* – в цей час їх судять закритим судом і відправляють

Івана Сокульського у в'язницю.

А куди ж подівся меч Святослава? – чомусь непокоїла мене саме та подробиця. З кимось навіть завела про це мову. І почула у відповідь: «Та його міліція відібрала...»

Цей поворот у дійстві міту переживався боляче.

Та роздумавши, я збагнула, що меч не могли забрати. Хлопці мали його заховати. На той час я ще працювала в обласній газеті «Прапор юности», але на суд над «націоналістами» мене вже не пустили.

Познайомилися ми лише – 1976 р., коли Іван Сокульський повернувся з ув'язнення і був під наглядом, Юрій Вівташ, щойно виключений тоді з МГУ за інакодумство, переживши тяжке побиття «невідомими», змушений, не маючи прийнятної роботи, виготовляти якісь бетонні стовпчики, – познайомився з ним трохи раніше.

У Дніпропетровську тоді існувало коло української інтелігенції,

яка збиралася в домі Олени Федорівни і Олександра Олексійовича Кузьменків. Я теж полюбила той дім і його господарів.

То був наче своєрідний культурний центр, і школа національної гідності, і прихисток. Там звучала бандура, Оксана, донька господарів, чудово грала, співала, складала музику на слова давніх і сучасних поетів.

Туди приходили письменники Олесь Завгородній, Володимир Сіренко, приїжджав з села поет Михайло Дяченко, дисидент, історик і дослідник культури Микола Береславський...

Але наш гурт склався так природно, немов інакше й бути не могло.

Здавалося – він утворився в той самий травневий день, коли ми зібралися у Івана й Ориси, щоб нести Марієчку хрестити до церкви на Огріні. Згодом так само природно долучився Ярослав Лесів. Тоді, в травні, приїхав і Михайло Романушко й трохи був з нами, доки не виїхав до Казахстану.

Що це було? Чим пояснити сталість і неперервність, всупереч усім лихим стихіям, нашого спілкування? Його насиченість і небувалу творчу динаміку? В основі була поезія, мистецтво, свобода. І з усього того ми будували вільний простір України – передусім внутрішньо, поки що в собі, в нашому колі. В тому спілкуванні було щось таке ясне і невимовно насичене відчуттям повноти світу, волі і справжності життя, що його неможливо якось розкласти раціонально. То було як дар з неба, котрий не зник і тепер, коли наші друзі Іван і Ярослав так передчасно відлетіли на самому початку 90-х років.

Не можу навіть уявити тепер, у нинішньому часі, де-небудь такого негасимого, невтомного й надхненного спілкування.

Наші розмови, дискусії і суперечки, читання віршів, слухання з платівок Баха, Вівальді, Шютца, Брукнера, старовинної лютневої й клавесинної європейської музики, записів старовинних українських пісень, малювання... (частіше у Івана й Ориси на Вінниці) не раз тривали до світанку. І тоді ми виходили зустрічати сонце.

За вікном під хатою біліла цвітом або червоніла гронами калина. Зеленів і дозрівав виноград. Квітли троянди, нагідки й жоржини, посаджені Івановою матір'ю Надією Іванівною. За двором ріс очерет і грали на сонці тополі.

Лука з синіми пролісками навесні, гранітний камінь, що росте із землі на Огріні – півострові, насиченому глибокою прадавниною, сосновий лісок, де ми не раз вечорами варили пшоняну кашу і гріли чай на маленькому багатті на піску. Орисине домашнє виноградне вино. Місячне і сонячне світло. Дощ, тиша і вітер... Дніпро, до якого ходили – побути, на який

видивлялися, щоразу переїжджаючи через міст у тому місці, де в нього впадає загадкова Самара, яка інтуїтивно наvertала думки до шумерів (сумерів). Добрі й недобрі новини. Всі вони були нашими спільниками. І був наче доторк до вічності.

Хоч як дивно, але в тих жорстоких обставинах ми примудрялися зустрічатися якнайчастіше. Попри в'їдливий тиск, провокації, перманентні виклики «на розмову», де нам, між іншим, «радили» припинити «небезпечні» зустрічі. Одного разу я навіть прямо запитала: «То це ви нас трактуєте як "націоналістичне зборище"?» І на свій подив, почула відповідь: «Так».

Всі троє були позбавлені можливості працювати навіть у журналістиці, не кажучи про друк віршів. Іванові і Юрію не було змоги влаштуватися на якусь працю. Оріся дивом втрималась у школі, вочевидь, тільки завдяки тому, що викладала там «негуманітарну» математику.

Попри все ми залишалися разом. І коло наших зустрічей навпаки розширювалося. У Львові ми з Юрієм познайомилися з Михайлом та Олею Горинями, із Зиновієм Красівським. У 1976 р. до Дніпропетровська був приїхав гнаний Тарас Мельничук. Тут він написав великий цикл віршів. Мене тоді вперше прямо з роботи повезли на бесіду до КГБ і зустріли словами: «Ну ось, нарешті давайте понайомимось».

Справжнім святом були приїзди до Дніпропетровська Ярослава Лесіва. Як і наша всіх разом поїздка до нього в Лужки. Саме Ярослав повіз нас в Івано-Франківськ до Опанаса Заливахи, котрий тоді один з перших творив авангардний рух в українському мистецтві. Його майстерня на горищі, повна картин, залишилася в пам'яті, наче небесна Україна, що вигравала усіма барвами світла в болючім пориві до волі.

Опанас Заливаха також не міг не з'явитись в «Порогах».

Картина, що її Опанас першу подарував Іванові, висіла у вітальні.

То було якесь містичне суворе дійство в огненних тонах, з неясними постатями, – перетворення світу. Сидячи за розмовою, ми частенько поглядали на неї, намагаючись проникнути в її загадковий смисл.

І ця дивна сувора картина чомусь налаштовувала на глибокий лад.

Як і «Чумаки», що їх один з варіантів висів на протилежній стіні.

В ці роки склалася Іванова збірка поезій «Владар каменю», де свобода – бути собою і національна гідність розкриваються як найвища лицарська шляхетність духу. Так, Іван мав повне право (посеред німоти майже суцільної) написати: «Святкує нація, яку віки топтали, святкує нація в мені». Іван встиг підготувати книжку до друку, але вийшла у світ вона вже після його смерті, 1992 р.

У Івана на столі завше стояло погруддя Тараса Шевченка. І це теж був знаковий, живий образ міту. Шевченко в «Порогах» діє багатоаспектно, як постать найвища за мірою волі.

Особливою прикметою поезії, вміщеної в «Порогах», як і прози, є виразне поривання до нового означення – оживлення простору українського світу через відновлення знаків, символів-архетипів – як повернення орієнтирів, ціннісних духовно й естетично точок відліку та нового обживання сплюндрованого і спустошеного рідного часопростору буття. Вірш Івана Сокульського «Означення степу» в цьому сенсі особливо характерний. Це буквально нове народження образу степу, якого вже взагалі ніби не існувало – повернення його глибинного смислу в довкілля.

Ми всі підсвідомо повірили в слово – як в нове життя. Слово було – для зцілення світу. Таким є у Ярослава Лесіва трепетно-беззахисний образ душі, сила якої лише в любові – «краплини на гратах» – але ця сила – нетлінна.

Чи образи пісні і квітів у Миколи Кульчинського перед лицем байдужо-ніякої людської маси.

Беззахисний Божий храм і людина в абсурдних лябіринтах часу, що їх уособлює образ «чорних кульбаб» у Юрія Вівташа.

«Чорні кульбаби» (завершені 1976 р.) – великий твір новаторської густої і парадоксально-несподіваної, глибокої, чутливо-пластичної поетичної прози, річ абсолютно українська (хоч і написана російською, і то досконалою) і водночас естетично цілком несподівана за своїм синтетично-образним ліпленням часу і простору. Автор якби очищує дійсність, просвітлюючи її зором душі, виявляючи і пов'язуючи речі контрастні, часом далекі – найнижчі і високі, святе і порожнє та зле – перед лицем найтихішого світла, що мерехтить і ллється від святого образу в хатці у куті, де живе самотня бабуся. Людський світ – духовна руїна, але люди цього не бачать. Не помічають розламів, абсурду і катастрофи. Але автор бачить... і показує світ через власне пережиття. В селі Китайгороді, де він народився і де стояло аж три церкви в стилі козацького барокко, зокрема дзвіниця святої великомучениці Варвари, всі вони були потім погромлені, пограбовані, спустошені. Однак, попри ці вишкіри доби, образ святої Варвари відкрився в есеї Юрія Вівташа «Гроно міту» – не як витіснений, забутий, а нетлінно і творчо вкорінений в українському, і зокрема особливо козацькому, світогляді – як світобудуючий і спасенний.

В «Порогах» вміщено також хвилюючу розповідь архітектора

Лариси Вандюк про сплюндровану й пограбовану могилу фундатора китайгородських храмів сотника Павла Семенова та спогад про перепоховання групою архітекторів викинутих на смітник останків родини сотника.

«Чорні кульбаби» – річ ще й винятково лицарськи максималістська в своєму протистоянні «пільмі» – не хотіли бути ніким не читаними. Отож Юрій кілька разів їх передруковував і ті примірники кому – подарував, а іншим – давав читати. І, як правило, вони чомусь «губилися». (Останній, переплетений і чудово колажно оформлений автором, «вилучили» у нас під час обшуку. Добре, хоч рукопис вцілів). У 1977 р. в Царичанку, де Юрій жив у родичів, приїхали з міліцією і повезли у психлікарню «як тунєядця». Ми кинулися дзвонити в Москву до А. Д. Сахарова. Прозвучала інформація по радіо «Свобода». Це трохи полегшило ситуацію. Принаймні дозволили зустрічі з рідними. Але вирватися звідти виявилось дуже непросто.

В «Порогах» подано фрагмент із «Чорних кульбаб» в авторському перекладі українською мовою. Твір був повністю надрукований в латвійському журналі «Родник» 1992 р. В Україні цей твір, як і вірші та інша поетична проза, есеї, публіцистика, не видані (якщо не рахувати публікацій у «Світовиді», «Сучасності», «Літературній Україні» та ін. часописах). Тим часом творчість Юрія Вівташа, на мій погляд, є явищем нового рівня за синтезованою образністю та глибиною осягнення часу. В той період Юрій почав створювати й свої гостросучасні експресивно-контрастні й водночас тонкі за відтінками іронії, смутку та ще цілої гами відчуттів, контркультурні колажі й картини – композиції зі шматків різних матеріалів: дерева, металу, паперу тощо та різноманітних деталей або уламків речей, механізмів. Вишукані й інтелектуально динамічні, філософські, символічні і дотично реальні, вони наче складені з промовистих шматків дійсності, яка сама себе викриває і волає про зцілення. Час у цих картинах наче стає пластичною матерією для свого перетворення, засобом для творчості.

Десь тоді написав і Михайло Романушко свою поему «Концерт для самотнього голосу», вперше опубліковану в «Порогах» і, мабуть, більше ніде, принаймні в Україні, не друковану. Тим часом цей твір – один з найпроникливіших глибоко новаторських за формою в українській ліриці 70-80-х років, де явлено трагічну відчуженість, самотність душі поета, приреченого жити в спотвореному механістичному світі. Мене в той час зокрема особливо хвилював образ кам'яної баби в степу – космічно-творчий, невичерпний, в якому проглядає таємниче,

ще не відкрите життя. Не відпускав також вертеп часу та образ творення – «з води й повітря». «Пробую простір і невідомий час...»

І багато іншого, що хотілося висловити або малювати.

Невсипуще, невтомне й негамовне спілкування нашого гурту, в якому діялося невидиме і для нас самих будування, тривало до 80-го року, доки не було розірване силоміць, внаслідок арештів Івана і Ярослава. Тоді по всій Україні пройшла серія обшуків і арештів. Багато чого було зруйновано, але не вистраждано, витворену єдність духу.

З нашого гурту намагалися зробити «організацію». Та не вийшло.

Орісі і мені оголосили офіційне «попередження». Мені знов-таки вказувалося на «контакти» та писання «ідейно шкідливих віршів». Юрій і так вже був більш ніж достатньо «попереджений», зокрема й черговим жорстоким побиттям на безлюдній вулиці. Нам випала «велика зона». Потім стався Чорнобиль. Незабаром почався екологічний рух – і ми включилися в роботу Комітету порятунку Дніпра і Придніпров'я. «Пороги» поставили це, одне з найактуальніших питань теперішнього часу, що має ще усвідомлюватися й розв'язуватися як антропологічна й культурна проблема захисту дому буття.

Як і інші самвидавні журнали, «Пороги» дають, вочевидь, матер'ял для осмислення особливостей дисидентського руху в Україні та його місця в загальноєвропейських процесах, що породили молодіжні рухи і різні мистецькі й літературні течії.

В Україні національний дисидентський рух був поривом до свободи в глибинному сенсі. В ньому виявилось шукання особистістю свого місця у всесвіті, часі, суспільстві. Шукання глибинних зв'язків і обличчя своєї країни. Саме тому в «Порогах» культура і творчість репрезентує час, який мислиться як ціннісна категорія, через призму духу. Чи то взяти вірші Василя Стуса, Ярослава Лесіва, Тараса Мельничука, чи прозу Бориса Антоненка-Давидовича, Юрія Вівташа, чи спогад Петра Ротача про кампанію, організовану проти роману Олеся Гончара «Собор», чи есеї Євгена Сверстюка «Феномен Шевченка» та «На землі, благословенній апостолом...», або Івана Сокульського, приміром: «Дай мені, Боже, обличчя своє»... Це глибинний екзистенційний вимір свободи – через постійний зв'язок з Богом, через розширення – визволення – внутрішнього простору духу, коли в особі, за Бердяєвим, розкривається універсум. Без Бога, як свідчать і нинішні цивілізаційні зигзаги, процес персоналізації людини неможливий.

Так мислилась у нашому світовідчутті і воля України.

Власне тому Україна в «Порогах» – зовсім не провінційна,

затуркана і нікому не цікава країна, а повноцінна, з глибокою духовною історією й традицією культури, народ якої виробив за віки універсальний світогляд, Божа земля, де все є для життєтворчості й свободи. А Наддніпрянщина, яка обдаровувала нас своїм простором, мистецтвом, словом, любов'ю – зовсім не якийсь там примітивний «схід», як тепер бездумно повторюють, а центр світу, як було у козацтва. Бо центр світу є там, де починаєш його творити – від початку, з себе й з усього. Хай які ще є і будуть катаклізми й випробування. Зрозуміло, ми не уявляли «Пороги» без найсуттєвішого аспекту віри. Те, що в журналі було опубліковано «Книгу буття українського народу» (Закон Божий) – головний документ кирило-методіївців – чи не свідчить це про невмирущість традиції?

Несподіване, у цілому світі, святкування 1000-ліття Християнства в Україні-Русі сколихнуло нас як найсвітліша подія, як добрий знак. Отець Ярослав Лесів зізнавався, що став греко-католицьким священиком, бо це віра його батьків, а з іншого боку – він бачив, наскільки дужче була понищена УАПЦ, і саме вона потребувала більшої допомоги. Скільки зміг і скільки встиг, він і допоміг у той нелегкий момент справі її відродження.

Йому був близький образ козацького православного священика. Таким справді козацьким священиком він і запам'ятався мені на святкуванні 500-ліття Козацтва у Нікополі. Він був упевнений, сповнений воістину великих планів і весь націлений у майбутнє.

В усьому, що тоді почало витворюватись у суспільному житті, вочевидь, справджувались слова великого подвижника, історика Церкви й культури Василя Біднова (спадщина і особа якого досі в Україні, на жаль, не поціновані й відсунуті з поля зору) про психологію віри українця, який «більше надає значення внутрішньому змістові віри, а не зовнішній обрядовості».

В цьому ми бачили надію і вихід на простір великої дії. Якою буде нова реальність і нова українська людина, що їй належить прийти?.. Картина світу, який маємо творити, сьогодні ще більше тривожна й неясна. Але це дуже творча ситуація, (за визначенням К. Юнга), створена самою історією.

І в цій новій ситуації, на мій погляд, самвидавний вільний журнал «Пороги» несе ідеї й енергію відкриттів.

Юрій ВІВТАШ

«РЕКОНСТРУКЦІЯ МАЙБУТНЬОГО»

*Альманах «Пороги» в плині років.
Борозни і межі. Постаті й аберації*

I

Занурюючись у збірник вибраних матеріалів дніпропетровського (січеславського) самвидавко-дисидентського, громадсько-політичного, й насамперед – культурологічного журналу «Пороги» – то власне своєрідний ретроспективний дайджест тих дев'яти чисел, які вийшли в короткий проміжок «пізньої перестройки», уважний читач, а особливо дослідник з нахилом до вивчення процесів новітньої культури, зокрема й насамперед української, в період граничного зламу її інерційно-усталених структур і захитання підвалин спазматичного – в певний проміжок – піднесення її з провалу й стагнації, і яскравого, хоча й парадоксально-короткочасного спалаху вже на іншому щаблі структурного виклику та розвитку, її глухих кутів, виявлених лябінтинів і трансформацій, – одразу помітить, що це за формальними ознаками «східноукраїнське» видання містить в своєму «мета-повідомленні» не лише неминучі в даному випадку рудименти патріархально-народницьких і запізнило неонародницьких ідей, вартостей, уявлень та часом неминучої «краєзнавчої» «вторинності вторинності» померлих примарних епох «не-історії» і не стільки традиційно вже відображає в відомому трафареті травмовану, як колективну, так і індивідуальну свідомість у формах «пост-неопоганських» млявих структур й візій-бачень проблем та безмежної риторики, що маскує розгубленість та відсутність сучасного досвіду реагування на посталі граничні виклики, але й несподівано і доволі сміливо, ніби й не помічаючи чи струшуючи рештки «совєтського» псевдоструктурованого болота, його застоюно-запізнилих «індустріальних» східноукраїнських парадигм, виривається на рівень (тодішнього) «світового часу», з належною напругою свідомості бачить цивілізаційну ситуацію та шанси на «великий прорив» як у збереженого трансформованого

феномену культури, так і самої екзистенції.

Поряд з орієнтацією на високі зразки української консервативної християнської думки дослідник помітить і переконливі спроби створення репрезентативних, ніби «з нічого», зразків високого як літературного, так і візуального графічно-фотографічного образного «пізнього» модернізму. Особливо це помітно в поетичному та мистецькому розділах журналу, який цілком самодостатньо виривається з-під тиску і «кокону», хоча й поживної як перегній, проте тяжко в інших випадках поборюваної «пізньосовєтчини».

І все ж найбільш простежується і робить альманах як особливим, так і своєрідно подібним до решти тогочасних українських самвидавних журналів кінця 80-х років ХХ ст. виразний своєрідний психотип і культурна парадигма на рівні емоцій, світовідчуття образів і метафор нової (незвичайно цінної для вивчення в сьогоднішніх українських умовах!) української незалежної нонконформістської «проклятости», яка перетворює «отруту» суспільних обставин і навіть тоталітарного терору в поживні «ліки», і яка, подібно до обертонів творчості «проклятих поетів» Бодлера, Верлена, Рембо та ін., «сублімується» і втілюється в трепетну й високу, хоча й не конче церковну, культурну екзистенційність нового вислову, модерного типу релігійності розвиненого Богошукання.

Простежується також і мало поширений в українській дисидентській культурній парадигмі 60–70-х років напрям радикально-контркультурний з амбівалентними потенційними смислами чи навіть «нігілізмом», прикметний сублімацією особистісного страждання в катарсисні художньо-тремтливі будовні артефакти констатації знайденого виходу з тотально-тоталітарної ситуації «відчуження». ...Жахливо-вироджені ракети «Сатана» в підземеллях Кучминого вже тоді ЮМЗ, здатні знищити півсвіту, поряд і під Дніпром і затоплені пороги в аурі безпритульних скитських і половецьких камінних баб, залізобетонний «шарм» «кузнці» всеімперських кадрів, визнаний інкубатор особливого стибу номенклятури і «совєтчини»; дніпропетровські кагебісти, що за своїм вишколом гідні спадкоємці гестапо і вирізнені своєю лютістю навіть в Україні, Самарський козацький собор, про який писав Олесь Гончар і який ніяк було захистити; абсурдно-необачно-беззаконно, ніби «в приймах», недобитий існуючий музей Д. Яворницького, дебілізовані пролетарські натовпи

і намул «образованщини» технічної й гуманітарної місцевої інтелігенції – і посеред цього всього виникає ніби згідно з законами інверсії чи парадоксу, як невідомо чий Ахілл, який наздогнав таки «совдепівську» черепаха – феномен «Порогів», власне скорше феномен тих, хто зберігся і ладен був робити його таким, як він став, бо сам встояв. «Пороги, мов затоплені дзвони, гудуть» (І. Сокульський). Цей тип видання виникає з назрілої об'єктивної потреби трансформації як українського соціального й особливо – культурного світогляду українського митця в момент зламу часів та втрати ним свого звичного «сховиська-хронотопу» як зовні, так і в «коконі душі». Звідси з'ява феномену культурної «іншости» як спроба вийти з облиплію досі «несвідомости», і вона «іншістю» непомітно, ніби обруч, скріплює різножанрові, різносвітоглядні, строкатого типу й вартости вміщені в дев'яти числах журналу, оприлюднені нині як дайджест, матеріали. Ну, і звичайно, якщо вже так комусь це треба й досі – тобто згідно з «протоколом» – «Пороги» – виразно ще й «антикомуністичне» видання. Це випливає не лише з «персоналістського» підходу до бачення українських перспектив, але й з риторики часом соціал-демократичного чи націонал-демократичного дискурсу; і найбільш стверджує це сама структура і дух текстів. А взагалі підхід вичерпав себе, застарів.

II

Ідею видання незалежного журналу за умов певного політичного пом'якшення, місцевої «перестройки», помітної вже й у Дніпропетровську, висунув поет і дисидент, «молодший шістдесятник», який у сімдесяті став майже «сімдесятником», тому що отримав потужний розвиток на шляхах «модернізації» світогляду і еволюції як до загального, так зокрема й політичного «модернізму», – Іван Сокульський, котрого щойно, тоді чи не останнім, звільнили з пермського лагера після восьми років ув'язнення за членство в УГГ, небажано-націоналістичну поетичну творчість та «нонконформізм» поведінки (відбулося 1988 року). Іван мав же стати і головним редактором майбутнього видання. Мені ж та Раїсі Лиші довелося існувати десятиріччя за умов жорстокого й жорсткого «позасудового» переслідування та тиску, морального та вслякого іншого терору. Цінний, добрий гарт і досвід «великої січеславської зони!» Отже, накопичено було під пресом чимало «злої»

творчої енергії, чимало діамантів різного розміру й штибу та пасіонарності й ліризму. Вклоняюся долі за такий варіант розвитку, хоч буває й інший... Отже, дякую, злочинна Системо!

Специфічна ситуація Дніпропетровщини на той час, наявність кадрів саме такого штибу й потенціалу та обдарувань і відповідної орієнтації підказало видавати журнал саме з літературно-мистецько-культурологічним виразним ухилом, подібно до інших вже виниклих в Україні видань – відродженого «Українського вісника», «Кафедри», «Євшан-зілля» та інших спроб «високого самвидаву» в Харкові та Чернівцях.

З таким наміром погодився і Вячеслав Чорновіл, з яким мали приємність познайомитись влітку 1988 року в домі Сокульського та довго розмовляли.

І добре, що тоді так вирішили: в тодішній «мутній воді» – роздвоєння значень, всілякого дрібного політиканства, провокативного журналізму й амбівалентних провокацій з відповідною режисурою та іншої «пізньоперебудовної» частково керованої, частково сонної смуги з екстрасенсами та «барабашками», саме подібна концепція журналу несподівано робила його тривким і стійким як до зовнішніх провокацій, так і загалом до плину часу й раптових коливань – змін, до перепадів-векторів – дискурсів суспільного розвитку та настроїв, як і «духовно-культурних» конвульсій виниклої химерної напів-номенклатурної суверенної керованої ойкумени, де ми й досі борсаємося...

Натоді ж всі були надзвичайно задоволені таким станом речей, і хоча багато було навколо «Порогів» всілякого туману і біснування намірів та сенсів й конфлікту інтересів, ніби в романі Достоєвського. Кагебісти тішилися тим, що активізація «антисоціалістичних елементів» спрямовувалась в доволі нейтральне і всіляко контрольоване й маніпульоване культурницьке (а не політично-соціальне чи аналітично-економічне!) річище, отже, ніби «в нікуди»...

«Тільки більше краєзнавства та історичних матеріалів. Це важливо!» – нашіптувала Контора через другі-треті руки «агентів впливу», прикидаючись їжачком. Можна також було прозвітувати «нагору» про наявність в області глибоких обдарованих, але вже «неформалів» і що збудовано ще одну ширмочку (особливо для Заходу!), за якою конвертувалася «КПСС» у суверенний специфічного штибу комерційно-потешний гетьманат у формах суперлютого капіталізму чи щось там

ще..., і «какая-то «УАПЦ» тому не завада, тим паче поіснувавши все те тимчасово, на хвилі моменту «випускання пари». Були задоволені й ті, хто зовсім з іншою «парадигмою» робили «Пороги»...

І все ж туман, туман, бо небезпека була... і задум, і доля журналу двоїлися. У члена редколегії мистецтвознавця Лідії Яценко примірник журналу «Пороги» вихопив із рук молодий чоловік в аеропорті перед самим літаком, коли вона збиралася передати число до Москви.

Чи був молодик, чи був літак, а «Пороги» були і їх охоче крали...

Потужний «пізньосовєтський» накопичений ресурс було задіяно.

Суміш високої, конче національної за духом культури та традиційно консервативного світогляду, авангардні пошуки самодисципліни культури й аскези, гібриду вироблюваного дискурсу (й духу) совєтського розвиненого «індустріалізму» з відомим переходом його до високої розвиненої ж перспективної архаїки «післячасів», демонстративні західні впливи викликали до життя спалах національного, формально дисидентськи-авангардного контр-культурницького, хоча й з пізньо «неонародницькими» вкрапленнями видання.

Отож, на нашій з Раїсою квартирі, «на дні народженні» (ох, уже ці хитрі вороги!) вчотирьох: ми та Іван Сокульський, його дружина Оріся, енергетично-пасіонарний та емоційний центр дисидентського не лише на Дніпропетровщині, а й більше руху, вчителька, галичанка, греко-католичка, – в жовтні 1988 року обговорювали ідею журналу, назву та інші обставини його видання.

Між іншим, та наша квартира нафарширована мікрофонами (гніздо від одного з них збереглося під столом вже в столиці й досі) знаходилася десь за 100 метрів, як мовиться, від «окружної дороги», яка відділяла місто від лімбічних інфернальних, не-міських сфер області, дарма що перейшовши дорогу, тролейбусами можна було доїхати до «центру» Дніпропетровська за годину, звісно, з «хвостом». Але символіка в тоталітаризмі важить надзвичайно багато. То була не лише «страховка» перед начальством, але й карально-символічний акт відречення, відкидання до «екзилі», якщо не на 101 кілометр, то хоча б на «перший».

Занурення «вражини» пріч від сакрального центру, до маргінесу, де плач і скрегіт зубовний, де росте капустаєне поле, де кружляння демонів і де ближче Рейґан, де тьма кромішня... (Зрештою під час останнього 27 зїзду КПСС довелось мене – таки м'яко під виробничим приводом «екстрадирувати» ще далі – у глуху бібліотеку серед

нескінченних ланів Дніпропетровщини, що однак не відмінило краху комунізму по суті, за що я дуже перепрошую...)

Помічається факт замовчування журналу так ретельно (де, хто і коли) тому, що за часів прогресуючого переродження людей та ідей, чергового ще пізнішого перефарбовування, та анти-люстрації, нової хвилі «азефівщини» та мародерства, – і війни всіх з усіма, журнал «Пороги», як вдалий і живий (!) проєкт, маю сміливість твердити, зберігає духовний потенціал й досі...

Також за ситуації «рейдерства», прихвизації та «гапонівщини», – зокрема й в літературній сфері, у «Порогів» вже від початку 90-х несподівано знаходиться чимало дивних татків, мамок, тіточок і племінників...

Якось Дніпропетровська обласна організація НСПУ влаштувала виставку-презентацію журналу під своїм ґрифом для підсилення і «відбілювання» іміджу, напевне, за принципом: на моїй території все пов'язане з літературою апріорно – моє! Нагадує мислення не священників – попів! І це після передчасної смерті 1992 року побитого вже «на волі» 1990 року і померлого після третього інфаркту Івана Сокульського, «посмертно!» прийнятого «до лав» НСПУ, і після встановлення обласного значення премії його імені!

З таким успіхом і підставами січеславські письменники, за винятками небагатьох неполохливих літераторів, живучих «в екзилі» й досі, могли б «презентувати» Донцова, Ціцерона чи Томаса Манна, або ж позаторишнє число газети «Times» і коптські рукописи! Навіть в часи існування «Порогів» – період хоча й невеликий, проте не застрашувачий, не кажучи вже про «лютіші» дні, ті ж окремі дніпропетровські письменники демонстративно дистанціювалися від всілякої «непрофесійної», «не спілчанської» контри й «богеми», переходячи при зустрічі на зворотній бік вулиці чи й не вітаючись!

А щодо мене з Раїсою, то ми вважалися взагалі істотами з неясного «потойбіччя», якимись «нічевоками», примарами! Нас не було... ми їм приснилися. (В поганому сні!) Ми були неіснуючими вже «по факту» за типом та якістю культури й вироблюваної продукції. Бо та земля і те місто ще й такі...

Тихі, проте доволі все більш дошкульні конвульсії «світової (хоча й неафішованої) цивілізаційної кризи», про яку бояться говорити, як про

відому шворку в планетарному толерантному «спільному домі», тотальне руйнування культури як антропологічного феномену, формування дедалі відчутнішого українського ареалу – відстійника-бака створюють вже новий, несподіваний, опісля майже двадцяти років блукань інтелектуально-духовними манівцями, контекст публічної опінієвої з'яви в місцевому обширі збірника «Порогів», так само утруднюють їх можливу оцінку, читання й сприйняття вже ніби в смислового, ціннісного вакуумі всіляких дезорієнтацій та дезінтеграцій.

Тішить сподівання, що це не лише епітафія поривань і підсумків певної епохи, але й проєкт «реконструкції майбутнього», що надається не лише дошкульній критичній аналізі та запозиченням, але й містить поживні зернята для їх можливих спалахів і проростання як нових планів і намірів майбутніх чергових відроджень, нових не помічених досі парадоксальних перспектив.

КОЗАК МАМАЙ. 1989

С. АЛІЄВ-КОВИКА
Дереворит

Іван
СОКУЛЬСЬКИЙ

ХТО МИ БЕЗ УКРАЇНИ?

Україна – наше спільне велике ім'я, наше знамено, що знаменує нас народом серед народів. Дім дороги нашої – це, власне, дорога, якою і тільки якою ми йдемо і приходимо до самих себе, своєї сутності, свого повного імені. Без України нема нас як особистостей, без України не можемо бути громадянами – справді вільними людьми. Отже, Україна – це не те, що ми можемо мати і без чого могли б обійтись!

Без України ми не можемо дивитись у своє майбутнє (а тільки це є правда зрячість!), без України в нас нема прийдешнього, бо ж нічого гідного людини не може прийти до раба (а це рабство в найвищій ступені – зректись свого синівства, своєї спадщини!).

Україна не дана нам як щось викінчене, закостеніле – це одвічний поклик і порив, що крізь віки борінь та поразок, високих звершень та занепаду веде нас до записаної у Бога мети. Це єдиний шлях нашого сходження на висоти духу, єдино можлива форма нашої духовності, форма і спосіб нашого найвищого синівства, синівства у Бога. Тож Україна завжди попереду, вічна і нетлінна єднаюча нас ідея.

Хто ж ми без України? Хто ми перед нинішньою реальною загрозою того, що в один із днів кінця віку цього зауважимо: її, України, вже більше немає?! Здерім же полуду з віч і ясними очима гляньмо на частокіл проблем, що постали довкола нас і без вирішення яких ми вже не можемо ступити ні кроку вперед на своєму шляху!

Тепер всі ми знаємо, які жажливі, буквально апокаліптичні катаклізми пережив наш народ впродовж останніх шістдесятьох літ, і що саме цим пояснюється нинішній наш катастрофічний стан. Тільки за перших десять літ сталінського терору (1930–1940) було винищено третину населення України! Тепер бачимо:

суспільство, як сукупність громадських структур, знищено, і людина залишилась один на один із безконтрольним всесиллям держави, маленькою і беззахисною, майже непомітною. Отже, нині ми не маємо того суспільного механізму, за допомогою якого могли б відродитись як народ, і невідкладним нашим завданням є створення широкої мережі громадських структур, неформальних об'єднань, що виражали б інтереси різних верств, прошарків та груп суспільства. Таким чином було би приборкано свавілля бюрократії, що прагне керувати від імені народу, і ми могли б спрямувати свої зусилля на вирішення наших болючих проблем.

Найгострішою і найзагрозливішою бачиться проблема нашої матірньої української мови. При нинішніх темпах русифікації, що незважаючи на всі прекрасні та слушні заклики, з тріумфом іде нашими містами (підминаючи заодно й села!), досить буде лише кілька літ, аби ми безповоротно втратили свій найдорожчий скарб, і, отже, перестали існувати як український народ. Для прикладу назвімо хоча б Дніпропетровське. Українська мова витіснена зі всіх навчальних закладів, установ тощо. А місцевому товариству шанувальників (?) української мови відмовляють в реєстрації, отже, воно не є юридично спроможним, аби реально вплинути на мовну ситуацію в місті. Та і по всій Україні місцеві влади тримають на гальмах розпочатий знизу процес відродження української мови. Хоч, здавалось би, саме їм, номенклятурним працівникам, і виправляти цю ситуацію, – глухого кута, в якій з їхньої вини опинився народ.

Впадає в око настирливість, з якою представники влади намагаються обмежити коло діяльності створених Товариств української мови. Зокрема, накиданням їм жалюгідно куцесенької назви: «шанувальників української мови». В деяких обласних центрах, як, наприклад, в Тернополі, назва «Товариство української мови» офіційно була визнана «націоналістичною», і єдино прийнятною вважається «Товариство рідної мови». В Донецьку місцева влада домоглась того, що вже створене обласне Товариство української мови «реорганізували» в первинний осередок його при державному університеті! Мовляв, не варто поспішати.

Схоже, що місцеві влади хочуть скористатись тим сумним спадком, який дістався нам від довготривалої доби етноциду щодо українського народу, і закріпити його як «великий успіх». І таким чином випередити всіх в «інтернаціоналізмі»!

Це є глибоко антинародна мовна політика, давня політика винародовлення, поборниками якої були найлютіші вороги українського народу, і наше завдання викривати всі підступи русифікаторів, все ширше розгортати народний рух за перебудову (а точніше за відродження нашого суспільства). Перебудову справжню, а не лише на словах.

З проблемою мови безпосередньо пов'язане питання збереження іс-

торичної пам'яті народу, його традицій, спадковості в культурі. Сталінський геноцид разом з етноцидом «брежнєвщини», по суті, підрубав дерево нашого національного організму: спадковість в традиціях, звичаях, в культурі, в господарюванні була перервана. І тепер лише поодинокі особи свідомі необхідності з'єднати розірване сталінським терором: вернути народові його мову, історію, традиції, культуру. Бачимо, як залишившись без своєї питомої культури, народ вироджується, гине. Адже голе фізичне існування не є достойним людини життям. Без повноцінної національної культури, без свого власного обличчя ми не тільки не народ, але й не люди. Що тут робити? Як зупинити триваючий процес денаціоналізації? Не інакше, як через відродження української національної культури в її повному обсягу. Без підпорядкування її яким би то не було ідеологічним догмам.

В один міцний вузол проблем виживання нас як нації пов'язано і загрозливий екологічний стан території України. Україна перенасичена енергетичною, добувною, металургійною та хемічною промисловостями, технології яких передбачають багато шкідливих відходів. В Україні зосереджено близько 50 відсотків потужностей атомної енергетики Союзу. Чорнобильська катастрофа не зупинила намір бюрократів перетворити Україну на полігон для АЕС. Внаслідок безвідповідальності місцевої влади Україна опинилася на грані екологічної катастрофи, що, власне, вже почалася в таких містах, як Дніпродзержинськ, Запоріжжя, Дніпропетровське... Забруднене промисловими викидами повітря, заражена отрутохімікатами земля, забруднені мертві води річок – наслідок злочинного способу господарювання на нашій землі. Створилася загроза нашому фізичному існуванню. Хвороби, пов'язані з наслідками промислової діяльності, ростуть в геометричній прогресії. Досить ще десяти років такого «господарювання», і жити нам буде ніде.

Влади на місцях продемонстрували нам свою неспроможність виправити загрозливу екологічну ситуацію, зупинити її сповзання до катастрофи, а часом і небажання. Неформальні ж екологічні рухи (Партія Зелених у Запоріжжі, Екологічна ініціатива в Дніпродзержинську та багато інших) поки що не знайшли способу докорінно поліпшити екологічну ситуацію своїх міст. Конвайєр екологічної катастрофи не зупинений. І все ж екологічні товариства можуть зробити багато. При вдало організованій діяльності, при масовості їм під силу таке завдання як виховання екологічної свідомості, що єдине гарантувало б недопущення екологічних злочинів. Наше завдання в цьому – створення діяльних масових товариств захисту навколишнього середовища на кожному підприємстві, об'єднання та координація їхніх зусиль, обмін досвідом.

І все ж кінцеве вирішення проблеми екології неможливе без докорінного поліпшення господарювання. Ми розучилися працювати. Розбестилися очіку-

ванням близького вже «раю на землі», який, як запевняли нас, вирішить геть всі проблеми. Забезпечить нас усім в нагороду за нашу ідеологічну правильність, вірність «комуністичним ідеалам». Ідеологічні міражі розвіялись, і ми бачимо перед собою невтішну реальність: порожні полиці продовольчих магазинів, брак найнеобхідніших речей, брак чистого повітря та неотруєної води... Треба діяти, не гаючи ні хвилини, працювати над подоланням кризового стану економіки, а ми призвичаїлись до становища раба, який не вміє самостійно мислити, працювати з власної спонуки, а тільки жде керівної вказівки.

Щоб вижити в цій складній економічній ситуації, мусимо вчитися господарювати, відроджуючи в собі господаря.

Для вирішення найскладнішої економічної проблеми нам конче потрібна своя національна школа, що збрала б весь багатовіковий досвід культурної та господарчої діяльності нашого народу і запліднила наш інтелект снагою нашої питомої культури. Що збрала б воєдино весь інтелектуальний потенціал народу і спрямувала його на вирішення завдань, що стоять перед нами. Не школа з українською мовою викладання (загальноосвітня й вища), а саме національна школа!

І ясно бачимо, що весь комплекс проблем, що постали перед нами, не можна вирішити без своєї української державности, справжньої, а не лише проголошеної, опереткової, як за часів сталінщини – державности, що увібрала б кращі форми суспільного життя народу впродовж віків, а не обмежувалась лише копіюванням установ Центру.

Державність з відродженням національної символіки та давнього нашого державного гербу стане могутнім засобом для відродження в кожному з нас почуття господаря на власній землі, самоповаги та гідности, для повного подолання комплексу національної меншовартости. І тільки після цього ми будемо по-справжньому діяльними, енергійними, матимемо сміливість брати на себе відповідальність за вирішення своїх проблем. Тож маємо домагатись, аби було здійснено проголошений принцип Конституції СРСР про повну суверенність союзних республік. Державність народу – запорука його духовного здоров'я.

Для повноти духовного життя нам необхідна своя національна церква, що насильницьки була зліквідована царським урядом на початку XIX століття. Українська Православна Церква, яка відродилася в час революції під назвою Українська Автокефальна Православна Церква, є невід'ємною частиною нашої культури, отже, питання її відновлення в Україні набагато ширше від заспокоєння потреб віруючих українців. Обряд нашої національної церкви, з його багатющою музичною культурою, має значну відмінність від обряду, накиненого нам сталінською диктатурою Російської Православної Церкви.

Важливою підмогою нашої культури є відродження та легалізація в За-

хідній Україні Української Католицької Церкви, що була і залишається донині культурною спадкоємицею Давньої Православної Церкви України (той же обряд, ті ж багатоголосі співи церковного хору!).

Як бачимо, нема проблем не національних. Все, що стосується нашого буття як народу серед народів, є проблемою національною: відродження мови, збереження національної культури в повному обсязі, екологія, економіка, національна церква... Яким же чином можемо вирішити їх? Як зупинити наше фатальне сповзання до катастроф? Тільки подвижницьким життям, тільки невсипущою працею кожного з нас, єднанням всіх наших зусиль спільною метою.

Ніхто за нас нашої роботи не зробить, самі мусимо стати на вишині наших проблем і зуміти відродити мову, навчитися господарювати, зберегти землю і води... Та знаймо, що наша спроможність до цього, зрештою, сходиться на одному: щоб стали ми громадянами, прокинулись до України. Тут центр наших особистостей, саме тут ми стаємо насправді вільними. Україна надає правдивої мети і цілі всім нашим зусиллям, збирає їх воедино. Маємо бути українцями в повному розумінні цього слова без оглядання на те, чи подобається це комусь чи ні. Не українофілом треба бути, не шанувальником, любителем (мови, пісні, старовини...), а саме українцем. І це єдине, що спроможне вивести нас із того темного лябіринту, в якому ми опинились.

Отже, Україна для нас не самоціль, а засіб проти деградації, як єдино можливий спосіб бути людьми, повноцінними громадянами, вижити в складному сучасному світі.

І знаймо, що національна свідомість, тобто свідомість власного шляху, патріотизм – цінності самодостатні і не потребують виправдання їх зверхнім «інтернаціоналізмом».

*Поете, любити свій край не є злочин,
Коли це для всіх» (!)*

Не вважаємо за потрібне виправдовувати свою любов. Вона є, і вона цінність безвідносна.

Ніяка мета не може бути вищою мети самого народу, мети, що записана в Бога. І горе тому народові, що не йде до своєї мети, що повірив облудним гаслам протиставлення національного інтернаціональному, побивання першого другим. Горе тому народові що не має свого самоврядування і від імені якого бюрократична мафія чинить все, що їй заманеться. Чорнобильська катастрофа – перша грізна загорога для нас!

ОСТАННІЙ ПОРІГ

Пороги, пороги!..

Для наших пращурів пороги Дніпра були тою РІШУЧОЮ гранню, рубежем, за яким для них починалося якісно інше життя, життя подвижників-лицарів: безоглядна офіра себе Батьківщині.

Перед нами – інший Поріг, інше порубіжжя, стоїмо на грані, набагато більше рішучій, тривожній. І від нашого спільного чину залежить, куди далі проляже наш шлях. До катастрофи, цілковитого зникнення, розчинення в якійсь примітивно-технократично-знеосібленій формі існування? До повного винародовлення на екологічно згвалтованій землі?!.. Чи нам таки вдасться зупинити це моторошне наближення до прірви глобального Чорнобиля, і з цього порогу розпочати рішуче сходження до життєдайних джерел України – єдиного на весь світ дому нашої духовності?!

Всі сили – для Спасіння, для порятунку НАШОЇ землі, що перед нами зменшується, як та шагренова шкіра, буквально зникає нам з-під ніг. Наша снага – проти мертвотного тоталітаризму, проти ентропії культури – всього, що зводить людину до бездушного «гвинтика» й раба. Наші сили – на те, щоб розбудити в людині громадянина – сина своєї землі і свого народу. Маємо з'єднатися в єдине русло і, як повноводна ріка, пробивати шлях до свого Моря-Мети. Прагнемо позбутись віковичного нашого тавра – комплексу національної меншовартости, хочемо бути Народом серед Народів.

Такому єднанню творчих сил різних поколінь і покликаний слугувати наш альманах «ПОРОГИ». До спільної праці залучаємо кожного, кого непокоїть і болить нинішній стан народу, коли вже під знаком питання стоїть саме наше існування як духовної спільноти – на наших очах міліє, пересихає Дніпро нашої мови!

Працювати для відродження нашого суспільства, так жорстко понищеного сталінськими «рубками», обездуховленого і здеморалізованого тривалим періодом «застою» – програма нашого видання. Мета – захист і рятування Культури з великої літери, всього, що робить людину людиною. Наш голос – за людину, наша позиція – розкута правда!

При альманахові створюємо однойменний клуб його авторів та прихильників – самодіяльне об'єднання, проєкт статуту якого подаємо в цьому числі. Запрошуємо до клубу «Пороги» всіх, хто поділяє творчі засади нашого видання.

ПРОЄКТ – КЛУБ «ПОРОГИ»

Статут

Клуб «Пороги» є незалежним самодіяльним творчим об'єднанням, створеним на основі спільних зацікавлень і для підтримання однойменного альманаху.

У своїй діяльності клуб керується ст.49 Конституції УРСР про право на об'єднання та принципами Загальної Деклярації прав людини, підтримуючи ідеї гласности та демократизації.

Клуб «Пороги» має на меті сприяти відродженню та розвитку української культури і буде це здійснювати в такий спосіб:

1. Виявляти, збирати та досліджувати твори літератури й мистецтва, а також всі інші пам'ятники духовної культури.

2. Досліджувати та обговорювати на засіданнях клубу різноманітні явища культурного та громадського життя. Організовувати зустрічі з письменниками, митцями. А також вечори поезії, музики, виставки художників.

3. Всіляко пропагувати українську культуру, особисто сприяти її розвитку.

4. Всіляко сприяти вихованню у співгромадян національної свідомости, що неможливо без поборювання за давнього комплексу національної меншовартости.

5. Підтримувати видання альманаху, розширювати коло його авторів та прихильників. Пропагувати та поширювати сам альманах.

6. Надавати одноразову матеріальну допомогу авторам для виконання замовлень редколегії.

7. Проводити літні подорожі-екскурсії для ознайомлення із станом збереження пам'яток історії, культури, природи, виявлення їх своєрідности. Звіти про результати таких подорожей оприлюднювати в пресі.

Клуб існує за рахунок членських внесків та добровільного пожертвування громадян. Членські внески: вступні – 5 крб, щомісячні – 3 крб.

Керівним органом клубу «Пороги» є коло клубу, що обирається на зібранні членів об'єднання.

Членом клубу «Пороги» може бути той, хто бере конкретну участь в роботі клубу. Питання про вступ до клубу вирішується самим бажаним, про що повідомляється одному із членів кола клубу. Припинення членства – за власним бажанням, про що також повідомляється одному з членів кола, а також за негідну поведінку.

При клубі створюється бібліотека рідкісних та неформальних видань.

Січень 1989 року

СЛОВО БЛАЖЕННІШОГО МИТРОПОЛИТА МСТИСЛАВА,

яким він започаткував урочистості

Тисячоліття християнської України,

що відбулися 7–9 жовтня 1988 р.

у столиці США Вашингтоні

Боже Великий, Боже Всесильний! – поблагослови нас, що зібрались тут подякувати Тобі за безмежне милосердя Твоє до народу українського, який Ти тисячу років тому визначив до апостольського служіння Тобі й Синові Твоєму – Христу й Спасу нашому на Сході Європи.

Божий Промисел справив, що у цьому жахливому XX столітті значна частина нашого народу, шукаючи захисту від лютої смерті з рук безбожників, знайшла його у країнах вільного світу, зокрема в Сполучених Штатах Америки.

Ми – українці, горді чути, що у всіх державах вільного світу, де знайшлися наші люди, вони здобули пошану до себе, а через них і до всього многотраждального українського народу, зокрема ж у тих народів, що залишились віддані Христові і послушні Його заповітам.

Та в сучасному світі на шляху людського життя вирости ліси тернини і гори гострого каміння. Мав і має їх наш народ на поневоленій Батьківщині й поза її межами. За особливо кривдне наш християнський побожний народ уважає ширення ненависти до української нації, включно зі стремлінням стерти її з лиця землі.

Болить нас – українців і байдужість до цього явно злочинного стремління тих, що культивуючи ненависть до інших народів, прикривають ними самими заподіяні злочини над поневоленими і катованими народами.

140 років тому, коли український народ перебував у кріпацькій неволі Російської Тюрми Народів, Твій посланець і благовісник до нашого народу – Тарас Шевченко питав Тебе: «Коли ж ми діждемось Вашингтона з новим і праведним законом?»

У тому ж столітті таке благальне послання керували до Тебе, Боже, й інші народи, що переживали лихоліття, і Ти послав їм Свого у цьому столітті посланця в особі Рональда Рейгана, пам'ять про якого наш народ переходить з роду в рід,

так само, як переховував у своїй пам'яті Джорджа Вашингтона геніяльний Тарас Шевченко.

Благаємо Тебе, Господи, прийми нашу щирю подяку за Твою постійну опіку над нами та з'єднай нас усіх в єдину Христову сім'ю, щоб з усіма іншими, тепер поневоленими народами, ми славили величне Ім'я Твоє.

А вас, мої улюблені брати й сестри, кличу до спільного висловлення похвали Всевишньому стародавнім українським, із глибини наших сердець випливаючим: СЛАВА ТОБІ, ГОСПОДИ, СЛАВА ТОБІ!

Нехай же ця СЛАВА перелине море-океан, своїм відгомонам сколише Карпати й Гору св. Юра у Львові, долетить до славного Києва і залунає по ньому із мурів Святої Софії та Собору Апостола Андрія Первозваного. Чекає почути нашу похвалу Всевишньому княжий Чернігів і многостраждальна Полтава, в якій богоненависники знищили всі стародавні церкви, поставлені Богові на славу побожними фундаторами Війська Запорізького.

Як повчає нас Тарас Шевченко, українські могили вміють з вітрами говорити і доносити кожному черговому поколінню про розпочате і недовершене попередніми. То ж і з Шведської Могили, і Манастирської Гори та з розсіяних у тих околицях могил лунає владне: ПАМ'ЯТАЙТЕ, ЩО БІЙ ПІД ПОЛТАВОЮ ЩЕ ТРИВАЄ!

НЕХАЙ ЖЕ БЛАГОДАТЬ
ГОСПОДА І СПАСА НАШОГО
ІСУСА ХРИСТА ПЕРЕБУВАЄ З УСІМА НАМИ.

БОГОМАТЕР ПЕЧЕРСЬКА /СВЕНСЬКА/XIX ст. ДХМ¹

¹ Дніпропетровський художній музей. Надалі ДХМ

ВИЇМКИ ІЗ СЛОВА ВЕРХОВНОГО АРХИЄПІСКОПА УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ КАРДИНАЛА МИРОСЛАВА ІВАНА ЛЮБАЧІВСЬКОГО,

*виголошеного під час Молебня Подяки
9 жовтня 1988 року у Вашингтоні перед
пам'ятником Тарасові Шевченку*

...Щоб і інші могли вияснити правду про наше Хрещення й нашу українську Церкву. Вона вже у своєму початку була католицькою, тобто злучена з Вселенською Церквою і її головою, наслідником Петра, – тому що у 988 році, коли ми за Володимира охрестились, ще не було поділу між Візантією й Римом, який стався щойно 1054 року. Але зв'язки нашої Української Католицької Церкви з Вселенською Церквою оставались і далі і ніколи формально не переривались, а 1596 року вони відновились знову у Берестейській Унії, і з того часу остались досі. Відтоді, помимо жорстоких переслідувань царської Росії, а тепер комуністичної, ті зв'язки тривають безперервно по нинішні часи. То правда, що після псевдо-Львівського синоду нашу Українську Католицьку Церкву насильно прилучено до Російської Православної, – та вона, хоч у катакомбах, існує далі, живе, і помимо переслідувань, розвивається, а навіть і поширюється на східні землях України.

...Важливість нашого Хрещення велика, бо християнством ми злились із християнською західньо-європейською культурою, а за поміччю слов'янських апостолів Кирила і Methodія ми додали до християнської культури скарби нашої перед-християнської культури, тобто приязну, гостинну українську вдачу, глибоку духовність, а, головню, сильну віру в Бога Творця, любов до Його Єдинородного Сина та Його Богоматері, Пречистої Діви Марії. Скріплені християнською вірою, ми відкидали всяку злобу і лицемірність, ворожнечу до наших сусідів, ми не посягали на чуже, а радше розбудовували наше власне, нашими власними силами. Ми будували повсюди церкви, місця почитання Триєдиного Бога, і ними вкрилась наша рідна земля.

...Господь не опускає нас, а в наших терпіннях ставить нас на пробу, щоб ми, наче те золото в горнилі, в огні очистились і так стали гідними Царства Божого, до якого Христос нас коло 1000 років тому в Хрещенні у водах Дніпрових покликав. Очевидно, ми зі свого боку мусимо чимось спричинитись до майбутнього воскресіння нашої Католицької Церкви і волі України. А тим даром нашим буде

БОГОМАТІР З НЕМОВЛЯМ

Друга половина XVIII ст. Походить з Нікополя. ДХМ

щира, постійна і повна надії молитва на милосердя Боже, що Він вкінці вкоротить Голгофу і подасть нам ласку волі. Він бо всемогутній і може зробити все, що тільки захоче, а крім того, Він безконечно вірний у Своїх обітницях, – то ж не дасть нам у неволі загинути. «Вірний Господь у Своїх словах», каже псалом 144-ий».

**МОЛИТВА,
ЯКОЮ БЛАЖЕННІШИЙ
МИТРОПОЛИТ МСТИСЛАВ
ЗАВЕРШИВ
МОЛЕБЕНЬ ПОДЯКИ**

Боже Великий, Боже Всесильний!

Ми, грішні діти Твої, у покорі сердець наших приходимо до Тебе і схиляємо голови наші.

Отче! Прости провини наші та провини батьків, дідів і прадідів наших. Даруй тим з-посеред нас, що словом блудять, покликуючись на ім'я Твоє. Прийми нині, благаємо Тебе, щирю молитву нашу і подяку за безмежне милосердя Твоє до нас. Вислухай наші молитви і прийми благання змучених сердець наших. Благослови нашу Батьківщину Україну, воля та щастя їй дай.

Премилосердний Господи, усім, хто вдається до Тебе з благанням, ласку Твою подай.

Благаємо Тебе, Боже добрий, за братів і сестер наших, що на засланні, у в'язницях, на тяжких роботах перебувають, караються й мучаться. За вдовиць, за сиріт, за калік і немічних, і за тих, що Твого Милосердя та допомоги Твоєї потребують.

З'єднай нас усіх в єдину велику Христову сім'ю, щоб усі люди, як брати, славили величне ім'я Твоє завжди, і нині і повсякчас, і на віки вічні. Амінь!

Цією молитвою в неділю 9 жовтня 1988 р. Блаженніший Митрополит МСТИСЛАВ закінчив многолюдне і величне відзначення 1000-ліття Хрещення Руси-України українською побожною громадою в США. Цей Молебень Подяки був відправлений перед пам'ятником Тарасові Шевченку у Вашингтоні.

**УХВАЛА
XII СОБОРУ УКРАЇНСЬКОЇ
ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В США
ПРО СКЛИКАННЯ
ВСЕЛЕНЬСЬКОГО ВЕЛИКОГО СОБОРУ**

Вислухавши доповідь Блаженнішого Митрополита Мстислава про стан Святого Православ'я в сучасному світі, і зокрема про становище Української Православної Церкви в Україні та за її межами, XII Собор Української Православної Церкви у вільному світі ствердив існування цілого ряду серйозних проблем, серед яких: невідрадна – доля Православної Церкви у поневоленних комунізмом країнах, придушення автокефалії і самобутності Церков на Україні і Білорусі Російською Православною Церквою, поневіряння Православних Церков Сходу під владою іновірних, брак нормальних міжцерковних відносин, шовіністичні міркування у внутрішній і зовнішній політиці деяких Церков, послаблення впливу Церкви в умовах занепаду моральних норм і загальної секуляризації у світі, відсутність єдиного голосу Церкви у найважливіших проблемах сьогодення, розбіжності у підході до Святих Таїнств, календарні розбіжності і багато інших. Усвідомлюючи, що вирішення цих проблем вимагає спільної мудрости усієї Вселенської Православної Церкви Христової під керівництвом Святого Духа, Собор ухвалює просити Першоієрарха нашої Церкви, Владика Митрополита Мстислава, звернутися до Святішого Вселенського Патріярха Димитрія Першого з проханням зробити все можливе для прискорення праці над скликанням Вселенського Великого Собору Православної Церкви, яка триває вже кілька десятиліть, щоб він міг відбутися в якнайближчому майбутньому. Дальше відсунення терміну відбуття Святого Вселенського Великого Собору у невідоме майбутнє – є однозначне з свідомим доведенням до збільшення руйнуючих її ситуацій.

2 листопада 1988 року

**ЛИСТ БЛАЖЕННІШОГО
МИТРОПОЛИТА МСТИСЛАВА
ДО ВСЕЛЕНЬСЬКОГО
ПАТРІАРХА ДИМИТРІЯ I**

Його Святість Вселенський
Патріарх ДИМИТРІЙ ПЕРШИЙ
Фанар, Істамбул, Туреччина

Ваша Святість, Улюблений Димитрій I-й,
Вселенський Патріарх!
Вітаю Вашу Святість радісним і оживляючим – Христос із нами!
Іс полла еті деспота!

При кінці вересня біжучого року відбувся в США Собор Духовенства і мирян митрополичої єпархії Української Автокефальної Православної Церкви у вільному світі. Цей Собор відбувся в ювілейну річницю Тисячоліття Хрещення Руси-України, уважно розглянув теперішню ситуацію всієї Вселенської Православної Церкви в світі, зокрема ж теперішнє становище Української Православної Церкви в поневоленій Україні і поза її межами, у вільному світі.

Як наслідок, на мій внесок, Собор схвалив звернутися до Вашої Святости з гарячим проханням, а до Священного Патріяршого Синоду Вселенської Царгородської Патріярхії з закликом зробити все від Вашої Святости і Священного Патріяршого Вселенського Синоду залежне, щоб прискіпити відбуття Святого Великого Вселенського Православного Собору, на який з великим болем у серці чекають уже довгі роки вірні Вселенської Православної Церкви, зокрема ті, що терплять переслідування і знущання в державах з атеїстичним комуністичним режимом.

Всяляю у серця відданих моїй духовній опіці дітей віру, що до їхнього прохання Ваша Святість поставиться прихильно.

Одночасно копії з цього мого звернення до Вашої Святости висилаю святішим патріярхам і первоієрархам автокефальних і автономних православних церков з проханням про підтримку постанови Собору нашої Церкви. Копію цього мого до Вашої святости листа висилаю Президентіві й Державному Секретарю США для їхнього відома.

*Ваш, відданий брат у Христі,
+МСТИСЛАВ Митрополит*

**ЗВЕРНЕННЯ
до Михайла Сергійовича
Горбачова, Генерального
секретаря ЦК КПРС,
В СПРАВІ СВОБОДИ РЕЛІГІЇ
В РАДЯНСЬКОМУ СОЮЗІ,
З НАГОДИ ТИСЯЧОЛІТТЯ
ХРИСТІЯНСТВА В КИЇВСЬКІЙ РУСІ**

I. РІК 1988 ВІДЗНАЧАЄ ТИСЯЧОЛІТТЯ ХРИСТІЯНСТВА В КИЇВСЬКІЙ РУСІ. Незважаючи на те що це річниця особливого значення для християн у цілому світі, вона дає також привід усім людям доброї волі вшанувати ті великі й різноманітні духовні спадщини, представники яких перебувають серед народів Радянської Союзу – православні, католики, протестанти, євреї, мусульмани і буддисти.

Свободу релігії визнано основним людським правом такими межовими міжнародними документами в процесі розвитку міжнародного права, як наприклад, Хартія Організації Об'єднаних Націй; Загальна Деклярація Прав Людини; Міжнародний Пакт про Громадянські і Політичні Права; Міжнародний Пакт про Економічні, Соціальні і Культурні Права; Конвенція проти дискримінації в галузі освіти; Прикінцевий акт Гельсінської наради з питань безпеки і співпраці в Європі та Деклярація ООН про знесення всіх форм дискримінації на основі релігії – усіма договорами, дотримуватись яких Радянський Союз урочисто зобов'язався. Світова громадськість вважає, що дотримання таких невід'ємних прав людини як релігійна свобода – наріжний камінь у скріпленні миру, як серед, так і в лоні народів.

На жаль, сучасна політика СРСР робить натиск на вірних усіх релігій та обмежує діяльність релігійних громад. Разом з вірними в Радянському Союзі ми також надіємося, що видатна річниця – Тисячоліття Християнства в Київській Русі – зможе спричинити появу основних змін у політиці й практиці радянської держави у відношенні до релігійних громад.

Ми, нижче підписані, американські громадяни багатьох і різноманітних релігійних вірувань і політичних поглядів, яких згрупувала спільна турбота за людські права та мир, – звертаємося до Вас, Пане Генеральний секретаре Горбачов, із закликом дотриматися зобов'язань СРСР виконати міжнародні договори в справі основного людського права – свободи релігії.

Нас підбадьорює поступ, зроблений нашими країнами в справі скорочення озброєнь, як також і Ваш заклик до нової епохи *гласности* в Радянському Союзі.

Ми стверджуємо розв'язку Вами низки справ: еміграції окремих осіб і звільнення ув'язнених.

Але ми закликаємо до глибших і перманентних реформ, відповідно до Ваших зобов'язань щодо *гласности, перебудови і демократизації*. Ми тому й звертаємося до Вас, аби виправити ще досі існуючі прояви дискримінації і переслідувань вірних у Вашій країні.

Ми віримо, що значний прогрес у справі людських прав, і особливо щодо основного права на свободу релігії, зробить внесок у нову модель взаємовідносин між нашими країнами і тим розширить вигляди на мир.

II. МИ СОЛІДАРИЗУЄМОСЯ З ВІРНИМИ ВСІХ РЕЛІГІЙ В РАДЯНСЬКОМУ СОЮЗІ і закликаємо Вас вжити негайно потрібні заходи, щоб запровадити в життя такі конкретно конституційні і законодавчі зміни, які забезпечили б повну свободу релігії в СРСР:

Ми закликаємо внести зміни в статтю 52 радянської Конституції для того, щоб громадянам СРСР гарантувалося право не тільки щодо «проведення релігійних обрядів», але і щодо «створювання релігійних об'єднань і розповсюдження релігійних вірувань» на основі повної конституційної рівності з атеїстичними організаціями та атеїстичною пропагандою. Ми закликаємо Вас повернути всім релігійним об'єднанням повний статус «юридичної особи» в радянському законодавстві.

Ми закликаємо скасувати Декрет Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету і Ради Народних Комісарів РРФСР від 8 квітня 1929 року (і його відповідники в інших союзних республіках), доповнений Декретом Президії Верховної Ради РРФСР від 23 червня 1975 року, як також і відповідні закони «Про релігійні об'єднання», згодом уведені в інших союзних республіках.

Зокрема, ми наполягаємо на тому, щоб Ви

- повернули поодиноким релігійним групам їхні храми й молитовні дома, церковні предмети та релігійні книги, які були skonфісковані владою;
- відновили право будувати і ставати власником нових церков та інших молитовних споруд;
- дозволили давати дітям, молоді й дорослим релігійну науку поза публічною шкільною освітою;
- знесли заборону на харитативну діяльність членів релігійних груп та скасували вимоги про попередню «реєстрацію» державними органами релігійних об'єднань і духовних осіб.

Ми закликаємо скасувати статті 142 і 227 Кримінального кодексу РРФСР (як і її відповідники в кримінальних кодексах інших республік), як також Декре-

ти Президії Верховної Ради РРФСР «Про застосування статті 142 Кримінального кодексу РРФСР» та «Про адміністративну відповідальність за порушення законодавства про релігійні культури» (і їх відповідники, ухвалені Президіями Верховних Рад в інших союзних республіках), як закони, що суперечать конституційному відокремленню Церкви від держави.

Ми закликаємо Вас опублікувати і винести на всенародне обговорення, з участю вірних, усі досі засекречені або неповністю опубліковані декрети та інструкції, які визначають структуру, повноваження і способи дії Ради у справах релігій (РСП) при Раді Міністрів СРСР і її республіканських еквівалентів та обласних уповноважених. Ми закликаємо Вас запевнити вірним представництво у Раді в справах релігій на всіх її рівнях, і також запевнити, що у своїй діяльності СРСР буде повністю дотримуватись законності і гласності.

Ми закликаємо Вас легалізувати Греко-католицьку (Уніятську або Українську Католицьку) Церкву, як рівнож і інші релігійні угруповання (такі, як наприклад, Українська Автокефальна Православна Церква), яким сталінська влада заборонила існувати, та повернути цим Церквам їх храми, церковні предмети, монастирські та семінарські приміщення та інше майно, що було skonфісковане і є необхідним для їхньої релігійної діяльності.

III. ОСНОВНЕ ПРАВО НА РЕЛІГІЙНУ СВОБОДУ, ЗАКРІПЛЕНЕ В ДЕКЛЯРАЦІЇ ООН «Про ліквідацію всіх форм нетерпимости на основі релігії», має багато конкретних виявів у щоденному житті. Тому ми закликаємо до прийняття таких заходів:

Оголосити загальну амністію всім в'язням сумління і засудженим за релігійні переконання.

Дозволити вірним вільно сповідувати свою віру без втручання, цькування чи переслідування. Вимоги примусової «реєстрації» владою релігійних громад і духівництва, навіть ще перед початком їхньої релігійної діяльності, треба скасувати, разом з прерогативою державної влади відкидати кого-небудь із нововибраних членів виконавчого чи контрольного комітетів релігійних громад. Членство в цих комітетах (включно з постом голови) повинно бути відкритим духівництву.

Релігійні об'єднання повинні мати волю проповідувати, публікувати і розповсюджувати свої релігійні вчення за допомогою засобів масової інформації. Влада не повинна забороняти незалежні видавництва.

Батьки повинні мати змогу вільно передавати своїм дітям вчення своєї релігії без страху переслідування або дискримінації з цього приводу. Релігійні організації повинні мати право провадити закладами релігійного навчання без втручання державних органів. Духівництво повинно мати право з дозволу родичів навчати дітей релігії. На дітей і молодь – від школярів аж до студентів університету – не повинен чинитися тиск з метою примусити їх вступати в організації,

ЮРІЙ ЗМІБОРЕЦЬ

XVII ст. Україна
Дереворит

які проповідують атеїзм, – вони не повинні бути за це карані у випадку відмови вступати в такі організації; рівнож їм не вільно відмовляти в рівноправності здобуття освіти або в їхній дальшій кар'єрі, з приводу їхніх релігійних переконань та практики.

Держава не повинна втручатися в справи призначення викладачів для духовних академій та семінарій і мусить зректися контролю над вибором кандидатів для вступу до семінарій.

Вірні, разом з дітьми, повинні мати право не йти на працю – і на шкільні заняття – в дні релігійних свят.

Вірні, які хочуть емігрувати з СРСР з релігійних мотивів, мають отримати цю можливість.

Вірним, духівництву і релігійним угрупованням у СРСР, які бажають підтримувати контакти з вірними-однодумцями і релігійними установами по всьому світі, повинна бути запевнена така можливість.

Релігійні громади мають користуватися тими ж правами, що й інші громадські організації в Радянському Союзі. Їм має бути надане право збирати пожертви на харитативну працю, займатися добродійною діяльністю, володіти майном і брати участь у таких організаціях, як товариства тверезості.

Необхідно дозволити релігійні відправи в лікарнях, тюрмах, старечих домах. Вірні повинні мати право носити відзнаки-символи своєї релігії та мати доступ до релігійної літератури під час перебування в лікарні, тюрмі чи в домі для старших.

IV. ВСТАНОВЛЕННЯ ЦИХ ОСНОВНИХ ҐАРАНТІЙ РЕЛІГІЙНОЇ СВОБОДИ – важлива ознака фактичного стану людських прав у Радянському Союзі. Ми звертаємося до Вас, Пане Генеральний секретаре, продемонструвати свою відданість справі миру, запевняючи всім народам Радянського Союзу право на релігійну свободу, яка і є головною ґарантією миру. З нагоди Тисячоліття Християнства в Київській Русі ми закликаємо Вас разом з нами працювати для добра світової громадськості, зобов'язаної захищати людську гідність, як необхідну передумову для миру на землі.

ЗВЕРНЕННЯ ІНІЦІАТИВНОГО КОМІТЕТУ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ АВОКЕФАЛЬНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ

До Президії Верховної Ради СРСР

До Президії Верховної Ради УРСР

До міжнародної християнської громадськості

В духовному житті нашої країни відбуваються важливі зміни. І хоч процес цей непослідовний і суперечливий, та вже сьогодні пролило світло на багато проблем, що вимагають негайного вирішення. Одна з них – релігійне питання в УРСР, де віруючим українцям протягом десятиліть наклеювалися ярлики ворогів народу і націоналістів. Корінне населення Республіки було позбавлене можливості молитися, проповідувати або вчитися в духовних школах своєю рідною мовою. Ми позбавлені найсуттєвішого, того, що Дух Святий подарував Церкві Христовій у день П'ятдесятниці, коли зійшов на апостолів (Діян., 2; 8–11). Принагідно згадаймо також слова ап. Павла в Посланні до Коринтян: «В Церкві волюю п'ять слів зрозумілих сказати, щоб інших навчити, аніж десять тисяч слів чужою мовою» (14, 19).

Ієрархія Російської Православної Церкви незаконно узурпувала собі владу над Українською Православною Церквою ще 1685 року, невдовзі після так званого возз'єднання України з Росією, і досі не визнає існування окремішньої української національної релігійної традиції як такої з її культурою, мовою, обрядовістю, тобто дотримується давніх шовіністичних трактувань національного питання. Православна Україна не може миритися з такою антиєвангельською і антиканонічною практикою. Ми, як і кожна цивілізована нація, маємо невід'ємне право на свою незалежну автокефальну Церкву.

Традиція Українського Православ'я бере початок ще від Хрещення Київської Русі, від Великого князя Київського св. Володимира, хоч місіонерська діяльність провадилась як з Константинопольського, так і з Римського центрів християнства. Загальноцерковний розкол стався значно пізніше (1054 року), але офіційно прийняте нами з Візантії християнство вже від початку мало виразно окреслений православний характер. Цю традицію згодом виразно утверджував Київський митрополит Іларіон, який всіляко підтримував

ідею східної ортодоксальності християнства, всі пізніші українські церковні ієрархи аж до козацьких часів, коли спостерігався найбільший розквіт Української Православної Церкви. Згадаймо церковну і громадську діяльність київських митрополитів Іова Борецького, Петра Могили, Сильвестра Косіва, велику культурно-просвітительську і місіонерську діяльність Києво-Могилянської Академії, православних братств, розсіяних по всій Україні...

Українська Православна Церква, втративши свою незалежність 1685 року, була відновлена в жовтні 1921 року (Перший Всеукраїнський Православний Собор). Головним рушієм відродження Української Православної Церкви та

її автокефалії був Митрополит Василь Липківський. За дев'ять років її існування було створено понад п'ять тисяч парафій, в яких правили чотири тисячі священиків, 32 єпископи на чолі з Митрополитом В. Липківським. Своєю діяльністю УАПЦ втілювала євангельські слова, записані в постанові Церковного Собору 1921 року: «Так само й Син Людський прийшов не на те, щоб служили Йому, а щоб послужити, і душу Свою дати на викуп за багатьох!» (Мт, 20; 28).

Майже всі провідні діячі Церкви: як члени Всеукраїнської Ради з мирян, так і всі єпископи з Митрополитом Василем загинули смертю мучеників по лагерах, тюрмах та на засланні. Так було знищено Українську Автокефальну Православну Церкву в тридцять років за часів сталінських репресій. Українські храми були масово поруйновані, а залишки пастви знову прилучені до російського православ'я, яке, хоч і зазнало переслідувань, але за сталінською системою національних пріоритетів все-таки дістало право на животіння. Однак Російська Православна Церква не визнає самого факту існування Української Православної Церкви і неспроможна вдовольнити релігійні потреби віруючих українців.

Тому ми, українські православні віруючі, вирішили створити український Ініціативний Комітет відновлення УАПЦ в Україні. Ми ставитимемо питання про відновлення УАПЦ перед законодавчими органами СРСР та УРСР, домагатимемося реєстрації релігійних громад УАПЦ, при потребі будемо збирати підписи за відновлення УАПЦ серед українського громадянства. Однак сподіваємося, що до таких масових заходів справа не дійде, що наша Церква відродиться безборонно, на підставі конституційних гарантій свободи совісти, що стане дійсним доказом демократичної перебудови нашого суспільства.

Водночас ми звертаємося до Святішого Православного Вселенського Патріарха Димитрія, до Української Автокефальної Церкви за кордоном, до автокефальних православних церков світу, до міжнародних християнських кіл і всіх людей доброї волі з проханням підтримки. Ми прагнемо, як і всі цивілізовані люди, спілкуватися з Богом в рідних храмах рідною мовою.

*15 лютого 1989 року
Ініціативний Комітет*

*Богдан МИХАЙЛЕЧКО, священик Свято-Успенської
Церкви (Латвійська РСР,*

м. Єлгава, вул. Леона Паеглас, 2, кв. 15).

Тарас АНТОНЮК (м. Київ, вул. Чкалова, 79, кв. 3)

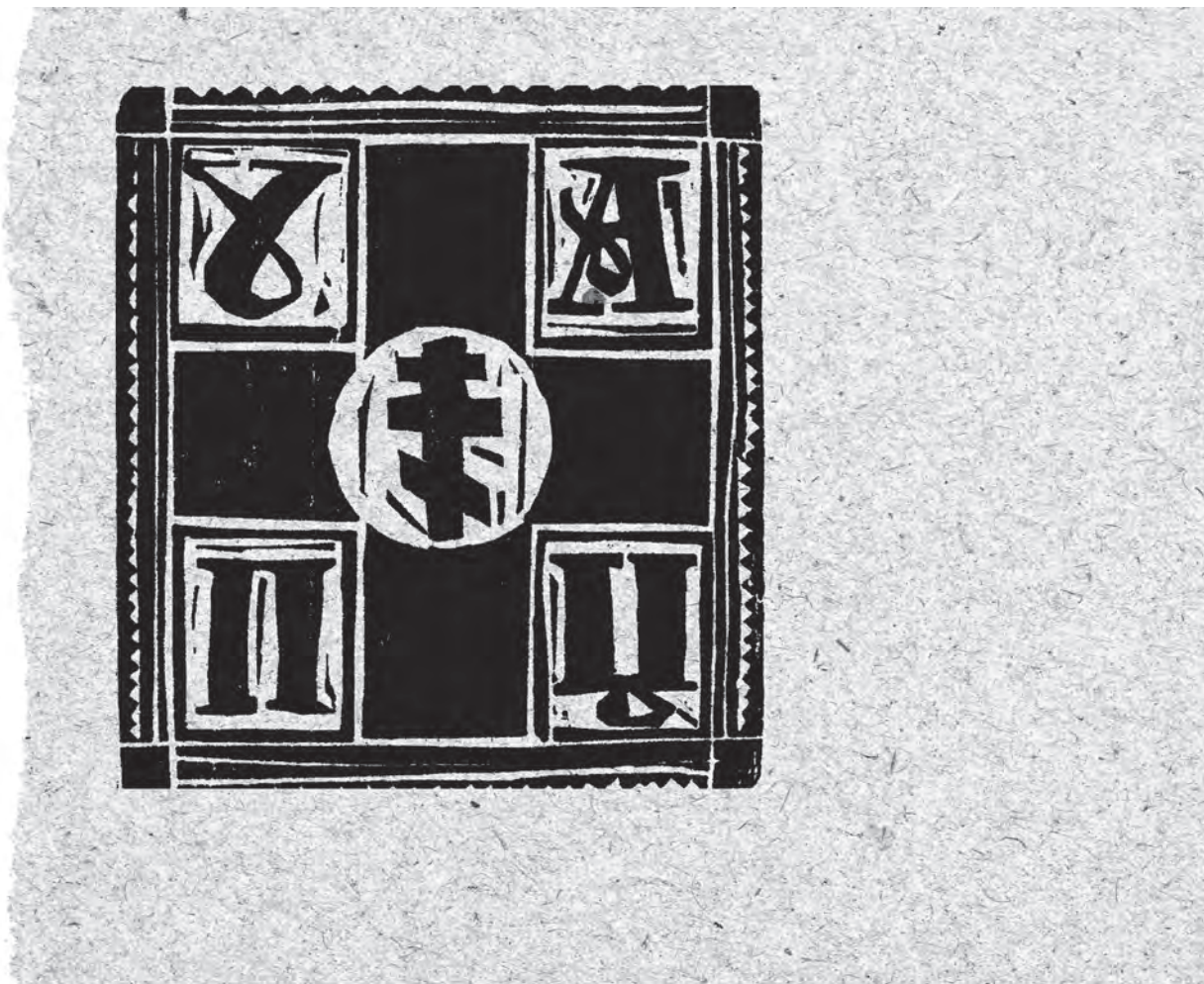
Анатолій БИТЧЕНКО (м. Київ,

вул. Копилівська, 2-а, кв. 36)

Микола БУДНИК (Житомирщина,

Володарсько-Волинський р-н, с. Сколобів)

*Лариса ЛОХВИЦЬКА (м. Київ, вул. Єреванська, 4, кв. 72,
т. 272-72-00)*

УАПЦ, 1989. Листівка

С. АЛІЄВ-КОВИКА
Дереворит

О. АВАКУМ серед парафіян

Оксана МЕШКО
Олексій КРЕСТЬЯНОВ
Петро РОЗУМНИЙ

АВТОКЕФАЛЬНИЙ СВЯЩЕНИК АВАКУМ КОРНІЙОВИЧ ЗАЄЦЬ

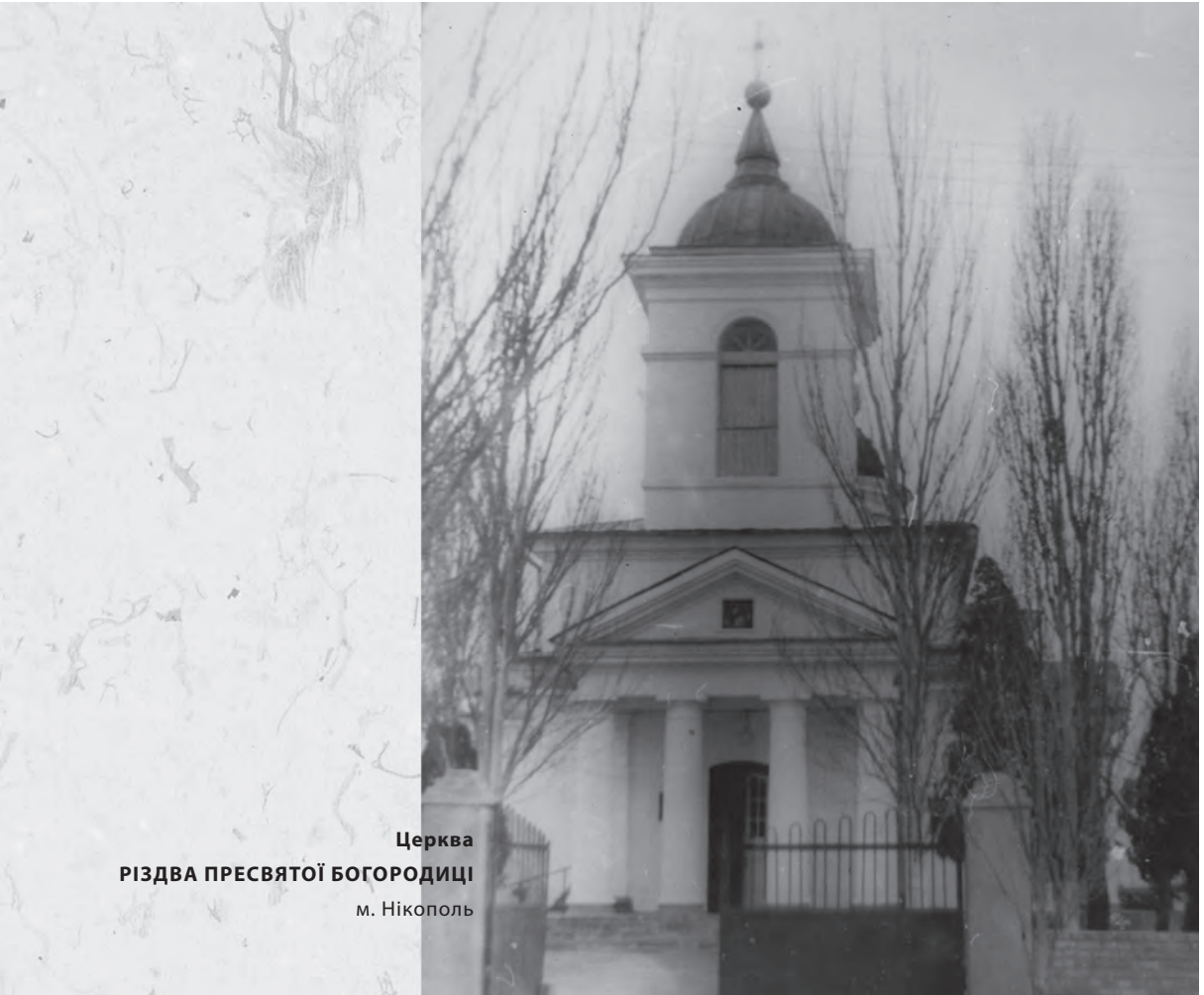
Року 1921 в Києві, в соборі Святої Софії, було скликано Перший з'їзд УАПЦ. На цьому з'їзді було урочисто проголошено відновлення української православної автокефалії, а першим Митрополитом відновленої Церкви було обрано Василя Липківського.

З'їзд проходив у дуже напруженій обстановці. Влада з великим недовір'ям та підозріливістю ставилася до українізації Церкви в Україні, а тому відрядила на з'їзд представників ДПУ, що зайняли місця в президії з'їзду. Незважаючи на перешкоди, з'їзд урочисто проголосив відновлення Української Автокефальної Православної Церкви та благословив делегатів з'їзду на велику місію творення національної Церкви.

Серед делегатів Першого з'їзду УАПЦ був Авакум Корнійович Заєць. Народився він 1898 року в селі Теліжинці на Білоцерківщині в родині селянина, духовну освіту здобув самотужки. Доля звела його із священиком Іваном Гурковським, який посідав парафію в Теліжинцях. Він і став першим духовним учителем юнака. Спочатку служба дияконом. Року 1924 єпископ Володимир висвятив А.К. Зайця у сан священика. Отець Авакум продовжував у селі Теліжинцях свою пастирську діяльність. Службу Божу та проповіді правив українською мовою.

На початку 1929 року о. Авакума заарештували й тримали два з половиною місяці у в'язниці без будь-якого слідства, та потім відпустили додому.

Так почалося нищення советською владою української національної Церкви. Через півроку о. Авакума заарештовують вдруге. Слідство ведеться мляво, конкретних звинувачень не пред'являють, і все ж суд призначає три роки ув'язнення. Цього здається катам замало, і вони додають ще один рік. Півроку на Соловецьких островах, потім – Кандалакша, Пінозеро. Повернувся о. Авакум з каторги в 1932 році до Києва, та коли Голодомор в 1933 році набрав найбільшого розмаху, змушений був покинути Київ, бо влада не давала прописки.

**Церква
РІЗДВА ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ**
м. Нікополь

1933 року о. Авакум приїжджає до південного українського міста – Нікополя, де влаштовується на посаду бухгалтера.

Під час німецької окупації віруючі дістали змогу відкривати зачинені й занедбані храми. У Нікополі було відкрито храм Різдва Пресвятої Богородиці, який стояв перед тим напівзруйнований. Іконостас знищено, образи й церковне майно розграбовано, а саме приміщення служило складом для збіжжя місцевого колгоспу.

В таких умовах о. Авакум розпочинає знову свою пастирську діяльність. Храм Божий було відремонтовано, іконостас відновлено, поновлено церковне

майно. Цілком по-новому було розмальовано храм всередині. За прикладом Київської Софії на центральному місці інтер'єру храму постала Матір Божа – Оранта.

Та найсуттєвішим у діяльності о. Авакума слід вважати його український патріотичний чин; служба Божа провадилася українською мовою, проповіді виголошувалися українською мовою, у храмі панувала українська національна стихія. У відновленій церкві Різдва Пресвятої Богородиці було завжди людно: парафіяни повсякчас поспішали до храму, щоби втішитися радістю спілкування з Богом.

Така православно-християнська національна спрямованість пастирської діяльності о. Авакума не залишилася непоміченою з боку русифікаторів та гонителів на українську культуру. До о. Авакума часто приходили «невідомі в цивільному», вимагали відчиняти храм Божий, обстежували кожен предмет у храмі, ставили загадкові запитання – створювалася атмосфера непевності й залякування. Було очевидно, що український священник в українському храмі, серед української пастви був особою, неприйнятною для влади, яка вела тотальну війну проти всього українського.

Сорок років сподвижник української автокефалії о. Авакум служив вірно Богові й людям, він став улюбленим пастирем серед вірних.

1982 року церковне начальство усуває о. Авакума з посади парафіяльно-го священника, мотивуючи свій акт похилим віком пастиря, хоча останній добре справлявся із своїми обов'язками.

До церкви призначають священником якогось О. Єрохіна, котрий української мови не знав, і почав запроваджувати чужі й неприйнятні для парафіян порядки. Він звелів замалювати Матір Божу – Оранту в центрі храму, спалив усю духовну літературу українською мовою, знищив національну символіку в храмі. Службу Божу перевів на церковнослов'янську мову. На подвір'ї храму було викопано останки давніх поховань.

Нікопольські парафіяни категорично зажадали від церковних властей відкликання нечестивця зі служби в парафії. Останнього відкликали, призначили іншого. Але жоден із нових священників (а їх було вже сім у цій парафії) не нагадував нікопольській пастві їх улюбленого (нині вже покійного – помер у 1986 році) отця Авакума, українського автокефального священника, який своїм подвижницьким чином стверджував невід'ємне право народу молитися Богові в своєму храмі українською мовою, в українському обряді.

Нині церква Різдва Пресвятої Богородиці функціонує нерегулярно. Не відзначаються навіть такі свята, як свято Миколая Угодника та ін. На сьогодні парафія без постійного пастиря, миряни відходять від активного життя парафії, організоване церковне життя вже який раз занепадає.

Активні парафіяни церкви Різдва Пресвятої Богородиці в Нікополі започаткували цими днями широку кампанію за повернення церкви й парафіянам служби Божої рідною українською мовою, як це було за часів 40-літньої пастир-

ської служби доброї пам'яті покійного отця Авакума. Вони збирають підписи вірних під таким зверненням:

«Парафіяни церкви Різдва Пресвятої Богородиці!

Церква Різдва Богородиці – пам'ятник архітектури – збудована на честь перемоги над військами Наполеона 1812 року. Ще донедавна служба Божа велася тут українською мовою. Та від 1983 року релігійні відправи, незважаючи на протести віруючих, ведуться церковнослов'янською.

Сьогодні перебудова торкнулася і справ духовних. У липні 1988 року на святкуванні 1000-ліття Хрещення України-Руси у Львові митрополит Київський повідомив, що за постановою Священного Синоду дозволено богослужіння вести українською мовою в тих парафіях, де того бажають віруючі.

Митрополит пояснив, що священникам надано право читати Євангелію і виголошувати проповіді українською мовою.

Громадяни віруючі!

Ставте свої підписи під цим зверненням за повернення української мови під час служби Божої в церкві Різдва Пресвятої Богородиці в місті Нікополі».

Нині, в час докорінної перебудови суспільства, коли у всеукраїнському масштабі ставиться питання про безумовне право українського народу на державну незалежність і повний і беззастережний суверенітет, парафіяни церкви Різдва Пресвятої Богородиці міста Нікополя сповнені рішучості вибороти своє право молитися Богові своєю рідною мовою.

Нікополь – Дніпропетровськ

Ярослав ЛЕСІВ

священик

1988 РІК У ЖИТТІ УКЦ (УГКЦ)

Закінчується ювілейний рік, тисячний з часу Хрещення України. Тепер можна з певністю сказати, що ми гідно відзначили цю знаменну подію і на рідних землях, і в діяспорі. На чужині, в умовах свободи і лояльності з боку властей, ці святкування пройшли з великою урочистістю, за участю сотень тисяч людей. Таким було свято в сусідній Польщі, в Ченстохові. Мати Божа Ченстоховська, колись вивезена з нашої землі, стала святиною поляків, і через 600 років прийняла синів і дочок України. Вперше вищі духовні достойники Польщі і України відслужили Божественну Літургію разом, в католицько-східньому обряді.

У короткому зверненні до українців, що проживають у Польщі (а їх на відправі було 40 тисяч), і до українського народу кардинал Глемб попросив прощення за усі кривди, яких було завдано нашому народові польською державою. З нашого боку це зробив кардинал Любачівський. Завдяки такій поставі обох Церков ставлення до українців у Польщі за останній час рішуче змінилось. Шовіністична нетерпимість до всього українського, що широко заразила майже усі кола польської громадськості, як видно, змінюється розумінням спільности проблем і завдань.

В Європі, Америці, Аргентині та Австралії ці святкування стали потужним чинником консолідації наших земляків (католиків і вірних Автокефальної Української Церкви). Ювілей оживив культурне та духовне життя громад, привернув увагу широких кіл світової громадськості до проблем України та українців діяспори. Та проте, увага всіх була прикута до подій на рідних землях, УКЦ в підпіллі. Знаки життя нашої Церкви деколи давали себе знати і зрідка доходили до вільного світу, а що офіційна пропаганда продовжувала «обстріл» уніятів, то це було ще одним підтвердженням живучости Церкви в катакомбах. Тому в період «гласности та демократизації» вперше з'явилася можливість об'явити про вихід УКЦ з підпілля. І на початку року свою легалізацію заманіфестували не тільки

душпастирі, а й вірні масовим домаганням від властей реєстрації громад. Якийсь час (до половини літа цього року) власті були в певному замішанні – хоч громади не реєструвалися, але проти них не виступали так агресивно, як колись. Та ситуація різко змінилася після відправ на Ясній Горі в Гошеві, Грушеві, Зарваниці, Грабівці, Вубнищі, Церківні, Станківцях, Розточках, Надорожній, Гостеві, Терновиці. Отримавши санкції згори, місцеві власті знову вдалися до старих методів: посипалися штрафи на вірних та священників, розгони, побої, залякування прокуратури, нагінка в пресі. І в тому, що Церква повністю не легалізувалася, винна не УКЦ, а тільки власті.

Останнім часом склалася парадоксальна ситуація – делегації в складі єпископів Павла Василика, Софрона Дмитерка, Филимона Курчаби, Івана Семиді та священників Григорія Сімкайла, Миколи Сімкайла, Михайла Гаврилів, Івана Маргитича, що поїхала в Москву до уповноваженого в справах Церкви, обіцяють «розібратися», а місцеві власті діють за вже давно виготовленими й знов підтвердженими інструкціями. Знаючи, що місцеве начальство жодного кроку зробити не може без погоджень з центром, не важко здогадатися, яка гра ведеться: в Москві вдають із себе демократів (мусить же столиця репрезентувати «нове мислення» періоду перебудови перед світом), а на місцях з усією старанністю показують силу «держать и не пущать», не перебираючи в засобах придушення того, що за їх логікою вже давно бути не може (бо ж ліквідовано УКЦ в 1946 році). Спливає на думку одіозне: «Этого быть не может, потому что этого быть не может никогда!» Може, панове! І це показали численні святкування 1000-літнього ювілею в Західній Україні. В переважній більшості сіл, всюди, де активно діяли душпастирі, і вірні зберегли вірність поруйнованій церкві та національній традиції, в серпні-вересні відбулися ювілейні Літургії зі встановленням Хрестів на честь великого свята, чому не перешкодили облави та міліцейські кордони (окремі села були оточені по кілька днів «блюстителями порядку»), не залякали людей штрафи.

Тут мусимо зазначити, що не всі села були охоплені ювілейними святкуваннями. Найперше з причини нестачі священників. В Галичині до війни було 2950 священників, 1354 – на Закарпатті, всього 3304 священники. Триста з них покинули Радянський Союз, решта були репресовані і небагато з них залишилось в живих. Крім цього відчувається недостатня активність певної частини наших душпастирів, мається на увазі саме місіонерська їх діяльність.

До того, не всі духовні пастирі усвідомили ситуацію, в якій тепер знаходиться наша Церква. Нерозуміння конечної необхідності продовження процесу легалізації, виходу церкви з підпілля і, попри всі заборони, гоніння, штрафи, нападки в пресі, – перехід до відкритої широкої місіонерської духовної праці з народом. Тактично вироблене у підпіллі Богослужіння у закритому колі довірених людей, тепер себе не виправдовує. **Хоч демократизація і гласність є лише політичним рішенням, а не правовою реформою, переслідування вірних продовжується, і з усього видно (антидемократичні вибори, закон про мі-**

тингі і демонстрації), що і надалі буде тривати, – мусимо побороти почуття страху, прищеплюваного в часи сталінізму та епоху застою. Безстрашна, чесна, відповідальна, безкорислива постава пастиря може і повинна виховати таку ж позицію народу.

Значною мірою активізувалася діяльність відновленого Комітету Захисту УКЦ. Окрім членів-засновників о. Г. Будзінського, о. Гавриліва, о. В. Кобрини, о. П. Зеленоуха, С. Петраш-Січко, до Комітету увійшли – голова І. Гель, Ольга Горинь, о. Ярослав Лесів, Степан Хмара. Треба віддати належне, Комітет підніс роботу на якісно новий, вищий рівень. Нашими духовними достойниками, священиками – членами комітету і віруючими було зібрано понад 30 тисяч підписів на вимогу визнання нашої Церкви і надання їй статусу незалежності, що є підтвердженням масовості руху за рідну Церкву. Хто знав силу тиску властей на народ, страх, що панував і всіляко підтримувався властями, недавні репресії не тільки поодиноких активістів, але й цілих громад, для того цифра 30 тисяч не видається малою.

Заходами наших вищих духовних достойників, священиків, членів Комітету Захисту УКЦ були висунуті домагання легалізувати й повернути всі права нашій Церкві. Піднімалися ці питання під час візиту Р. Рейгана до СРСР. На зустрічі, організованій в американському посольстві, був і голова комітету І. Гель, який поінформував усіх присутніх про довгу боротьбу віруючих і духовенства УКЦ за відібрані права.

«Зустріч за круглим столом» делегації Комітету Захисту УКЦ (єпископ Павло Василик, о. Григорій Сімкайло, о. Михайло Гаврилів, голова Комітету Іван Гель) з американськими сенаторами та конгресменами, депутатами Верховної Ради СРСР та іншими офіційним представниками – промовисте свідчення легалізації і визнання нашої Церкви у світі.

На безпідставні звинувачення депутатів Верховної Ради СРСР щодо співпраці вищих ієрархів УКЦ під час окупації з німцями єпископ Павло Василик дав вичерпну, правдиву і гідну відповідь:

«Андрій Шептицький, митрополит Української Католицької Церкви, один із перших в Європі вислав протестного листа Гітлеру і “кату Європи” Гімmlеру проти винищення євреїв. Андрій Шептицький видав спеціальний пастирський лист у справі євреїв із промовистою назвою “Не вбивай”.

Ще одним окремим листом митрополит заборонив під загрозою екс-комунікації (відлучення) всім українцям брати участь в переслідуванні євреїв.

Голова УКЦ А. Шептицький доручив усім священикам, монахам, монахиням допомагати євреям, рятувати всіх, кому би загрожувала небезпека смерті.

Андрій Шептицький різко запротестував проти вивезення української молоді в Німеччину.

Рабин д-р Давид Коган, а також д-р Курт Левін свідчать перед всім світом, що український митрополит особисто рятував життя не лише їм і їхнім

сім'ям, але й сотням євреїв, переховуючи їх у підземеллі катедрі св. Юра у Львові, ризикуючи власним життям, життям священників, монахинь і монахів, а також всією Церквою».

Заява єпископа П. Василика силою фактів настільки вразила присутніх, що депутати Верховної Ради СРСР вибачились за свою необізнаність і навіть пообіцяли поставити питання Української Католицької Церкви на наступній сесії Верховної Ради СРСР.

Помітним явищем у духовному піднесенні і відродженні руху за права нашої Церкви став часопис Комітету Захисту УКЦ «Християнський голос».

Можна без перебільшення сказати, що 1988 рік – тисячний з часу Хрещення України – став роком початку нашого духовного відродження.

Духовенство, Комітет Захисту УКЦ вірні піднесли справу рідної Церкви в ранг високої світової політики. За блискавично короткий період УКЦ здобула собі визнання і багато прихильників у цілому світі.

То чи не найбільшим свідченням роботи Комітету Захисту УКЦ, його авторитету є люті нападки на Комітет його недругів. Власті, офіційна преса, КГБ докладають чимало зусиль, аби внести розкол між Комітетом і Церквою, послабити актив комітету чи навіть припинити його діяльність.

З гіркотою і боєм відзначаємо, що ювілейний рік став роком не тільки наших духовних здобутків, але й роком наших територіяльних втрат. Російська Православна Церква в супрязі активізувала свою окупаційну діяльність. В найбільш активних католицьких селах при допомозі армії і міліції було насильно захоплено церкви, монастирі і «відкрито» – православні. Яскравим прикладом став Гошівський монастир. 28 серпня 1988 року батюшки в супроводі більш як 300 міліціонерів силою забрали в народу одну із найбільших його святинь. В ніч на Різдво Христове біля 200 курсантів міліції, озброєних дубинками, прихопивши з собою попа, намагалися захопити храм в с. Грабівка Калуського району Івано-Франківської області. Вірні героїчно відстояли свою церкву, та чи надовго?

За останніх півроку РПЦ в такий спосіб насильно «відкрила» близько 60 храмів на Львівщині, 28 церков на Івано-Франківщині. Цілком зрозуміло, що відкриття православних храмів на Псковщині, Орловщині, у Вологді – явище вельми бажане і позитивне, але власті і вищі ієрархи РПЦ не квапляться зробити це в себе вдома, а намагаються донищити УКЦ в Україні.

Чиновники від релігії потирають руки – стара як світ тактика: поборювати одну Церкву іншою. Владу це влаштовує, їх можна зрозуміти, але де ж сумління служителів РПЦ, що вони разом із слугами сатани нищать своїх братів у Христі?

В такій ситуації кожен українець, кожен вірний УКЦ повинен усвідомити, що Російська Православна Церква є Церквою урядовою і ніякого відношення до українського релігійного життя не має, навпаки, у всіх випадках вона експлуатує українську громаду у своїх великодержавних інтересах.

РПЦ в Україні має на меті чисто державницькі інтереси, а також свої мер-

кантильні цілі. Так, із 6 тисяч парафій Союзу – 4 тисячі в Україні! РПЦ перетворила парафії на Україні із духовних осередків на прибуткові ренти. Так, жителі с. Паляниця Долинського району Івано-Франківської області вже кілька разів скаржилися до райвиконкому на не в міру зростаючі побори отця Федора (Н.), який створив своєрідний «сімейний підряд», долучивши у священнослужителі свого сина, зятя і т. д.

Низький духовний і моральний рівень життя служителів РПЦ, їхня заангажованість імперською політикою спустошують нашу людськість.

Кожна віруюча людина повинна поставити собі запитання:

До чого кликала і кличе РПЦ, чого домогалася і домагається, за кого молиться і змушує молитися нас?

Хто оправдував і благословляв загарбницькі війни?

Хто щоденно в храмах молився за деспотів, що тримали народ у рабстві?

Хто оплакував у храмах смерть ката-Сталіна і дотепер жодним словом не осудив терор «вождя народів»?

Хто вже тепер, в часи перебудови і гласности, назвав Львівський «собор» 1946 року – добровільним приєднанням УКЦ до РПЦ, достеменно знаючи, як виглядала ота «добровільність», коли 2/3 українського духовенства було знищено і репресовано сотні тисяч віруючих?

«По діяннях пізнаєте фальшивих пророків», – казав Ісус Христос.

Якби РПЦ опікувалася нашими душами, направляючи на істинно-християнський шлях, хіба б вона служила зняряддям у руках держави, потужним фактором денационалізації? Чи фальсифікували би вони нашу історію, відмовляючи нам в праві на існування та святкування 1000-річчя Хрещення України, добре знаючи, що на Московщині християнство почало поширюватися кількома століттями пізніше.

Чи звинувачували б вони нас в «націоналізмові», добре знаючи, що це лож?

Наша Церква ніколи не стояла осторонь справ народних, суспільних, більш того, протягом віків вона була основним рушієм розвитку освіти, культури, науки і філософії. Все передове, прогресивне діставало розвиток на Україні завдяки активній участі й ініціативі духівництва. Згадаймо церковні братства, духовні академії, монастирські друкарні, церковні школи. Результатами довгої і систематичної праці на ниві культури й освіти ще в XVII столітті Україна дивувала навіть Західню Європу – малярством і архітектурою, культурою співу і майже суцільною грамотністю населення. Все це вражало подорожніх. Втрата політичної, а за тим релігійної самостійності, підпорядкування Української Церкви московському православ'ю в скорім часі провело до такої тьми, що поставило навіть само існування українського народу під великий сумнів.

І це не випадково, що друге Українське відродження почалося на Західній Україні – тут діяла УГКЦ, яка стримавши колонізаційний тиск, очолила культурне оновлення краю і до насильної ліквідації стояла на чолі великої праці від-

родження народу, формування національної самосвідомости.

У добрі і злі часи УГКЦ була завжди з народом, разом з ним потерпала від сталінських репресій. У лагερях, тюрмах, на засланнях – всюди, де були наші люди, були і наші священики.

Ніхто ніколи не випрошував для УГКЦ якихось привілеїв, і це зберегло нашу віру й Церкву впродовж найтяжчих в нашій історії 40 років гонінь і переслідувань.

Ми обстоляли не тільки Церкву й віру, але й свою культуру, мову, традиції і, що найголовніше, не принижуючи при цьому культур, цінностей інших народів, не зазіхаючи на чуже.

Тож чи є різниця між Церквою жируючою і страждуючою, між Церквою, яка разом із властями переслідує, грабує, і Церквою гноюю, замовчуваною, яка ділила і ділить разом із народом усі випробування?

Аби виміряти правильність своїх вчинків, людина мусить оглянутися на минуле. Огляньмося – і ми побачимо нашу землю, рясно встелену кістками мучеників за волю й віру, що життям своїм, за прикладом Христа Спасителя, утверджували нашу віру й Церкву. Чи маємо відвернутися від вівтарів і могил наших предків?!

Ми повинні чітко усвідомити, що перехід у РПЦ – відступництво не лише у вірі. Це відступництво від своєї культури, від своїх традицій, від своєї національної мети.

Доля нашої Церкви в наших руках, сподівання на зовнішнє вирішення проблеми марні. Катакомбна Церква і незареєстровані громади мусять знайти якісно нові форми виживання і збільшення свого числа. Коротко завдання можна звести до такого:

1. Незважаючи на переслідування, штрафи, можливі арешти, продовжувати вести активне духовне життя в тих формах і тими методами, які виробилися за довгі роки. Незважаючи на 40-літні жорстокі репресії УКЦ зберегла себе як Церкву: це єпископат – 8 легалізованих єпископів, біля 700 священиків, більш як тисяча монахів і монахинь, 4 мільйони віруючих. Це не групка сектантів, як представляє преса, а цілий народ!

2. В громадах віруючих УГКЦ треба відновити, чи створити, церковні братства. Ще в XVII столітті такі братства врятували український народ та його культуру від асиміляції. Члени братств – найбільш шановані та свідомі християни – повинні мати духовну літературу: Біблію, Катехизм, молитовники, «Християнський голос» та інше, ознайомлювати громаду з важливими подіями, що стосуються нашої Церкви, а також життя народу і світу.

3. Братства повинні створити в своїх громадах найсприятливіші умови для катехизації молоді, пильнувати за моральним, християнським способом життя членів громади, об'єднувати навколо себе усіх членів громади, піклуватися усіма й кожним зокрема. Брати во Христі повинні стати братами в житті, яким би воно не було важким, розчаровуючим. Треба пам'ятати, що порушення Божих

Заповідей та християнського способу життя (алкоголізм, наркоманія, куріння) вбиває тіло, а душевна невірність – нищить душу, тому проповідь, роз'яснення, а найбільш особистий приклад членів братства, можуть оздоровити тілесно і духовно наш народ.

4. Братство повинно бути активним й соціально і національно боронити і обстоювати свої права – громадянські, духовні, культурні. Наш дух може розвиватися лише в своїй культурній формі, в умовах свободи соціальної і духовної. І хоча на перший погляд здається, що сили нерівні, перевага наша вже в тому, що з нами Бог. Його люблячу руку ми відчуваємо лише тоді, коли позбуваємося страху. Подолання тілесного страху серед вірних – одне з основних завдань братства. Бо ж сказано устами Христа: «Хто дбатиме про тіло – згубить душу...»

5. Братства повинні бути готовими до грошових внесків, аби мати можливість помагати бідним, тим, що потрапили в нещастя, хворим та немічним. Нехай ці датки поповняться з пожертв вірних (хто скільки може) і перебувають в руках найдостойніших християн, які після спільної ради використовуватимуть кошти на придбання духовної літератури, журналів та книг для загального читання, на підтримку «Християнського голосу» та інших позацензурних видань в Україні, на навчання молодих і достойних юнаків у підпільній семінарії, на підтримку монаших чинів та інше. В майбутньому, коли з'явиться така можливість, кошти громади можна буде спрямувати на ремонт чи будову храмів, каплиць, пам'ятних хрестів, шкіл та бібліотек.

Братства повинні стати тим центром, навколо якого об'єднається громада для повноцінного духовно-культурного життя. Сили, що роз'єднують людей, відчужують, роблять їх нетерпимими, заздрісними, захланними – диявольські сили. Протиставити їм треба згуртованість, єдність у молитві й праці, духовному й культурному житті.

Стрічаючи новий 1989 рік, що відкриває друге тисячоліття від прийняття Христової науки, мусимо в спільній молитві до Господа просити сили й благословення перед початком великої роботи – розбудови братств в наших громадах.

Ми, християни, любимо нашого Спасителя й ближнього свого, тому не тримаємо злоби в своїм серці супроти своїх мучителів. Ми в однаковій мірі молимося і закликаємо вас Усіх молитись як за наше, так і за їхнє спасіння і просимо Бога дати нашим гонителям добру волю. Приймаючи несправедливість, нагінку, удари, в молитві щоденній неустанно будемо проказувати: «Боже, прости їм, бо не відають, що чинять». Амінь.

СЛАВА ІСУСУ ХРИСТУ!

*Листопад 1988 р.
Лужки – Болехів*

ХРИСТОС-ВИНОГРАДАР

Друга половина XVIII ст. ДХМ

Демид БУРКО

протопресвітер

**ВАСИЛЬ БІДНОВ – ОДИН
ІЗ ТРІЙЦІ НАЙСЛАВЕТНІШИХ
ІНТЕЛІГЕНТІВ
КАТЕРИНОСЛАВЩИНИ**

Василь Олексійович Біднов народився 31 грудня (ст. ст.) 1875 року в селянській родині в с. Широкому нинішньої Дніпропетровщини. Родина жила не в достатках. Малим хлопцем Василь пас дядькових овець, а дві його сестри також змалку пішли в найми. Початкову науку Василеві дав місцевий дякон. Хоч не була вона докладна, здібний хлопець скоро навчився читати й писати і з успіхом підготувався за програмою для вступу в Духовну школу. Трапилась нагода, що Херсонський єпископ викликав дякона для висвяти в священники. Олексій Біднов завіз дякона та разом, за його ж порадою, і сина свого до Херсону. Там Василь успішно склав іспит і його позаштатним прийняли до бурси. На щастя, через недовгий час, на клопотання тієї школи, поміщик Огарков призначив для Василя стипендію.

По закінченні Духовної школи Василь Біднов учився в Одеській Духовній Семінарії, яку скінчив 1897 року. Після цього був один рік учителем Закону Божого в школах м. Миколаєва. В 1898–1903 роках він учився на стипендії того ж Огаркова (як і в бурсі та в Семінарії) у Київській Духовній Академії, яку закінчив 1903 р. з ученим ступенем магістра богословія з відзначенням. «То був день моєї великої радості, – писав 1920 р. Василь Олексійович, – радості з того, що я, син простолюдина, скінчив Духовну Академію, озброївся знаннями для подвигу, для служіння цьому своєму простому народові...»

Зразу ж після закінчення Академії В. Біднов отримав призначення викладача Духовної Семінарії в м. Астрахань. То була політика російського уряду – відривати українську інтелігенцію від свого народу, щоб вона не працювала для нього. Але 1905 року, що блиснув був над московською імперією неволі просві-

том свободи, Василь Олексійович переїхав на Україну до м. Катеринослава. Тут він здобув призначення в місцеву Духовну Семінарію. Був один рік помічником інспектора її. А з 1906 р. став професором, читав курс історії Православної Церкви. На цій посаді він пробув аж до 1918 року.

Поza обов'язками в Семінарії проф. Василь Біднов, вірний своїй ідеї – щирій праці для піднесення національної свідомости народних мас України, майже весь вільний час віддавав культурно-громадській роботі. Цьому сприяли тодішні деякі полегшення для українського життя, головним чином для волі слова, проголошені царським маніфестом 17 жовтня 1905 р., що дали українцям можливість уже на початку 1906 року видавати часописи рідною мовою в Києві, у Полтаві, в Лубнах та інших містах. Використовуючи ті полегшення, В. Біднов пише популярні статті з українознавства і впоряджає публічні лекції на теми з історії Української Православної Церкви. Ці його лекції стали частішими і набрали широкого впливу та значення в народі, коли утворилося в Катеринославі 1906 р., за прикладом Києва й інших центрів, товариство «Просвіта», що за своїм статусом мало тереном діяльності цілу губернію. Професор Біднов був, звичайно, одним із перших фундаторів «Просвіти». Її катеринославська авдиторія і філії на провінції найчастіше слухали його лекції.

Три чільні постаті, три мужі-народолюбці стояли тоді в першому ряду подвижників української ідеї на катеринославському відтинку її фронту: проф. Дмитро Яворницький – історіограф, славетний дослідник Запорізької старовини; письменник Андріян Кашенко – популярний оповідач про ту ж старовину, про козацькі «діла незабутні» і, молодший літами, проф. Василь Біднов – історик, глибокий знавець релігійно-національного єства українського народу. Року 1912 українське студентство Київської Духовної Академії бажало мати Біднова своїм професором на кафедрі історії Церкви, але професорська рада не затвердила його кандидатури. В Академії панував тоді російський консервативно-синодальний дух...

Року 1914, під час війни, коли російська влада заборонила всі українські культурно-національні товариства і всю пресу, що постали після 1905 р., та виарештувала багато українських діячів, над В. Бідновим навис Дамоклів меч. «Негласний надзор» за ним, який тривав кілька літ, щогодини міг скінчитися арештом та засланням. Але на щастя цього не сталося, Василь Олексійович працював і далі професором Семінарії, в надії на краще майбутнє. А тим часом березнева революція 1917 року повалила російську царську імперію.

В ясний ранок революції, що засяяв був на Україні сонцем свободи, настала для Василя Біднова, як і для всіх українських діячів, повна можливість для національної праці. Він, спільно з іншими культурними трудівниками Катери-

нославщини, утворює Комітет Народної Освіти, що мав завданням українізацію шкіл; відновлює товариство «Просвіта» і створює при ньому видавництво; готує до друку свої праці, яких раніше не можна було видавати, та пише нові. В його книжці «Що читати з історії України» (видана Катеринославською «Просвітою» 1917 р., а потім вийшла ще кількома виданнями) читаємо: «Пізнайте себе, українців, пізнайте минувшину рідного краю, – діла славних предків наших, пізнайте хто ми і що ми! Читайте історію матері України! Вивчайте її, ту історію...»

Щира праця проф. В. Біднова плідотворно позначилася в ті воскресні дні майже на всіх ділянках пробудженого українського життя. В травні 1917 р. він керував Українським губерніяльним з'їздом Катеринославщини, як голова президії. Цей з'їзд одногосно обрав його делегатом від Катеринослава до Української Центральної Ради. Також його було обрано тоді до Української Губерніяльної Ради Катеринослава, в якій він очолив відділ освіти і культури (перетворений з попереднього Комітету Народної Освіти), що розсівав зерна національної свідомости по всій губернії.

Коли в Кам'янці-Подільському засновано 1918 року Український Державний Університет, В. Біднова запросили туди на декана богословського факультету і професора історії Української Православної Церкви. Цей його подвиг, як і цілий подвиг того університету, що в ненормальних умовах, під час тяжкої боротьби молоді української держави з большевицькою Московщиною, виховав чимало твердих українців, – то одна з світлих сторінок новітньої історії України. Лекції В. Біднова з історії Української Церкви відзначалися глибокою ерудицією і розумінням релігійної психології українського народу, психології, що більше надає значення внутрішньому змістові своєї віри в Бога, аніж формі православія. «В цьому, – казав він, пам'ятаю, – головна різниця між українським православієм і російським, де значення надається не змістові, а формі, не духові, а букві, всупереч науці св. апостола Павла, що «буква вбиває, а дух оживляє» (Коринт. 3 : 6).

В той час проф. В. Біднов багато писав: 1919 й 1920 рр. в м. Кам'янці вийшли друком дві його книжки з історії церковного життя України. Він також читав лекції в пастирських короткотермінових курсах, що були організовані при університеті наприкінці 1919 року. Крім того, він був ще й церковним старостою університетської церкви, бо дуже любив ті обов'язки, як людина побожна. На Богослуженнях часто виголошував глибокі змістом проповіді.

Та недовгою була діяльність В. Біднова в Кам'янці-Подільському. Наприкінці 1920 р., як большевики, заливши кров'ю державність і свободу України, таки запанували над нею, він разом з іншими українськими діячами емігрував на чужину. Прощаючись листопадового вечора із групою студентів, своїх учнів,

що проводжали його в ту дорогу, він сказав їм: «Любов до Бога і свого народу нехай веде вас шляхом життя!»

На чужині В. Біднов продовжував свою наукову і громадську роботу серед емігрантів-українців спершу в Чехії, а потім у Польщі. Був професором Празького та Варшавського університетів. Належав до Львівського Наукового Товариства ім. Т. Шевченка, до Празького історично-філологічного товариства та до інших наукових закладів, як дійсний їх член...

Наукова спадщина В. Біднова численна і дуже цінна; це писання переважно з історії Української Церкви та культури.

В. О. Біднов – це тип людей, які своїм благородством, красою своєї душі заслуговують високої пошани. Щирий, надзвичайно людяний і скромний, глибоко релігійний і великий патріот, він воістину «не мав зерна неправди за собою», це був праведник, як називали його студенти Кам'янецького університету. Жив він тільки для України, про своє особисте життя дбав дуже мало, та й склалося воно в годину еміграції нещасливо. Сталося так, що його дружина, Любов Євгенівна Біднова, не емігрувала з ним, а залишилась на Україні. Жила вона, під всякчасним страхом, біля Катеринослава (по-советському – Дніпропетровське), учителювала. Року 1930 советський режим засудив її на процесі СВУ, в числі 45, на сувору ізоляцію в північних нетрях ССРСР, де вона й загинула. Вістка про заслання дружини була для Василя Олексійовича тяжким ударом, лише у вірі та в праці він шукав собі сили для витривалости. Не виключено, що це, вкупі з негодами самотнього життя на чужині, спричинилося до передчасної його смерти.

1 квітня 1935 року у Варшаві, на 60-му році життя, В. О. Біднов помер. Поховали його тихо, скромно, без промов, без квітів, як це він заповів перед смертю. Ревного подвижника української ідеї, Української Православної Церкви, людини з кришталєво-чистим серцем не стало.

*З книги
«УКРАЇНЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА –
ВІЧНЕ ДЖЕРЕЛО ЖИТТЯ».*

НОВОЗАВІТНА ТРІЦЯ

XIX ст.

м. Підгороднє близько Січеслава. ДХМ

МОЛІННЯ. 1990

Листівка УАПЦ

С. АЛІЄВ-КОВИКА

Дереворит

Ярослав ЛЕСІВ

священик

СИЛА ДЛЯ ЗЛЕТУ

Невиголошене слово на установчому з'їзді

Народного Руху України за Перебудову

Шановні делегати!

Браття і сестри!

Панове!

Складаю подяку за можливість виступити перед такою представницькою і шанованою аудиторією. Це тішить не лиш мене, але й численну громаду віруючих греко-католиків України, яка з надією дивиться в майбутнє. Радість переповнює мої груди ще й тому, що нарешті й на нашій Батьківщині почався великий діялог про прийдешнє на основі моральних принципів достойних людей – носіїв образу й подоби Божої.

Відступ від принципів моралі в житті та політиці кинув людство до темної смуги трагедій народних і особистих. Підтвердження тому – події недавньої історії. І коли ми сьогодні пожинаємо плоди світоглядного й духовного сум'яття, що виражаються в алкоголізмі, наркоманії, культурній індіферентності та грубому примітивному матеріалізмові, пам'ятаймо – це розплата за гординю Богоборства, природоборства. Це шлях до самознищення. Фетиші матеріяльні або світоглядні дають короточасний ефект, а пізніше відбирають основне – сенс життя, зміст життя. **Святе Письмо давно устами пророків нам сказало, що для людини є тільки один шлях розвитку – плекати в собі Божу частину ества, в основі якої лежить любов і милосердя, безгранична відповідальність за все, що нам доручено: за землю і воду, за повітря й космос, за тіло, в яким тимчасово мешкаєм, за братів своїх менших.** Не знаємо промислів Божих, але від Сина Його Ісуса Христа маємо вість блага: величні Божі пляни щодо людини. Мусимо стати достойними тих Господніх замислів, аби вийти з зачарованого балансування між такою реальною в наші часи загибеллю і життям грядущим.

Наша Церква в міру своїх невеликих, в умовах підпілля, можливостей сповнює оту прогалину духовного виховання, надихає вірних на працю розуму й душі, прищеплює любов і толерантність, відповідальність не дише за діло, але й за думки. Не відповідати каменем на камінь, бути готовим до повсякчасного прощення ближнього й особистого каяття, смиренности та терпіння.

Інакше як довготерпеливою Українську Католицьку Церкву назвати не можна. Протягом довгих віків вона зазнавала гонінь та переслідувань. Але ми ніколи не закликали до помсти. В молитвах просили і просимо Господа: даруй милосердя гонителям нашим. Але нас болить те, що лукаві та зловмисні уста ще й тепер ганьблять УКЦ в пресі, радіо, телебаченні, звинувачуючи в неіснуючих гріхах. Не кажу вже про те, що говорити неправду гріх, бити лежачого – гріх подвійний. Не дати права на слово-відповідь – це бити лежачого. Звинувачувати у зраді українського народу, у прислужництві і т.д. Церкву, яка у найстрашніші роки терору розділила в повній мірі долю свого народу, – поєднати такі антагонізми під силу хіба що логіці радянської пропаганди. Прикро, що всі оці вигадки сталінської пори повторюють не тільки власть імущі, але й наші брати у Христі – ієрархи Російської Православної Церкви Пимен і наш земляк Філарет. Прости їм, Господи, і тоді, коли знають, що чинять. Заангажованість у великодержавній політиці, меркантильні інтереси заступили їм душу і серце. Але близько той час, коли ідеї екуменізму переможуть, і станемо всі однією сім'єю – Апостольською Христовою Церквою. В цьому ми твердо переконані – у одного Пастиря буде одне стадо, бо всі ми брати і сестри у Христі.

Притчею во язицех у поборників унії (що означає єдність) став Берестейський Собор 1596 року. Але ніде й ніколи вони не цитують власне статтей угоди між Апостольською Столицею і Українською Церквою. Причина зрозуміла: жодна стаття (а їх 33) не є антиукраїнською. Щоб не бути голослівним, наведу кілька найважливіших:

1. УКЦ застережено право на літургію в східньому обряді рідною мовою (що було дуже важливо, особливо в той час, та й тепер є важливим).

2. Єпископам УКЦ ґарантовано представництво в сенаті на рівних правах з католиками.

3. Збереження прав і привілеїв УКЦ. (ґарантовано захист від можливого політичного тиску з боку Константинопольського Патріархату).

Мусимо збагнути, що утворилась унікальна Церква, східні обряди якої не дали нас латинізувати і полонізувати, а католицькі догмати і єдність з Римом – оправавити і русифікувати. Саме ця спасенна ідея захистила наш народ від повного винищення як із Заходу, так і зі Сходу.

В глобальних масштабах Берестейський Собор є прообразом майбутнього екуменізму, а для народу України він став надійним щитом у боротьбі з колонізаторськими устремліннями войовничих наших сусідів. При відсутності держави, яка б захищала інтереси народу, УКЦ стала тим єдиним началом, яке забезпечило захист релігійної, національно-культурної та мовної ідентичності, на яку вперто посягали асимілятори протягом довгих 600 років. Запитаймо

себе: чи вижив би народ, чи створив би той культурний рівень, який є, якби не наша Церква? Хто хоч побіжно знайомий з Західною Україною, дасть правильну відповідь. Хіба можна вважати злом для народу прилучення через церковну єдність до животворних джерел епохи Відродження? Хіба зле, що народ отримав через авторитет Риму вагоме представництво у польському сеймі і певний статус у Європі? Скільки молодих людей дістали можливість тоді навчатися у кращих університетах Італії та Польщі!

І коли Київ втратив остаточно політичну автономію, а в кінці XVIII сторіччя і церковну, і перестав бути світочем українського відродження, естафету релігійного та культурного центру взяв Львів і при активній підтримці та меценатстві УКЦ гідно проніс її аж до 1917 року. Не забуваймо, що коли в Росії після Шевченка аж до 1905 року українське друковане слово, як і народ, були забороновані, а про якесь організоване культурно-політичне життя не могло бути й мови, то Львів, як центр відродження, і Західні землі його мали. І саме завдяки двохсотлітньому заступництву духівництва УКЦ, мозольній праці тисяч невідомих душпастирів, які трудилися на ниві народної просвіти та культури. Знаємо тих, які жили й працювали в переддень відродження – Шашкевича, Головацького, Вагилевича і тих, хто вивів на високий рівень освіту й культуру пізніше – Андрія Шептицького, Сліпого та інших.

Врятувавши народ від полонізації, мадяризації в XVII–XVIII століттях, УКЦ стала єдиним організатором і меценатом культурно-освітнього життя. Куди Церква направляла кошти аж до трагічного 1946 року, коли послідувала третя конфіскація церковного майна (першу провела Катерина II, а другу Олександр II)? Назву: видавнича діяльність, утримання двох друкарень, з яких виходила не тільки духовна література. Утримання середніх шкіл, зокрема у Львові – ім. Т. Шевченка, ім. короля Лева, ім. короля Данила, ім. Б. Грінченка, художніх шкіл – ім. О. Новаківського, духовної семінарії, Богословської академії, бурси та дитячих садків, сирітських притулків, літніх таборів для молоді.

Пенсії для бідних та стипендії для навчання за кордоном.

Музей українського мистецтва, який діє і дотепер.

Великий митрополит А. Шептицький поспішав: він бачив, як Східною Україною прокотився сталінський терор, було знищено цвіт дожовтневої української інтелігенції та виморено голодом селянство. Статистичне управління республіки на 1934 рік недорахувалося 10 мільйонів 540 тисяч жителів. Далекоглядний митрополит розумів, що часу залишилось обмаль і треба завершити той фундамент, що стане в майбутньому основою відродження вільної, збратаної з сусідами й цілим світом, України.

І коли почалася Друга світова війна, і дві імперії об'єдналися договором про ненапад, митрополит першим і єдиним вислав до Гітлера лист протесту проти винищення євреїв, і якби не його високий авторитет та популярність серед народу, то скінчив би він свої дні десь у Освенцімі. А пастирське послання «Не убий!», а протест проти вивозу української молоді в Німеччину – ось конкретна відповідь тим, хто звинувачує Церкву у коляборації. За наказом Шептицького сотні єврейських родин переховувались у монастирях, сотні переправлено в Румунію. А скільки греко-католицьких священників та простих вірних було розстріляно фашистами за переховування: гонимих! Віримо, що рано чи пізно відкриються всі архіви, стануть відомі всі факти – і правда стане явною. Правда про нашого найвидатнішого Пастиря митрополита Андрія Шептицького теж.

Віроломно й підступно приступив Сталін до заборони УКЦ влітку 1945 року, після того як восени 1944 р. Патріярх Московський Алексей і уповноважений у справах релігії Полянський потвердили права нашої церкви, які вона мала до Першої і Другої світових війн. Почалося, звісно, з арештів усіх дванадцяти єпископів та митрополита Й. Сліпого. Лише у Львівській дієцезії було арештовано біля вісімсот священників. Ніхто не зрікся своєї віри. 1 липня 1945 року п'ятсот священників направили Молотову вимогу звільнити арештованих ієрархів УКЦ та священників. У відповідь всі вони також були заарештовані.

Сталін дуже любив слово «добровільно» – така вже вдача усіх тиранів. Для того аби створити видимість добровільності, організовується урядом ініціативна група, яка під силою тиску НКВД (син Костельника був арештований) проводять «добровільне» злиття, точніше «воссоєдіненіє» УКЦ із РПЦ.

Цією ж ініціативною групою за вказівкою НКВД був скликаний так званий Львівський собор 8–10 березня 1946 року, що є неканонічним з таких причин: найперше – собори скликаються за згодою і благословенням Папи; друге – собор не мали права скликати люди, які уже на той час не були католицькими священниками, бо вже раніш таємно перейшли на Православ'є. Собор був не представницьким, без жодного єпископа, з 3200 священників присутніми були лише 200 та 19 мирян, до того ж – насильно примушених.

Семеро із дванадцяти єпископів загинули в тюрмах і лагерьох. Це світлої пам'яті єпископи: Микита Будка, Григорій Лакота, Семен Лукач, Григорій Хомишин, Климентій Шептицький (брат митрополита), Григорій Балагурак, Йосафат Коцоловський. Довгострокове ув'язнення відбули: митрополит Йосип Сліпий – 18 років, Авксентій Бойчук – 10, Микола Чарнецький – 10, Іван Слизнюк – 10, Василь Величковський – 18 років, повернулися з підірваним здоров'ям і невдовзі померли.

Манастирі та храми було пограбовано, бібліотеки спалено. Церква на довгих 40 років була загнана в підпілля. Ласкою Божою, силами душпастирів і

вірних, незважаючи на постійні переслідування, арешти УКЦ не тільки вижила, а стражданнями та муками укріпила свою любов до Господа, до ближнього, до людства. Всі ці жахливі роки Церква почувала себе, як колись неофіти в язичькому Римі, та маючи тверду віру, зберегла себе і народ. Тепер УКЦ має три єпископи, шістсот священників, підпільну духовну семінарію, підпільне чернецтво, біля чотирьох мільйонів віруючих. У нас забрали храми, але храм наш у душах наших, і ми, як на зорі Християнства, тепер, на схилі ХХ віку, відправляємо Божественні Літургії на цвинтарях, в маленьких капличках, в лісах та полях.

Склалась парадоксальна ситуація: офіційно ми ніби є і ніби нема. Є – бо міліція арештовує наших священників, є – бо нас штрафують, є – бо зібрано біля п'ятдесяти тисяч підписів, проводиться голодівка на Арбаті в Москві вже п'ять місяців, є – бо на Літургіях в Зарваниці, Івано-Франківську, Гошеві, Болехові, Стрию, Львові, Бучачі, Тернополі присутні понад двадцять-тридцять тисяч вірних УКЦ.

І нема нас – бо ієрархи РПЦ в супрязі із владою до сих пір вперто твердять: «Нет УКЦ, она воссоединилась с РПЦ».

Ні, є УКЦ, живе, росте, чисельно і якісно, щораз ширші кола громадськості СРСР і світу відверто виступають на наш захист. Лиш в Москві за час голодування зібрано більше чотирьох тисяч підписів з вимогою надання УКЦ легального статусу. УКЦ є найбільшою у світі тепер Церквою, яку переслідують, та надіємось, що цьому безправ'ю скоро буде кінець.

І в тому, що зібрав нас сьогодні Господь у цій залі, я бачу знаменний знак сприяння і покладання на усіх присутніх високої відповідальності за долю народу України, за отруєні землі та ріки, знищені ліси, за сплюндровані храми, за сум'ятні роздвоєні душі, за майбутні діла й думки.

Боже Великий, Єдиний, даруй нам силу духу й ясність розуму, прости нам свідомі і несвідомі гріхи наші. Покірно віддаємо себе в руки Твої, хай Твоя любов і милосердя керує помислами й діями нашими. Благослови нас, на Тебе й тільки на Тебе уповаємо, Господи.

Амінь.

Дякую за увагу.

Слава Ісусу Христу.

Євген СВЕРСТЮК

НА ЗЕМЛІ, БЛАГОСЛОВЕННІЙ АПОСТОЛОМ

Фрагмент

В Тисячоліття Хрещення Руси земля св. Володи-мира стоїть просто неба у великім сум'ятті. Київські гори, благословенні на славу і життя рукою св. Апостола Андрія Первозваного, задивились у темну течію Дніпра, що втратив незворушну певність у своїм плині до моря.

Суєтно-горда і нерозумна воля людини стала перегороджувати і зупиняти цю течію та заливати Дніпровими водами благодатні поля і давні квітучі села, що вціліли з глибини віків супроти історичних навал і потопів. Безумна воля лицедіїв ХХ віку розтоптала і позмітала гнізда мирних рибалок, хліборобів і пасічників та перетворила їхню історію – минуле і сучасне – в загниваючі болота, велично найменовані «морями». Широким і мілким морем розлилась стихія одноманітності...

Втратив певність своєї ходи і сам народ, духовно заглушений, релігійно і національно здичавілий, а в результаті – збайдужілий до себе самого... Йому теж численними греблями і мілинами перегороджено дорогу до великого моря вселюдської духовности, куди спливають живі води національних джерел. Нас віками живив через всі лихоліття, попри недобру чужу волю темних господарів над нашим життям, благословенний дзвін джерела, ясний, як вранішня молитва і вранішній спів...

На широких застояних мілинах зовсім не відчувається напрямку течії, і жоден живий струмінь не зраджує глибоких джерел. Але вони є, вони живуть і непомітно живлять, ці витoki одвічної ріки – важко тільки сказати, чи забруднені води в гирлі біля моря – це ті самі живі води, що виходили з витоків?

Щораз частіше нині повертаємось до джерел, щоб збагнути: де ми і куди нас несе? З чого нині починається людина нашої християнської цивілізації? Ясно,

що становлення окремої особи повторює становлення людини в світі... Біля витоків не розминуться нам з образом Мойсеєвих скрижалів. Людина починалася з того, що утверджувала вищі цінності над своїми поточними інтересами і нахилами своєї хисткої природи, утверджувала сувору дорогу нагору до Вищих цінностей, переступаючи минуці сьогоденні. Дикун безтурботно міг служити обряд в честь ідола. Але прийняти суворий образ Єдиного Бога і бути вірним Йому назавжди – прийняти важку, ледве чи посильну людині Першу заповідь – це вже означало стати на високу дорогу. А там далі стоять знаки великих імперативів і великих заборон. Витворюй культ святині, свята, офірності в ім'я Бога. Витворюй традиції поваги і самоповаги – шануй батька-матір, щоб довговічним ти був на землі, яку дав тобі Бог.

Це вже ряд обов'язків, вищих за інтереси, резони і нахили особи. Це вже те, що – мусиш. Над конкретними взаєминами сім'ї – над почуттями симпатії-антипатії – утверджується принцип. До нього або підіймаєшся, або опускаєшся і – падаєш. Далі вищі щаблі великих заборон – не називай імені Бога твого всує... Не убивай... Не кради... Не блуди... Не присвоюй... Не чини того, що тобі хочеться, а чини те, що повинен, щоб бути гідним свого Бога!

Стаєш людиною, обираєш дорогу Бога твого – і вже перестаєш бути рабом своїх слабостей, стаєш вільним – актом свобідної волі вибираєш з усіх можливих – потрібні і гідні кроки до самоствердження. Маєш бути гідним обраного шляху. Заборони стають принципами. Людина нашої цивілізації спиралась перш за все на принципи, а тоді вже керувалась більш особистими мотивами. Тільки принципи пов'язують організовані структури – плем'я, народ, суспільство.

Христос приходить не усунути Закон, а виконати його – утвердити Волю Отця, що послав Його. Кожною сторінкою життя Він утверджує в світі ідеали – істини, добра, краси. Він являє вчинки, що можуть бути піднесені до рангу Закону. Книги Закону і Пророків Він доповнює етикою живої любови – проповіддю і особистим прикладом. Це дає підставу – прокураторові, що присудив Христа до страти, сказати слова подиву: ЕССЕ ГОМО!

Звідти почалась наша віра, наша мудрість, наша етика і мораль. Хоч би як ми збивались на стежки блудного сина, здичавілого сина – над нами століттями височів ідеал, і в найтемнішу ніч все ж світився над ним німб святости, і висока дорога кликала, і ласкава рука прощала. Були хвилі жорстокосердя та безбожної сваволі, але над усіма законами десь височів Закон Божий.

«Він не знає Страху Божого», – говорили в народі про людину беззаконну і зовсім не вироблену морально. Людину, в якій нема чистого дна, і чим далі копнеш, тим більше мулу. Людину, у якій нема стрижня, що за нього міг би зачепитись якийсь принцип, щоб до нього могло пристати Слово. Це не значить,

що та людина не знала страху й послуху – часто вона дуже боялась сильніших і слухалась начальників та владу... А от Страху Божого – не було, і тоді казали: то страшна людина – б е з б о ж н а. І, навпаки, були люди всевладні і не залежні навіть від короля... Вони мали власні замки і війська. Пристрасті їх заносили далеко... Перемоги п'янили... Підлегли пестили і розпалювали спокусу... Але кожен день вони ставали на коліна перед вівтарем і усвідомлювали, що в душі їх живе Йов, і що день завтрашній – в руці Господній. Страх Божий потроху ставив їх у русло, і нерідко вони віддавали всі завоювання та замки в офіру або, як Шевченків Чернець, нараз зрікались всього. Страх Божий задавав міру, нагадував межі, диктував дії і застерігав перед певними діями людей навіть безстрашних.

Це була школа Закону Божого. Головне, кожна дитяча душа мала пройти цю школу і підійматись до ієрархії цінностей – до свого Бога.

Попри всю нашу бідність, слабкість, порізненість – ця школа була більш чи менш реальною. Це й називалось вихованням, тобто оберіганням дитини від лихого впливу, який стягує з дороги традиції і принципів у прірву безпринципності та безбожності – на путь нечестивих. *«Бо відає Бог путь праведних, а путь безбожних загине».*

Ці слова можна поставити епіграфом до нашої історичної пам'яті, яка береже нитку минулого в ключі правди і праведності. На сторожі традиції стоїть сім'я, родина, рід, народ – вони оберігають від випадкових впливів випадкового середовища і мають забезпечити виховання.

Ідеалістична філософія нашої культури – візьмемо її підсумок в особі основоположника нової філософії Канта – ставить людину як ціль, а не засіб до якихось цілей, вона розробляє найвищі засади безкорисності. Вона утверджує обов'язок як стрижневу основу становлення особи.

Власне – вона узагальнює і сучасною філософською мовою формулює суть християнського вчення про людину, її принципи і цінності.

Це вже інше питання – якою мірою ідеал проникав у сіру атмосферу буднів у страшній історії нашого народу. Чи в кожную хату проникав промінь світла Любові? Чи багато було сильних духом, щоб подолати відчай і всупереч логіці обставин відповідати такими шевченківськими матерями, що берегли традиції за всяких умов?

Бо людина є тільки людина, слабка і хистка, коли в її хаті немає місця для свята, коли:

*Там неволя,
Робота тяжкая, ніколи
І помолитись не дають*

Т. Шевченко

Соціальні хвороби спричинили пошуки інших доріг до звільнення людини від накинутаго на неї ярма. Революційний ідеал мав забезпечити реальні умови розвитку особи та розвитку суспільства. Так цей ідеал вимальовувався в свідомості і мрійника, і борця за новий лад.

Але на великому історичному повороті вже від самого початку особа була зім'ята в ім'я «більшої цінності» – маси. В штурм пішли маси – долали старий світ в ім'я «щастя трудящих мас». Ніхто не питав, що значить ця метафора і чи торкається вона також людини, особи, сім'ї...

В революційному вирі особа зникла, одиниця висувалась не інакше як під псевдонімом. Але висуваючись, вона багато чого зрікалась – чи то з ентузіазму, чи то з дипломатичних резонів. Вона діяла «від імені» і дозволила собі методи, яких батьки їй не дозволили б...

Передусім вона зрікалась Бога, а разом з ним святости, непохитних принципів. Це страшна правда, але людина легше зрікається великого, ніж малого. Велике їй несила нести проти течії, до того ж вона звикла думати, що велике несуть всі, велике мають тримати на своїх плечах «великі», а я – «чоловік малий»... Вона хапається за очевидні, відчутні, зримі цінності і керується «здоровим глуздом», який насправді є спантеличеним глуздом зляканої істоти, що, розтанувши в масі, переступає через вищі принципи і опускається до минутих сьогodenних інтересів. У світлі сьогodenшніх інструкцій вони і є єдиною справжньою цінністю. Завтра їх закреслять і замінять іншими...

ДОРОГА СИЛИ

Конформістські візії деяких західних авторів про спільність комунізму і християнства большевики зневажливо і резонно відкидали. Бо що б там не було в первісному комунізмі сивої давнини, нині їх ідеал вимальовувався як антихристиянський від самого початку.

Правда, зовсім схожий з християнським був революційний аскетизм. Але в цій зовнішній схожості закладена протилежна суть: християнський аскетизм є упокоренням гордині і не має жодних зовнішніх цілей, – лише моральне вдосконалення через зречення насолод, які дає світ. Революційний аскетизм – матеріалістичний. Він зневажає покірність і відкидає співстраждання, милосердя і «всяку містику». Це аскетизм гордині, це скромність гордині, мета її – здобути собі право не щадити інших, право судити суворо і нещадно.

Так само протиставлення в радянській літературі християнського «абстрактного» гуманізму класовому соціалістичному гуманізму – цілком вірне. Це протиставлення милосердя – нещадності. Треба тільки уточнити, що безце-

ремонний «клясовий гуманізм» зовсім не є гуманізмом, оскільки він не підносить людини як такої, а ставить одну людину проти іншої, загострює клясовий егоїзм, творить ворога і культ нещадної боротьби з ворогом. Нічого дивного, що цей «гуманізм» не може втриматись на такій слизькій і такій умовній грані, а виливається в послідовну жорстокість задля самоствердження, вже не розбираючи чужих і своїх: коли нема «чужих», ворог відшукується серед своїх, і теж – масово...

Християнство є вченням для вироблення індивідуальності через пізнання найвищої Особи. Його ціль – особа, індивідуальність, що зберігає дар любови і силу обдаровувати – роздавати... Християнство вчить моральної непохитності і не розуміє гнучкості людини на вимогу минутих обставин. Християнство не визнає морального релятивізму і пристосування до волі особи, що має владу.

«Блаженні убогі духом», – учить Христос. Саме слово «блаженні» викликало посмішку і зневагу до смиренности негордих духом. *«Блаженні ті, що плачуть»* – цьому протиставлялось торжество переможця: хай недобитки плачуть...

«Блаженні кроткі» – сувора влада поверталася до них спиною, поблискуючи шкіряною курткою і маузером.

«Блаженні спрагли правди» – до таких була презирлива посмішка: ваша правда минула, тепер наша правда...

«Блаженні милостиві» – цього сантименту твердий більшовик не зносив: і не просить, і не молить – Москва сльозам не вірить.

Вольові генії беззаконня і революційної законности не знали милосердя: воля – непохитна, сваволя – безмежна, неволя – абсолютна.

«Блаженні чисті серцем» – це наперед приречені вівці.

«Блаженні миротворці» – це перші «контра»: боротьба ж непримиренна...

«Не судіть ближнього?» – судіть, і то зразу...

«Дорогою вузькою?» – ні, тільки широкою...

Антихристиянська суть казармового комунізму найрізкіше виступила проти заповітної Христової науки любови і прощення. Послідовна клясова ненависть до ворогів, тобто до всіх, «хто не з нами», клясова пильність, «нетерпимість до всяких проявів» – стала воістину новою релігією, такою ж абсолютною, як новозавітна проповідь братолюбія.

Власне любов і ненависть – ці полярні поняття існують як полюси єдиного цілого. Клясова ворожнеча і ненависть хотіли у всьому бути протилежністю любові – як крайнє виродження любови. Слова «любов» соромились, і навіть в інтимному хотіли його замінити чи хоча б приховати «ідейною спільністю».

Що ж стосується християнського прощення, всепрощення, то тут теорія

і практика комунізму мала, крім принципового неприйняття, густе емоційне забарвлення помсти – «справедлива клясова помста», «караючий меч клясового правосуддя»...

«Не судіть, щоб і вас не судили, бо яким судом судити будете, таким же осудять і вас»... (Мт. 7: 1-2)

Від самого початку переможці готові були судити не лише переможених захисників старого, але й весь старий світ. Тільки невблаганна логіка економічного розвитку змушувала спершу торгувати з ним... Після війни багатьох здивувало: яким чином в лагерьх опинились «японські військові злочинці», яких мала б виявляти американська сторона... Адже Радянський Союз по суті не мав справи навіть зі справжнім японським опором, бо вдарив по Японії в період її капітуляції... Це – «безпринципні міркування!» Клясова принциповість не знала меж: вона судила суворо і скоро скрізь, де мала владу... Хто пам'ятає суди – від трибуналів до колгоспних зборів, той пам'ятає ту особливу атмосферу нещадности, яка нищила кожного. Хто посмів заступитися за осудженого або хоча б засвідчити факт на його користь, той відчув дух безкомпромісного суду і розправи.

То був головний інструмент влади, що сіяв страх і забезпечував рівень страху в суспільстві.

Воістину буквально збулось слово Христове: «І вас судитимуть». Неймовірна вакханалія скорих судів і розправ над усіма активними учасниками революційної законности перевершила навіть французьку революцію, що ввійшла в притчу.

XX вік вражений недугою моральної і духовної слабкості, що дрібнить його розумові сили і спотворює наукові ідеї. Кажуть, що морально-етичний розвиток людства відстає від бурхливого науково-технічного прогресу... Якби то так, що морально-етичний розвиток тільки відстає... Він заморожений. Мораль деградує в полоні засобів – без високих цілей. Страшна епідемія XX віку – насильство, породжене стратою віри і миру в душі, – виплід занепаду і відчаю.

Що таке груба лайка революційної доби?..

*Оглушить бы их трехпалым свистом:
В бабушку и бога душу мать*

В. Маяковський

Здається, лайка виникає тоді, коли людині несила витримати, коли здають нерви і втрачається рівновага. Тоді відкривається клапан – і розлягається дикий свист. У всі часи бувають екстремальні ситуації. Але стримуюча сила людини слабне в епоху гвалту, коли насильство стає надовго стихією життя. Тоді

воно нав'язує свою мову – «общепонятие» – жорстоку, злу, де крик відчаю перебивається ревом всездозволеності. А всездозволеність – це передусім переступ табу, зневага святині, наруга над найсвятішим, найвищим, до чого традиція забороняла наближуватись...

Чим більше людина зникає до того, що вона ніщо і її не слухають, тим голосніше й грубіше зникає вона говорити і тим більше черстої байдужості у її мові. Як розладнаний інструмент, по струнах якого вже не бігають вироблені пальці, а чужі б'ють кулаком.

Величезна країна впадає в замкнене коло духовного і словесного блуду. Наче при будові Вавилонської вежі, слова втратили вагу і загубили значення. Розум без чести почав вироджуватись і, ослабнувши на холостих обертах, став виробляти дивовижні форми імітації правди. Одна неправда потягла за собою іншу...

Очевидно, це не перша в історії спокуса від лукавого – блудний відхід від важких висхідних доріг на спокусливу легшу дорогу сьогodenних цілей, де замість вічних ідеалів вивішуються принадливі гасла...

Десь на щедрінському острові така епідемія означала б заглохле життя кількох поколінь і небагато значила б для решти світу. Але велика країна, зв'язана системою сполучених посудин з рештою світу – в епоху духовного ослаблення людства... Недуга визріла і перекинулася на державні організми, отруєні атмосферою довгої війни, звичні до азартних спроб насильного вирішення проблем, які вирішуються лише віковим плеканням добрих начал. Героєм віку став вільний від релігії і християнської традиції зухвалий повелитель мас, геній безоглядної гри в найвищі ставки, не забезпечені нічим, крім одразу всіх цінностей світу...

За ним в герої потяглись романтичні і просто злочинці, які стали робити злочини в ім'я високих цілей – ошасливлення всього людства. Жертва сучасним життям людини в ім'я майбутнього, жертва людьми в ім'я людства, зрештою, жертва святинями в ім'я перетворення каменя на хліб щоденний... Все це йшло, розуміється, всупереч Заповідям Божим – і не тільки проти людської совісти, але часто проти елементарного глузду. Носієм цих Заповідей і здорового розуму був селянин – через нього і через моральні здобутки його праці переступили і пішли далі порожняком назустріч «прекрасному майбутньому»...

Постать терориста – це емблема ХХ віку. Червоний терор, коричневий терор, просто терор – це та найпростіша арифметика, в яку полюбляв пірнати критик Белінський і практик Раскольников. Це надійний ключ для людини, яка не знає, в які її двері. Вона вламується в будь-які двері, навчившись ефектно розганяти господарів.

Історія знає немало прикладів низького падіння тих, що високо літали. Але їх топтала переважно зовнішня сила – після поразки.

Нині ми стали живими свідкам катастрофічного банкрутства зла в силу причин, закладених у ньому самому. Воно дійшло своїх меж – і загнило. Ідол віку впав під вагою своїх злочинів.

Це рідкісне явище, коли сила, звична до безкарности, падає перед словом. Здається, ніколи ще історія так не демонструвала правдивості християнської етики і неспроможности її антиподів, породжених впевненістю, що нема Бога і нема моральних законів, а тому можна хитрістю і насильством замінити світовий порядок, тисячоліттями утверджений.

Ні, таки зовсім не химера – правда, совість і ті чесноти, на яких тримався світ...

А тим часом цілі покоління у величезній масі вже встигли наполовину повірити, що це химера. Відступивши від Бога і від Істини, кожен морально вражений чоловік просто хоче, щоб їх все ж зберегти особисто для нього, щоб з ним були по-божому, по совісті, чесно.

Весь світ нині зацікавлено стежить за експериментом віку і заглядає: що живого залишилося під тотальним пресом?

ПРИМІТКА:

Продовження есею не з'явилося у зв'язку з припиненням випуску альманаху «Пороги».

Іван СОКУЛЬСЬКИЙ

від імені громади УАПЦ Січеславщини

ЦЕРКВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЗЛАГОДИ ЧИ РОЗБРАТУ?

*Стаття-звернення до вірних
Української Автокефальної
Православної Церкви*

*Як хто скаже: «Я Бога люблю,
та ненавидить брата свого, той неправдомовець».*
Перше соборне послання св. апостола Івана

Історії не скасуєш і не відміниш: що в ній було, те – було. Інша річ – оцінка, потрактування на відстані часу того чи іншого явища нашого історичного буття. Хоч це вже і стало прислів'ям: заднім числом всі ми мудрі! З плином часу, через призму пережитого історичні події часто постають у цілком іншому світлі – саме подальше життя нації дає їм правдиву оцінку. Оцінку, адекватну історії народу.

До таких неоднозначно сприйнятих фактів нашої далекої минувшини відносимо і укладення вищими єрархами українського православ'я угоди («унії») про єрархічне підпорядкування Української Православної Церкви іншому вселенському (по-грецьки «католицькому») центрові християнства – Римові. Навзаємін занепаłego на той час східнього центру у Царгороді, також вселенського («католицького»).

Останнім хочемо підкреслити: обидва релігійні центри, що не без підстав претендують на назву «вселенський», при наявних незначних відмінностях в культурі, ніколи не поділяла прірва взаємної протилежності. Взаємовиключними віровченнями католицизм і православ'я, тобто Східня і Західня християнські церкви, ніколи не були. Дві гілки християнської релігії донині залишаються найближчими одна до одної і обидві називаються у всьому світі «ортодоксальним християнством» (в перекладі з грецької «правовірним»).

Інша річ – протиставлення і ворожнеча між людьми, що сповідували ці дві споріднені течії ортодоксального християнства! Причина такої ворожнечі, повторюємо, не в протилежності («ворожості» одна одній) двох релігійних течій – цього немає і ніколи не було! – але в тому, що до різниці в богослужіннях при-

мішувались справді протилежні інтереси конкретних і, як вчить християнство, далеко не досконалих людей.

Експансія католицької Польщі щодо бездержавної тоді України – ось що насправді викликало ворожнечу поміж представниками різних релігійних конфесій. Йшла війна між двома народами, що, як на той час, не могла не прибрати форми релігійної війни. Тож саме перше – експансія, загарбницька війна, а не релігійні мотиви, було справжньою причиною запеклої війни православних українців з поляками-католиками. Істина ця незаперечна, бо ж різниця у віровизнанні не заважала козакам-запорожцям мати дружні стосунки з католиками-французами, католиками-австрійцями, а ще пізніше – із протестантами шведами. І воювати разом з ними, а не проти них!

Для повнішої картини тодішньої (XVI ст.) політичної ситуації мусимо нагадати собі: міжконфесійна релігійна ворожнеча побільшувалась ще й тим, що поляки сталися не звичайними напасниками, як турки чи татари. Згідно з тогочасними міжнародними «правовими нормами», Україна дісталась Польщі, так би мовити, автоматично – через політичне об'єднання останньої з Литовською державою, до складу якої входила Україна. Тож першим аргументом законності збройної боротьби проти поляків ставав не сам по собі їхній наїзд на Україну, не те, що фактично вони були іноземними загарбниками (це «узаконювалося» об'єднанням Литви з Польщею) – але те, що вони «не православні, як ми», а католики! І вже за логікою збройної боротьби ця релігійна (а насправді протизагарбницька, національна!) нетерпимість не могла не дорости до рівня звичайної на той час фанатичної нетерпимості нашого народу до турків і татар, що також мала виразно релігійне забарвлення («бусурман», «бузувір»). Понад це – ненависть до християнина, але «католика», навіть перевершувала релігійну нетерпимість до мусульманина турка. Бо шляхтич-католик був для наших пращурів постійним, домашнім ворогом, і саме він, за правом так званої патронатської опіки над місцевою церковною громадою, міг закрити церкву, а ключі від неї віддати єврею-орендарю. Тим більше, що дії свої він виправдовував «боротьбою зі схизмою», «несенням істинної віри».

Ось так протистояння українців польській експансії прибрало характеру війни на релігійному ґрунті. Хоча фактично «католик» при порівнянні із татариним-мусульманином був майже єдиновірцем, такою ж «християнською душею», як і православний.

Саме в той час, коли наша боротьба з польським окупантом доростала до ідеологічної війни із католицизмом взагалі, а відтак і до протиставлення себе всій католицькій Європі з її культурно-духовними здобутками – в той час провідники православ'я дійшли думки про конечну необхідність припинення «іде-

ологічної війни» із західнім центром християнства як таким. Об'єктивно така війна лише утруднювала Україні національну визвольну боротьбу із шляхетською Польщею. Шлях до припинення безперспективної «релігійної війни» бачився ними в підпорядкуванні Української Церкви тому ж західньому центру християнства, що, до того ж, культурно стався нам набагато ближчим, аніж поазіятчений на той час Царгород.

Укладаючи в Бересті унію (спілку) з Римом, українська церква зберігала свою автономію, отже національну самобутність, і разом з тим ставала під духовну опіку Ватикану. Одна із статей угоди між українською церквою і апостольською столицею гарантує першій ПРАВО НА ЛІТУРГІЮ В СХІДНЬОМУ ОБРЯДІ РІДНОЮ МОВОЮ. Разом з цим із рук польського окупанта було вибито його випробувану ідеологічну зброю – «боротьбу із схизмою».

А останнє багато важило для підтримки польської експансії не лише Ватиканом, але й світськими владами європейських держав.

Але то був настільки сміливий і несподіваний політичний крок наших духовних провідників, що далеко не всі рядові священики та миряни прийняли його. І то не дивно! Це тепер, заднім числом, ми мудрі, і бачимо, що і Українська Греко-Католицька Церква стала виразно національною церквою, що саме вона оберігла значну частину нашого народу як від ополячення з боку католицької Польщі, так і поросійщення з боку православної Москви.

Це тепер ми бачимо, що саме УГКЦ аж до наших днів донесла релігійні звичаї наших предків такими, як вони склались ще від початку християнства на наших землях. Що, за іронією історії, український католицизм зостався чи не більш православним за своєю суттю і формою, ніж те православ'я на більшій частині України, що перенесене до нас Московським Патріярхатом (і, отже, немає підстав для протиставлення нинішніх українців-православних нинішнім українцям-католикам).

Зараз нагадуємо собі про це не з тою метою, аби відшукати аргументи на карб переваги однієї конфесії над іншою (наша ціль – єднання всіх українців!), але тільки для того, щоб зняти з сестринської церкви (меншої і молодшої за Українську Православну) облудні звинувачення, поширювані противниками всеукраїнської єдності. Звинувачення ті виключно політичні і, по суті, не мають відношення власне до віровизнання: «відступництво від віри предків», «запроданство Римові та полякам» тощо. [...]

Бачимо, що закиди такі аж ніяк не можуть бути показником ревности у вірі, але здебільшого приховують підступ: нацькувати українців-православних на таких же українців, але католиків. В такій же мірі безпідставними були б звинувачення українців, які усвідомлюють себе православними (а таких переважа-

юча більшість) – що, мовляв, орієнтація на Царгород віддаляє нас від Європи, і що православ'я було і залишається донині випробуваною зброєю російського великодержавного шовінізму. Не можна ставити знак рівняння між релігією і політикою. Політичні аргументи не завжди переконливі в релігійному житті, що є цілком іншою формою національної свідомости.

Справді, було би краще, аби ми мали одну церкву, але це покищо лише наше побажання. Факт залишається фактом: маємо дві церкви, і з цим не можна не рахуватись. Як і з тим, що обидві вони є національними церквами. І без єрархічного об'єднання УАПЦ та УГКЦ, по суті, складають одну-єдину християнську церкву: те, що вірні обох конфесій – одні й ті ж українці, є більш визначальним, аніж незначна різниця в богослужінні. Як на нашу думку, тільки відсутністю Української Незалежної Держави можна пояснити, що дві сестринські церкви одного й того ж народу до цих пір не об'єднались в одну українську християнську Церкву.

Тоді ж (кінець XVI – початок XVII ст.) виникнення УГКЦ викликало запеклий міжконфесійний антагонізм, отже, національний розбрат між прихильниками унії та тими, хто вбачав у ній підступний засіб ополячення українців. Зрештою це допростило до відновлення православних парафій на більшості території України. Мотиви ворожнечі до «уніятів», як на той час, цілком зрозумілі: йшлося про реальну загрозу ополячення! На нашу землю йшов окупант, що для своїх завойовницьких цілей використовував знамено католицизму. І саме окупант першим почав копати неперехідний рів між українським православ'ям та українським католицизмом – з підступним завойовницьким наміром поділити українців між собою на два ворогуючих табори.

Справді, унія спричинилась до боротьби на релігійному ґрунті і всередині нації, та, як мовиться, нема лиха без добра. Сталось так, що укладення унії разом з тим дало великий поштовх національно-визвольній боротьбі українського народу, розвитку літератури й мистецтва, культурному будівництву. Унія всіх змусила відповідним чином реагувати і фактично стала відправною точкою зросту національної свідомости українця. Вона сколихнула козацтво, що, підтримуючи українське православ'я, вдихнуло нове життя в давню нашу Церкву, розбудовуючи її як виразно національну інституцію. Через всі манівці й катаклізми та оновлена церква прийшла в наше з вами сьогоднішнє як Українська Автокефальна Православна Церква.

Тож, як це не парадоксально, і УАПЦ, і УГКЦ мають одну точку відліку. Як виразно національні церкви, вони зачалися в одній історичній даті – Берестейська церковна унія 1596 року.

Зараз ми можемо по-різному оцінювати сам факт прийняття Берестейської унії, можемо навіть дорікнути тодішньому вищому духовництву «відступництвом від віри предків». Але не поспішаймо із відкиданням, «засудженням» унії тепер, коли та «унія» – УГКЦ стала доконаним явищем, незаперечною реальністю релігійного життя значної частини українського народу. Невизнання та «засудження» унії тепер означає не що інше, як реанімацію колишньої боротьби на релігійному ґрунті всередині нації.

Ми також дотримуємось думки, що було би краще, якби наша християнська Церква залишилась в Україні єдиною – щоб НЕ БУЛО УНІЇ (як про це співалося в одній із давніх пісень), але ми були би самоїдами, а не свідомими громадянами України, якби теперішню сестринську УГКЦ назвали «прислужницею Риму та поляків», а її єрархів – «коляборантами». Бо ж правда в тому, що наші релігійні провідники наважились на унію саме з патріотичних міркувань. Хто-хто, а вони добре бачили, що українська Церква, якою вона була на той час, не зможе витримати ідеологічного натиску єзуїтів, до того ж підтримуваних польським окупаційним режимом. Що дальша конфронтація з Римом загрожує Україні цілковитою втратою своєї національної Церкви, а це тоді означало стратитись як народ, розчинитися у поляках. І, думаємо, якби тодішні єрархи нашого православ'я збереження в чистоті конфесії поставили :вище над виживання народу, то ми не мали б ні конфесії, ні народу! Чинячи виключно в інтересах своєї конфесії, вони не були би духовними провідниками нації, але її могильниками – сліпими проводирями сліпих.

Що ж маємо тепер, після тих страшних катаклізмів, що їх пережив наш український народ за останні 400 літ? Стоїмо майже на тій самій точці, з якої починали будівництво своєї національної Церкви. І знову ми роз'єднуємось вибором: Захід чи Схід? Як тут нам бути?

Відповідь на це сакраментальне питання може бути лише одна, і бачиться вона нам прозаїчно простою: слід рахуватися з тим, що є. Тобто виходити з тої релігійної ситуації, яка є, а не тої, якою вона, на нашу думку, мала б бути. Один народ – одна церква! – це лише ідеал, до якого ми прагнемо, здійснити його не можна волюнтаристськими методами, не на християнських засадах. Нема в нас іншого шляху до з'єднання двох наших церков, як через їх нинішнє зближення та єднання. І для такого єднання на полі доброї служби одному народові, якщо подивитись на цю проблему без історичних стереотипів та упереджень, нема ніяких серйозних перешкод. [...]

Так в чім тоді річ?.. [...]

А справа, либонь, в тому, що і нині в Україні є сили, які всіма доступними

їм засобами і де тільки змога навмисне роздмухують ворожнечу всередині нашого народу. Ця карта тим більше буде виграшна, коли руками самих же українців вдасться зашкодити повному відродженню УГКЦ і водночас – через роздмухування ворожнечі до «католиків» – ізолювати три області, де на виборах переміг народ, від решти України.

Тож не дивно, що останнім часом «протикатолицька пропаганда», а насправді штучне роздмухування ненависти до українців-католиків, досить вперто і послідовно здійснюється в східніх областях України. [...]

І ось тут ми повинні визнати, що на Східній Україні (та й не тільки на Східній) склався досить сприятливий ґрунт для міжконфесійної ворожнечі. Адже у нас навзагал випололи релігійну свідомість як таку, наші релігійні почуття, здебільшого, перебувають в зародковому стані. І тільки невідомо яким чуттям прочуваємо: релігія – це те, що конче необхідне для нашого відродження як особистостей і як народу! Та, на жаль, єдине, що маємо в своєму, як вважаємо, релігійному арсеналі – це якась глуха і самим до кінця не зрозуміла зненависть, що як атавізм передалася нам у спадок. А тут ще й знаємо (не без допомоги все той ж атеїстично-большевицької пропаганди), що «православні воювали з католиками». Знаємо, що «католицизм – давній ворог слов'ян», навіть не зауважуючи, що це ж «наука» нашого підступного ворога, великодержавного шовінізму, що нібито єдиний є давнім другом і захисником всього слов'янства та постійно протистоїть Європі, католицизму.

І з таким рівнем релігійної свідомости ми завжди можемо статись легкою здобиччю будь-якого пройдисвіта, противника нашої національної злагоди. З таким духовним багажем ми, звичайно, не зрушимо із заклятого місця в нашій історії, і ніколи не спроможемось як на свою єдину християнську Церкву, так і незалежну державу. На проблему двох наших церков слід нам дивитись не очима зацікавлених в нашому розбраті, а своїми власними розплющеними очима.

Тоді нам стане ясно, як білий день, що свідомо займатись реанімацією історичної «боротьби із католиками» можуть лише вороги нашого єднання. Хіба ми не знаємо їх на ймення?

Посилання на Тараса Шевченка є в даному разі, м'яко кажучи, не коректним, адже єдність всіх братів-українців для нього була найвищою цінністю. Шевченко виступав проти унії як символу розбрату та ворожнечі всередині нації, але ніколи не дорікнув би українцям-грекокатоликам, що вони, мовляв, відступники від прадідньої віри, що вони – «уніяти»! [...]

Якщо і є тепер загроза «унії», так це з боку Російської Православної Церкви в Україні, що для здійснення такого об'єднання із УАПЦ навіть прибрала собі відповідну назву – Українська Православна Церква. Всі храми на Східній Україні, що свого часу належали УАПЦ, тепер поспіль зайняті РПЦ (УПЦ), та про

це «незаконне захоплення храмів» так названі «антикатолики» мовчать. [...]

Що ж до жупелу нинішньої «загрози ополячення» (!) – через відродження Української Греко-Католицької Церкви: як можна вірити в те, коли самі поляки давно вже збагнули, що УГКЦ є власне національною церквою і всіляко намагались зашкодити її діяльності (згадаймо арешт митрополита А. Шептицького)? Не під Польщею, але під Австрією УГКЦ стала вирішальною силою в справі самозбереження українського народу на західних теренах!

Досить промовистим є і той факт, що і до сьогодні немає дозволу створити центр УГКЦ на теренах Польської Республіки, хоч українців-грекокатоликів там набагато більше, ніж православних. Натомість центр УАПЦ існує ще від двадцятих років.

Тож не «воювати» з греко-католиками нам треба, а щиро подякувати їм та Божому провидінню, що нині в нас є така сильна та авторитетна українська церква. Визнаймо, що без тої церкви, а точніше без того щирого плоду віри, що заховала вона серед народу трьох західних областей, ми не могли би так швидко відродити нашу розстріляну УАПЦ.

Згадаймо установчий Святий Собор нашої церкви 5–6 червня цього року в Києві. Чи був би він так святочно проведений – із святими хоругвами в національному стилі, про які ми на сході вже й забули, з чудесними релігійними україномовними співами, що їх до останніх літ зберегли для всіх нас вірні УГКЦ? І дуже прикро, що підбурювані «антикатолицькими» гаслами, ми не запросили на свій Собор жодного пастиря цієї сестринської церкви. [...]

Єдність, єдність і єдність! – це гасло нинішнього року повинно стати першим гаслом всієї нашої релігійної діяльності як на Сході, так і на Заході. Бо всеукраїнська національна єдність – це наша велика мета і перша передумова нашого сучасного здійснення як народу, а відтак і здійснення нашої церковної єдності.

Не розбрат на релігійному ґрунті (дивно чути про це: релігія – і розбрат!), а взаємоповага, толерантність і єднання – ось що конче потрібно нам нині. Політика церковна – це також максимум можливого для здійснення вже зараз. Хіба не так?

«Боже, нам єдність подай!» – співаємо ми в молитві. Як греко-католики, так і православні. Будьмо ж достойними тої єдності, котрої просимо в Бога. Творімо, воздвигаймо її в своїх серцях вже сьогодні, бо завтра буде пізно. День-у-день будуймо нашу Єдність!

Будьмо справді одним народом вже сьогодні, і тоді єдина всеукраїнська Церква додасться до нашої Всеукраїнської Єдності.

Будьмо ж українцями, а не самоїдами!

(Подано з незначними скороченнями)

Ф. П.

(Юрій ВІВТАШ)

ЙОСИФ СТАЛІН – СУПЕРЗІРКА?

І переодягнений я буду сидіти поміж вами...»

Ф. Ніцше. Твори

Розвінчання сталінізму – цієї чуми ХХ сторіччя, викриття нелюдських злочинів диктатора, тирана, людожера триває. Можна тільки вітати цей втішний, хоч і припізнений процес.

Проте в цих перемінах, як часто і у будь-якому позитивному явищі, знаходимо і свій негативний, тінювий, навіть старанно прихований бік.

Добряче-таки попрацював над нами Йосиф Сталін з підручними та його пізніша, брежнєвського гатунку, братія. Бо часом видається, ми, сьогоднішні, навіть і у викритті його злочинів залишаємось тими ж рабами. Лакеями, хоча й у відповідності з часом перелицьованими, оновленими.

«Такі, як ти, не каються, не переживають», – говорить в фільмі Т. Абуладзе «Покаяння» невпізнаний Варлаам своєму синові – представникові доби «застою», пожираючи рибу – символ тіла Христового і людського взагалі. Такі, додамо від себе, і в покаянні виявляють злочинну нещирість, бо при цьому лакействують та блазнюють. Такі й досі тремтять, хоч і «навиворіт». Дійсно: й найбільші сміливці не можуть сказати, що вони вільні повністю, розвінчуючи Сталіна, що йдуть у цьому до кінця, що вільні від того шаблону, за яким він їх колись виліпив.

Бо ж хіба не лакейство – напаскудити на килимі господаря, коли той спить, або – ще краще – помер? Лакейство – це і танець рок-ансамблю на портреті покійного вождя та «зірконосця» Брежнєва, особливо, коли це дозволено. Потанцював би років з десять тому!

А істина відкривається сумна: він і досі вивершується над нами, сміється з нас (хоч і ніби з порожнього п'єдесталу).

Відповідний напрошується і висновок: ворога треба відчутти в собі, в кожній клітинці власного я, його треба нищити на ним же окупованій території – на

ОФИЦИАЛЬНОЕ ПРЕДОСТЕРЕЖЕНИЕ

Мне, _____ (фамилия, имя, отчество, год, место рождения)

задержанному: за занятие бродяжничеством, ведение иного паразитического образа жизни, связанного с уклонением от общественно полезного труда более трех месяцев подряд или в общей сложности в течение года, занятие попрошайничеством (нужное подчеркнуть), объявлено официальное предостережение о недопустимости такого образа жизни.

Мне разъяснено, что я должен в месячный срок избрать по своему усмотрению место работы, трудоустроиться и что необходимая помощь в этом мне может быть оказана исполкомом местного Совета народных депутатов.

Мне также разъяснено, что в случае уклонения без уважительных причин от трудоустройства, продолжения занятия бродяжничеством, попрошайничеством или ведения иного паразитического образа жизни по истечении месячного срока после сделанного мне официального предостережения буду привлечен к уголовной ответственности по ст. 214 Уголовного кодекса Украинской ССР.

.....19.....г.

Официальное предостережение

Отказ от подписи официального предостережения

1. _____

проживает: город (село) _____

2. _____

проживает: город (село) _____

(подпись задержанного)

_____ органа внутренних дел.

от понятые:

_____, д. _____, кв. _____

_____, д. _____, кв. _____

1. Указ Президиума Верховного Совета УССР от 16 ноября 1982 г. «О внесении изменений и дополнений в Уголовный кодекс Украинской ССР».
2. Постановление Президиума Верховного Совета УССР от 16 ноября 1982 г. «О порядке применения статьи 214 Уголовного кодекса Украинской ССР». В данном случае лицу разъяснено, что необходимая помощь в трудоустройстве с учетом имеющейся специальности ему может быть оказана исполкомом местного Совета народных депутатов не позднее 15-дневного срока со дня обращения в содействие.

Ознакомлен _____

(подпись)

В тексті – колажі Юрія ВІВТАША

пляцдармі людської душі, довгою терпеливою роботою, тривалою боротьбою.

Адже чим більше зовнішньо викривальних, блюзнірських, шоу-карнавальних форм буде набирати отаке викриття, тим більш спокійними можуть залишатись справжні сталіністи, дійсні продовжувачі ідеї і справи генералісимуса – ті, що й понині займають чільні місця й крісла.

Адже все йде так, як і треба. Психологи твердять: святість (істинна чи фальшива – байдуже) час від часу, для підсилення її міцності, перевіряється хулою, тими ж карнавалами, де все міняється місцями, чи свідомим, хоч короткочасним її паплюженням! Кумира, вождя або божка певний час нещадно лупцюють – і той (чи не диво?) психологічно стає тільки сильнішим від того.

Бачимо, як хтось послужливо, розумно і далекоглядно влітає в розвінчування

Сталіна, викриття його страшних злочинів сенсаційні, карнавально-розважальні мотиви, нюанси полегшені і пікантно-пряні, нібито мова йде про виконавця якогось шлягеру чи зірку рок-ансамблю, а не злодюгу-людожера всіх сторіч і народів.

Сталінізм – тяжка хронічна спадкова хвороба. А хвороби не смакують, не дегустують, над ними не сміються. Їх лікують довго, терпеливо. І сталінізм треба лікувати, по краплині витиснути з себе раба.

Той, хто хоче очиститись від найбільш одіозних виявів сталінщини, стати міцнішим, не змінивши нічого принципового при цьому в житті, той і створив теперішню антимоду, антипопулярність Сталіна і його «лик». Він свою кровну, «святу» справу розуміє добре: хоч і «анти», проте популярність. Нехай знайомляться з «ликом» диктатора і його справами нові покоління. Нехай частіше виникає на телеекрані та шпальтах газет зображення диктатора-людожера... Суспільна свідомість, мовляв, річ примхлива і темна.

Твердження не голослівне. В Москві, зокрема, створюються товариства прихильників «вождя-отця» зі своєю «релігією» і культом, навіть свічки перед «ликом» «хозяина» запалюють. Товариство «спадкоємців Сталіна», як стало відомо, виникло і в Дніпропетровську.

Пророчо колись було сказано: «Тепер, коли ви знайшли мене, вам важко буде мене втратити. І переодягненим я буду сидіти поміж вами» (Ф. Ніцше).

Сталінізм – застаріла спадкова хвороба, суспільна хвороба. Коріння її – в татарщині та віках кріпацтва, в забитості та неосвіченості народу, у відсутності в суспільстві будь-яких демократичних традицій. Сприяло її утвердженню і знищення справжньої, істинної релігії народу та заміна її псевдовірою, ідолами.

Отже – попереду надзвичайно довгий і складний час видужання – і не будемо тут спринтерами. Тільки вдумлива, спокійна, зважено-об'єктивна аналіза сталінізму допоможе нам.

Адже тирани вміють добре маскуватися. Вони ходять і в цивільному. Вони зачаїлися в наших душах. Вони й досі сидять поміж нами.

Грудень, 1988 року

ДУМКИ ДО ДИСКУСІЇ

Суспільство, на відміну від населення, або маси, є множиною громадських структур, об'єднаних спільною ідеєю нації. Позанаціональних суспільств не існує, бо при змішанні народів втрачається ідея нації, як об'єднуюча і регулятивна. Тоді змішана сукупність суспільств перетворюється на неструктурований конгломерат, утримання в цілісності якого можливе тільки силою. Група Сталіна, знищуючи громадські структури, господарські, політичні, освітні, наукові та добродійні, знищила національні суспільства, оголосивши суспільством сукупність народів, які втратили свої регулятивні та об'єднуючі інституції: мораль, релігію, звичаєве право та історичну пам'ять. Закономірним наслідком антинаціональної політики став гіпертрофований каральний апарат. А увійшовши в сутічку з демократичним світом, група Сталіна змушена була надмірно розширити збройні сили.

I. С.
(Іван СОКУЛЬСЬКИЙ)

Іван СОКУЛЬСЬКИЙ

СОЮЗ НАРОДІВ ЧИ СОЮЗ ПРОТИ НАРОДІВ?

Я думав про людське братерство нове...

Іван Франко

Донедавна голосно декларувалося: національні проблеми в Радянському Союзі вирішено раз і назавжди – самим фактом Жовтневої революції. При цьому виходили не з реальної дійсності, що була перед очима, а керувались тоталітаристично сліпою вірою в непогіршеність «всього нашого». Реальні факти ставали в такому випадку «підступами ворожої пропаганди», дійсність ґвалтувалась, людину ж «непогіршеного суспільства» звинувачували в протидержавному злочині.

І ось з трибуни З'їзду народних депутатів ми почули слова про дійсний стан націй та народностей СРСР, суб'єктів рівноправного (в теорії!) Союзу. Понад п'ятдесят з них за порівняно короткий час перейшли в світ тіней, назавжди зникли з культурної мапи народів світу. А якщо злочинним є насильницьке позбавлення життя окремо взятої людини, то яким страхітливим злочином проти людства є сплановане доведення до загибелі цілих народів! Це найбільший злочин сталінізму.

І тепер ми бачимо: гострота національних проблем перевершує гостроту економічної кризи, хоч, зрозуміло, одне з одним міцно пов'язане.

«Петлюровець», «самостійник», «жовтоблакитник», «мазепинець», «бандеровець», «націоналіст»... – всі ці слова, незважаючи на перебудову, все ще залишаються лайливими назвиськами національно свідомого українця (того, хто, скажімо, обстоював би право українського народу на державність своєї мови). А наша офіційна пропаганда ніколи не спростовувала (і, як бачиться, не має наміру спростовувати) поширену думку дніпропетровського обивателя, що українство як ідея, саме уявлення про українців як про окремий (самостійний!) народ – це нібито щось крамольне, вороже російському народові, «єдності народів Союзу».

Леніни
народ -
лимають -
заминається

Колаж Юрія ВІВТАША

Рупором відверто шовіністичних, єдинонеділимівсько-чорносотенських ідей часто стає дніпропетровська преса. Саме з таких позицій виступив останнім часом А. Нечипоренко (газета «Зоря» за 3 червня: «Чому ж не слухаємо внутрішній поклик?»). Суть виступу складає не що інше, як людиноненавистництво, «розпалювання національної ворожнечі». Бо що може викликати більшу ворожнечу між українцями та росіянами, ніж заперечення в ім'я «общерусскости» того елементарного, давно визнаного всім цивілізованим світом факту, що українці – є?! І не як частина єдиного російського народу, а як окремий повноцінний народ зі своєю споконвічною мовою, культурою, традиціями державного та громадського життя.

Коли на мітингу 24 липня Олексій Тарасов зухвало заявив, що він і його група виступають за «єдиную, неделимую» тут, в Україні, за «ідеали белой гвардії» (тут, в Україні) – то в цьому я теж бачу вину нашої офіційної пропаганди, а ще більше – культурницької ситуації в місті, що по суті своїй є протиукраїнською.

Дніпропетровськ, за всіх наявних в ньому наслідків русифікації, все ж українське місто, і закладено його не на нічийній, а саме на козацькій (Січі Запорозької!) землі. Прикро говорити про ці азбучні істини, та мусимо в зв'язку з цим нагадати і те, що Україна є одна, а не «львівського» та «дніпропетровського» гатунку. Нема окремого «дніпропетровського народу», специфічної «дніпропетровської культури».

Тоталітарна система все поставила з ніг на голову: не держава для людини (народу), а навпаки, людина (народ) – засіб для могуті держави, що має зростати і ширитись в перспективі на весь простір земної кулі; не ідеологія, що гармонійно вписувала б людину у світ та відповідає її найглибшим духовним запитам, а навпаки – людина ставала знаряддям і засобом утвердження «передової ідеології». Бачимо і те, яким великим руїнництвом для всіх без винятку націй виявилася теорія класової боротьби всередині націй, боротьби, яку всіляко роздмухували та форсували, не гребуючи ніякими засобами. По суті своїй, це була протинаціональна теорія, теорія людиноненавистництва. [...]

Союз в теперішньому його вигляді має бути розпущений (якщо вже немає можливості реорганізувати його, так би мовити, на ходу), щоб натомість на справді добровільних засадах виникла вільна спілка народів. І, як на мою думку, ніщо в такій мірі не свідчило би про реальність та рішучість перебудови, як спеціальний акт про розпуск Союзу. Кожен народ форсовано зайнявся б тоді наведенням ладу у своєму власному, а не нічийному, «колгоспному» домі, не ждучи якогось спасенного «рецепту» від центральних збюрократизованих відомств. А велика Держава (від Карпат до Тихого океану) не може бути самодостатньою,

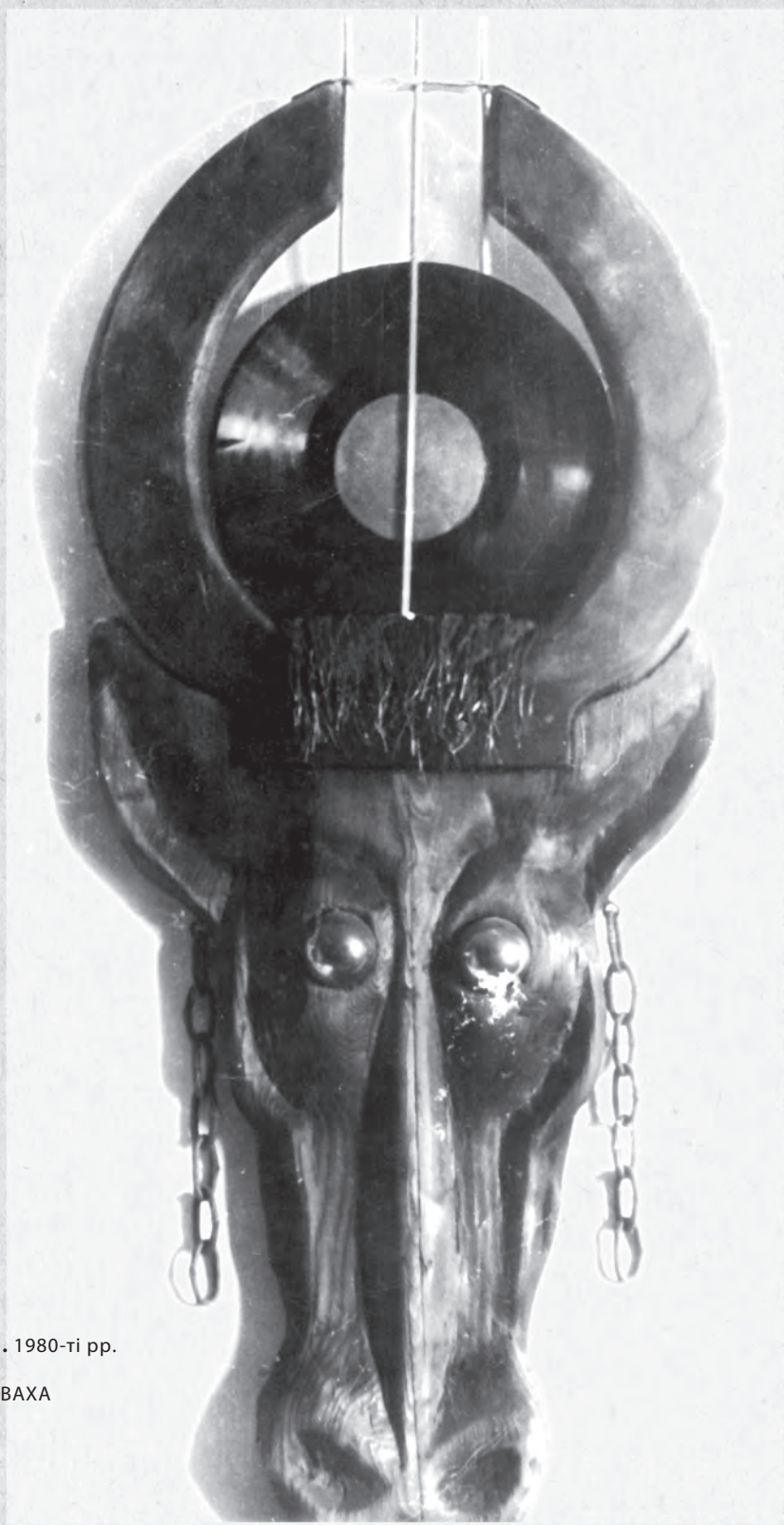
абсолютною цінністю, в ім'я якої було б варто і далі приносити криваві жертви, так і як на Урядовій площі в Тбілісі 9 квітня цього року. Абсолютною цінністю є благо кожного окремо взятого народу, кожної людини.

Оскільки РСФСР займає особливе, патерналістське місце серед всіх інших республік, саме вона об'єднує довкола себе всі інші республіки (КПРС – це є партія РСФСР, гімн Союзу – це гімн РСФСР) – то, очевидно, вона першою повинна би заявити про свій добровільний вихід із Союзу. До цієї думки приходять тепер найпередовіші російські інтелігенти.

Коли ми справді є невід'ємною частиною вселюдської сім'ї народів, то шлях, яким іде тепер Європа, – це, по суті, і наш шлях: конфедерація цілком суверенних держав, об'єднання яких тримається передовсім на взаємних економічних інтересах. Тільки така глибока перебудова міжнаціональних взаємин створить необхідні передумови для вирішення всіх наших невідкладних проблем: екологічних, економічних, політичних, культурних, усуне всі можливі причини для конфліктів між націями.

Скорочено

ЧОРНИЙ ВІЛ. 1980-ті рр.

Опанас ЗАЛИВАХА

ДОЛЯ. 1970

Опанас ЗАЛИВАХА

ДВАДЦЯТЬ ЛІТ ПІСЛЯ АНТИСОБОРІВСЬКОЇ КАМПАНІЇ

Готуючи нижчеподаний документ до оприлюднення на сторінках нашого альманаху, малось на меті зримо показати, як різучо змінився наш «дніпропетровський час». Від мафіозної брутальної ватченківщини ми, здавалось, перейшли до світлої смуги своєї історії. Тепер такі ідеологічні кампанії, яку було інспіровано проти роману «Собор», Олеся Гончара, неможливі: за вікном – перебудова, демократизація, гласність...

Так думалось. Та ось на наших очах розгорнулася шалена кампанія оббріхування та дискредитації проєкту Програми Народного Руху України за Перебудову, а згодом – і самої ідеї Народного Руху. І знову офіційний Дніпропетровськ, одержавши керівну вказівку з Києва, веде перед у брудній кампанії ідеологічного обплывування... тепер Народного Руху, його ініціаторів, «в основном представителей интеллигенции». Знову те саме демагогічне, інспіроване на шпальтах газет побивання інтелігенції «робітничим класом». Як двадцять літ тому «рабочий класс Днепропетровска не принимал «Собора» (за вказівкою Ватченка), так тепер він, якщо вірити пресі, одностайно «засуджує Народний Рух України!» Більше ніж це: до кампанії тепер підключено (в душі перебудови!) і восьму сесію Дніпропетровської Міської Ради народних депутатів двадцятого скликання.

Документ повністю витримано в душі і стилі всюди критикованого тапер «за-стою».

«Городской Совет народных депутатов решил:

.....

2. Признать несостоятельным и ошибочным проект Программы Народного Движения Украины за перестройку, так как он противоречит политической системе республики, определенной XIX Всесоюзной конференцией КПСС...

3. Считать невозможным создание на Украине организации Народного Движения за перестройку на основе указанного проекта Программы.

Председатель исполкома

А.В. Мигдеев

Секретарь исполкома

В.П. Волков»

До речі, це рішення було прийняте вже після того, як в республіці, в тім числі в Дніпропетровську, були створені відділення та групи Народного Руху України, що прийняли проєкт Програми за робочий документ, який потребує доповнень та уточнень.

П.Р.

(Петро РОТАЧ)

НЕ ДАРЕМНО БИЛИ ДЗВОНИ «СОБОРУ»

Сколихнув і мою пам'ять виступ Віталія Коваля «Собор» і навколо нього» (Л. У., № 12). Та як сколихнув! Ніби ті зима і весна 1968 року були так недавно. Все пам'ятається: спершу захоплююче знайомство з романом, жвавий обмін думками, перші об'єктивні відгуки в газетах, а невдовзі – недобрі, гнітливі чутки і нарешті відкритий погром... Пригадується й літо 1968 року, зустріч з Олесем Гончаром на горьковському святі в Мануйлівці, автографи вже на перекресленій книзі... Тільки чи перекресленій?

Отже, 20-ліття «Собору». Ювілей – привід до згадок і розмови. І я подумав: а цікаво було б зібрати повсюдно спогади про те, якими запам'яталися людям події, що розгорнулися тоді навколо «Собору». Адже вони хвилювали тоді всіх. І не лише чесні критики дали належну оцінку роману, а й звичайні читачі. Григорій Тютюнник у своєму блискучому, по-громадянськи чесному і безкомпромісному листі до автора твору висловив свої почуття саме як читач з народу, а не з числа «вертухаїв». Бо кожен неупереджений читач міг сказати тоді його словами: «Собор» увійшов у мене відтоді, як щось тільки моє і нічیه більш...»

Розшукую в своєму архіві теку газетно-журнальних витинок, озаглавлену «Олесь Гончар», і щоденник 60-х років. Думка вже не дає спокою: а як воно було тоді у нас в Полтаві?

Ще наприкінці 1967 року в інтерв'ю журналу «Україна» автор визначив ідейну суть свого твору: духовність людини, ставлення сучасників до «великих набутків свого народу, до скарбів народної культури». У пресі з'явилися уривки твору, а наприкінці січня 1968 року передплатники отримали перше число «Вітчизни» з романом, назва якого інтригувала, збуджувала уяву і мовби сама звучала – «Собор». «Читав новий роман «Собор»?» – «Читав». «Вже прочитав «Собор»? – запитували знайомі і друзі.

Треба сказати, що увагу багатьох до нового роману привернув виступ Маргарити Малиновської в «ЛУ» за 19 січня. Ось вона, витинка цієї рецензії. Трохи зжовкла, але свіжа, жива. Історична стаття! На неї потім напала за словами Гр. Тютюнника, «ретроградська гидь», – але чого варте було «сичання» перед невідворотною правдою! Малиновська зорієнтувала на головне в книзі – «відкриття людини» з «типовим соціальним обличчям» (цю тезу незабаром відкинула офіційна критика). У рецензії говорилося про гуманістичну спрямованість твору, мистецьку силу й актуальність. І як вірно, пророче передбачила тоді Малиновська: «Ми ще відкриватимемо в ньому («Соборі») нові й нові грані». Час відкрити настав!

Услід за «ЛУ» 22 лютого виступила «Робітничка газета» зі статтю Володимира П'янова «Світотіні часу». Вже в перших рядках ми прочитали знаменні слова: «В «Соборі» письменник досяг таких ідейно-художніх висот, до яких давно вже не підносились українська проза». Критик справедливо називав роман «собором важливих філософських, соціальних і морально-етичних питань». Він відзначив його народність «в кращому розумінні слова», вбачаючи її в «проповіді правди», в «захопленні красою», в «гніві до всього, що ускладнює, збіднює життя, порушує його гармонію». П'янов закінчив рецензію таким висновком: кращі представники народу, «відповідно до вимог часу висувають проблеми, які вимагають розумного рішення». Це й були ті положення, на які незабаром накинуться «жеребчики, що граються у вождиків» (Гр. Тютюнник).

За кілька днів «Друг читача» (№ від 27 березня) друкує виступ Олександра Дяченка «З любов'ю до людей». Критик хоч і невиразно сказав про типовість Лободи, та все ж підкреслив, що «шлак у суспільстві якнайповніше уособлений в образі Володимира Лободи, кар'єриста новітнього часу».

8 березня я закінчив читати роман і записав: «Над книжкою треба думати й думати. Сильна книжка, мужня!» Згодом виписав з роману до щоденників кілька десятків влучних висловлювань і афоризмів. Ось деякі з них: «Мистецтво, Вірунько, це, можливо, останнє пристанище свободи» (слова Миколи Баглая); «Собори душ своїх бережіть, друзі... Собори душ!» (Хома Романович); «Сила розвіється, а правда ніколи»; «З усього найгіршого, що може бути в людині, – душа заяча, душа раба!»; «Не можна будувати життя на підозрах та недовір'ї, не можна жити на догмах ненависти. Живе в людях щось вище за це – потреба єдності, підтримки, братерства...»

20 березня Л. Новиченко і С. Шаховський в «Літературній газеті» визначили роман «Собор» як продовження всього раніше написаного Гончаром, в той же час і як «підсумок сучасної української романістики».

За два дні після виступу московської газети з промовистою назвою «Собори душ людських» знову прийшла до нас «Літературна Україна». Це вже була рецензія на окреме видання «Собору», що з'явилося в серії «Романи й повісті».

«1968 рік почався із «Собору». Сьогодні в нашій літературі свято... Такого дня вичікували довго, і кожен хоче побути на святі...» – писав Олесь Лупій.

В пориві високих почуттів і святкової радості ми, здається, забули тоді про небезпеку, про те, що «темінь» не відступає. «Володьки-висуванці» вже строчили доноси, а в установах застою і стримування готувались «просвіщати» «діток нерозумних».

Та перед тим був ще один позитивний відгук на «Собор», його зробив Микита Шумило в ювілейній статті до 50-рччя О. Гончара, опублікованій в газеті «Друг читача» 2 квітня. «Він справді величний, як собор, – писалось тут про роман. – Композиційно він побудований так, що в ньому звучить хорал поколінь минулих віків, і той спів та музика линуть з минулого в майбутнє, прилучивши голоси нашої сучасності».

Я думаю тепер: як це добре, що до того як оговтались офіційні борзописці, встигли виступити в пресі авторитетні критики (в моєму архіві зібрано, можливо, не всі тодішні відгуки). Гірше було б, якби їх не було. Вони встигли сформулювати, або, краще сказати, підкріпити читацькі думки і враження. Це просто удача!

Перегортаю далі щоденник. 7 квітня 1968 року. Телефонна розмова з поетом Ф. Г. У Києві, на якійсь нараді, критикували роман «Собор» (його ніби збирають-ся передрукувати у Ватикані).

11 квітня в дніпропетровській газеті якийсь «робітник» виступив з критикою «Собору» («Спотворено показано робітничий клас і малехудожньо»).

16 квітня: у нас в педінституті відбулось обговорення «Собору». Студенти – за! Одностайне схвалення! Аж ось з'являється ректор (С–о): «Невірно зрозуміли, вам не допомогли зрозуміти...» Але виступати в цьому руслі ніхто не став. Викладачі відмовились, а студенти встали й пішли геть. (Згадуючи цей епізод, приходиться мені на пам'ять чи то байка, чи билиця про цього ректора – вона тоді побутувала. Спитали його, чому він не посміхається й завжди похмурий. «Я виховувався, товариші, к-ги, к-ги, в той час, коли не посміхались. Лише після 20-го з'їзду, к-ги, к-ги, я переконався, товариші, що посміхатися треба»).

19 квітня: «Зустріч з Дм. Косариком. Він розповів, що дніпропетровські газети повели кампанію протесту проти «Собору». Але в Києві на це не зважають. На ювілеї Гончара виступали Бажан і Новиченко й в один голос хвалили роман. Виступав і ювіляр. На жаль, ці матеріали в пресі не опубліковані».

У Полтаві відчувалося якесь напруження, атмосфера стала ще гнітючішою.

28 квітня в «РУ»* з'явилася на два підвали стаття Юрчука та Лебеденка «Перед лицем дійсності: про роман О. Гончара «Собор». О, тепер це дуже важливий документ для характеристики епохи застою! Не просто застою, а войовничого за-

* «РУ» – газета «Радянська Україна».

ТРОЇЦЬКИЙ СОБОР

м. Новомосковськ /Новоселиця/

стою. Я підкреслив у статті кілька найстрашніших звинувачень: «... в багатьох місцях твору О. Гончар відступив від правди життя, затьмарив своє мистецьке полотно надто похмурими тонами», «переповнив його другорядними, наносними, нетиповими деталями, які значною мірою спотворили соціальну картину дійсності...» «На нашу думку, – писали автори, – не можна вважати роман «Собор» кроком вперед у творчості О. Гончара». Ось так: не можна.

Далі запис від 27 квітня. Письменник С., зустрівши мене на вулиці, сказав про цю статтю, і я встиг придбати її в кіоску. Витинка її збереглася в моєму архіві. Стаття пригнічувала. Що буде далі?

16 травня в тій же «РУ» виступив М. Шамота. Цієї газети з його статтею «Реалізм і правда історії» я не придбав, залишився лише конспект після читання. Ось він: «Гончар ідеалізує минуле. Невизначене ставлення до релігії. Радвлада оберігала пам'ятки, а не руйнувала їх. Лобода – нетиповий образ. Кар'єризм, боротьба за місце – то плітки. Нагнітання фактиків. Бездумні статті критиків (це по Малиновській, Лупію та ін.). Гончар невірно розуміє роль прогресу, йому треба набратися мужності і визнати помилки...» і т.д.

Поголос про «розгром» нового твору гуляв по місту. 24 квітня в однім гурті зайшла про це мова. Вихопилась учителька літератури з залізничного технікуму: «Я перелистала «Собор», и ни на чем взгляд не остановился. Знаєте, Гончар Тургеневу в подметки не годится...» (Цікаво і непояснимо для мене: нещодавно цю вчительку я зустрів на засіданні клубу «Рідне слово»).

Мою колекцію «соборіяни» завершує стаття якогось Федя в «Известиях» за 13 червня 1968 р. під назвою «Достоинство искусства». Нині я знову перечитав її – і в душу війнуло холодом... «...С трудом просматривается замысел рассказать о наших людях, настоящем и далеком прошлом Украины»; автор «упускает из виду... главные тенденции времени»; «иллюзорность, надуманность конфликта романа – вот главный просчет автора...» Федь хвалить Шамоту і гудить Лупія. «Диву даешься, как можно радоваться серьезной творческой неудаче писателя и даже справлять по этому поводу праздник, как это делают авторы «Літературної України».

Але... це ще більше розпалювало інтерес до «Собору». Книжка ходила з рук в руки, читачі не переставали захоплюватись нею.

16 червня 1968 року, ясного недільного дня, технікум підготовки керівних кадрів для колгоспів і радгоспів, в якому я викладав українську мову та літературу, виділив автобус для поїздки студентів на горьківське свято в Мануйлівку.

На свято прибули й київські письменники, серед них ми з радістю побачили й Олеся Гончара. Він був неговіркий, зосереджений, тінь смутку лежала на його обличчі. Був мітинг біля пам'ятника Горькому, виступали гості і місцеві керівники. Виступи Гончара, Малишка, Павличка (всі експромтом) я занотував.

«У своїй творчості, – говорив Олесь Терентійович, – Горький звертався до

української мови, минулого України, до життя українського трудового люду. І може, найповніші суцвіття цієї дружби розкривалися саме тут, на мануйлівській землі, біля мануйлівських вогнищ, де читав «Кобзаря», де організовував театр народний, де лягали в душу зерна справжньої любови до України».

Як завжди красиво, експресивно виступав А. Малишко. Дмитро Павличко прочитав із «Гранослова» вірш про Франка «Сіяч»...

Після мітингу письменники зайшли в музей. Тут мої слухачі сповістили, що на майдані в лотку продається «Собор». Це було неймовірно. Ми кинулися туди й вмиль розкупили цілу гірку примірників – це і було простеньке видання серії «Романи й повісті». Я улучив момент, коли Олесь Терентійович відірвався від гурту офіційних осіб і попрямував на подвір'я. Наблизившись, я назвався, він взяв із моїх рук книжку і здивовано запитав: «Де ви взяли її?» Я сказав, що продають на майдані, і що мої студенти хотіли б мати його автограф, бо книжку обговорювали і люблять. Олесь Терентійович вийняв авторучку і швидко й розмашисто написав через всю титульну сторінку кілька слів на пам'ять. Довго не було можливости розмовляти, бо вже з усіх боків стирчали вуха цікавих. Мої студенти догнали Олесь Терентійовича біля школи, він зупинився і став підписувати «Собор». Робив це, як мені здалося, з особливою радістю. Обличчя його посвітлішало. Він не крився з цим, хоч і знав, як і всі ми, що недремні «пильнують». Один студент сказав:

– Ми не розуміємо, за що вас лають. Книжка правильна!

Не відриваючи перо від паперу, Гончар кинув:

– Спасибі!

– Прийде час – і цю книжку вивчатимуть у школі, – докинув інший.

Олесь Терентійович повірив у щирість й цих слів, і відповів:

– Все може бути...

Я завжди пам'ятав цей епізод, а тепер, перечитавши його ще раз у щоденнику, порадив, що записав. Він тепер не стільки для мене, як для тих, хто цікавитиметься колись історією боротьби за «Собор», як за правду.

Через двадцять років після тих подій – радісних (бо вони підтвердили, що в людях жили здорові сили й чисте сумління) і гірких (бо ідеологи попірання правди все ж були зверху) – думається мені, що роман «Собор», з'явившись в недобрый час, робив і зробив своє добре діло: він допоміг наблизити сьогодення. Дзвони «Собору» не дарма звучали всі ці роки, пробуджуючи совість і закликаючи боротись за правду!

1988 р., Полтава

Скорочено

Іван КЛИМЕНКО

ПАМ'ЯТНИК ТОТАЛІТАРИЗМОВІ

В центрі села Красна Слобідка Обухівського району Київщини поховано Героя Соціалістичної праці, в минулому голову колгоспу «Червоний хлібороб» Івана Федоровича Кабанця. На могилі – постамент, а на ньому – погруддя «героя».

За колективізації, в 1930–32 роках, Іван Федорович Кабанець перевиконував план висилання в Сибір, на Урал, на Далеку Північ кращих хліборобів, своїх односельців. Із села було вислано п'ятдесят сімей, або близько трьохсот чоловік. Пізніше, після викриття злочинів ката Сталіна, він на колгоспних зборах скаже: «Найкращих хліборобів знищили!».

1932 року Іван Федорович перевиконав план вивезення хліба із села Красної (на той час Германівської) Слобідки. Все було вивезено. Навіть на насіння не залишили.

Впоравшись із цим державним завданням, Кабанець очолив бригади комнезамів, так звану «червону мітлу», – колупали припічки, підпичя, долівку, перекопували подвір'я, город, вишукуючи горщечки з горохом, квасолею, кукурудзою, цибулею, часником. Все конфіскувалося за наказом «батька народів» Сталіна.

Люди почали мерти з голоду. Вимирали сім'ї, цілі вулиці. Трупі лежали по декілька днів – нікому було поховати. Спорожніли хати, заросли бур'яном обійстя, поля. Під осінь 1933 року недорахувалися майже тисячі мешканців села.

1937 року Іван Федорович перевиконав плани арештів і передачі в руки НКВС ні в чому не винних селян – тих, що залишилися живими після Голодомору. Заарештовано і розстріляно двісті чоловік. Сьогодні всі реабілітовані.

Мого батька Кирила Яхремовича Клименка заарештували в серпні 1937 року. Залишилось нас п'ятеро: мати і четверо дітей. В кінці року мати звернулася до голови колгоспу, аби він дозволив видати на трудодні, зароблені батьком, зерно.

– Я ворогам народу хліба не даю! – гаркнув самогонним перегаром перевиконуючий плани комуніст Кабанець.

– Які ж ми вороги народу? У мене четверо малих дітей, хто і чим буде їх годувати? – заплакала мати.

– Геть звідси, а то підеш за своїм чоловіком! – підвівся із-за столу голова колгоспу та комнезаму.

Батькові трудодні залишилися неотовареними.

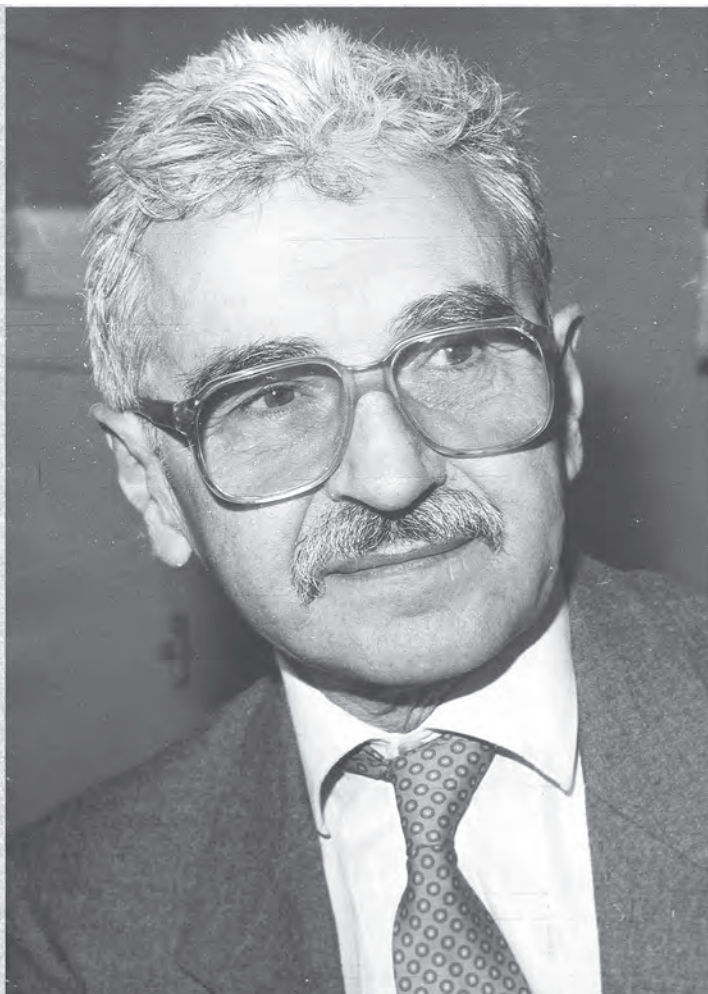
За Хрущова голова Кабанець перевиконував плани висіву кукурудзи. Де віками красувалася золота пшениця, там тепер збирали «королеву». Вона тисячами тонн гнила на колгоспних токах, а весною її вивозили на поле, як гній.

В 60-х роках Іван Федорович перевиконував плани продажу державі м'яса. Запросив з Києва євреїв-заготівельників, які скуповували тисячі голів великої рогатої худоби на території Житомирської, Черкаської, Полтавської, Харківської, Чернігівської областей, а здавали Дарницькому м'ясокомбінату в рахунок колгоспу «Червоний хлібороб». Коли чиновники із партапарату підраховували, скільки вирощено на полях колгоспу великої рогатої худоби – схопилися за голови.

В тому ж році голові вручили Золоту Зірку та орден Леніна, а після смерти «ударника» колгосп назвали – Івана Федоровича Кабанця.

Довго ще заготівельники говорили: «Це ми зробили його героєм!».

Невже вічно буде поглядати на нас із свого постаменту ґранітний «становець»?

Евген СВЕРСТЮК

Євген СВЕРСТЮК

**ВИСТУП У ЛЬВІВСЬКОМУ
ТЕАТРІ РОСІЙСЬКОЇ ДРАМИ
17 СІЧНЯ 1989 РОКУ
ПРИ ВРУЧЕННІ
ПРЕМІЇ ІМ. ВАСИЛЯ СТУСА**

Панове товариство! Мені випала честь представити перед Вами Українську Асоціацію Незалежної Творчої Інтелекції (УАНТІ) – вручити дипломи першим лавреатам премії ім. Василя Стуса. Честь мало заслужена, оскільки я був запрошений на готове і ознайомлений з уже «організованою премією». Президентом Української Асоціації Незалежної Творчої Інтелекції мене обрано 14 січня.

Зараз дозвольте представити: УАНТІ – це самозрозуміле і природне явище культурного життя, оскільки інтелекція споконвічно тягнеться до об'єднання на полі творчості, на ґрунті спільності ідеалів. Всілякі творчі угруповання завжди були виявом життя. На руїні їх у найважчі роки сталінщини було утворено так звані творчі спілки. Але це не творчі об'єднання, а ніби форми реєстрації офіційно визнаних працівників офіційної літератури, живопису і т. п. Офіційне визнання супроводжувалось офіційною ласкою на публікацію і тираж. Темні сили крутили засобами популяризації і славою, але ми знали ще від Лесі Українки, що

*Лихую тільки славу
Тії руки можуть дати.*

На наших очах виходили книги, яких люди не читали, а тим часом від руки переписувались і поширювались твори, які люди вивчали напам'ять. Ми переконались, що твір справжній народжується з крові і болю, і живе він незалежно від преси...

Отже, головне – жити, світити, і запалювати світло в інших. Не треба охоплювати мільйонів: якщо комусь із нас вдалось пробудити і засвітити одну людину – і то слава Богу, і то виправдання місії сіяча.

Ще Паскаль зауважив смішну людську слабкість – прагнення неодмінно широкої всесвітньої слави! В ній мало сенсу. Життя – це маленькі живі вогнища, вогники любови, яка єднає. Не треба прагнути обов'язково масового тиражу – краще невелике коло читачів справжніх. В масовості зникає найбільша цінність культури – індивідуальність, яка має силу утворювати навколо себе осередки інтенсивного життя.

Інтелігенція в моєму розумінні – це не особи, яким призначено службу на відповідній посаді. Але це люди інтелектуальної праці, настільки інтенсивної і справжньої, що вони залишаються собою і на тюремних нарах, і на роботі вантажників чи кочегарів. Отже, вони не потребують визнання в офіційній пресі і не потребують державної винагороди.

Н е з а л е ж н і с т ь – це сама суть інтелігенції, вірної споконвічним ідеалам нашої християнської культури – ідеалам І с т и н и , Д о б р а і К р а с и , і вже в силу того – цілком незалежної від політичної кон'юнктури і від користи.

Безкорисність є неодмінним принципом, що лежить в основі і етичного, і естетичного. На цьому принципі особливо наголошує Кант у своїй етиці, і цього особливо вчить гіркий досвід нашого літературно-мистецького заробітчанського життя.

Хотілося б, щоб причетности до УАНТІ не боялась інтелігенція з різних спілок чи об'єднань. Асоціація творчої інтелігенції не заангажована ні в які ідеологічні, філософські чи релігійні течії. Але, як відомо, герой грецького міту Антей мав свою таємницю сили – дотичність до рідної землі. Відриваючись від землі, він раптом ставав безсилим.

В душі цієї істини – ми всі заангажовані. Усі ми – від джерел, від народної пам'яті, від традиції, отже, наша символіка і наша аксіоматика йде від коріння – від віри батьків. Таким чином, усі ми духовно заангажовані, кого родила мати, і хто не хоче долі штучного гомункулюса з колби.

Зайвим було б нагадувати, що справжнє мистецтво на високих вершинах ідеалізму, де неминуча зустріч з Богом. Треба тільки досить високо піднятися. Може, для Василя Стуса ця висока зустріч прийшла несподівано, судячи з його побіжних неглибоких міркувань про ослаблючу роль християнства в нашій історії. Поезія народжується на більших вершинах, і там, де вона народжується, вже з'являється в поета голос, подібний до молитви, як у Шевченка, що майже в кожному творі з Богом розмовляє. І бринять молитовні інтонації:

*Сподоб мене, Боже, високого краху,
Дай мені, Боже, гордого лику.*

Мені б хотілося чіткіше і образніше передати дух ідеалізму і в нашому звичайному мистецькому житті – ту справжність, яку треба вистраждати:

ВІРА – НАДІЯ – ЛЮБОВ

Любі дочки Софіїні

колись я думав

що ви милосердні сестри

які впору приносять те

чого нам бракує

По черзі я був закоханий в одну

і тоді дві відходили

на другий план

ВІРА була першим романтичним коханням

Тоді здавалось

більше нічого на світі не треба

тільки летіти і горіти на її блакитних крилах

Потім прийшла промениста ЛЮБОВ

заполонила весь світ по вінця

затьмувала своїх двох сестер

і свою матір Софію

Остеронь десь

в розрідженому повітрі майбутнього

тихо й мовчазно таїлась НАДІЯ

як зірка бездомних на грані загибелі

Я уникав зазирнути їй у вічі

Але великі символи

нараз приходять до нас близько

і тільки тоді настає справжня зустріч

з ними живими

в акті драми

Назустріч віч-на-віч я побачив

ви сестри великомучениці

святі з бездонними очима

вчительки страждань

провідниці над прірвами жаху й невідомости

Ваші обличчя суворіші

о ваші обличчя куди суворіші
за ті
в які я по черзі колись закохався
Приходить ВІРА
висока проста
без блакитних крил
поглядом невинним показує хрест
НЕСИ ДОКИ ЗДОЛАЄШ
І ДОКИ НЕСТИМЕШ
ДОТИ ЖИТИМЕШ
Приходить ЛЮБОВ
неосяжна
як обійми рук Розп'ятого
РОЗДАЙ СЕБЕ
І ДОКИ РОЗДАВАТИМЕШ
ДОТИ ЖИТИМЕШ
Приходить НАДІЯ
Господи яка рідна
тих світлих очей
нічим не захмарити
те світле чоло
крізь віки невразиме
і відчуваєш
на світі нема страху
доки сяятиме те чоло
на грані останній
ще ясніше сяятиме
СВІТИСЬ ПОПРИ ВСЕ
ДОКИ СВІТИТИМЕШ
ДОТИ ЖИТИМЕШ
Любі сестри
тільки тепер бачу
ви ОДНА РІДНА ДУША
тільки профіль змінюється
незалежно від світла моїх очей
ОДНА РІДНА ДУША
і я живий – допоки та душа в мені.

На цьому і тримається наша справжність.

Премія ім. Василя Стуса повинна піднести цей дух ідеалізму і міцніше утвердити стиль незалежної творчої інтелігенції – її «гордий лик».

Є на Україні і у світі багато премій, заснованих на добрих засадах, аби тільки тих засад дотримуватись. Премія Василя Стуса має вирізнитися, як і сама постать Василя Стуса, своїм неповторним профілем. Думаю – це профіль морального максималізму з елементом хоробрости в боротьбі за людську гідність і свої ідеали. Підкреслюю – хоробрости, бо без хоробрости, без повної відданости, без офірности – живих ідеалів немає. Я уточнюю цю думку віршованим образом:

*Мир на планеті
не чути пострілів
тільки салюти
Спини припишкли
в чергах заблоковані
чекають грому
Ще один
повстав проти ночі
і навіть у труні
не вернувся додому
Цить
спраглі крові
живої крові
темні вампіри
генії ночі
кров переводять
у мряку сіру
Одважних юних
на захист волі
кидала Спарта
Ми як ті бранці
шлемо поетів
наче кидаєм
останню карту*

*Сухими очима
змордовані зморені
проводжаєм на хрест
Вони даленіють
високими зорями
їх не оплакують
ХОРОБРИМ ВІДДАЮТЬ ЧЕСТЬ*

Отже, не всі повинні хотіти премії Василя Стуса: вона зобов'язує. Але вона і утримує на вістрі пошуку істини – так, як розбурхана стихія моря тримає мореплавців лицем до Бога.

За ідеали треба боротись – це останній висновок знання... Їх треба оновлювати в поті чола щодня, бо вони мають тенденцію вироджуватись у лялькові моделі. Їх треба щодня поїти своєю кров'ю.

З великою радістю, здається усієї цієї живої зали, вручаю премію імені Василя Стуса колективі Львівського молодіжного театру – юним, талановитим, хоробрим, що першими вийшли на сувору вершину нашої поезії і освоюють її глибокі мотиви, її шляхетні трагічні профілі.

Літературну премію присуджено поетові, літературному критикові і громадянину Іванові Світличному. Лише частково мотивуємо тим, що Василь Стус признавався: «Не можу я без посмішки Івана...» Це добра посмішка, на яку злітались, як на вогник, молоді поети і художники 60-х років. Це феномен, вартий відзначення. Не тільки Василь Стус чи Василь Симоненко – майже всі молоді таланти того часу пройшли через гостинну хату Світличних, відчули тут уважність і повагу до себе, були підтримані й окрилені в цій хаті. Нинішній стан Івана Світличного фізично дуже важкий. Він свідчить лише про ціну розплати. Але це хоробрий чоловік, який був ув'язнений ще в 1965 році за те, що посмів закинути на ризиковану орбіту вірші Василя Симоненка – так, щоб їх відразу побачив світ. І пригорнув багатьох невпізнаних, невизнаних, все живе й незалежне серед молоді, і живив сам у них дух незалежності.

Мистецька премія належить художникові з ласки Божої, скромному подвижникові, шукачеві Правди і Краси Панасові Заливасі. На недавній виставці його творів у Львові ми могли побачити, як у глухі десятиліття, здавалося б у повному культурному вакуумі, митець йшов сам – від джерел рідної землі до сяйва рідного неба. Йшов неухильно вгору до досягнення нашої національної істоти і наших святинь. Він витворив свій світ образів, захмарених насильством і просвітлених стражданням. Світ під образом Покрови. Він ніс тягар наших болів, наших мозолів і ран, ішов один – і все-таки вийшов на зустріч з нами на нинішньому святі.

НЕОСТАЛІНІЗМ В ДОКУМЕНТАХ

ПРОТОКОЛ ОБЫСКА*

п. Очеретино 7 февраля 1981 г.

Следователь СО Ясиноватского РОВД м-р мил. Ковтун на основании постановления от 7 февраля 1981 года в период с 16 часов 15 минут до 21 часов 10 минут с участием _____ в присутствии понятых 1) Ястремский Владимир Иванович, проживающий п. Очеретино, МПС – I, кв. 3 и 2) Ловиков Андрей Иванович, проживающий п. Очеретино, ул. Заводская, 11, кв. 4, которым в соответствии со ст. 127 и 181 УПК УССР разъяснены их права и обязанности, объявил гр-ну Гомза Ярославу Юрьевичу цели его пребывания и предложил выдать названные в постановлении от 7 февраля 1981 года документы.

Гражданин Гомза Я. Ю., проживавший в п. Очеретино, ул. Садовая, 56, на это предложение заявил, что истребуемых документов и др. у него не имеется.

В связи с отказом требуемого, соблюдая ст.ст 183-186 и 189 УПК УССР произвел обыск в доме гр-на Гомза Я.Ю. по ул. Садовая, 56, п. Очеретино.

В результате обыска обнаружено:

1. Книга Оповидання, изд-во Критерион 1979 г. издания на 238 с.
2. Книга (оповид.) На день добрый, изд-во Критерион на 143 с.
3. Книга Лисова писня, изд-во Критерион на 285 с.
4. Книга «И цэ и тэ», изд-во Критерион на 173 с.
5. Книга «Страчене життя», изд-во Критерион на 186 с.
6. Книга «Золотий гомин», изд-во Критерион на 157 с.
7. Книга «Иван Дмитриевич Сирко», изд-во 1894 г. на 146 с.
8. Работа «Украинская культура», изд-во 1917 г. на 11 с. не типографского издания.
9. Книга со словами «посольство на сойм 1625 г.» и заканчивается словами «Вси замовлення выконуе негайно».
10. Общая тетрадь «Зарубежная лит-ра, заканчивается «Образы в романе».
11. Ученическая тетрадь с текстом – начало «С дому выехал 9.VШ. – а заканчивается «щоб був козак, а не мугир».

* Друкується із збереженням мови та правопису оригіналу.

12. Книга «Богдан Хмельницкий» – 1889 г. издания (на) в 4-х томах в одном переплете.
13. Лист с печатным текстом «Протокол» – заканчивается «о чем ему объявить».
14. Ученическая тетрадь с текстом слова – «куплю паперу аркуш» – заканчивается «смерть Сократа».
15. Общая тетрадь «Зарубежная литература», а заканчивается «принца Кивафа».
16. 15 печатных листов с текстом «стр. 20-35».
17. Рукописный текст на 1 листе под названием «Встреча с Ив. Франко».
18. Тетрадь ученическая – начало «На Украине 18 столетия» и заканчивается «Свои принципы».
19. Тетрадь ученическая – текст «Культура украинского народа», а заканчивается «своего життя и творами».
20. Тетрадь ученическая «Шевченко и Украина», а заканчивается «Литературная газета» от 9.III.61 г.
21. Общая тетрадь с рукописным текстом «Модификация жанров», а заканчивается «Горами хвилью пиднима»
22. Рукописный текст на 29 листах – начало «Модификация жанров», а заканчивается «народные поэзии».
23. Журнал с текстом «Герберт Уэлс», а кончается «кроме самого себя».
24. Тетрадь ученическая – начало «Развитие свободы», а заканчивается «построение коммунизма».
25. Общая тетрадь «Нравственные основы», а заканчивается «Пережитков старого общества».
26. Рукописный текст на 5 листах. Начало «по Ленинскому шляху», а заканчивается «до коммунизму».
27. Общая тетрадь. Начало «Из збирки хуторная поэзия», а заканчивается «вик не згасыла».
28. Папка под названием «Литературни твори» и в ней же вложены печатные листы в кол-ве 84 листах. Начало «доторкування долони», – конец «в порядку обговорення».
29. Две ученические тетради под названием «Земля горить» и «Українська муза».
30. Общая тетрадь «Сичень-январь 1972 г.», и заканчивается «часив Хмельниччини».
31. Папка для школьных тетрадей с рукописным текстом на 105 листах.

32. Папка с рукописным и печатным текстом, начало «Дорогий приятель Гомза» и кончается «на все добре Гома».

33. Папка с рукописным текстом, начало – «Дорогий брате» и заканчивается «Христос рождается».

34. Книга «Як мы говоримо» с дарственной надписью от Антоненко-Давыдовича на 252 стр.

35. Печатный текст на 22 листах, начало «Товаришу Олийнык», а заканчивается «На своих власных».

36. Общая тетрадь с рукописным текстом, начало «2.VI-1380 г.» и заканчивается «отримаю 15 руб.»

37. Общая тетрадь с названием «Новая серия» том 8, и заканчивается словами «заплатыв також Скворода».

38. Книга, «Запах неба» с дарственной надписью автора на 45 стр.

39. Книга «На одпочинок» на 38 стр.

40. Книга «надвечирний заспив» с (дар) надписью Коцюк, Бухарест на 51 стр.

41. Книга «Кочивныцька душа» на 141 стр. изд. Критерион.

42. Книга «Твий тихий дим» – с дарственной надписью автора на 174 стр.

43. Две вырезки из газет с рукописным текстом Гребенюка.

44. Записная книжка с адресами, в зеленой обложке, старая.

45. 4-е пленки микрофильмов.

46. Папка для школьных тетрадей с печатным и рукописным текстом на ученических и стандартных листах – начало «Богови любый мий», а окончание – «Ваш Васыль Голобородько».

47. Общая тетрадь с вложенными тетрадными листами – начало «11.V.78 г.» и конец – «життя самогубством».

48. Блокнот с рукописным текстом на русском, украинском и немецком языках.

49. Скоросшиватель с материалами переписки с редакциями и учреждениями.

50. Общая тетрадь с рукописным текстом под названием «Критика эволюцион-ной теории», а конец – «деморализация».

51. Общая тетрадь – конспекты самообразования.

52. Ученические тетради – 9 шт. с текстом на религиозную тематику.

53. 305 почтовых открыток с текстом и адресами на имя Гомза Я. Ю. и 11 различных записок и текстов.

54. Папка для школьных тетрадей с рукописными материалами. Начало «Друже», а конец – «На всз добре Вам – Плотнир».

55. Общая тетрадь – «Конспекты», а заканчивается «Обзор внешней политики СССР».

56. Фототекст под названием «Причинки до истории Украинской Руси» – конец «Из днів журбы».

57. Книга «Украинская поэзия» изд-во Бухарестский университет – 1976 г.

58. 4-е календаря; из них 3 украинских и один церковный – за 70, 80, 71 и 73 гг. издания «Варшава».

59. Магнитная плёнка – одна кассета в чехле.

Обнаруженное при обыске было предъявлено понятым и всем присутствующим. В процессе обыска жалоб и заявлений не поступило.

Перечисленное в п. 1-59 изъято; сложено в целлофановый мешок и опечатано.

Протокол прочитан вслух, записано верно.

Обыскиваемый – Гомза (подпись)

Понятые (подписи)

Копию протокола получил: (подпись)

Обыск произвел (подпись) Ковтун

ПРОТОКОЛ ОБШУКУ*

Дніпропетровськ 12 березня 1980 р.

Ст. слідчий УКДБ по Дніпропетровській області капітан Хрипков, ст. о/уповноважений к-н Шевченко та співробітник того ж УКДБ Бакута з участю понятних:

1. Апілата Володимира Дмитровича, мешкаючого у м. Дніпропетровську, вул. Н. Перемоги-44, кім. 39

2. Павлюченка Володимира Івановича, мешкаючого у м. Дніпропетровську, вул. Н.Перемоги-44, кім. 16, та Калужної Світлани Федорівни, мешкаюч. у Дн-ську, вул. Полігонна 20, кв. 65 в присутності Лиші Раїси Савельовни з додержанням вимог ст.ст. 181, 183, 185, 186, 188 і 189 КПК УРСР провів обшук у гр-ки Лиші Р. С., яка мешкає у м. Дніпропетровську, вул. Самарського-6, к. 22 з метою відшукування речових доказів у справі.

Зазначеним особам роз'яснено їх право бути присутніми при всіх діях слідчого і робити заяви з приводу тих чи інших його дій. Понятим, крім того, на підставі ст. 127 КПК УРСР роз'яснено їх обов'язок засвідчити факт, зміст і наслідки обшуку.

Обшук почато о 6-й год. 25 хв.

Закінчено о 12 год. 10 хв.

Перед початком обшуку слідчим було пред'явлено постанову про це від 5 березня 1980 р., після чого Лиші Р. С. було запропоновано видати документи антирадянського, наклепницького змісту. Гр. Лиша заявила, що таких документів у неї немає.

Після цього був проведений обшук у квартирі де мешкає Лиша під час якого знайдено і вилучено такі документи і речі:

1. Лист паперу білого кольору на якому написано вірш ворожого змісту який починається словами: «Здесь сердце заморожено России...» і закінчується «...рану укусом зелей».

2. Збірник віршів на 29 аркушах. На титульному аркуші є такі написи: «верлібровий вирок». «у грудні 1971 р., Львів Ігор Калинець»

3. Аркуш паперу білого кольору складений вдвоє. Текст починається словами: «гребенясте море...» і закінчується: «...змахнеш крильцями».

4. Поштовий конверт з адресою отримувача: «м. Дніпропетровськ вул. Самарського 6/22 Вівташу Юркові», та зворотною адресою: «Львів-16 вул. Кірова33 кв. 14 Горинь Михайло. Штемпель відправлення із Львова: «13.01.79». Штемпель отримання у Дніпропетровську 15.1.79»

5. Двадцять п'ять аркушів паперу білого кольору, на яких друкарським способом надруковані вірші. Усі аркуші пронумеровано від «1» до «27», за винятком аркушів «2» та «25». На першому аркуші вірші озаглавлено: «Голоси»

6. Записна книжка червоного кольору (обкладинка) у якій занотовано

* Друкується із збереженням мови та правопису оригіналу.

адреси та телефони різних осіб. На оборотній стороні першого аркушу записи починаються: «Черга на квартири...» На зворотній сторінці останнього аркушу останній запис: «...27-90-75».

7. Записна книжка в обкладинці чорного кольору у якій занотовано адреси та телефони різних осіб. Записи починаються на титульному листі «285261...» і закінчуються на зворотній сторінці останнього листа «...96-52-83».

Обидві записні книжки, зазначені у пунктах 5 та 6, мають алфавіт.

8. Саморобна записна книжка із сімнадцяти аркушів паперу білого кольору. На сторінці під номером «1» записи починаються «Жовте око...», закінчуються записи на зворотній сторінці: «тримають квитки на тролейбус». Записна книжка без обкладинки.

9. Перекидний кольоровий календар за 1979 рік під назвою «Юнісеф 1979», у якому на аркушах відповідних січню і лютому є рукописні записи.

10. Саморобний загальний зошит виготовлений з листів стандартного формату в обкладинці червоного кольору з машинописним текстом, який починається на першому аркуші: «Черные одуванчики...» і закінчується на останньому аркуші: «...презирающего к тому же литературное хулиганство».

11. Аркуш паперу білого кольору на якому з обох сторін нанесено рукописний текст, який починається словами: «Черные одуванчики...» і закінчується на зворотній сторінці: «щастя авторів 2.VII.77 р.»

12. Фотоплівка розміром 24×36 мм загорнута у папір чорного кольору. Папір не розгортався. Плівка прошита нитками і опечатана сургучною печаткою УКДБ № 241.

Всі документи і речі описані та перелічені у пунктах 1-11 були знайдені у кімнаті серед інших паперів.

Заяви і зауваження, які зробили поняті та присутні Лиша Р. С. заявила, що всі вилучені у неї документи і речі, за винятком віршів Калинця, не мають відношення ні до якої справи і вона не погоджується з тим, що їх у неї вилучено.

Протокол оголошено слідчим, записано правильно.

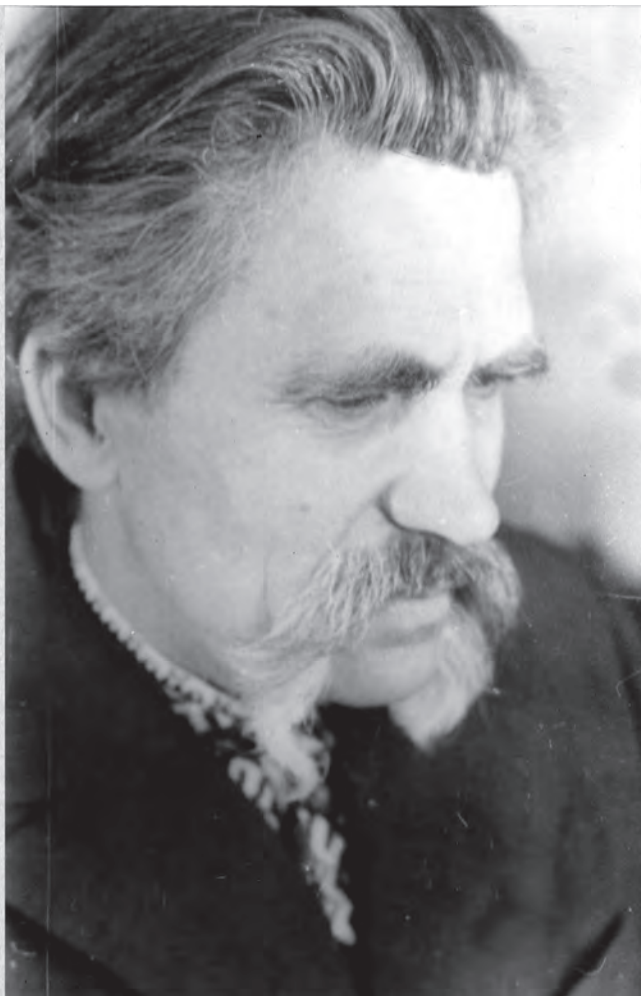
Поняті (підписи) – Апілата
Павлюченко
Калюжна

Присутні (підпис) – Лиша

Обшукували: ст. слідчий (підпис) – Хрипков
к-н (підпис) – Шевченко
(підпис) – Бакута

копію протокола одержав 12 березня 1980 р.
(підпис) – Лиша.

Левко ЛУК'ЯНЕНКО

Левко ЛУК'ЯНЕНКО

ЩО ДАЛІ?

*Яким би не було ярмо, воно завжди приносило
менше страждань тому, хто мирився з ним, аніж тому,
хто противився йому.*

Сенека

Понад два сторіччя колонізатори за всяку самостійницьку думку переслідують, засилають нас до Сибіру, запроторюють до в'язниць. Тепер уперше настає пора, коли можна говорити правду. І як же ми поведимось в нових обставинах?

На наших ногах пудові гирі минулого, що не дають нам бігти вперед; у наших думках – внутрішній цензор, що всяке нове слово і новий крок сприймає крізь окуляри закоріненого страху і міряє старою міркою.

У владомощців можливість народу (їхніх підлеглих) висловити гостро критичне слово викликає страх, неначе землетрус – бо знають чим це скінчиться?.. І вони мобілізують свої кагебістсько-міліцейські сили, аби не допустити відкритого звучання критичного слова на публічних зібраннях людей. Критика у вузьких стінах квартир, приватно їх уже не лякає. Лякає правдиве слово, коли воно на людях, на великих зборах, бо тисячі людей – це велика стихійна сила, і вона спроможна трусонутися землею і струснути їх із насиджених посад, мов яблука з яблуні. І впадуть вони додолу і зрівняються з іншими людьми. А рівності такої їм не треба. І того, незважаючи на демократизаторські настанови найвищої влади Союзу, Щербицький та його обласні помічники – львівські погребняки та чернігівські герасименки – розганяють мітинги, зачиняють двері публічних зал перед громадськістю, арештовують, штрафують, відлякують людей від правдивого слова критики та суспільної активності.

А громадяни?

Їм остогид старий лад, вони хочуть змін. Та вони – люди зі страху. Вони не вірять у перемогу перебудови. Вони звикли йти за переможцем, а перемож-

ця ще не видно, їх веде в житті не прагнення до справедливості, а прагнення уникнути тюрми. Деспотизм витруїв із їхніх душ шляхетну готовність постраждати за свободу і прищепив рабську покору. Вони звикли, що їх вічно б'ють, і поки не ясно, хто переможе, не хочуть ризикувати. І коли їх тепер зверху закликають висловитися, вони неспроможні подолати незаперечну формулу деспотичного ладу: «За правду б'ють». І чекають на той час, коли за слово не тягнутимуть до міліції, не штрафуватимуть, не погрожуватимуть судом. Леле, аби такий час настав, необхідно, щоб хтось ішов на неприємності, на ризик, на втрату життєвих благ. Необхідно боротися за свободу, а не чекати, коли чужа Україні адміністрація піднесе свободу народові на вишиваному рушничкові.

А втім люди різні. І різним людям потрібен неоднаковий час для подолання страху. Цілоком ясно, що якась частина вже до самої смерті не спроможеться підняти голову і висловити вголос свою думку. Інша частина очунає після скасування антидемократичних законів і юридичного закріплення демократичних прав і свобод. І тільки зовсім незначна частина уже тепер взялася активно підтримувати перебудову. Ці люди – ентузіясти. Вони правлять за лякмусовий папір для перевірки щирості гасел, що їх виголошує команда Горбачова.

Однією з таких груп є Українська Гельсінська Спілка. Вона виникла 1976 року як Українська група сприяння виконанню Гельсінських угод, зазнала жорстоких репресій, а 1988 року відродилася як Українська Гельсінська Спілка. Члени Групи завжди мріяли про самостійність України як найсприятливішу умову високого матеріального добробуту та духовного відродження й розквіту нації, але конкретні обставини, що в них доводилося діяти, не можна було ігнорувати, і того вважали за потрібне передусім захищати права громадян та порушувати мовні й культурні проблеми України.

Позаяк майбутнє України цілковито залежить від успіхів *перебудови*, УГС і спрямовує зусилля на її підтримку та поглиблення.

З огляду на те, що з *перебудовою* на карту поставлено занадто багато, я і вважаю за необхідне подати шановному товариству з УГС (як і ширшим колам української громадськості) більш-менш систематичний виклад розуміння передумов, сучасних умов та перспектив *перебудови* загалом і нашого патріотичного руху зокрема. Ясна річ, свої міркування я не вважаю за істину в останній інстанції. Проте вважаю їх корисними для обговорення і вироблення спільного погляду. Найближчі роки принесуть бурхливі події. Через те, що вони виростатимуть не на порожньому місці, а з наявних реалій, то аналізуючи їх, можна передбачити майбутнє. Пропонована розвідка може допомогти поглибленій аналізі і тим самим сприяти підготовці до майбутніх подій. Заохочуваний такою надією, я і запрошую читача до роздумів над подальшим текстом.

**І. ФАТАЛЬНІСТЬ ЧИ ВОЛЯ,
або:
ІСТОРІЯ САМА ТВОРИТЬСЯ
ЧИ ЇЇ ТВОРЯТЬ ЛЮДИ?**

Факт початку суспільно-політичних змін з ініціативи Горбачова може викликати думку, що коли б на посаду Генсека прийшов інший чоловік, перебудови могло б не бути. Історія не сама робиться, історію роблять люди: тридцять років її робив Сталін, десять років – Хрущов, вісімнадцять – Брежнєв і тепер її почав робити Горбачов. Нижче цих земних богів, нанизу суспільної піраміди, ворушиться мільйонобезлика маса, з якої «боги» ліплять, мов із глини, образ сучасного їм суспільства. Коли так, то простому чоловікові лишається тільки проклинати деспотів та хвалити демократів. І ми в захопленні від Горбачова та просимо в Бога йому здоров'я і многія літа. А тим часом наш кумир, запопавши до рук посаду голови держави, так зміцнив особисту владу, що дуже скоро може перетворитися із благодійника і демократизатора на жорстокого деспота.

Може перетворитися чи не може?

Усякий політичний діяч прагне влади, і немає такої влади, яку володар не бажав би постійно зміцнювати. Прагнутиме цього і Горбачов. Питання в іншому: чи зможе перетворитися на диктатора?

Щоб краще відповісти на це питання, погляньмо на проблему свободи волі. Вільними були Сталін, Хрущов, Брежнєв? Міг кожен із них чинити інакше, аніж чинив, чи не міг? Були вони вільні від обставин? Де кінчалася свобода вождя і починався тиск неблаганних обставин? Якщо історію творять люди, суб'єкти, то що таке суспільна необхідність?

Тепер багато вчених, політиків та публіцистів намагаються зрозуміти явище Сталіна: як так сталося, що Сталін перетворився на диктатора?

Більшість бачить причину в особливостях характеру Сталіна...

Це пояснення виходить із засновку, що сталінізму могло й не бути, що він – прикрий зигзаг історії.

Друге пояснення (що його зустрів у більш-менш розгорнутому вигляді в неофіційному журналі «Референдум», ч. 4, 1988 року, Л. Тимофєєва) виходить із засновку, що сталінізм – це явище, яке закономірно впливало з ідеології марксизму-ленінізму та попередньої практики більшовизму. Сталін – випадковість, сталінізм – закономірність. Замість Сталіна міг бути Троцький, Зінов'єв, Каменєв чи ще хтось, і диктатура звалась би троцькизм, зінов'ївщина, але обов'язково була б диктатура.

Шановний автор бачить причину сталінщини в більшовицькій ідеології.

І він має рацію. Справді, К. Маркс, аналізуючи поразку французької революції 1848 року, писав, що революція зазнала поразки не того, що стала на шлях терору, а того, що недостатньо широко його застосовувала; не того, що стала вбивати ворогів, а через те, що вбивала їх мало.

Цей марксистський теоретичний висновок із пролетарського досліду XIX сторіччя більшовики зробили наріжним каменем свого вчення про владу. Вони успішно його застосували після державного заколоту 7 листопада 1917 року і незмінно дотримувалися аж до останнього часу. Аналізуючи в наш час причини поразки Сальвадоре Альєнде у Чілі, більшовицькі теоретики, наприклад, професор Красин, бачать причину її в тому ж саме, що й Маркс у минулому сторіччі – в недостатньо широкому застосуванні терору щодо своїх супротивників.

Головне в марксизмі-ленінізмі, зокрема в його вченні про владу, не тільки те, як захопити її, але й те, як утримати її. Комуністи і, зокрема, їхній передовий загін – чекісти, постійно підкреслюють: «Ніхто добровільно влади не віддає». І розуміють формулу в тому сенсі, що для захисту влади припустимі всі засоби. Коли більшість явно не на їхньому боці, тоді добре організована невеличка партія, наладивши систему блискавичного арешту і знищення активних супротивників, приголомшує суспільство, яке після першого здивування з таких екстремальних заходів переходить до стану хронічної прострації. Переможна партія представляє світові цей суспільний параліч за всезагальну підтримку та згоду.

Більшовизм своїм ученням про диктатуру пролетаріату і, зокрема, ученням про владу, обґрунтовує диктатуру партії, диктатура ж її лідера закономірно виникає з організаційної структури та принципів діяльності партії. Отже, деспотизм не в Сталіні, а в більшовизмі. Сталін лишень надав деспотизмові своїх індивідуальних рис.

Це пояснення правильне. Та тільки воно недостатнє. У ньому тільки половина істинних причин. Воно показує залежність сталінщини від більшовизму, але ще не дає відповіді на друге запитання – яким чином став можливий сам більшовизм? Чого він виріс у Росії і без зовнішньої допомоги більше ніде? На цьому треба зупинитися.

Більшовики зуміли захопити владу в Росії не того, що були вельми впливовою партією, а того, що демократична республіка була вельми слабка. Завдяки кращій, порівняно з іншими російськими партіями, організованості їм заколот удался. Проте Росія не зводилася до Петербургу. Почалося з'ясування політичних взаємин на ширшому тлі, а на ширшому тлі почали діяти ідеали

ширшого плану – глибинна національна ідеологія з її уявленнями про Росію, її національні інтереси, її покликання і ролі у світі.

Позаяк Росія виростала й формувалася не на етнічній основі, як всі європейські нації, а із державности, то верховною цінністю для росіян стала держава. Чаадаєв, Достоєвський, Тютчев розмірковували про цю історичну місію Росії. Петро I, Катерина II та майже і всі царі втілювати її державними методами. Царський намісник загарбаної Польщі, сенатор Новосельцов, любив повторювати: «Не буде миру доти, доки не запровадимо в Європі такий лад, за якого наш фельдъєгер виконуватиме у Вільнюсі, Парижі і в Стамбулі постанови з такою ж ефективністю, як і в Росії».

Це XIX сторіччя. А ось XX, 1981 рік, Віктор Боков:

Родина моя не только Русь,

Родина моя – Кавказ, Молдавия...

Родина моя – широкий Днепр...

Родина моя – Алма-Ата...

(Книжное обозрение, ч. 29)

Воістину загребуцості немає меж!

Не тільки ідеологи імперіялізму прагнули до розширення імперії. Сам народ почав мислити імперіялістичними категоріями.

Коли більшовики захопили владу і через тиждень проголосили «Деклярацію народів Росії», декларувавши нею право народів на самовизначення, проти них піднялися не тільки Петербурзький «Союз русского народа» та Московський «Союз русских людей», і не тільки чорносотенці. Коли ж згодом на ділі почали душити національно-визвольні рухи в Україні, у Прибалтиці, в Середній Азії, тоді люті вороги більшовицького соціалізму Муравйови та їм подібні адепти єдиної й неподільної гамузом рушили до більшовиків рятувати імперію від розвалу. (На кінець громадянської війни у складі Червоної Армії було 40 тисяч царських офіцерів). Не дивно, далєбі, що такий великий корпус досвідченого офіцера зумів розбити молоду армію Української Народної Республіки та слабкі збройні сили багатьох інших поневолених народів.

Період громадянської війни і революції показав також, яку величезну потенційну силу становить прагнення поневолених народів до незалежності. Ця сила почала виявлятися тоді, коли постали можливості для її прояву – після лютневої революції і заснування багатопартійної демократичної республіки.

Максима «Не може бути вільним народ, що пригнічує інший народ» давно відома – і російські більшовики, звісна річ, її знали добре. Проте вони були в полоні російського духу безупинного розширення меж своєї держави. А для більшовиків-неросіян існувала підходяща теорія: Марксова ідея про переваги великих держав над малими та ідея всесвітньої пролетарської республіки. Альтернативу: демократія – і тоді Росія залишиться без колоній, чи збереження колоній – і тоді не буде демократії – більшовики в період громадянської війни розв'язали на користь останнього варіанту. Сталін тоді не мав вирішального впливу. Вирішальний вплив тоді мав Ленін.

Він же подав і приклад застосування підступності супроти національно-визвольної боротьби (наприклад, потоплення Чорноморського військово-морського флоту, що за договором мав перейти під оруду Української Народної Республіки).

Щодо ролі партії та свободи-несвободи її волі, слід звернути увагу на таке. На теоретичному рівні пізнання (і творення) дійсності можливі спалахи. На рівні буденної свідомості спалахів не буває. Всяка нова ідея, просуваючись униз, все більше втрачає від новизни і все більше просякає старим світоглядом. Як казав 1925 року великий український учений В. Вернадський: «Не лише маси, але і їхні керманичі та натхненники належать за своїм розумом та науковим вантажем до стадій, що їх давно пододала наукова еволюція» («Труды биохимической лаборатории»; випуск 16, «Наука», Москва, 1980 р.»)

Ні Сталін, ні вся більшовицька партія не спромоглися б встановити кривавий лад, коли б не знаходили значної підтримки в боротьбі супроти національно-визвольних рухів, а що ці рухи затягнулися на довгі роки й після громадянської війни, то початкова війна арміями супроти «іноземних» армій перемінилася на війну чекістських загонів проти малих самостійницьких груп, а далі – оперативно-агентурну боротьбу супроти підпілля. Коли ворог став невидимий, тоді його можна було вже бачити де завгодно – залежно від уяви, а позаяк Сталінова уява щорік розвивалася, то й заколючений антисвіт розростався. Та не слід забувати, що ще до початку масових репресій своїх політичних супротивників Сталін вирішив четвертувати весь український народ, що як такий не претендував на його генсеківську посаду. Цей народ був винен не в змові проти Сталіна, він був винен у тому, що після поразки Української Народної Республіки і втрати незалежності почав розуміти вагу національної свободи і став швидко зростати за рівнем національної свідомості. Вона, ця свідомість, готувала об'єктивні умови для майбутнього потужного руху за незалежність. Російська

імперія під червоним пролетарським прапором, аби не допустити такого розвитку подій, пішла на геноцид. Не Сталін, як особа, а тисячі, мільйони середніх і дрібних російських чиновників – носіїв великодержавної шовіністичної ідеї становили об'єктивний фактор (реальну антиукраїнську силу) нашої післяреволюційної історії аж до останніх років.

Кінець цього періоду – 4 вересня 1985 року – день загибелі нашого видатного поета і патріота Василя Стуса. Замордувавши останню жертву, збанкрутіла імперія поставила знак оклику своєму банкрутству пістольною кулею в голову начальника Кучинського концлагеря майора Журавкова, що від смерти Стуса до свого похорону прожив лиш десять днів!

Тепер, у другій половині ХХ сторіччя, уперше за всю попередню історію людства імперія перестала бути найвищою вартістю міжнародного права.

Перед російським народом постала надзвичайної ваги психологічна проблема: змінити національну орієнтацію, переглянути шкалу національних вартостей та пріоритетів і, замість сунути у потойбіч своїх етнічних меж, спрямувати національні зусилля на покращення ладу у власному домі.

II. ПЕРЕБУДОВА – ПРИМУС ДОБИ

Причина кризи?

Офіційне пояснення: консервативність хрущовського і брежнєвського керівництва, поступове повернення після ХХ з'їзду КПРС до попередніх адміністративно-командних методів керівництва.

І знову, як у випадку з ролею Сталіна, таке пояснення – тільки частина правди. Це пояснення, йдучи від суб'єктивного чинника, зачіпає тільки вершечок і по суті справи прикриває цілий айсберг справді глибинних причин. Ми бо маємо насправді не кризу влади, а багато глибшу кризу, власне не одну, а зразу кілька, і то не абиякеньких, а фундаментальних: а) кризу імперської психологічної установки – і як російської національної політичної культури, і як учення марксизму-ленінізму; б) кризу комуністичного способу виробництва.

Але якщо Візантія існувала півтори тисячі років, то чому б і російській імперії не проіснувати стільки ж, а то й більше? Так думали російські ідеологи впродовж сторіч, поширюючи собі на підмогу «пророцтво» Авакума про Москву як «третій Рим».

Маркс і Енгельс також вважали, що майбутнє належить великим державам – малі зникатимуть, консолідуватимуться великі. Як бачимо, вони помилилися. Уже Перша світова війна виявила протилежну тенденцію – розпад великої

Австро-угорської монархії і виникнення натомість окремих менших держав. Після Другої світової війни тенденція розвалу імперій та формування нових держав виявилася ще з більшою силою. Міжнародно визнаною політикою стає політика деколонізації та створення колишніми поневоленими народами своїх незалежних держав. У тій політиці я бачу один із виявів загальносоціологічного закону дозрівання. Другий вияв цього закону бачу в еволюції людської одиниці в людську індивідуальність.

Як тільки з'являються умови для вияву національної волі, так ця воля неодмінно прагне до політичної незалежності – створення своєї держави. Щойно в Чехословаччині 1968 року з'явилася свобода, як на вимогу словаків унітарна держава була реорганізована на федеративну. За цим кроком (що не був реалізований через окупацію) неодмінно настане наступний крок – повне відокремлення Словаччини і створення своєї окремої держави.

На території Югославії давно точиться національно-визвольна боротьба і вона, безперечно, закінчиться створенням шістьох окремих держав. Скоро це буде чи не скоро, залежить від темпів демократизації.

Друга стадія деколонізації почнеться з демократизацією СРСР, Югославії й Чехословаччини. Третя стадія дасть багато самостійних держав у межах мусульманського світу.

З народом відбувається те, що з окремою людиною. Спочатку вона мала і ходить, тримаючись за мамину спідницю. Потім вона йде за батьком. Нарешті виростає, стає дорослою, батьківську опіку починає сприймати як обмеження її волі і відходить, щоб вести самостійне життя. Так і з народом. Чи він раніше просто не доріс був до розуміння потреби своєї окремої держави, чи потрапив у залежність всупереч своїй волі – однаково надходить час, коли чужа опіка стає йому нестерпна й така ж неприродна, як неприродно було б 25-річному чоловікові йти, тримаючись за батькову руку. Будь-які міркування – економіки, зручності, затишку, вигоди, безпеки – не можуть виправдати перебування дорослої людини у стані підопічного, бо підопічний – недієздатний. Так і народ. Коли він виріс до дорослості і усвідомлює себе за дієздатного, тоді не може залишатися під опікою іншого.

Період перебудови і гласності дав можливість поглянути самим на себе і побачити нашу страшну зацькованість. Затурканість. І не дивно, що в російській публіцистиці зараз виникла тема: хто ми? Що ми за люди у порівнянні з іншим світом? Що зробила з нас затверділа психологія обложеної фортеці?

Ми маємо тепер не крах Брежнєва як корумпованого аморального вождя, ми маємо крах марксистської ідеї всесвітньої диктатури пролетаріату, крах 600-літньої російської імперської ідеї, крах економічного змагання авторитарного СРСР з демократичним Заходом. А позаяк протистояння захопило майже півлюдства, розв'язка його введе людство в новий світ, що почне новий виток історії на нових духовних засадах.

ІІІ. НАШІ СИЛИ

Українська Гельсінська спілка від створення її 1976 року й до останнього часу складається з людей найвищої проби. Це в основному інтелігенція в першому поколінні. Україна показала світові і сама побачила, що в ній живий козацький дух.

Справді, чи не має права сучасна Україна гукнути словами Тараса Бульби: «Ще є порох у порохівницях», коли після арешту Тихого і Руденка (перших арештованих з УГС), на їхнє місце прийшли нових двоє? Коли після засудження до 15 і 12 років Тихого і Руденка та арешту Мариновича й Матусевича на їхнє місце йдуть нових двоє? Коли після засудження Мариновича й Матусевича до 12 років неволі, мого арешту і заборони повернутися з-за кордону генералові Григоренку до групи йдуть нові люди? Влада хапає патріотів і зубами драконівського закону запроторює в неволю на 12–15 років, а люди не бояться. Влада зціпила зуби, а народ затявся. Вона трощить членів УГС одного за одним, а народ видає з себе все нову й нову людину на місце вирваної. Минає 1977, 1978, 1979, 1980-й і аж на 1981 році, досягнувши цифри 36, герць зупинився.

Члени УГС ніколи не припиняли своєї боротьби. Ми не мінялися. Ми як ішли 1976 року, так ішли 1985 року, так і зараз ідемо. Влада змінилася. І це свідчить, що 1976 року, організовуючи Українську Гельсінську групу, ми правильно розуміли закономірності історичного розвитку і діяли в напрямку загальнолюдського прогресу, а не супроти нього.

Останнім часом зростає число людей, що відважуються казати правду, підписувати заяви, клопотання, протести, сходитися на мітинги та неофіційні збори, утворювати неформальні групи тощо. Збільшується кількість людей, що бажають приєднатися до УГС. Завдання теперішнього складу УГС я бачу в необхідності йти до людей. Нас є чимало і в нас достатньо знань для розтлумачення проблем України та наших завдань.

Зростання суспільної активності громадян, очевидячки, не на жарт по-

чало лякати охоронців старих порядків, і вони, по-перше, зліпили й пустили всіма засобами масової інформації жупел екстремізму. (Згадаймо горезвісну формулу «враг народа» сталінських часів). По-друге, почали вдаватися до чисто розбишацьких методів. Наприклад, після поїздки отця Ярослава Лесіва до Москви, на зустріч президента США Рейгана, йому телефонічно погрозив капітан міліції Козак, а згодом, о другій ночі, коли Лесів повертався з праці, на нього накинулися люди в цивільному, завдали кілька ударів, збили з ніг і зникли.

Чи ми хочемо собі безборонної капітуляції тисяч кагебістів, міліцейських чинів, партійних функціонерів, виконкомівських бюрократів, заводських та колгоспних п'явок? Суспільна справедливість ніколи сама не падала людям з неба. За неї завжди боролися. І саме з позицій боротьби за справедливість мусимо оцінювати сучасний стан. Не з обивательських позицій бездіяльного чекання манни з неба, а з позицій боротьби! З таких позицій теперішні умови – унікально сприятливі: ми маємо право на відкриту громадську працю, маємо право на суспільну боротьбу з правом на перемогу.

Коли почали 1976 року боротьбу за права людини та українські національні права, ми були гнані. Нам симпатизували, і часом робили послуги, але позаяк боялися, щоб і їх не арештували, то допомагали на основі приватної довіри, а часом інкогніто. Ми зі свого боку, аби не наклікати біду на безвинних людей, не прагнули до розширення знайомств і не намагалися демонструвати спілкування з уже знайомими людьми. Природно, за тодішніх умов широкий прояв симпатій був неможливий. Почувалися камікадзе, що на тлі пасивного народу вийшли на герць з ЧК без шансу на перемогу, а коли й не камікадзе, то просто приреченими на нерівний бій.

Тепер інша справа. Наш статус неформальної групи такий же визнаний владою, як і будь-якої іншої неформальної групи. Рух неформалів став відкритою реальністю совєтської дійсності. Він неофіційний, але легальний, отже, не протиправний. З позицій заляканих громадян непротиправність – вирішальний момент. Навчені за 70 років державного тероризму обережності, вони донедавна з'ясовували найперше, чи група не підпільна, чи знає влада про неї і як ставиться, а вже потім цікавилися, за що вона бореться. Тепер люди відразу починають цікавитися спрямуванням групи та змістом праці.

VI. НАША МЕТА

Творення Українського Народного Руху сприяння Перебудові та Товариства рідної мови ім. Т. Г. Шевченка – знаменні кроки на шляху формування українських патріотичних структур національного масштабу.

Перехід від несвободи України до свободи буде поступовим, за допомогою реорганізації держструктур та витіснення із системи управління старих перевертнів національно свідомими людьми.

Перебудова і розвиток національно-визвольних рухів в інших союзних республіках ставлять перед Україною необхідність зформувати, поряд з культурно-просвітянською та українізаторською течіями, і таку течію, що ставила б за мету вихід України зі складу СРСР і створення незалежної республіки.

Стародавні римляни казали: «Хто користується своїм правом, нічий прав не порушує». Закон дає Україні право виходу зі складу Союзу РСР. Використання Україною цього права не порушує прав жодної іншої союзної республіки, і з їхнього боку немає законних підстав чинити перепони Україні до виходу з Союзу. Якщо Конституція проголошує це право, то використання його є нормальним правовим процесом. Це, між іншим, означає, що наша пропозиція скористатися правом виходу не має в собі екстремізму. А ми не є екстремістами. Навпаки, для безболісного і найсправедливішого розв'язання складних проблем, що виникають з відокремленням України, доцільно буде пропонувати створення погоджувальної комісії з повноважених представників урядів України, Московщини та інших тринадцяти союзних республік.

Всі українські політичні в'язні, яких зустрічав з початку 60-х років і до 1987 року, думають про одне і те саме – незалежність України. Проте, знаючи, що за це б'ють найболючіше, чимало під слідством для зменшення кари намагалося зводити свою вину до захисту мови, освіти, культури.

КГБ приймав цю хитрість і у слідчих документах називав антисоветською націоналістичною пропагандою оте національне просвітянство. Аби мати підстави казати світові, що боротьба за самостійність закінчилася з розгромом бандерівщини (яку було брехливо оголошено витвором німців під час війни). КГБ уперто уникав писати в документах справжню мету звинуваченого. А втім, це формальний бік справи. Чи вдавалося арештованому обдурювати КГБ по суті? Ні в якому разі і ніколи! Голови КГБ УРСР генерали Никитченко, Федорчук, Муха та їхні підлеглі на підставі великого числа спостережень чудово знали, що коли вже людина пробудилася до захисту національної мови й культури, вона логікою свого духовного зростання неодмінно доходить думки про необхідність державної незалежності, якщо зараз ще не чітко зформулювала собі цю думку, то неодмінно зформулює. (Далєбі, з якої рації самостійність українцям має принести зло, коли 150 іншим народам світу вона приносить добро?!).

Але «гра» заарештованого зовсім не полегшувала його долі, і за свою ні-

бито просвітянську діяльність він діставав строк як за справжню самостійщину.

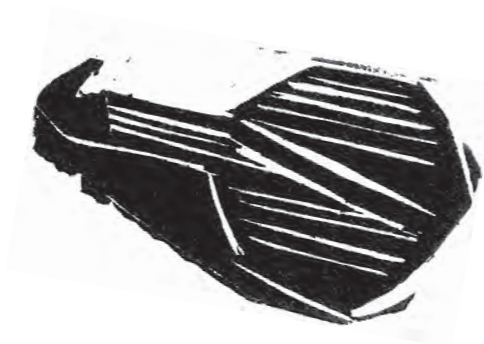
Позаяк кару діставав як за самостійщину, то й немає розумних підстав заміняти справжню мету безневинним простівіянством. Ніхто нікого тут не обдурює. І ми КГБ, і він нас дуже вже знаємо – як дві протилежні сили: рух за незалежність і установка душителів незалежності, – щоб хтось міг когось обдурити. Від одвертого деклярування патріотами свого прагнення до незалежності строк ув'язнення не був би більшим, бо він і так максимальний, зате ширше б розходилася центральна ідея – така проста і зрозуміла всякому українцеві.

Ми повинні вчитися відкидати паліятиви і називати речі своїми іменами. Народ живе, доки в ньому живе усвідомлення своєї окремішності та прагнення до самостійності.

Будьмо ж правдиві й сміливі!

*Грудень 1988 р. – січень 1989 р.
с. Костарево Парабельського району
Томської області*

Подається скорочено

Петро РОЗУМНИЙ

«БУДЕМ ШОТО ДЄЛАТЬ» (!?)

В понеділок 2 січня 1989 року я пішов на прийом до голови Солонянського райвиконкому з метою поставити йому три запитання.

Запитання перше. В цей час в Україні особливо гостро стоїть питання розширення сфери використання української мови. Я пройшовся вулицями селища Солоного і не помітив навіть елементарного вияву згаданого розширення: всі вивіски в райцентрі тільки російською мовою, наочна агітація – також; загальновідомо, що документацію райвиконком видає виключно російською мовою. Що би ви могли сказати на цю тему?

Відповідь. Ми – государственное учреждение і дєлаєм те, що нам кажуть. Буде указаніє перевести всьо на український язык – будем шото делать, – дивиться через вікно на зимовий пейзаж, – а покамість нет – буде так, как єсть.

Запитання друге. Обабіч шосе Новопокровка – Солоне вже третій рік виривають і викорчовують дерева. Спочатку обіцяли саджати на місці вирваних дерев молоді, але ніхто нічого не саджає, а виривати продовжують. Як розуміти цю ситуацію?

Відповідь. Обично када дерева старі ілі там ещо шото, іх нада виривать, а на іх место посадить новіє сорта. Лесхоз должен бил, кажесться, в прошлом году шото делать – не знаю, как в етом году, – простягає руку до селектора, щоб зв'язатися, мабуть, з лісгоспом, але передумав, – Будем шото делать.

Запитання третє. В нашому районі немає жодної церкви. Як ви ставитеся до ідеї відкрити бодай одну православну церкву в районі, щоб забезпечити духовні потреби віруючих?

Відповідь. Дев'яносто п'ять процентів граждан не желаю етого. Стариє люди могут там шото ещо делать, а остальніє – нет.

Запитання додаткове. Припустимо, ми зробили відповідну підготовку до відкриття храму – в якій формі ми можемо сподіватися на ваше сприяння?

Відповідь. А ми собірьом сход громадян, і оні проголосують протів етого. На цьому інтерв'ю з головою закінчилося.

Отже, голова Солонянського райвиконкому Григорій Олексійович Оришака ясно й чітко висловився з трьох питань, що є важливими складниками перебудови на Україні – стан культурного будівництва, екологія та церква. Відповіді голови дуже точно віддзеркалюють перебіг, темп і масштаби перебудовного процесу в районі та в Україні в цілому.

Взяти, наприклад, мовне питання. Дуже неохоче партійна організація області приєдналася до народного руху за відновлення розширення сфери вживання української мови в громадському житті. Здавалося б, чому? Адже є на цю тему партійні документи, де ясно зазначено про потребу повернути 50-мільйонному народові його суверенне право на власну культуру, є також широкий народний рух за надання українській мові статусу державної. Це все є... Немає тільки вказівки, яка дозволила б голові розпочинати щось робити.

В тому й біда, що досвідчений апаратник добре знає, що не всі рішення треба й можна виконувати, є рішення для неодмінного виконання, а є рішення для красивого слівця, так би мовити, присмачені дозою демагогії. Голова зробив кар'єру без знання й користування українською мовою. То чи є сенс нині поспішати впроваджувати повсюдно українську мову в районі, коли таке впровадження зразу ж поставить питання про належне володіння мовою з боку самого голови? А він до цього «подвигу», як видно з перебігу інтерв'ю, не готовий, і день, коли вказівка все ж надійде, буде вельми невеселим для голови днем.

Під час розмови голова зазначив, що природу треба «охранять». Цілком вірно. А як же пояснити це винищення дерев, які росли 45 років і надіялися рости до своєї природної смерті? Очевидно, тільки тим, що голова взагалі береже природу, а зокрема – нищить.

Насторожує, нарешті, дивовижна непоінформованість голови на предмет прав і можливостей громадян щодо відкриття храму Господнього в районі. На думку голови, це питання вирішується більшістю голосів, отже, сход може нібито відмовити у відкритті храму. Це, на щастя, не так. Релігійну громаду реєструють без загальних зборів громадян, лишень на підставі бажання певної частини віруючих.

с. Пшеничне

АРХИСТРАТИГ МИХАЇЛ. XVII ст.

Дереворит

Світлина Юрія ВІВТАША

Юрій ВІВТАШ

ПОЛЮВАННЯ НА ВЕЛИКІ ДЕРЕВА

Сонце уже не так світить.

М. Бердяєв

Полюють на все велике. Ніби в якомусь пароксизмі люті, маленька людина – та, що вже не миється милом і забула смак цукерок – прагне все применшити, занизити, споганити. «Дивіться, – пророчив Ніцше, – я покажу вам, як скаче остання людина!» Ми – свідки цього. Бачимо виразну тенденцію в настроях люду до загального спрощення, біснування, анігіляції, отже, потягу до загибелі. Чуємо перші відлуння майбутньої апокаліптичної тиші.

Людина – позбавлена духовности, моралі, мови – носій лише якоїсь «середньоміської» субкультури, сурогату – справді вже не живе, не ходить по землі під небом і Богом, як колись, а – лузаючи насіння – «скаче». Вона споганила землю, і та вже не родить; отруїла смердючими газами повітря, чинить жакхливі радіаційні катастрофи, перетворила ріки на стічні канали, забула своїх предків, забула релігію. Вона, задавлена «дефіцитами», загальним погіршенням умов життя та зневірою, соціокультурно (а то й біологічно) вироджується, гине.

Прости їй, Господи! Не відає вона, що чинить, не відає вона, що робили і роблять з нею.

Здавна – вже років сімдесят – по нашій землі час від часу прокочуються Великі Полювання Тоталітаризму.

Були в часи порівняно недавні лови на Бога, дзвони, ікони та церкви, рідну мову, селянство. Гнали космополітів, інтелектуалів, дисидентів, шизофреніків, націоналістів. Були широкі полювання на «стиляг», панків, хіппі, «ворогів народу», кримських татар, «тунеядців». Викорінювали сільських господарів – щоб лишитися

напівголодними, світову культуру, алкоголь, шпигунів, весь народ український – під час геноциду 30-х років.

Тепер – за підлою, одному йому зрозумілою логікою тоталітаризму – настала черга на великі дерева.

Великі дерева бентежать душу, бо струменіють до неба, до сонця, а значить – до Бога. Велике дерево муляє очі «маленькій людині».

У порівнянні з ним мале видається малим удвічі. Велике дерево дратує світ своїм добрим кострубатим свавіллям, свободою віт, міццю стовбура.

О, Велике Дерево! По тобі підіймаються соки землі до неба.

Велике Дерево! Ти – суть, відтворення і прообраз світу. Твоє коріння вросло глибоко в землю, а гілки тягнуться до сонця і зір. ...Потихеньку, крадькома установа «Зеленбуд», яку інакше як злочинною, терористичною назвати не можна, виконуючи якийсь зловісний план, з відома і благословіння номенклатури, на вулицях Дніпропетровська – де тільки може – винищує старі дерева.

Цього року знищено старі акації на проспекті Пушкіна.

Потихеньку, з року в рік ближче, підбираються й до головного проспекту міста, де теж хотіли б розгорнути «фронт робіт», щоб місто остаточно втратило своє обличчя. «Естафету» підхоплює номенклатура сільська: райвиконкоми, сільради, колгоспи та радгоспи, сільські архітектори. Окремі господарі – які звісно вважають старі дерева своєю власністю.

Зловісна, недобра кампанія, яка показує всю духовну ницість тоталітарного світу, в якому нам випало жити.

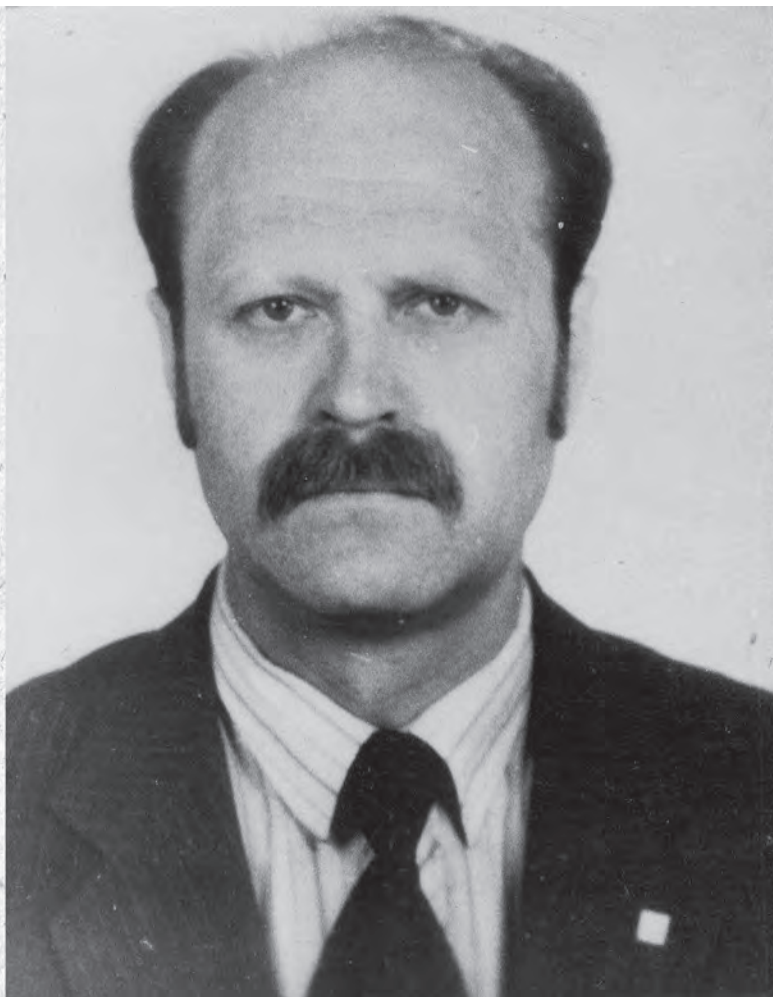
...Попросимо пробачення у великих дерев. Пробачте нам, великі дерева – кожне зокрема зрубане і всі разом. Будемо сподіватися, що існує якийсь інший світ, якесь Царство Небесне – не тільки для нас – людей, але й для вас, дерева. Отам ми й будемо жити, якщо нам немає місця на Землі, – ви і ми – вільні – жити у згоді, жити разом.

ПРИМІТКА:

Дерево – тополя – в Єлизаветівці Петриківського району (див. фото), яке надихнуло на цей матер'ял, знищене 1997 року. Акації та осокори на проспекті Карла Маркса в Дніпропетровську майже всі спіляні вже тепер владою та скоробагатьками впродовж 2001–2005 років.

Василь БАРЛАДЯНУ

Василь БАРЛАДЯНУ

**ЗАМІСТЬ ПЕРЕБУДОВИ ДЕРЖАВИ –
ПЕРЕШИКОВУВАННЯ БЮРОКРАТІЇ**

Отже, внаслідок перебудови програють саме ті, хто, за словами Д. Лихачова, «підтримають «лінію Горбачова». І сьогодні це вже розуміють навіть лояльні до радянської влади інтелігенти, про що свідчить надрукована 27 квітня в «Літературній Україні» розмова, яка відбулася між офіційним інтелектуалом Едуардом Першиним і заступником прокурора УРСР Михайлом Потебеньком з приводу Указу Президії Верховної Ради СРСР «Про кримінальну відповідальність за державні злочини та деякі інші законодавчі акти СРСР». 14 квітня цього року був прийнятий відповідний Указ Верховної Ради УРСР, згідно з яким внесені зміни в Карний Кодекс Української РСР. Указ набрав чинності з дня оприлюднення і, за словами прокурора УРСР П. Осипенка, вже діє («Правда України», 16 квітня 1989). Щоправда, текст Указу, який затвердила Президія Верховної Ради УРСР, суттєво відрізняється від тексту, затвердженого 8 квітня Президією Верховної Ради Російської Федерації. Верховна Рада Росії затвердила без будь-яких змін текст союзного Указу, а Київ зрівняв найвищі органи державної влади і управління Союзу з відповідними установами республіки, тобто, на відміну від росіян, українці каратимуться ще й за публічні образи або дискредитацію республіканських найвищих органів державної влади та управління, інших державних органів та службових осіб, які призначаються, обираються чи затверджуються З'їздом народних депутатів чи Верховною Радою Української РСР. Усе це означає, що в «перебудованих» концлагерях українські політв'язні, як і у добу так званого «застою», будуть переважати. І для цього є всі підстави.

Питання про ув'язнення багатьох українських правозахисників було вирішене задовго до появи Указу. В останні дні березня поточного року співробітник Управління КГБ по Чернівецькій області, підполковник І. Денисенко в бесі-

дах з членами УГС заявляв: «Те, що Барладяну, Горинь, Чорновіл, Хмара, Гель та їм подібні сьогодні на волі – фактор часу: для них вже готові місця в лагерьх!»

Деякі одеські гебісти пояснюють майбутні розправи над членами УГС ось у такий спосіб: «УГС має «Деклярацію принципів», з якою можна й погодитись, але провід цієї організації виходить з інформацією на закордон!»

Від цих слів складається враження, що КГБ й після Віденської наради продовжує ігнорувати міжнародні правові документи, та й сам Заключний Акт Наради з безпеки й співпраці в Європі.

Задовго до появи Указу в численних публікаціях проти членів редколегії «Українського вісника», які перетворили Українську Гельсінкську Групу в масову правозахисну організацію, постійно, всупереч фактам, говорилося про кошти й техніку, які нібито надходять від ЦРУ та закордонних антирадянських організацій. Сьогодні ці публікації вже можуть бути використані як обвинувачення для притягнення видавців незалежної преси до кримінальної відповідальності за частиною III ст. 62 Карного Кодексу УРСР. Окрім цього, прокурор УРСР П. Осипенко попереджує, що судитимуть і за розповсюдження листівок, в яких критикуватимуться вади соціалізму. І не треба доводити, що П. Осипенко має на увазі саме листки прес-служби УГС («Правда України», 16 квітня 1989).

Але найбільшу загрозу для корінних народів союзних і автономних республік становить Стаття II союзного Указу – порушення національної і расової рівноправності. І, зокрема, та її частина, де йдеться про «пряме чи посереднє обмеження прав або встановлення прямих чи посередніх переваг громадян в залежності від їх расової чи національної приналежності».

Прокурор УРСР П. Осипенко в своїй статті «Закон застерігає» процитував статтю II Указу повністю, але не вдався до пояснень. Це зробив у тому ж числі «Правди України» журналіст О. Зоненко. У дописі «Наша спільна мова» він засуджує «так званий», за його словами, Проєкт Програми Народного Руху України, бо в ній, буцімто, неукраїнці позбавляються права на рідну мову.

Можливо, О. Зоненку, замість Проєкту Програми Народного Руху хтось підсунув якусь відозву фашистської «Пам'яті», бо рухівці, вимагаючи для української статусу державної мови, застерігають, що боротимуться з будь-якими спробами денаціоналізувати нацменшості України. Рух боротиметься за те, аби нацменшості України мали «право відкривати школи і кляси рідною мовою». Але виявляється, вимога надати українській статусу державної мови якраз є тим, що в статті II Указу кваліфікується як «Встановлення прямих чи посередніх переваг» українців не над греками, скажімо, чи болгарами, а над росіянами, які принес-

ли в Україну всім потрібну «спільну мову» – російську. І саме ці расові переваги росіян захищає Стаття II Союзного Указу разом з «Правдою України».

Де кінчається критика, а де починається образа чи дискредитація? На це запитання так і не зміг відповісти Едуарду Першину перший заступник прокурора УРСР Михайло Потєбенько. Стаття II «прим» по суті зводить «демократизацію» і «гласність» до критики Сталіна, Брежньєва і підносить теперішніх бюрократів до «непогрішимих», «вірних лєнінців».

Інакше кажучи, будь-яка спроба викрити сьгоднішнього партійного бюрократа чи вказати на його некомпетентність призведе до репресій.

Інакше кажучи, правова держава в комуністичному розумінні цих слів – це держава, уряд якої видає укази, що обмежують в правах громадян, аби будь-що зберегти владу однієї партії. Це якраз і є «лінією Горбачова». У такій державі змінити щось на краще – неможливо. У ній відбувається лише перешиковування бюрократії, як це сталося на останньому пленумі ЦК КПРС. Адже кожному школярику відомо, що, міняючи місцями складові, суму не зміниш. Ось чому за чотири роки перебудови зникли навіть цукор і мило, були сумгаїтська і тбіліська різанини, а попереду – економічна і політична агонія, від якої не порятують нові бюрократи, котрих академік Д. Лихачов називає інтелігентами.

м. Одеса

В. МАРГІТИЧ, Я. ЧУХРАН

ТРЕТІ РОКОВИНИ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ

Зрозуміло, що насамперед ідеться про екологічну ситуацію в Україні. Викликає глибоке занепокоєння замовчування республіканським урядом та парторганізацією на чолі з Щербицьким глибини екологічної катастрофи в Україні шляхом маніякального засекречення всіх даних, що стосуються цієї проблеми.

У зв'язку з тим, що наближається третя річниця Чорнобильської трагедії, проаналізуємо, використовуючи доступні джерела, ситуацію, що сталася, та її наслідки.

Як сказав колишній начальник управління МОЗ УРСР та головний радіолог низки військових округів В. П. Антонов в інтерв'ю газеті «Вечірній Київ» в січні ц. р., МОЗ УРСР в перші три дні після аварії на ЧАЕС (тобто 26, 27, 28 квітня 1986 року) не було проінформоване про таку адміністрацією електростанції. Принагідно зазначимо, що міністр Романенко перебував тоді у відрядженні в США, а його функції перебрав перший заступник А. М. Зелінський. Останній отримав у день аварії інформацію від Голови Ради Міністрів УРСР про те, що на Чорнобильській АЕС «щось трапилось».

Важливий момент. Відомча медицина заборонила випускати зі своїх рук інформацію про атомні електростанції. Навіть в доаварійні часи чорнобильський головний санітарний лікар не мав права на вимірювання рівнів радіації поблизу станції. Проте вже 27 квітня 1986 року в КЛТ прибула урядова комісія з першим заступником МОЗ СРСР Воробйовим.

30 квітня 1986 року в КЛТ прибув тодішній міністр ОЗ СРСР Буренков з Головою Національної комісії з радіаційного захисту академіком АМН СРСР Ільїним. І лише в цей день вперше дозволили взяти участь у засіданні урядової ко-

місії в Чорнобилі представнику МОЗ УРСР. Цікаво, що міністр Романенко прибув до Києва зі США тільки 2 травня 1986 року.

Член Політбюро, секретар ЦК КПУ Б. В. Качура в інтерв'ю газеті «ВК» від 1 лютого 1989 року сказав, що вже ввечері 26 квітня 1986 року в районі Прип'яті було зібрано понад 1200 автобусів, а 27 квітня евакуйовано сто тисяч людей. Це все дуже добре, але як умудрився уряд про це нічого не дізнатися?

Тепер про першотравневу демонстрацію 1986 року в Києві. Як стверджує Качура в цьому ж інтерв'ю, радіаційне становище в Києві погіршилося тільки 1 травня. А до цього часу все було добре, мовляв. Компартія УРСР тут ні при чому. Непередбачено помінялися погодні умови (змінився напрям вітру). Проте Антонов каже, що погіршення радіаційного становища розпочалося вже 30 квітня, але «відмінити таке важливе міроприємство навряд чи комусь було під силу, навіть кому-небудь з керівників республіки, а тим більше – міністру». А те, що Романенко виступив по телебаченню тільки на дев'ятий день після аварії, Антонов пояснює появою «першої щілини (бреші) в моноліті надмірної секретности».

Але що, власне, трапилось в результаті аварії на АЕС?

1. В момент вибуху викинуто 20–22 МКІ продуктів поділу.
2. Викид радіонуклідів в основному завершився до 6 травня 1986 року.
3. Сумарно викид радіонуклідів становив 50 МКІ, що дорівнює 3,5% від загальної кількості радіонуклідів в реакторі.

Як зауважив Голова Держкомітету СРСР з гідрометеорології Ю. Ізраель («Правда», 20 березня 1989 року) в момент аварії виник миттєвий викид часток радіоактивних продуктів, котрі поширилися в західньому напрямку, що зумовило вузьку вигнуту смугу підвищеного радіоактивного забруднення місцевості на території УРСР. Потім, 26 та 27 квітня, перенос радіоактивних речовин із зони реактора проходив у вигляді струму в північно-західньому напрямку на території Білоруси, напрям 28–29 квітня 1986 року помінявся на північно-східній та східній, а 29–30 квітня – на південно-східній та південній.

Найбільш потужний викид з аварійного радіоблоку спостерігався в перші два–три дні після аварії. Висота струмлення, зафіксована 27 квітня 1986 р., становила 1200 м. Взагалі, за перші сім–десять днів напрямок вітрів змінився на 360°, що спричинилося до широкого розкиду радіоактивності.

Як повідомили начальник відділу інформації та міжнародних зв'язків виробничого об'єднання «Комбінат» Коваленко та інженер сектора аналізу інформації Карасюк («Аргументы и факты», 14 квітня 1988 р.), від радіоактивного забруднення в тій чи іншій мірі постраждало 11 областей СРСР, в котрих тепер проживає 17 мільйонів людей, з них 2,6 мільйона дітей до 6-річного віку. Виділе-

но також зону жорсткого контролю, котра нараховує тепер біля одного мільйона людей, котрі проживають у Житомирській, Київській, Чернігівській, Гомельській, Могилівській, Брестській областях.

В такій ситуації нам старалися нав'язати думку, що нічого страшного не трапилось.

Тоді виникає здивування: для чого треба всі дані, що стосуються аварії на ЧАЕС, засекречувати? Але це засекречення справді поставлене на міцну державну (притому, всесоюзну) основу. Ось, наприклад, два документи: «Письмо У-2617 С от 27.07.86 г. з ГУ МЗ СССР "Об усилении режима секретности при выполнении работ по ликвидации последствий аварии на ЧАЭС"»:

п. 4. Засекретити дані про аварію.

п. 8. Засекретити дані про результати лікування.

п. 9. Засекретити дані про ступінь радіаційного ураження персоналу, що брав участь у ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС.

Підпис: Шульженко (нач. III ГУ МОЗ СРСР).

«Перечень сведений по вопросам аварии на ЧАЭС, что не подлежат опубликованию в открытой печати, передачах по радио и телевидению» (Затверджений рішенням урядової комісії № 514 від 29.02.88 р.):

п. 1. Засекречуються дані про рівень радіаційного забруднення по окремих населених пунктах, де забруднення перевищує гранично допустимі рівні.

п. 2. Засекречуються показники погіршення фізичної працездатності та професійних навичок експлуатаційного персоналу, що працює в особливих умовах на ЧАЕС, або осіб, залучених до роботи з ліквідації наслідків аварії.

Підпис: голова групи експертів Г. М. Верхових (міністр середнього машинобудування).

Що зроблено для ліквідації безпосередніх наслідків на ЧАЕС? Евакуйовано понад сто тисяч людей, побудовано п'ятдесят нових селищ, збудовано одинадцять тисяч будинків присадибного типу, двадцять два багатоповерхових будинки, двадцять вісім тисяч квартир в містах, понад чотириста об'єктів соціально-побутового призначення. Все це обійшлося більш ніж в 1.8 млрд. крб. (Інтерв'ю Члена Політбюро ЦК КПУ Б. В. Качури, «ВК», 1 лютого 1989 р.).

Все це добре, але чи достатньо? Бо окрім безпосередньої загрози від аварії на ЧАЕС, є ще віддалені наслідки (лейкози, рак, саркома, променева катаракта, генні мутації, скорочення тривалості життя), що спричиняється малими дозами радіації.

Для прикладу візьмемо фільм «Мікрофон», котрому все ще не дозволено вийти на широкий екран. Як свідчать матеріали цього фільму, в Народичівсько-

му районі Житомирської області рівень радіації місцями досягав 2,6 міліР-год; що в рік становить близько 23 Р. За цих умов, зі слів тамтешньої медсестри, за 1986–1988 рр. вона побачила понад двадцять випадків раку горла та таку ж кількість раку шкіри. Зауважимо, що до цього часу вона не стикалася з такими хворобами у місцевого населення. Крім того, в цій місцевості народжуються телята-мутанти (з трьома ногами), сліпі поросята і т.д. Проте там живуть і працюють люди, в тому числі і малі діти. Всі вони обурені таким становищем і висловлюють думку, що їх полишено «задля експерименту». Думка ця справді резонна та не позбавлена підстав. Та хоч кожному, хто проживає в цій зоні, доплачують тридцять карбованців на місяць та на 25% підвищено оплату праці, всі, хто має можливість, намагаються покинути ці місця. Тому через три роки чиновники схаменулися і прийняли рішення відселити звідси людей.

Разом з тим, Науковий комітет по дії атомної радіації (НКДАР) при ООН вже виробив критерії, за допомогою котрих можна робити приблизні прогнози відносно віддалених наслідків від опромінення малими дозами радіації. Ракові захворювання проявляються через багато років після опромінення – як правило, не раніше, аніж через 1–2 десятиріччя. А вроджені вади розвитку та інші спадкові хвороби, що викликаються пошкодженням генетичного апарату, проявляються в наступних поколіннях. Проте від лейкозів люди гинули вже через 10 років після опромінення.

Доза в 1 Гр., отримана при низькому рівні радіації особами чоловічої статі, індукує появу від тисячі до двох тисяч мутацій, що призводять до серйозних наслідків, та від тридцяти до тисячі хромосомних аберацій на кожний мільйон немовлят. Для жінок – в першому випадку – від 0 до 800, у другому – від 0 до 300 на мільйон немовлят. Хронічне опромінення населення з потужністю дози 1 Гр на покоління скорочує період працездатності та тривалість життя на п'ятдесят тисяч років на кожен мільйон живих немовлят серед дітей першого покоління. Ті ж параметри при постійному опроміненні багатьох поколінь виходять на стаціонарний рівень скорочення працездатності – 340 000 років, тривалість життя – 286 000 років на кожен мільйон немовлят.

Як стверджує член-кореспондент АН УРСР Д. Гродзінський, Чорнобильська аварія спричинилася до утворення нерозчинних у воді сполук радіонуклідів на кшталт карбідів та оксидів, що зумовлює постійну їх циркуляцію у повітрі, перенесення з пилом, та, зрозуміло, попадання в органи дихання, опадання на шкіру. Окрім того, значна частина радіонуклідів потрапляє в організм через продукти харчування. Хоч нас і запевняють, що останні піддаються контролю з боку санепідемстанцій, але це звучить невпевнено – нема привселюдности (гласности), іншими словами, ми не знаємо, що споживаємо. Оскільки ми самі є

медиками, то добре зрозуміло, наскільки, м'яко кажучи, неетично поставилися організатори республіканської охорони здоров'я в питанні про профілактику потрапляння та засвоєння радіонуклідів у організмі.

Добре відомо, наскільки ми запізнилися з йодною профілактикою, яка була б винятково ефективною в перші дні після аварії (адже 90% серед викидів становив I^{131}), але мало хто знав, що можна робити профілактику попадання і засвоєння стронцію та цезію в організмі, вживаючи, як конкурентні, елементи кальцію та калію відповідно, що значно зменшують засвоєння ізотопів і т.д. Але ніхто в МОЗ УРСР про такі рекомендації не потурбувався. Більше того, як зазначає заступник голови Чорнобильської АЕС Красіна, більшість із числа тих, хто біля трьох років працює в зоні ураження, не проходили диспансерного обслуговування.

Науковим колективом, очолюваним членом-кореспондентом АН УРСР Д. Гродзінським, розроблено методику позакореневого підживлювання рослин, що дає змогу істотно знизити всмоктування рослиною радіонуклідів. Крім того, запропоновано застосувати ряд рослин, які винятково добре елімінують ізотопи з ґрунту. Але керівники сільського господарства на це не відгукнулися, іншими словами – проігнорували рекомендації. Якщо вже казати цілком відверто – то їм начхати на споживачів.

Подібні факти можна наводити і наводити. Та все-таки всі ми зацікавлені в конструктивній сфері справи. Тому пропонуємо конкретні та невідкладні заходи, які, на нашу думку, необхідно втілити в життя. По-перше, систематизовано оприлюднити всі дані, що стосуються чорнобильської ситуації.

По-друге, створити компетентні комісії за участю, в тому числі, провідних зарубіжних спеціалістів для оцінки та прогнозування безпосередніх та віддалених наслідків аварії на ЧАЕС.

По-третє, виділити значні кошти (можливо кілька мільярдів карбованців) для фундаментального наукового пошуку засобів, спрямованих на пом'якшення віддалених наслідків аварії та лікування зляканих новоутворень, розробку альтернативних джерел енергії.

По-четверте, заморозити атомну енергетику в Україні з перспективою поступового згортання.

На закінчення хочеться нагадати, що завідуючий відділом безпеки АЕС Інституту ядерних досліджень АН УРСР Ю. Л. Цоглін не виключає можливості самочинної ланцюгової реакції в захороненому реакторі.

Скорочено

Михайло ТАРАТУХІН

росіянин, філолог

ЗАМОВКЛА ПІСНЯ

В журналі «Новый мир» (№ 8, 1988) читаємо статтю Ксенії Мяло «Обірвана нитка», де мовиться про руйнування російської селянської культури в роки колективізації. Автор пише: «Культурні катастрофи такої сили відомі в історії і, як правило, всі вони відбувалися при зіткненні не сумісних одна з одною цивілізацій... Яскравий приклад такого занепаду являло й духовне життя Руси в перше століття татаро-монгольського ярма... Але навіть на такому вражаючому тлі катастрофа, пережита традиційною селянською культурою в роки колективізації, за якою настало в 60–70 роки і руйнування самого села, зберігає всю масштабність та значення проблеми, вирішення якої ще не знайдено».

Якщо врахувати, що до революції Росія була «аграрною селянською країною», стане зрозуміло, якого нищівного удару завдано сталінською колективізацією російській культурі. Але ще гірше становище склалося в Україні. Подаю дані зі статті М. Кордуби «Територія і населення Радянської України» (збірка «Провіта», 1927 р.): «Загальне число населення Української Радянської Соціалістичної Республіки складає 27.243.222 душі, з чого на Автономну Молдавську Республіку припадає 538.151 душа... Величезна більшість населення України живе по селах, на міста і містечка припадає 3.173.613 душ, значить, міського населення є 11,5 до сільського 88,5 відсотка» (ст. 40).

Але не всі, хто жив у містах України, були українцями. Наведу дані з того ж джерела про те, скільки відсотків українців жило в містах: «...в Харкові – 21,3%, Миколаєві – 15,3%, Києві – 13,0%, Катеринославі – 4,7%, Одесі – 2,9%, Полтаві – 58%, Херсоні – 40%, Вінниці – 35,4%, Запоріжжі – 34%, Кременчузі – 30%, Єлисаветграді – 21%, Житомирі – 17,9% тощо».

Звідси бачимо, що українці загалом складали не більше третини міського населення. Якщо врахувати, що все міське населення України складало 11,5 відсотка, виходить у містах України жило не більше 4 відсотків; а решта – 96 відсотків були селянами.

У містах України панувала російська мова, отже, вся українська культура була зосереджена по селах. Сталінська колективізація в Україні завдала більшого удару національній культурі, ніж культурі російській.

Навали кримських татар, польські та російські поміщики, політика царської адміністрації за своїми наслідками не йдуть в порівняння з цим лихом для української (селянської по суті) культури. Щоб переконатися, досить переглянути збірки українських народних пісень. Що створено народом в цій царині впродовж останніх шістдесятьох років? Майже нічого. А до цього співав український народ чарівні пісні-перлини. Сталінська колективізація вдарила Україну в самісіньке серце. Український народ замовк, онімів, його живу душу сплели в лещатах.

Та був це ще й час тотальної брехні та блюзнірства. Співалися над понищеною землею пісні про Сталіна. Їх складали перевертні, які видавали себе за український народ. Пісні ті називали «народними».

А Україна слухала і з презирством мовчала.

м. Дніпропетровськ

Валентин

ТАМБОВЦЕВ-ЛИСЕНКО,

*депутат Сімферопольської
міської Ради народних депутатів*

КРИМ:

**ШОВІНІСТИЧНИЙ ШАБАШ
ПО-КАПЕЕСЕСІВСЬКИ**

Останніми місяцями засоби масової інформації Кримської області все сильніше роздувають питання можливого нового статусу Криму. Штучно активізується політичне життя регіону – щоби спрямувати в русло, накреслене тими, хто зацікавлений в подальшому збереженні Криму, як свого курортного та аграрного князівства, як одного із багатьох своїх привілеїв.

Залишаючи за собою традиційно-монопольне право як на пресу, так і на істину, господарі «Крымской правды», офіційного рупора комуністів області, декларують своє винятково «правильне» бачення становища в регіоні і в республіці.

Подається нібито просто обмін думками з приводу питання про статус Криму. Але той «обмін» з нав'язливою простотою вказує довірливому читачеві, який треба зробити висновок, як воно все планується у наших можновладців надалі.

Частині раніше «опальних» депутатів місцевих Рад та лідерам формальних і неформальних утворень, що мають виразно шовіністичну спрямованість, надається «зелена вулиця». Їх прізвища гуляють по сторінках місцевих газет, чуються по радіо і телебаченню, на санкціонованих мітингах.

Газети все підігривають та підігривають глека. Все більш голосно та настирливо, з відвертою ворожістю та зневагою місцевому читачеві, а також гостям півострова, підноситься думка, нібито 90–95% населення, що мешкає на даний час у області, прагне якнайшвидше вийти зі складу Української РСР і приєднатися до Російської ФСР. При цьому замовчується, що віддавна в Криму

мешкали і мешкають українці разом з корінним населенням. Історично це простежується щонайменше з X–XI століть.

Проте як історія, так і сучасні події, що відбуваються в Україні у зв'язку з її державним становленням, в Росії та конкретно Криму подаються однобоко, з проімперської орієнтації. А серед людей поширюються різні провокаційні «чутки». Зокрема, що Україна буцімто повністю забирає всі ресурси Криму, що віднині в області всі мають розмовляти тільки українською мовою, що в Україні всі «націоналісти».

Гельсінська Угода 1975 р. остаточно поставила крапку на непорушності існуючих державних кордонів у Європі, які склалися після Другої світової війни.

Нинішня територія України не цілком відповідає справжнім її кордонам: Кубань у складі РРФСР, територія Стародубського Полку колись Гетьманської України включена до складу Брянської області за рішенням Москви, частина Слобідської України також у складі РРФСР, частина Західньої України – в складі Польщі (а, за Білостоцьким договором, Польща «передала» так звану Калінінградську область до складу РРФСР). Але заради збереження миру, заради спокою у Європі йдеться на компроміс, і територіяльні питання не піднімаються.

... Як відомо, перші переселенці з Орловської, Тамбовської та інших областей РРФСР не змогли у повній мірі освоїти спустілий півострів – через цілу низку причин та обставин, аж до кліматичних, і змушені були повернутися уже в 1944–1946 рр. на свою батьківщину.

Входження області до складу Української РСР допомогло врятувати край від запустіння, в належній мірі розвинувши його сільське господарство. Інвестувалося сюди стільки коштів, скільки, напевно, не вкладалося за всю попередню історію краю. Наявність промислових підприємств у Криму слід вважати «заслугою» союзних міністерств і відомств, оскільки республіканських майже немає. Ні Криму, ні Україні практичної користі від них немає, а є забруднення середовища, виснажування природних ресурсів та забезпечення робочими місцями все нових і нових «спеціалістів» із різних районів СРСР.

По відношенню до Криму Україна хоче і домагається справедливості: повернення корінного кримсько-татарського населення, депортованих караїмів, кримчаків, болгар, німців, греків, усіх, хто постраждав у роки репресій, надання їм права самим вирішувати свою подальшу долю. Шляхом гуманним, законним і демократичним.

Щодо вивчення української мови на півострові – про це слід сказати окремо. Українців тут, лише офіційно зареєстрованих, включаючи обрусілих, налічується до 800 тисяч чоловік, при загальній кількості населення 2,5 мільйонів

чоловік. Як бачимо, відсоток чималий, і в основному це сільське населення. Але для такого величезного числа українців досі не існує жодного національного дитячого садка, школи, училища, вузу.

«... Ніхто не має права відбирати у людини величезну радість приналежності до свого народу, батьківщини, відчувати зв'язок зі своїми предками, їх віруваннями, традиціями, почувати себе необхідною ланкою у вічній сув'язі життя свого роду. Духовний комфорт одного народу не повинен досягатися через муки іншого, шляхом розламу його душі, відчуження від нього його національної самосвідомості.

Тільки людина, що відчуває гордість за свій народ, його мову, культуру та святині, якій дорогі могили пращурів, здатна перейнятися повагою до мови та святинь іншого народу. Той, хто не належить своїй батьківщині, не спроможний належати і всьому людству» («Новый мир», №4, 1990 г.).

Сьогоднішню ситуацію кримських українців можна порівняти з цукром у склянці чаю: чим більше, тим смачніше, але не видно й не чути.

Деукраїнізація народу веде до духовного та національного виродження. І хіба це не злодійське пограбування розуму, духу і тіла народу?

Питання про автономію Криму необхідно вирішувати спокійно, виважено, з урахуванням багатьох факторів, при обов'язковому виконанні законів УРСР та СРСР, за участю всіх зацікавлених сторін. Тим часом по радіо знову «вживляється» пропозиція, чи варто транслювати сесію Верховної Ради Української РСР.

Однак є й нове. Кримське радіо офіційно віддело для 800 тисяч українців цілих п'ятнадцять хвилин етерного часу на тиждень...

Обласне телебачення вдалося до спроби скоротити республіканську інформаційну передачу «Актуальна камера», святкування 500-річчя Запорозької Січі по місцевому телебаченню транслювалося лише уривками, у дуже стислому запису. Зате по другій союзній програмі можете дивитися, хоч цілу ніч, сесію Російського парламента.

Інколи думається: що розбудить в нас, потомках вільних синів степової Таврії, правнуках запорозьких, кубанських та придунайських козаків, потомках славних січових стрільців зачерствілу від трьохсотлітньої сплячки душу, що колись було не дозволяла ні панові, ні ханові, ні царю розпоряджатися своєю долею?

Про кримських татар взагалі говорити важко і боляче. А на вулицях тепер – навіть небезпечно. Коли скажеш якесь слово на їх захист, можуть «переконати».

Образи на адресу українського народу та його мови так само вихлюпуються з наростаючим цинізмом, із злочинною бездумністю та злобою. Добра від цього нікому не буде.

Але гідне поваги те, як стримано спокійно сприймають те, що діється на півострові, кримські українці, не дозволяючи захопити себе емоціям та істерії.

Однак фальшування правди продовжується. Так, близько 500 тисяч підписів кримчан проти будівництва на півострові АЕС тепер деякі лідери намагаються видати за підписи народу, що побажав увести «Крим до складу РРФСР». Виявляється, можна лише поміняти обкладинку на течці з підписами громадян – і референдум, вважайте, проведено.

Мені здається, вини простих росіян, що живуть на Зеленому острові, у цьому немає. Винні ті, хто, прикриваючись турботою про російське населення, намагається накрити всіх триколірною імперською ковдрою.

18 вересня 1990 р.

Подається скорочено

ЗВЕРНЕННЯ КОМІТЕТУ ПОРЯТUNKУ ДНІПРА І ПРИДНІПРОВ'Я

Шановні громадяни! Мешканці міст і сіл Придніпров'я!

За тисячі років існування наша українська земля не знала такого тотального нищення природного середовища, яке вчинено тут за кілька останніх десятиліть.

В результаті цього нищення Придніпров'я нині перебуває в стані глибокої екологічної кризи, що загрожує життю і здоров'ю людей.

Однак екологічна гласність досі відсутня. Від населення по суті приховується справжній стан речей. Інформація,

як і раніше, фільтрується по відомствах та за ранжиром.

Люди не мають життєво важливих даних про аварії на промислово-хімічному комплексі, систематичні викиди шкідливих речовин підприємствами, рівень забруднення атмосфери, землі та води, вміст шкідливих речовин у продуктах харчування, не мають і відповідних, бодай-яких профілактичних рекомендацій.

Всі ці відомості не сягають далі кабінетів високого начальства і є недоступними для громадськості та преси.

Так само неприпустимо замовчуються численні будівництва та реконструкції, що проводяться без урахування та всупереч думці громадськості.

Та й сама громадська думка штучно приспана.

Бо людей відсторонено від розв'язання питань, що прямо стосуються їх життя та здоров'я, і вони живуть або в полоні ілюзій, або за принципом «якось та буде».

Саме через відсутність екологічної поінформованості люди не уявляють наслідків розбійництва та плундрування рідної природи, що чиниться у них на очах.

Так ми мовчки спостерігаємо у містах і селищах масове, санкціоноване владою, спилування здорових старих дерев

з могутньою кроною, особливо акацій, осокорів, тополь, що є найактивнішими очисниками забрудненого повітря.

У всіх на очах будується транзитна траса Донецьк–Запоріжжя, що проходить через центр Дніпропетровська по зеленій Червоноповстанській балці, де знищуються при цьому ліс і джерела.

Люди не уявляють, яке місце посяде це жахливе будівництво у загальній кризовій екологічній картині міста.

І все це неподобство робиться тоді, коли кожен зелений клаптик землі став життєво важливим. Коли в Україні загинуло 2000 малих річок, величезна кількість озер, боліт, ставків, лісів і лук. Коли оспівану в піснях прекрасну природу України нині неможливо впізнати.

Надзвичайно складною є сьогодні екологічна ситуація на Дніпрі, у всьому Придніпров'ї та Чорному морі. Сотні підприємств щодня виливають у Дніпро та його притоки тисячі кубометрів неочищених стоків, що містять у великій кількості шкідливі для здоров'я речовини.

Відчайдушно чадні міста Дніпродзержинськ, Дніпропетровськ, Запоріжжя, Кривий Ріг хронічно отруюють повітря, яким ми дихаємо.

В результаті дедалі глибшає процес деградації колись прекрасного Дніпра та річок, що в нього впадають: Самари, Сури, Вовчої та багатьох інших, а отже, і Чорного моря.

Про украї критичне становище нашої багатостраждальної древньої ріки Дніпра-Славутича, який ще до недавнього часу ніс життєву снагу не лише Придніпров'ю, усій Україні, а й за її межі, вперше відкрито розповів журнал «Меліоратор» (№6, 1988 та №1, 1989).

Ріка Життя «непомітно» для наших поколінь почала нести не життя, а смерть. Чи усвідомлюємо ми, що давно переступили червону риску і мчимо до прірви?

Процес деградації Дніпра та всієї природи Придніпров'я особливо посилюється через те, що тепер знищуються вже останні куточки первозданної природи в області, котрі єдині виконували і поки що виконують тяжку роботу природного біологічного очищення стічних вод (промислових підприємств, шахт Донбасу, міських фекальних стоків та багато іншого).

Це заказники Таромський виступ, Миколаївські та Обухівські плавні, мисливські приписні господарства біля водосховища імені Леніна, біля сіл Піщанка та Новоселівка.

Зберегти ці природні екологічні системи для краю – питання життя й смерті. Вони мають основне значення не лише як природні біологічні очищувачі усіх стічних вод, але й досі дозволяли зберігати генофонд 69% тварин та птахів, занесених до Червоної книги.

Зараз неоціненні залишки екосистеми за рішенням духовно й морально неспроможного та екологічно безграмотного керівного апарату області, цієї справжньої мафії, віддано під дачі.

Власники цих «елітарних» дач по-варварському нищать не лише зелену природу, а й лосів, оленів, кабанів, зайців, лисиць – все, що потрапить під руку або у розставлені капкани.

Крім того, вже від самої присутності людини, від неспокою, який вона приносить, гине багато видів флори і фауни, відбувається процес деградації екосистеми.

Ще трохи отієї дачної «діяльності» – і останні природні куточки Придніпров'я загинуть. А нам усім лишиться – нидіти серед безрадінного, мертвого пейзажу.

Комітет порятунку Дніпра і Придніпров'я звертається до мешканців Придніпров'я, до вашої людської та громадянської свідомости.

Наша земля у екологічній небезпеці. Облишмо байдужість і невтручання! Нічия хата уже не скраю.

Ми з усією відповідальністю заявляємо; створилась така екологічна ситуація, що наші народжені сьогодні діти запрограмовані на цілий комплекс захворювань та незворотних мутаційних процесів (хоча більшість населення поки що не відчуває на собі у гострій формі ті незворотні процеси, що почалися).

Особливо це стосується таких міст

як Дніпропетровськ, Дніпродзержинськ, Запоріжжя, Марганець,

Нікополь, Кривий Ріг та інші.

Голоси тривоги, що пролунали зі сторінок преси («Меліоратор», «Україна» та ін.), лишилися непочутими теперішніми представниками влади у Дніпропетровську та керівниками великих підприємств. Сьогодні потрібна всенародна увага до екологічних проблем.

Перш за все належить на науковій основі урівноважити діяльність і життєві потреби людини з повноцінним функціонуванням усіх природних екосистем, і лише з урахуванням цих факторів можна розвивати промисловий потенціал.

Принцип пріоритету екологічних вимог має бути основним у будь-якій проектній діяльності.

Комітет порятунку Дніпра і Придніпров'я збирає і зосереджує у себе достовірну інформацію про стан Дніпра та річок і джерел, що живлять його, і буде намагатися донести цю інформацію до відома населення.

У банку нашої організації накопичено вже досить солідний пакет винаходів, технічних рішень та розробок по розв'язанню екологічних проблем, над якими працювали висококласні спеціалісти. Але тільки повсюдна активність громадськості допоможе втілити їх у життя.

У найближчі роки невідкладно мають бути розв'язані украй важкі екологічні проблеми міст Дніпродзержинська, Дніпропетровська, Нікополя, Марганця, Кривого Рога, забезпечено перепрофілювання таких чадних гігантів, як Петровка, Коксохім, Дзержинка та інших підприємств на екологічно чисте безвідходне виробництво.

Звертаємося до всіх робітників заводів, шахт, рудників.

Вимагайте будівництва очисних споруд на ваших підприємствах.

Звертаємося до всіх громадян, що взяли ділянки на території безцінних екосистем по узбережжю Дніпра та малих рік.

Ви чините злочин проти народу, проти природи рідної землі, знищуючи ці останні природні комплекси,

залишки колись багатющої природи Придніпров'я.

Ви зазіхнули на національний скарб, на спадок наших предків.

Отямтесь, бо ніщо потім не змиє цю чорну пляму з вашої совісти.

Звертаємося до керівників підприємств, партійних та інших представників влади.

Знайдіть у собі громадянську сміливість визнати вчинені екологічні злочини та помилки.

Станьте на шлях порятунку природи Придніпров'я.

Звертаємося до народних депутатів усіх рангів.

Боріться за якнайшвидше конкретне, ділове розв'язання екологічних проблем.

Вважайте це одним з найосновніших наказів народу.

Підготувала Раїса ЛИША
м. Дніпропетровськ

Хоть дьями не дивись даба ни адасъшъ вѣткнѣ а дакъ Зовѣтъ ни гадасъшъ назвѣи Якъ Хозъ Завсе Позвала дакъ кромаремъ назвѣшъ збѣ полнѣ акто
Насвѣнѣ Мое Призвѣзе Знатѣ Дажинокъ того свѣтѣмъ жѣ мѣтѣмъ бѣгавѣмъ триаки одѣнѣ дивнѣи Угадала щосѣро лошакѣ дѣзѣро подаровала Гѣкъ вѣлѣро мѣа
Золотѣа Комаѣа дѣтѣсѣ дивнѣа Мелодѣа складѣа Пазѣва дѣлѣнѣа щѣмоднѣа Чѣмѣнѣа Цѣтѣцѣа Грошѣа Мижа Бока Заграм
Тѣнѣмѣнѣа Пѣсѣнѣа Андѣжѣвѣнѣа Стого вѣсѣла Нѣкоднѣа Запѣлаче

КОЗАК МАМАЙ

XIX ст.

Світлина серії
«СТРІХИ»
1985-1989
/Приорілля/

С. АЛІЄВ-КОВИКА

Стор.: 77, 127, 145,
168, 169, 399,
427, 428, 429, 473, 479,
483, 484, 504, 505

Юрій ВІВТАШ

ПОРОГИ Є!

22 червня 1992 року Іван Сокульський помер. У своєму затіненому кабінеті під книгами Шевченка та Грінченка він лежав горілиць і звертався до Бога – і у відповідь чув, що все гаразд. Достигали за вікном вишні, наливався виноград, але Іван уже злився з Дніпром, чебрецевим степом, гранітними брилами, що пам'ятали ще князя Святослава, – з усім, що так любив і чим жив.

*Степ на тому узвишші,
ня якому ти сам, –*

написав ще в 70-ті роки. То була не лише поетична декларація, але й прискіпливо виконана програма життя.

Тоталітаризм виконав свій відкладений присуд, уразивши поетове серце.

13 років таборів і в'язниць та 73 доби безперервного карцеру не минули безслідно.

В люмпенізованому суспільстві, де слово «інтелігент» є майже лайкою, він був інтелігентом у всьому й до кінця.

За часів, коли все продається й купується, вперто, стоїчно нічим не торгував. Його м'які, делікатні манери й гордий консерватизм нагадували давню Україну.

Мав на обличчі езотеричну просвітленість, що дається роботою Духу.

Власні думки та вчинки забезпечував вартістю життя та стражданнями – і дехто бачив у цьому гординю.

Дон Кіхот і син Божий в одній особі. Носив у своїх рисах метафізичний відблиск, що дається шляхетним обранцям причетністю до Світів Інших та трагічним знанням своєї долі наперед.

На постаті його лежав відбиток глибокої екзистенційної самотності, хоч як би не був (часом аж занадто) в гущі політичної боротьби. Виступаючи на мітингах, в душі писав поезії.

*Пороги є!
Неправда, що їх знищено.
Треба лише, пливучи Дніпром,
уважніше дивитися у воду.*

Переважав у Іванові Сокульському, кажучи євангельськими словами, «внутрішній чоловік» та спрямовував його вчинки й життя мірою Вічного.

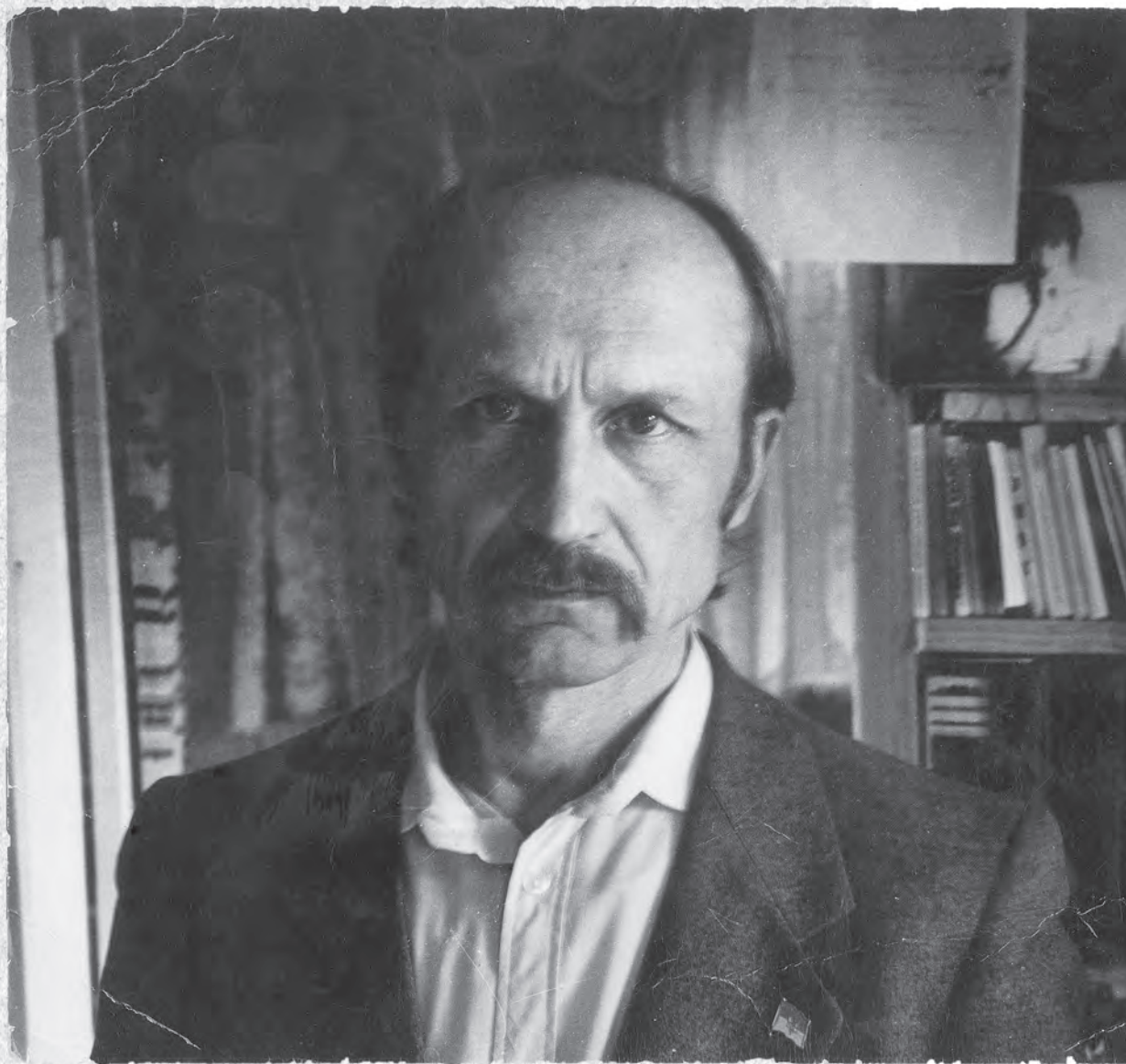
У кожного поета є своя таємниця. Іванова була в тім, що в його творчості, світобаченні та навіть способі переживання світу зрусифіковане козацьке Придніпров'я (як раніше в творчості В. Підмогильного) знайшло своє усвідомлення, свого речника й захисника. Вірші поета, як дорогоцінні вина, ще настоюються. Його поетичний стиль, який умовно можна визначити як «необароко», емоційно перенасичений, з глибокою чистотою релігійного почуття, магічною мелодикою збагачує сучасну українську поезію.

Вже слабнучою рукою у лікарні написав останні рядки:

*Душа поволі відлітає
у тишу,
простір,
небеса.*

Поета покликав Бог. Але Іванові пороги є!

24.06.1992. Січеслав

Іван СОКУЛЬСЬКИЙ

Іван СОКУЛЬСЬКИЙ

Із книги

«ВЛАДАР КАМЕНЮ»

✱ ✱ ✱

*Я владар каменю.
Ось тут мої пороги...
Мій дім – стоїть.
Я владар каменю.
Вернулися дороги –
З усіх століть!*

*Я владар каменю.
Ось тут – моя тривога,
Мій перший день...
Нема доріг! –
Молитвою до Бога –
Дніпро іде.*

*Я владар каменю.
Далека Україна
в моїх очах...
Як довго ждуть!
Як важко – на колінах –
тримать меча!*

✱ ✱ ✱

*Мій каменю, сльозо моя, що впала
покрай Дніпра, покрай мого болю!
Мій каменю, де впала (мертва!?) слава.
Мій гріх, моя (що впала) воля.*

*Мій каменю, захована дорога!
Єдина твердь, де я ще маю силу.
Далеких днів України чути стогін...
Мій каменю, козацьких днів могила!*

✱ ✱ ✱

*Чи бачив ти, як плаче камінь?
Ніхто не бачив каменя сльози.
Ніхто не чув, як крик кричав – віками...
Ніхто не чув високої грози.*

*Чи бачив ти, як плаче камінь?
Пороги вирости – на гвалт!
Як волі щит, пороги стали!..
Шляху нема назад.*

✱ ✱ ✱

*Тут скитська ніч, тут – темінь, тричі темна.
Джерела слів далеко десь мовчать.
Зітха земля. Вода – недремна:
тече Дніпро – від рала до меча.*

*Як пусто тут!.. Каміння вийшло
з глибин віків недолю зустрічать.
Відкритий степ... проходить ніч крізь тишу,
і губиться в ночах.*

✱ ✱ ✱

Каменю – з каменю!
Водо з води –
тишу задавнену –
там – розбуди!

Ноче, що в місяця!
Зоре з небес! –
тут – нема місця
знати Тебе.

Слово, що з відчаю!
Крове, що тут!
Що тобі, дівчино,
висудив суд?

Боже! Довічно
меч правоти.
Що тобі, дівчино?..
Всі – без мети!

Туго, що з пам'яті –
слово з глибин! –
вбив тебе намертво
постріл доби.

✱ ✱ ✱

Я мовчу, як Дніпрові пороги,
я мовчу, як ця хвиля – внизу.
Як тримає тривогу дорога –
так тамую у крові – грозу.

Я мовчу, і не треба ні слова.
Не упасти б отут! Не забути себе!
Гіркотою звелася земля полинова...
Чом не пада каміння з небес?!

✱ ✱ ✱

*Забери мене звідси, Дніпре,
забери мене в далеч твою!
Забери мене, степе, у простір –
там – мій дім!*

*Забери мене, матірня крові!
забери мене в біль.
Захуйте мене, пороги, –
світ відкрийте мені в собі!*

ГОРА

*Дніпро – мов розкритий «Кобзар»
і піднятим прапором – небо.
Дозріває блакить, виростає гроза –
Невблаганно, нестримно, вишнево!*

*Тиша така – понад прірву століть.
Шлях далекий Дніпра – ніби доля незгасла.
На сторожі України стоїть
незбориме чоло Тараса!*

*Бездоріжжя. Безкаміння... Ночами
простували на гору прочани.*

*Їм світало в очах. Піднімалися – вглиб,
в безголів'ї століть відшукати дорогу..
Підвівся пророк. Щоб з'єднать береги,
і волю піднять, як Голгофу.*

✱ ✱ ✱

Вода заховалась у камінь
земля заховалась у камінь
мій крик заховався у камінь...
Бодем – вхопившись за камінь
далі живу!

✱ ✱ ✱

Покликав день за обрії сумні.
Далека тиша. Світло висоти.
А степ прослав свої найперші дні,
де перший раз прийшов до нього ти.

А степ підводиться з колін.
Затамував свою раниму кров...
Мов жезл – тримає далечинь,
опершись каменем, Дніпро.

✱ ✱ ✱

У цьому камені – мої усі віки,
у цьому камені – моя спинилась тиша.
– Прийти. І камінь цей відкрити,
прийти, і тут себе залишить!

У цьому камені – моя скипіла кров.
У цьому камені – гранітний порух болю...
– Зійти – з козацьких корогов!
Зійти, і дати волю – волі!

Коли б забув Твою біду,
коли б не тут схилив коліна...
Якщо до Тебе не прийду –
нехай поб'ють оцим камінням!

Пороги

✱ ✱ ✱

*Дніпро показує мені свою далеч,
куди йому ще текти і текти.
Дніпро показує мені своє третє небо,
свою найвищу воду.*

*Дніпро показує свої гори,
пороги (і шаблю забуту – на дні).
Дніпро простеля мені степ –
до безмежжя, аж боляче бути!*

*Заховує Дніпр мою муку
(в тіні своїй голубій)...
Дніпро подає мені руку:
– Ходім!*

*«Б'ють пороги,
місяць сходить...»*

*Пороги! Пороги!.. Послухай –
чути пісню шалену (завмерлу)!
Камінь козацького духу –
потоплені нині ґранітні говерли.*

*«Клекочемо тут і заховуєм гнів.
І не знаєм спочинку і втому...»
Заховують Січ саркофаги віків –
непокори кар'єри, гніву і грому!*

*«Нап'ємося нараз не гнилої води, –
цілющої спраги Тараса!..
І щоб ревом степи розбудить –
виглядаємо слушного часу».*

✦ ✦ ✦

Все далі, все вище – до Бога! –

Дніпро свою творить путь...

Мов потоплені дзвони, пороги

під водою тривожно гудуть.

Орися СОКУЛЬСЬКА

Книга цих поезій написана як присвята дружині

ОБЛИЧЧЯ ЗЛІПОК ЗОЛОТИЙ

*Поезії із
«ЧИСТОПОЛЬСЬКОГО ЗОШИТА»*

Рядки ці написані у в'язничній камері, де по-особливому – через стіну! – помічаєш, як одна пора року переходить в іншу. Здавалось, цим розміреним, епічним плином часу – відчуттям цього плину можеш наповнити життя своє вщерть.

Розступалися мури, зникала тюрма, і тебе підхоплював епічний плин самої Вічності.

Людина в просторі і часі – основна тема цієї «камерної» (за тюремними мурами) лірики.

Автор

✘ ✘ ✘

*Минуле з майбутнім сплелося
(стану в неділеньку, скраю!)*...

*Мов заповідь Божа – осінь
світ навсебіч осяває.*

✱ ✱ ✱

Оце ж вона і є – осінь!
Стискаюча серце тиша...
Далечінь стала поруч, ніби твоя правиця.
Оце ж вона і є – осінь!
Дерева спинились, а квіт зажурився,
вода здивилась у люстро себе.
Оце ж вона і є – осінь!
Простір дозрілий, мов овоч...
Неба мелодія небна, неба суцільне крило...
Оце ж вона і є – осінь!
Дивлюсь і чую: світ – прозорий,
дивлюсь і бачу: брам нема.

✱ ✱ ✱

Замирення зі світом – осінь!
Вернувсь до себе літній день.
Ні слова більш. Бажань і квіту досить.
Спинився сум – серед ясних пустель.

Спинивсь Дніпро. Вода важка, мовчлива.
Незрушна тиш, замислена блакить.
Пробути тут – між тишею і плином.
Дістатись дня, торкнутися руки!

✱ ✱ ✱

*Дерево летить крізь тишу...
Чистий лист у нього коло серця,
чистий день у нього на обличчі,
чистий сум в його далекій думі...
День новий у нього на меті.*

✱ ✱ ✱

*Наблизився день до слова,
схилився над пам'яттю днів.
Оновлена тишею мова –
кинутих долі степів!*

*Небес – поза світло! – вихід...
Розвидненість світом влада.
Зажурена, вимовкла, тиха –
посиротіла вода!*

✱ ✱ ✱

*Осінь молиться Богу,
осінь чиста й свята.
І в далеку дорогу
вирушають літа.*

*Осінь тиха й журлива.
Ніби дзвін – далечінь.
Безбережжя тятива –
упокорена тінь.*

*І трива Україна –
без захистку прозор...
Молитовна вершина!
Молитовний собор!*

✱ ✱ ✱

*Тихіше тиші твоє слово,
тихіша рук твоїх – сльоза.
А ще тихіша – ранку мова,
коли у вітрові – гроза.*

*Тихіша тиші кров блакитна,
тихіша вересня – печаль...
Як ті віки – у гори вбиті –
далеко гори височать!*

✱ ✱ ✱

*Глибоке зітхання... Печально
Світ на відході стоїть.
Осінь – у світі прощальнім!
Осінь у вірші моїм!*

*Як далеко ти, слово «розлука»!
Я такої не знав ще пори:
сонцем, блакиттю, звуком –
осені свічка горить!*

✱ ✱ ✱

*Осені видих глибокий.
Осені чистий звук –
всіх, що минули, років,
всіх, що були, розлук!*

*Осені борозни тихі,
осені пам'ять – засів...
Днів позолочені стріхи –
там, в далечині степів!*

✱ ✱ ✱

*Осінь, осінь – чистий образ Божий!
До небес – дерев іконостас.
Перед серце – щедро та вельможно –
Лаврою оздобною звелась.*

*Світлий сум. Полишене гніздів'я...
У молитві світ завмер увесь:
Сяюча, ошатна Візантія –
пишно сходить з вівтаря небес!*

✱ ✱ ✱

*Печальний світ, а літ без ліку...
– Господи, помилуй і прости!
Пахуча пам'ять – зпервовіку –
обличчя зліпок золотий!*

ТАТАРСЬКА ПІСНЯ

*На відкритому просторі – далеч.
На відкритому просторі – спів.
Світ непідкорений... ще й за Уралом –
безконечних азійських степів!*

*Земля невідома. Далеко десь – гори...
Домівки нема серед дня.
Даль без межі. Не втомитися зору,
не зупинити коня!*

*Аж сумно – далеко! Дико.
Позаду пустелі і дим.
Попереду доля велика –
жезлом війни огняним!*

*Минулося все, та лишилася мова –
пісню тужну пориває даль!..
Кінь зупинивсь. І промовлене слово
огортає гортанна печаль.*

✱ ✱ ✱

*Корона осени, корона смутку й суму.
Піднебний день, нікуди він не йде.
Піднебний ліс спинив свою задуму,
крізь ту задуму – полум'я руде.*

*Горить печаль. Нетлінний вічний спокій!
Під небом осені до тиші й світла йдемо...
Над сум хвилин, над всі минулі роки –
все вищає прощальна діядема.*

✱ ✱ ✱

*Калини суть, ти в осені чи в слові?
(Калини лист поволі опада).
Спинився звук у тиші мармуровій,
поглибилась засмучена вода.*

*Калини міст – на мості коні дзвонні.
(Калини зміст – у сонці й рушнику).
І чути в тиші, в осені бездонні –
мелодію далеку і терпку.*

*Калини шлях... До осені, до Тебе
усі мої вертаються літа.
Далеких днів зламано серце небо...
Крізь небо прозира вода!*

✱ ✱ ✱

*Як хочеться хмарі розстанути в небі,
як прагнеться тиші зайняти весь світ,
як хочеться завжди тривать цьому дневі!
Молиться осінь – золоту літ.*

*Як листя медвяне пахне й музичить,
як сонце н'є синь досхочу –
так хочеться жити. Так хочеться бачить обличчя!
Так прагнеться слова почуть!*

✱ ✱ ✱

*Не згадать, не здумати, що сталося!
Мить нова натомість вже прийшла.
Тільки осінь розлилась хорально –
тільки тиша – з-під її крила.*

*Спогад мій стоїть за виднокругом.
Повагом пишу листа Тобі.
Відійшла печаль моя і туга,
залишився спів.*

✱ ✱ ✱

*Як поема в дощі, як у морі заховані води,
як світанок у світі, як у небі не в'яне зоря,
Як у вечорі – сум, як Дніпром – сплески Ольжиних лодій–
так розлука в мені! так любов і розлука – твоя.
Як горицвіт – на камні, як жита на відкритій степах долині,
як смерековий гімн, як порогів Дніпрових далека гроза.
Як глибока в нас – кров, як присяга свята Батьківщині –
так для мене – єдина твоя
сльоза!*

✱ ✱ ✱

Запах пам'ятає квітку
(він її залишив лиш на мить),
в бік її задивлений довіку,
давнім щастям тужить і болить...
– В літі поєднаємось коли?...
Запах пам'ятає квітку.
В самотині, в далечині світу –
Безтрояндний! – шлях його лежить.
Через поле переходить літо –
марно вилива блакить...
– І нема на цю розлуку ліку?..
Запах пам'ятає квітку.

В КРАЮ ОПІВНІЧНІМ

Печальна вода, далека.
Непривітні чужі береги.
Воді не піти навтеки,
днів не зрушить ноги.

Притисла земля. Вагомість!
Сонце, мов якір, звиса...
І кличуть мене додому –
небеса, небеса, небеса.

✱ ✱ ✱

*Отак і є: прийшли степи напитись...
До слів моїх прибилися степи!
Із пам'яттю – ну що мені робити?
Із сумом – що мені робить?*

*Отак і є: стікає день з-під миті.
Старий Дніпро схилив свої сади!..
Єднання літа і блакиті!
Подружжя неба і води!*

*Отак і є. Подай, любове, руку!
Навпроти серця – Київ на горі.
Як просторо словам! Ні звуку...
Осінь на порі.*

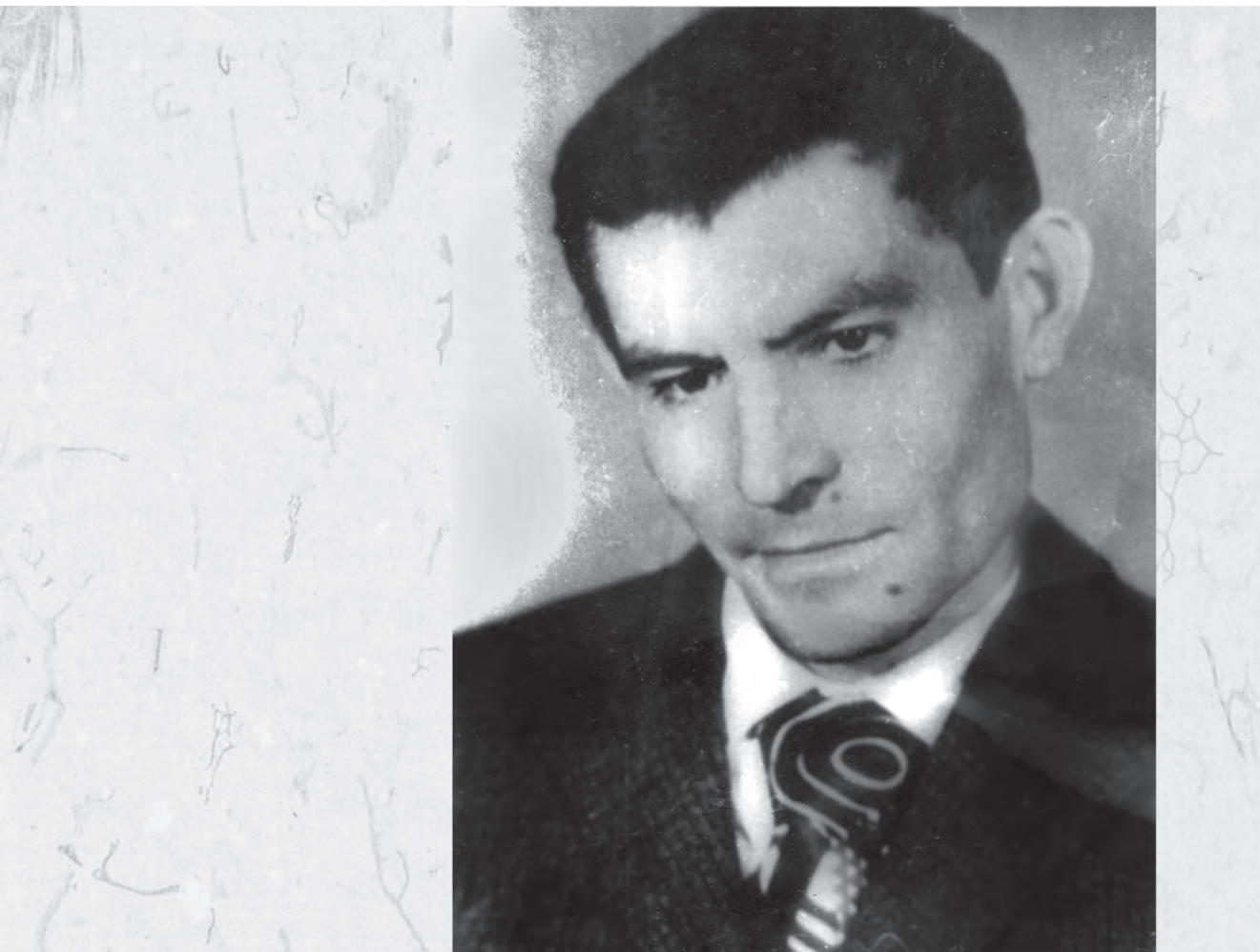
✱ ✱ ✱

*Мені сняться міста, що в них часу по вінця.
Вулиць і площ золоті щільники.
Лябіринти душі. Вже не вийти ізвідси.
За карбами – карб, за віками – віки.
Доль перехрестя. Зустрічей човен.
Довічних прощань залишились слова.
І довічно жива, мов ріка, протікає мова,
і кожного з нас на ім'я назива.
Мені сняться міста, ніби вічності дзвони.
Бані золочені кличе блакить...
Баха душа не зна перепони –
б'є там на сполох, скликає віки.*

ДОЛЕ

Опанас ЗАЛИВАХА
Фрагмент

Василь СТУС

Василь СТУС
(1938–1985)

ПОЕЗІЇ

*Ці поезії – з «поетичного снопа», подарованого автором
своєму спів'язневі Володимирі Рокецькому.
Високоталановитого поета Василя Стуса
замордовано в уральському «таборі смерти».*

Синові замордованого у Кучинській катівні Василя Стуса на його запит в МВС СРСР про долю вилучених у батька рукописів відповіли лаконічно: «... все изъяты рукописи уничтожены». Якщо це правда, то серед поезій Василя, написаних від 1980-го по 4 серпня 1985 року (день мученицької смерти поета), вціліли лише поодинокі з них. Що ж до віршів, написаних раніше, то їх залишилось чимало. Та ось ще одна втішна звістка.

В Тернополі Ярослав Гевко під лупу прочитав ще один сніп поезій Василя Стуса (мабуть з мікротексту, написаного Василевою рукою). «Ці поезії зберіг Володимир Рокецький, що мешкає в Бережанах на Тернопільщині. Він відбував покарання разом зі Стусом, тоді і подарував Василь написані вірші Рокецькому. Але коли саме це було, де і коли написано їх – невідомо. Доведеться подробиці в'яснити мені самому.

Дуже багато людей просить надіслати їм ці поезії, та, зважаючи на ваш часопис "Пороги", посилаю вам першим...»

Левко ГОРОХІВСЬКИЙ, Тернопіль, 20.12.88

✱ ✱ ✱

Крізь сотні сумнівів я йду до тебе,
добро і правда віку. Через сто
зневір. Моя душа запрагла неба,
в буремнім леті держить путь на стовп
високого вогню, що осіяний
одним твоїм бажанням. Аж туди
де не ступали людські ще сліди
з щовба на щовб, аж поза смерти грані
людських дерзань, за чорну порожнечу,
де вже нема ні щастя, ні біди,
і врочить порив: не спиняйся, йди!
То шлях правдивий. Ти – його предтеча.

✱ ✱ ✱

Деперсоналізація душі:
один, як перст, стою себе супроти
(супроти себе сам стою супроти)
Ніч ночі. Темінь теміні. Лиш зойк
підноситься над зорі. Перший крок,
а чи останній? Ближче до скорботи
чи далі од надії? Не спіши.
Постій. І упокорся. І дивись
душею, вкрай звалашеною, далі –
за всевельможність лютої печалі,
котра прошила груди геть наскрізь,
неначе куля. Сон. І ночі ніч.
І темінь тьми. І голосіння тиші.
І смерть тобі солодша і миліша
за всі надії. Тож її і клич.

✱ ✱ ✱

*В вікні тюремнім ранок забринів
крізь кволий дощ – непевний, як і співи
світанніх горобців. І увірвався
непевний сон мій. Холодом війнуло,
немов війнуло сіре небуття.
І я прокинувся. І стало ясно
і чисто стало на душі, покірній
недавнім сновидінням, що в кутках
іще тонку досновували пряжу.
Це виринання безвісти у ніч
нового дня, видюще промінання,
збавлення літ, покора чорній волі
цей доокруж збагненого, ці сні
здивлені у витишений спокій
за свідків стали: світ бо не змінився
і ти є ти. У нім є вічний ти,
древніший за життя, одмолоділий
старезний стовбур праколін. Історій
непогамовне прагнення живе,
що проросте й крізь мури і крізь зорі,
і забуття й покари. Ти єси
іще живий, за смерть свою живіший.
Бо раб єси. Бо вічний раб єси.
Життя і смерть лежить на рівновагах
спокійних шалях – тільки доторкнись –
куди захочеш – неспокій серця
вгадає стежку – вгору ачи вниз.
І стало радісно мені. Відрадно,
що день є день. Він щойно прибуває
з весняною водою. Десь біжить
збираючись на пагорб. Підведеться
і встрілить в очі полум'ям ясним,
засліпить так, як і годиться звіку
і ти за ним у вічність попливеш.
А все це мудре і – ця розлука душ*

споріднених на всі віки і віки
аби не чути погребальних учт,
аби спізнати, що рівновеликі
оці зусилля єдності – з обох
найdaleших скриків (мов голуб'ята
ніяк не можуть свій переполох
терпінням скам'янілим гамувати).
А тільки ж небо угорі – одне?
І правий шлях проліг нам уводносталь.
Дорого радости, яка ж ти проста,
от лиш коханий образ промайне
підносячись над перетлілі мури.
Пороще дощ та з кам'яних терпінь
гора зростає – і глибока синь
знімає зморшки довгої зажури.
І хай тут пахне ладаном – дарма,
і хай тут пахне смертю – то дорога –
і найсправжніша – вільна. Бо ж до Бога
ми зносимось бажаннями двома.

✱ ✱ ✱

Блажен, хто тратити уміє, коли заходить час утрат
аби лишилася надія і виростала востократ,
що білий світ – він завжди білий і завжди добрий –
білий світ.
Хай ти у ньому син несмілий, кого пройняв циганський
ніт,
а все буття твоє у леті, і в ньому – порятунок твоїй.
Вся суть твоя – лише в поеті, а решта – тільки
перегній,
що живить корінь. Золотіє над осінь яблуневий сад.
Блажен, хто тратити уміє, коли заходить час утрат.

✱ ✱ ✱

Бальзаку, заздри: ось вона, сутана
і тиша, і самотність, і пітьма.
Наказують тут спати надто рано,
то ти телющиш очі, як відьмак
на телевежу, видну по рубінах,
розсипаних, мов щастя навісне.
Отут і прокидається уміння
накликати натхнення, що жене
од себе всі щонайсолодші мрії
і каже: віщий обрій назирай,
де ані радості, ані надії.
То твій правдивий край. Ото – твій край.

✱ ✱ ✱

Гаряча ложка юшки – як молитва:
прозоре тіло миттю освіжить
і дух зігріє. Ніби лезо бритви.
той відігрітий дух в мені іскрить
і ловить сонця радісну порошу.
Сріблішає, світлішає, стає
нарівні горя. Боже, дуже прошу:
не забори од мене, що моє
і не додай того, чого не праг я,
що залишає в серці чорний шрам.
Зігрітий дух шумує, наче брага
і прагне йти у вічність напролам.

✱ ✱ ✱

Ці яблука держала у руках
моя дружина. Зо три, зо чотири,
напевне, днів. І на її устах
лежала зморшка болю. Надто щирі
були для нас минулих кілька літ.
Здається, шість? Шість років ще і місяць
на сьомий. Похилився білий світ
на вижалене соснами узлісся,
там, де гудуть вітри: «у-гу-гу-гу!»
Ні спину їм нема, ні обереги.
Прости мені, любове, цю жагу
до мучених – і сущих, і полеглих,
до бідних, кривджених, до жебраків,
до кожного, хто запізнавши горя,
віддавав мені, здається, вчора
людську біду за декілька віків.

✱ ✱ ✱

На золоту солому
лягає червіль дня.
Десь мати пише втому,
як призьбу, навмання.
Надії озеречка
довкола тьмяних вії,
як курячі яєчка
в соломі золотій.
Вже й день скінчиться скоро,
і супокій паде,
і сонховає змору
в колодязі грудей.

✱ ✱ ✱

Невже ти народився, чоловіче,
щоб зазирати в келію мою?
Невже твоє життя тебе не кличе?
Чи ти спізнав життєву путь свою
на цій безрадісній, сумній роботі,
де все людською мукою взялось?
Та вже стоїш в моїй тяжкій скорботі,
твоїм нещастям серце проїнялось
моє недуже. Ти ж – за мене вдвоє
нещасніший. Я – сам. А ти – лиш тінь.
Я є добро. А ти – труха і тлінь,
а спільне в нас – що мертві ми обоє
дверей обабоки. Ти там. Я – тут.
Нас порізнили мури, як статут.

✱ ✱ ✱

Якими нападами рвуть до вас,
своїї споневіри гострим краєм!
Валує з мене самота, як сказ
І лють, немов пропасниця, стрясає
Напругле тіло. Розтопився час,
його змертвіла хвиля нас гойдає.
Як вільного життя ми ще не знаєм?
А чи повернемо – бодай по нас,
бодай душею голою? Бодай
пречистими і білими кістками?
Чи ж нами втішиться наш рідний край?
Заграє радісна зоря над нами,
рабованими янголами мук?
Чи вже на нас чигає крук?

✱ ✱ ✱

Не зближуйся. На відстані – спинись.
І нахилийся – скільки в тебе стане
зухвалого бажання: ні на крок
не зближуйся, бо відстань – іспит серця
і феєричне марево душі.
Так і стояти нам. Так і стояти,
аби сусідствовала ліпота
і світ притужний. Хай синіє лезо
утрат нестерпних – о порі молінь.
Не зближуйся. За пагорбами втеч
є гони мрій – толока поетів
і прихисти невдах, котрим відрода
спогадувань – єдина з нагород,
що безоглядна їм дана поразка.

✱ ✱ ✱

Ніч хай буде тьмяніша за темну,
день хай буде чорніший за ніч.
Хай проллється нам твоє потаємне
в сяйві ласки – найсвітліше з облич.
Хай пробуде в віках – десниця твоя
простерта,
багряна твоя тога і голубий хітон.
Треба щедро – серцем одним, устами
ледь розпуклими – розпелюстити втіхи гін,
всевідради! Сонце – бо йде за нами.
Набирай же – свій смертельний розгін.
Треба щиро – день за днем перебути.
Треба ніжно – вилоскотати шал
серця! Треба виринути зі скрути,
як із рури – срібногорлий хорал.
Хай багаття вигорить геть на порох,
хай з гори зійде весь голубиний дух –
спогадає і нерозумний ворог,
спогадає і незбагнений друг.

Іван СОКУЛЬСЬКИЙ

НЕВБИТЕ СЛОВО

Пружність мислі, філігранність письма, слова з цілющих глибин мови... – з першого ж рядка впізнається стиль Василя Стуса.

«В українській поезії трохи бракувало поетів, які могли б відійти від декларацій і просто ширяти б на високостях поезії.

Це не наша вина, а наша біда, бо завжди приходилося доводити речі, які власне не треба доводити. Але є в нас поети, в яких ця “держава поезії” існує як владна держава.

Поезії з великої літери. Саме таким був Василь Стус.

Декларації та ідеї у нього глибоко перевтілювалися.

І він тоді ширяв у поетичній високості, відчував те, що сам називав “лагідною округлістю форм”», – Михайлина Коцюбинська, літературознавець.

Що ж помагало поетові на його страдницькому шляху, шляху України, додавало мужности і сил вистояти? Це свідомість свого власного шляху, висока віра у свою правоту, свою гідність і честь, що були для нього невіддільними від гідности й чести України.

Поет кинув виклик всеозброєній системі тоталітаризму, де панував страх, підозра, обмови, холуйська вірнопідданість, рабство думки, тоталітаризму, що бундючно топтав гідність як окремої людини, так і цілих націй.

І нині ми є свідками того,

як поет переміг свою тюрму (хоч, здавалося, сили були не рівні!).

Кожен день приносить нам все нові вісті про тюрми, концлагер, про жажливий геноцид сталінщини, про злочин брежнєвщини.

Можна сказати, що бодай у своїй свідомості, бодай психологічно ми починаємо звільнятися від примари деспотизму. Тюрми поволі відчиняють свої брами, і поза ґрати, в бетонні мішки карцерів та «ізоляторів» проникає світло правди.

Справджуються Василеві слова:

*Тюрма не доросте до неба,
Ще землю їстиме тюрма!*

Тюрма для Василя, як і для кожного в'язня, не обмежувалась лише «малою зоною». Повернувшись 1980 року з колимського заслання, в Києві він побачив ту ж єдину і всюдисущу в'язницю. Тільки з іншим, набагато складнішим уставом... і виразно усвідомив, що його дні у «великій зоні» злічені – імператив нового тюремного терміну владно постав перед ним. Іншого шляху не було.

Василь мав сміливість слухати голос своєї душі, що був, по суті, голосом гинучої країни, і не притлумлював його. І не тільки чути, але й іти за тим голосом. Умів думати і говорити як людина вільна. Умів дивитися правді у вічі і не відвертати погляду. І йшов своїм шляхом.

*До неї ти від неї йдеш,
Страсна до неї путь –
Та, на котрій і сам падеш,
і друзі – теж падуть.*

Останніх Василевих слів, написаних перед смертю, ми ніколи не прочитаємо. Їх, написаних на карцерних нарах, рубанком стесали убивці поета.

Думаю, що там було закарбовано останні його поетичні рядки. Але ж слова ті – не вбиті! Як не вбито великий талант Василя Стуса. Як не вбито і Василевої ідеї – України в її гідності, чесноті, повносилі, справжності.

Тарас МЕЛЬНИЧУК

✱ ✱ ✱

Чигрине – сльозо Кобзаря!

Чого вони хочуть –

оці безголови

підбиті драконом

гості?..

Щоб здулась земля?..

Щоб потонула

у божевіллі

зоря?..

Щоб вили на місяць

людські обвуглені

кості?..

Чигрине!

Ті, що впали – упали...

Чигрине!

А ми – живі!

І нас –

знищити хочуть!

Чигрине!

Нас хочуть убити

на Івана Купала...

Чигрине!

Нас

спопелять

оці поторочі.

Чигрине!

закоханий в злаки,

пасовища,

ПОРІГИ

в квіти і трави,
нас знищити хочуть!!! –
Іди до Бога,
скажи:
наш
шість мільйонів
виморили,
викосили,
вирізали ГОЛОДОМ
оці циклопи
каправі
криваві!..
А тепер...
...Чигрине!
іди до Бога!

і проси:
– О, Господи,
прийди на підмогу!
Відведи від нас
цю смерть –
киплячу,
цю пропашу

дорогу!...
Чигрине –
сльозо Кобзаря!
Чигрине –
серце Богдана!
Здригнись –
щоб здригнулась
земля
і зоря –

від твого прокляття!
від твого ридання!

.....

Отакий-то світ,
отакий Світовид.
А Чигрин –
серпом по горлі.

✱ ✱ ✱

Прийшов цар Ірод
і нас дволітніх
 постинав мечем,
щоб Цар Предвічний
не став Царем
щоб згинув я в пеленах
 і щоб земля
 не котилася
 лицем де мене.

Нас мертвих
 було як трави
 та листу
як у Богородиці Марії
роси-намиста.
І покликала Марія
 того хто
цілющу воду має
І він нас
цілющою водою
 скропив
колядував і плакав
і Живлющою Сльозою
 оживив
давно було те
 кажуть
що вже не Ірод
 царем
Се Ірод від прокази
й власної зарази
 живцем

на пні зогнив
давно давно
лягають люди
під косою мов трава
 давно
але мені і досі
 болить
відтята голова.

Ярослав ЛЕСІВ

Ярослав ЛЕСІВ

Із книги

«КРАПЛИНИ НА ГРАТАХ»

Муза поета і священника Ярослава Лесіва неголосна, але цнотливо прониклива до живого людського серця.

Її звучання притишене, як слова молитви.

За кожним словом тут стоїть довге тюремне мовчання, досвід випробувань і болю.

✦ ✦ ✦

Від половин зерно

Слова од лжі

Душу од страху

Розум від забобонів

Серце від ненависти

Ласку од пристрасти

Кохання від похоті

Любов од тиранства

Очисть перед тим

Як в дорогу іти...

✱ ✱ ✱

Ніщо мене так не болить
Як те осіннє поле
Що лиш одні йому стовпи
Гудуть під небом голим
Нікому діла вже нема
До його смутку й болю
Лиш вороняччя чорна тьма
Немов орда над полем
Враз пронесеться й тишина
Западе мертва в полі
Здається що й весна
Не перемінить долі

✱ ✱ ✱

Вітри літа мої відносять
Не дожену, не дожену
А за плечима зимна осінь
Кривавить далину
Поля, як щойно зняті дзвони,
Вислухують свою луну
Чому не мрії, чом лиш спомин
Про Тебе – про Весну?

✱ ✱ ✱

Вуйко плели кошик
Ластівки вили гніздо
Діти гралися у війну
Перепліталися вуйкові думи
З ластівочим щебетом:
Ясного б літечка
Нашим діточкам

✱ ✱ ✱

Сліпуче сонце
Ясна днина
Безмежність неба
І душі
Я більше птах
Аніж людина.
В такі хвилини
Цілий світ
Співається мов пісня
Усім моїм єством.
Бери побільше
Серце світла –
Аби боротися
Зі злом!

✱ ✱ ✱

Зима вісімдесят п'ятого. Неділя.
На двісті душ один барак.
І лиш одна душа за всіх хотіла
Знайти днесь правдоньки п'ятак.
Молола сміхи, глум, безглуздя
З останніх сил, з останніх крил
– Подайте руку! Браття будем!..
Нікого. Поховались до могил.

✱ ✱ ✱

*В бараці тьма і за бараконіч
І чорне небо, як вночі горище,
І методично механічний сич
Кричить у хащах електричних
Я просвітку шукаю і вікон
Молю зорі у духа і у неба...
Крізь ніч, крізь тьму, яву і сон –
Я вперто продираюся до себе*

✱ ✱ ✱

*Камінь, що в мене кидають,
В чорнозем душі ловлю
Зійдуть ломикаменем квіти:
– Люблю вас, люблю, люблю...*

✱ ✱ ✱

*Хочу бути як колись
Як до слова було
Без проклять і молитв
Пра-правічним зерном.
У сповитку віків
Проростати добром
Бути суттю для слів...
Як до слова було!*

✱ ✱ ✱

Не схід сонця
І не пташиний спів
Лиш сірі стіни
І намордник неба
Всевидячого ока в дверях зирк –
«Ей ти живою?!» –
Охриплий охоронник
Мене народжує
й хоронить
День-від-дня.

✱ ✱ ✱

Сумно шепче вітка
Не торкайся, вітре,
Рани на душі.

✱ ✱ ✱

Розпука як дев'ятий вал
Мене вкриває з головою
«ШІЗО» – пекельний льох
Зімкнув безвихідь наді мною
Із dna страждань, із серця глибини
В терпкій печалі –
Благословляю сутнє на землі
І вас, кати мої, прощаю.
І прощаюсь...

✱ ✱ ✱

*Від нектару важкою бджолою
По променю золотому
Душею злечу голубою –
До сонця
До Бога
Додому.*

✱ ✱ ✱

*Після денних тривог
Літній вечір як Бог
Вмиротворює світ*

*І холодна трава
І глибока вода
Затихають у сні*

*Лиш пригаслі вогні
Й журні думи мої
Все бредуть через ніч.*

✱ ✱ ✱

*Заскліле більмо вікна
Через ґрати за мною стежить.*

* * *

Свята минули Різдвяні
Усе на цім світі минає
Думки мої – за вітрами
В безвість снігів відлітають
Самотність – мій рід і дружина
Укотре весь світ лишаю
Мов стяг на полярній крижині –
Весняного вітру чекаю!

* * *

Я родом із зелених гір
Що Птолемеї іменував Карпати
Я з кременюг, води і зір
Приречений любити і страждати
І щира дяка Богу за усе
Що пережито, що нас жде з тобою...
Карпати – вічний наш Ковчег
І Україна в муках родить Ноя!

Раїса ЛИША

Раїса ЛИША

З книг

**«СКИТСЬКА БАБА»,
«ВЕРТЕПНЕ»,
«З ВОДИ І ПОВІТРЯ»**

✘ ✘ ✘

*плив човен
наповнений келих степу
і карим копитом
постукав у вікно
синім світом
карим копитом*

✘ ✘ ✘

*кара – кара
очеретова сопілочка
у очеретянки –
білий світанок*

*Петриківко
намалюй
свого Петра Калнишевського
Соловками
засоловленого
бо постригли пензля
в ювілеї*

пороги

✱ ✱ ✱

*а в білого козеняти
на ріжках вечір
чомсь побігли маки
до хати*

*і дощ стоїть на порозі
з небом
пахне місяць*

✱ ✱ ✱

*Бог набрав кухоль
неба
з місяцем, і зірками,
й кометами.*

*Каже:
«Напийся».*

✱ ✱ ✱

Т. М.

*очеретяне сяйво
його кохало

очеретяне сяйво
кохала тюрма

очеретяний човник
плив по тюрмі

до гаю скитянки
і хотів той гай солов'їти

за цим гірським чоловіком
женуться сибіри*

✱ ✱ ✱

*людина ввіткнута
в роботу
наче голка*

*туди – сюди
туди – сюди*

*шиють і шують
нею
великий мішок для світу*

✱ ✱ ✱

*влада шкабуртає
палиця стука в вікно
щоб мати ішла на роботу
возить завірюху*

✱ ✱ ✱

*жив собі білий комин
його зробив
петриківський дядько*

*білі квіти
літали по хаті
і був той комин
білий кінь –
що чекав
поки я у світі
знайдуся*

✱ ✱ ✱

Ю. В.

скрипка фікуса
по-ранковому
наближалась

світилка пензля

і стало синьо

чому так синьо
й тоненький місяць

✱ ✱ ✱

дуже очі стали
повноочі

гільце барвінить

ти сонячний
ти місячний
каже

✱ ✱ ✱

карнавал у китицях циганки
повис чорним котом
стукнув у кастаньєти комет

всі хочуть бавитись
як уміють

*юнак забажав
бути на карнавалі тим*

*хто просить у Бога
зміни себе на незрячого
плотського*

*бо важко котиться
запрограмований світ*

*пискнула у дереві
таємниця пташки
біло поклала вроду
на воду*

як горло горлиці

у місяця – долоні мовчання

*на грудях дівчини
зблищало озеро
з очеретяним сміхом*

*юначе юначе
водокряче*

*зачеремши мене
та й заколиши*

*упав звук ножа
глибоко з рук
пробив мені груди*

АВТОПОРТРЕТ З КВІТКОЮ

1980

*Добірку поезії проілюстровано
малюнками авторки*

✱ ✱ ✱

хата на зелених
бузинових ногах
звисає
з місяця

теля вибрикує
луки
і мотоцикли

схилився деревій
над саме серце

у батька ще жевріє світ
і ми їмо цю хлібину
і біль на нас дивиться
і біла тополя

✱ ✱ ✱

час відлітає
білим паром

і я відлітаю

чи чуєте?

я відлітаю

✱ ✱ ✱

круглоп'як штампує за вусом
проте обіймаючи скитів
птаха полетів
у глибокому напрямку
демонів

і непідкупно-ласкава зозуля
просить увійти
до вівчої хати

музика з кутка
допитує око і смерть

жовтогарячий фенікс
сідає на винно-радісний стіл

хто ця доярка
у зашкарублених чоботях
хто цей господарний годувальник
рогатих тварин

ПОХМУРИЙ КАРНАВАЛ

Фрагмент

1980

✱ ✱ ✱

несподівано голуб
махнув голубими віями
над трьома
що сиділи у балці
і цілували вино

підступила тиша
мустангів

чорна кішка
завбільшки з теля
ходила колами
й раптом торкнула жінку
за руку
аж сплеснуло
червоним крилом вино

тоді той що взяв
у святої Варвари
різних очей
поцілував руку
що тримала відьма

й рука розсипалася росою
у зелену траву
трава дихнула
зеленими очима

щось
чорною рибиною
попливло у воді

схоже само на себе

світ не хотів
реставратора

КОЗАК МАМАЙ

1979

*балка засвітила
біле молоко*

*горбатий вечір
калатає у дзвони*

пороги

✱ ✱ ✱

*ти торкнув
амфору дикого степу*

*білий пісок на мить
з'явився увесь
і втікаючи
поглинув птахів*

*весільне коло
врочить
намальовує
тривало-радісне
і спокійно-сумне*

*на фотознімках видно
як пливуть у річці
скитські баби*

*котрась ловить фартухом
що падають
виникання*

*амфора відкрила очі
у фантастичні долоні*

✱ ✱ ✱

*голова річки
у місяця на колінах*

*ідуть дерева
світячи ноги в піску*

*і карколомно
віщують мені обличчя*

*піщина човном везе
на весілля
зелену хвоїну*

*і невідомо
куди відліта
засвітилена музика
затуливши лице водою*

✱ ✱ ✱

*поки Оріль повисла у небі
зірка хати
в білих рукавах роси
і по них Ляхів брід
біжить зеленим вовком*

*я лечу то зелено то жовто
всередині кольорів*

*вчуся неправильно
бути водою*

*поставлені комп'ютери
кавкають
й переписують дівчат і всіх
щоб не зникли невідомо куди*

а я саме збираюся в простір

✱ ✱ ✱

три жалоньки стали
з жовтими крилами
волю щебетати
воду випивати

не пий коню воду
вода зчарована

зчаровалася
поїхала в місто

віщі яблука впали
під ноги світонька
тато дивиться
крізь небо з горба

✱ ✱ ✱

бузкові дівчата
пливуть у синіх дощах

навздогінці
білі черевики
впевнені мотори
крейсери концерти
магнітоли комп'ютери
ґарнітури бригад
вселенська натоптаність
усього як є

і один черевик
поцікавився
у екскурсовода
чому ніколи не посміхаються
скитські баби

МАТИ БОЖА З ДИТЯМ

1978

ЖВТОДИВОВАНЕ ОКО

(Уривок)

I

*цвірчать світи
орли голів
собори тополь
жар-птахи матерів*

*зблоковані
професійні раби
і логіка
не знає нічого
бо живе неймовірне
надмірне
те що не може бути
тому що його
ніколи не може бути
тому що випила я
жовтооку чарку свічки
у зеленому дзвоні*

*фельдфебелі
стерезуть довкола
мовчання
раз-два
раз-два*

*пливуть молоді
душі грядущих печалей*

*голос місяця
на деревах*

*роздзеркалена дійсність
як нерозгадана*

*розрубана монголами
слава
вимра фабричного виробництва
прирученість вуст
.....*

III

*у сизому краї
жовтогарячий плід*

*приховавши таємне
запашні дивляться кобри*

*як безапеляційна наївність
тирлує
по коридорах кісток
смагляві руки
у срібних перстнях
принесли у клітку
жменю горіхів*

*милосердно сповивають
прогрес
павуки*

*племена
засуджені на загибель вічну
чи воскресіння*

посмішка невідомого саду

✱ ✱ ✱

розгризли коріння неба
буде коробка

а в тій коробці
ще коробка
і ще...

а в найменшій
мудрує нову коробку
коробщик

✱ ✱ ✱

вирости з клена
аж крапле чорніє листя

дід Невгамонний
привіз зі степу
шовкову траву

щось золоте співає
коса виклепує думу

але зіниці чорнобильських пацюків
прочісують людину
і вона не знає
чого хотіла від себе

ПРИВИД ЧАСУ

1980

ВЕРТЕПНЕ

*Сніг у яблуках, з каблуками,
у мішку Лев.*

*Розставивши лікті,
упав сюди К'єркегор
з паризького видання, 1962.*

Чому сплять коні?

*Ти весь опущений в очі,
На хресті волі.*

*Лицар Смерти і корсари
за рахунок іронії.*

*Апокаліптичний антураж
у дзеркалах розтане.*

Ми троє, із К'єркегором.

*І весела п'яна Вертепа
пурхає, горблячись
у брючнім костюмі.*

*Круглі очі блукають
окремо від тіла,
ризикуючи ударитись об стілець
або застрягти в бетоні.
Гутаперчеві руки
злітають угору.*

*І розхристаний Хтось
з цигаркою в розтягнутій посмішці
тупає і смиче за руку*

згорблену в блискітках,
з якою сталося страшне
давно.

Я боюся, що вона впаде
і наступлять із тріском.

Проте ще злітає й злітає.

Завше запитальне лице
у коханої-не-коханої К'єркегора.
Вертепо, де Боже обличчя?

З пташиними лапками вічність.

Винне вино розпліскуєм,
у якому перевертаються
рогаті амурні гості.

Просять продати палець із місяцем.
Та палець із місяцем не продаєм
і виходим у дірку.
І у нас немає нічого.

ГОЛОСИ

І
стоїть молоко світюче
йду у довге око піску

вовки та цигани на снігу
розчісують місяця

велика гола шовковиця в червах
червова дама
яку об'їдають учні

пороги

дуже повільно наближаються
до мене
не знаю хто
в очереті пробігло
мінливо суще
горбато-легке

куди дорога мені

II

яблуня-яблуня
стояла до біло-зелених колін

стало золотисте видно
видно дике

яблуня-яблуня
перехрещена безвість

яблука-яблука

і дві голови
на уламках
біля берега моря

III

що хоче від мене зозуля
автосонця
сича що кричить на людину
алебастрових стовпчиків
крижини-ієрогліфа
щоб жувала кущі і громаддя
просто чорну діру
голову чоловіка
винового коня

*України
чи може – о Господи! –
люстра?*

*IV
чорні натюрморти
на шиї Божого хлопчика*

*чути близько іржання
і клацання кроків*

*ми йдемо по дорозі вночі
з лисицею що біжить
через тисячоліття облич
вітер нас робить легкими*

*о голі голоси
волі*

*золоту шкаралупку
дід бив-бив не розбив
баба біла-біла не розбила*

*у калини із пальців
кров
на іконі понад берегами
свічки
і колеса води*

*чорні натюрморти тут
і видющі козацькі ікони*

✱ ✱ ✱

*Діво Маріє
пробую простір
і невідомий час*

*блискотить
небо піску
відьма води
золотий плащ утечі
ломана лінія страху
ритми ромашок
відчуження музики
хмарний кушир
для джентльменів
корони естрадних співачок*

*і тут висока –
до неба
гора Калитва*

*мокра і досі кров
на червоній козацькій китаїці*

*заціплюють вуста райдуги
личенько прикрито*

*відмовившись від себе
хто ми*

*гойда-гойдаша
де кобилка там лоша*

*вблаготворені яничари
з відростками літаків
помазані іграшками концтаборів*

**ЗЕЛЕНА
НЕДІЛЯ**

1985

пороги

з вистрибом мальовані паяци
керують жуванням хліба

у барвистих прикрасах людини
збираються зморшки

раз-по-раз над селом
бачили проплива чорна акула

світна піщина вийшла
з стебла очерету
чекає лисицю
і ходив ніби свічений дощ
питався храму білих конвалій

вчора якісь чужі люди
на машині під'їхали до сусідів
зайшли в хату і хотіли силою
винести ікону Пресвятої Богородиці

все одно вам не відомо
скільки грошових знаків
вона може коштувати

де твоє небо
де твої зорі

✱ ✱ ✱

квітне вітер
кладає на поріг диню
у якій співає циган

але шістнадцятиповерховий будинок
не має порогу

*і не може узяти диню
ані злізти на землю
бо тоді утвориться замок
з автомобілів і танків*

*цвіте відсутність
циганської дині*

КУКУРІК

(Уривок)

*час жовто-блакитний у клітці
його трясуть і розхитують
біси апокаліпти
та він цього ніби й не чує
тільки ворушить віями
не піднявши повік*

*час чекає не в'язнів а інших
темнокінь кукурік
хрести і дракули
він Вії
що перемотує перед собою
у сірий клубок голову
ось із чорним павуком усередині*

*повсюди носитья пір'я
й повір'я*

*літо апокаліпто
апокисито несите*

*я хапаюся за соломинку
мені нема куди дітися
пустко бетонна*

*відпусти мене перелітна
соломинко*

*Вій схитує віями
оперіщує тіло вітром
руки мої порожні мов персні*

*біжить собака
у блакитному плащуку
на підстриженому газоні
й час від часу змахує
крильцями*

простіть її апокаліпто

Жовтень, 1979

✱ ✱ ✱

*молитва матері
за світ і за сина*

*молитва батька
про діяння
що не осквернятимуть землю*

*молитва квітки
щоб все розквітло*

молитва про найсвітліше кохання

*молитва про волю
і Батьківщину*

В. К.

(Іван СОКУЛЬСЬКИЙ)

ПОСМІШКА НЕВІДОМОГО САДУ

Як тепер всі ми про те читаємо, найзручнішим способом репресій, щодо позаофіційних (не патентованих владою) творчих особистостей, в глухі часи брежнєвщини було створення соціального вакууму довкола таких людей. Тихо, без зайвого шуму їх відтіснили в кут, позбавляючи край необхідної для них атмосфери творчості, по суті, їх позбавляли суспільства.

Не кажучи вже про безліч незаконних утисків – постійний моральний тиск (а то й фізичний).

Як поет Раїса Лиша здійснювалась чи не в найбільш несприятливі для такого здійснення роки. Вулканові її творчості судилося вибухнути в самому епіцентрі «застою».

Пройшовши через два чорних десятиріччя (які, на жаль, у якомусь смислі і досі тривають для неї), наша авторка зберегла себе як творчу особистість. Хоч, зрозуміло, багато що залишилось нездійсненим. Як не вдалося виткати гобелен, що невідступно переслідував її довгий час, снівся у кольорових снах. Зате є малюнки пензля поета. Написані в благословенні миті творчого осяяння, вони перегукуються з її поетичними творами, суттєво доповнюючи їх. Болючий оголений нерв сьогоденного світу, його глибока печаль і тривога – ознака не лише поезії Раїси Лиші, а, либонь, і всього її тривання в часі й просторі. Хаотична розірваність та захаращеність сучасного світу, ентропія культури, в якій і якою живемо – нота цієї реальності виразно звучить в пісні поета. Та найбільш характерним для цих поезій є глибоке проникнення в цілість культури (в найширшому розумінні цього терміну). Кінь Івана Сірка вільно сусідить із роз'їздом персоніфікованого

«азотнотука», що тримає «в зубах стебло народної пісні», а Кіркагор – з весело-печальною Вертепою.

«У калини із пальців – кров...»

«Видющі козацькі ікони...»

«Мокра і досі кров на червоній козацькій китаїці...» – може написати лише той, хто душею прикипів до рідного світу культури, отже, не втратив свого власного погляду на світ, свого обличчя, своєї особистости.

Чуємо тут також гірку іронію, з огляду на явну (видиму вже неозброєним оком) кризу нашої духовности, з кожним днем побільшувану абсурдизацію нашого буття, що невідхильно повертає нас обличчям до цілого спектру майбутніх катастроф! Звідси чуття незахищености життя, що мов би зависло на тоненькій павутинці.

При всій камерності звучання поезій, що подаємо тут (авторка явно на трибуні!), вони не можуть не звучати і як переконливе застереження, як заклик зупинити конвайєр катастроф, що ним, по суті, стала сучасна цивілізація.

Яким би не був світ, поет світ не прокляв. Поет творить свою пісню, поет мусить звершити своє призначення.

А це останнє залежить і від суспільства, до якого поет, що б там не було, завжди звернений, від кожного з нас зокрема, що не можемо бути байдужими до долі світу і людини в ньому.

Родом Раїса Лиша із села Єлизаветівка, що недалеко від Дніпродзержинська (Петриківський р-н Дніпропетровщини). Закінчила філологічний факультет Дніпропетровського університету. Колись працювала в обласній газеті «Прапор юности». Тепер... є світ і є поет.

І ми чуємо «голі голоси волі».

Раїса ЛИША

**ВИСТУП З НАГОДИ ВРУЧЕННЯ
ЛІТЕРАТУРНОЇ ПРЕМІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ АСОЦІАЦІЇ
НЕЗАЛЕЖНОЇ ТВОРЧОЇ
ІНТЕЛІГЕНЦІЇ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА***

Пані й панове!
Шановна громадо!

Уклінно дякую за виявлену мені високу честь.

Відчуваю себе ніби гінцем того краю, про який часто розчаровано кажуть: «Там нічого уже не лишилося...», де оскаженіло-зле буття гавкає і тоскно виє в небеса, де супервідчай народу давно набув надто деструктивних форм, де розпановує названий ще Маланюком «смертельний чар дичавини». Край цей – козацьке Придніпров'я, а вужче, ближче мені – Приорілля.

В цих місцях, здається, перетовчено, обшукано кожну грудку землі: чи не затаїлося в ній, бува, щось козацьке, «націоналістичне».

Там важко гупає бетонними ногами – тумбами Дніпропетровськ, близький родич гоголівського Вія. І бідному Хомі там кепсько, хоч уже ніби й звик.

Козацькому Придніпров'ю поки що не дається навіть легка, вільна посмішка.

Нещодавно у художньому музеї Дніпропетровська відкрилася виставка козацької ікони, означеної яскравою оригінальністю, високою художністю, духовною силою. Але відкриття цієї виставки ентузіясти домагалися 20 років. І ось тепер, дивлячись на цей крихітний острівець (десь 40 ікон), що майже тільки й лишився від великого материка, розумієш, що на цій землі відбувся зловмисний, рукотворний потоп. Адже знаємо, в кожній хаті висіло по кілька ікон. Були ці речі для людей священні. Особливо шанованою була Матір Божа – заступниця, найви-

* Премію присуджено за поезії, опубліковані в першому числі «Порогів» за 1989 рік та журналі «Кафедра», число шість. Виступ подається скорочено.

щий ідеал і міра відліку цінностей. Що ж замінило цей образ нині?

Нещодавно моя старенька мати раптом вразила мене словами, промовленими з гірким смутком: «Колись і земля росла, а тепер, бач, меншає». Чи можна більш містко передати те, що вчинено з краєм, з душею народу? В цих словах відбилося теперішнє наше відчуття пережитих трагедій, регресу власної культури.

В моєму житті теж був момент, коли раптом відчула гостру ошуканість: у мене забрано Україну. Тобто вона є і в той же час її немає. Після цього відкриття сірі, невиразні тіні, що бачаться за словом народ, почали на очах оживати. Часто понурі, навіть недобрі, нерозумні люди навколо стали рідніші. На них печать замученого чекання – пережити б лихі часи! Але водночас – стільки зла, безчесної догідливості. Невже і це – мій народ?

Василь Стус писав у листі до сина: «Моторошно чути без краю свого, без народу, яких мусиш творити сам зі свого зболілого серця». Як подумати, не такі вже ми всі й самотні в бажанні створити, повернути собі Україну. Коли хукаємо на заморожені вікна, аби відігріти латочку: що там, які лиця і що з ними? Не один з нас пережив відчуття себе – як вкраденої кимось дитини, що раптом упізнала свою рідну оселю.

Гадаю, сліпота на рідне, своє (куряча сліпота) – чи не найпоширеніша досі на нашій землі хвороба. Вилікувати від неї означало би повернути додому багатьох «блудних», «покрадених» дітей.

Зберігаю яскраве враження. Коли у моєму селі хтось змушений був перебиратися в інше, навіть недалеко село, то була ціла буря: «І люди – не наші, і земля неначе не така». Сусіди цій людині співчували, журилися з нею, втішали, як уміли, намагаючись хоч трохи полегшити муку переїзду «в чужий край».

Подумаймо, яке багатство чуттів прив'язувало людину до клаптика землі, що називався «своє село».

Моє уявлення про «село» складалося в багат шаровому внутрішньому конфлікті: річка Оріль, Петриківка, скитські та половецькі кам'яні баби, обачно і хитро прибрані зі степу. Але вдивитись у степ – баба стоїть і очима, як у Сибілі, продивляє сучасність.

Степ – неосяжний. В степу треба встати, вирости. Інакше поглине, як цяточку. Степ формував козацький характер.

Гора Калитва, висока – на всю Україну, під Царичанкою. На цій горі постійно стояв козак-дозорець – чи не наближається ворог? – і в разі небезпеки махав червоною китаюкою, попереджаючи царичанців...

З висоти цих рідних орієнтирів краще видно, що діється в світі, у часі. Під їх прихистком серед зла й неправди росте поезія.

Поезія в моєму уявленні – особлива витворена людиною жива духовна субстанція. Те, що виводить людину, замкнену в клітці логічно-елементарного смислу, на простір вищої гармонії і безконечности життя.

Поет має відчувати, бачити невидиме світіння короткої миті – у просторі світу й тривалості часу.

У віршах, як на мене, мають бути невидимі з'єднуючі ходи (східці чи ліфти) на зразок тих, якими Аліса піднімалася і опускалася у різні шари реальности. Поезія не може не помічати багатовимірности світу.

Поета, і взагалі людину в Україні, здається, тепер мусили б найдужче тривожити відхрещеність від духу і недовіра до слова.

Відомий австрійський письменник Герман Брох у статті «Дух і дух часу», написаній ще на початку століття, висловив думку, яка, напевне, дуже вірно передає те, що відбувається в Україні: «Якщо людина сумнівається в слові, в духові власної людяности, в духові, який діє через це слово, – бо слово поза духом ніщо, – це означає, по суті, поступову загибель духу і слова». І далі він продовжує: «Хто вбиває дух, вбиває слово, а хто оскверняє слово – оскверняє дух, бо вони нерозривні».

Пригадаймо деякі «шедеври», що їх досі вивчають діти у школі. Хіба це не є осквернення духу і слова?

Отож, стає зрозуміло, чому український народ, як тепер пишуть, перестав співати, перестав висловлюватися і навіть молитися.

Василь Стус, наперекір суцільно потворній реальності, виростив у собі і кинув нам – беріть! – майже забуту реальність – силу козацького духу. Пам'ятаю, довго не могла допитатися у когось його віршів, але дух Стуса до мене уже дійшов, він біг швидше, попереду текстів. Не випадково постать Стуса асоціюється з постаттю Шевченка.

Хочу прочитати до сказаного уривок зі своєї поеми «Сон Дикого поля».

ВИДІННЯ П'ЯТЕ

*Але що це?
щось сталося наче
несподівано всі починають
вилазити
з оцієї чаші чи ями
усім приснився однаковий сон
сниться нам*

пороги

нині живущим
на Україні
поет Василь Стус
ще живий
у чорній в'язниці
і гуртом
ми прямуєм до неї

підійшли
крикнули страшно
аж до хрипіння
і падає та темниця
а Василь не вмирає
живий
виходить
і обіймає нас

як полегшено і безбоязно
дивимося ми йому
і один одному в очі
як радісно усміхаємося
та нема ж чого
нам соромитися
ось же ми всі
і Василь живий серед нас
не убитий

не допустили ми зла
не зігнули від страху спини
і можемо глянути
самому Богові в очі

але хто оце лементує
махає руками перебиває
такий гарний був сон
каже людоньки
Василя ж немає

Київ, 28 травня 1990 року

ЗНЯТТЯ З ХРЕСТА

XVI ст.
Дереворит

Юрій ВІВТАШ

Юрій ВІВТАШ

З НЕДРУКОВАНОГО

КОРТАСАРОВЕ ОКО

Він навчив наше покоління
грати в життєву гру
неіснуючим удаваним воланом.
Та не навчив у піжмурки.
Але на нових фотографіях
ми побачили
свою нікчемність та
нескінченність
на тридцять восьмому
році життя.
...За вікном не Париж.
Вода десь протікає.
Втрачене покоління.
20-річчя контркультури.
Вип'ємо неіснуючої відсутньої
кави.
Розстелемо стареньку газетку
«Вілдж войс».
Поставимо на ній свічу
і суху рибину.
Прочитаємо про психоделічну
революцію,
згадаємо Латинський квартал
і Вудсток.
...Посіємо насіння у добру землю
і плід стократ виросте

через тисячу років.
Так сказано у Євангелії.
Якийсь чоловік (чи дідок?),
махаючи циліндром
і плащем, і палицею
на фоні вежі
на пагорбі,
(чи не Кортасар бува?)
читав нам «Бісів» Достоевського
та грав на дудочці
Букстехуде з Бріттенем,
додаючи для апетиту
Шютца.

Та вчив цілуватись
у жовтеньких квіточках
і кликав кудись непевно
(якісь ампулки, хрестики).
Вельми екстатично
стояв той чоловік
на одній нозі.
І старіли ми теж
екстатично

як у танцях Бежара.
А можливо то від
білого портвейну по 1,52
(згодом подорожчав)
Та державно
констатованого
дармоїдства

«Все старе минуло» –
пишуть газети.
Та й справді минуло,
бо проходить не час,
а ми.

В літо Господнє
(державна таємниця)
наше покоління

*переселиться
до зірок.
Все те знав наш
мудрий вчитель
Кортасар.
Та попиваючи вермут
грав десь на органі
в Буенос-Айресі.*

1968-1988

БУБЛИКИ БЕЗ МАКУ

*Посіяла баба Параска
на городі
сто маків.
Сто маленьких червоненьких квіточок,
Сто маленьких чорнобилів,
Сто маленьких підривних елементів.
...Оце головка Святій Варварі,
Ось це – Че Геварі,
Оце – для космонавтів,
Оце – собаці (щоб не гавкав),
Оцю віддам на психоделічну
революцію,
А ще одну, щоб летаргічно послула
міліція.
Десять віддам для Папи Римського,
Одну – для Грицька, що живе тут близько.
П'ять віддам, щоб побілили хату,
малесеньку – Арафату.
Одну на помин Агафії,
Велику – для місцевої мафії,
А решту маку відішлю в космос,
Нехай летять маківки в галактику
в гості.*

*...А дикі кішки в хащах коло хати виють, кричать страшно,
вразливо.*

*– Нічого не вдієш, – говорить баба Параска, – «кінець віку».
Тим-то, коли я купив бублик, то він виявився без маку,
голий-голісінький.*

СХІДНІЙ МОТИВ

*Котився народ кураїною,
Візьму той бур'ян та й зарюю,
Піду собі далі долиною,
Колись навесні щось і вирине.
Назвуть деревце Україною.*

1980

✱ ✱ ✱

*Приспати дух, і дух убити,
А дух не спить і не вмира.
Вільний кінь стоїть у житі,
Христос підкову підбива.*

1982

ЗВЕРНЕННЯ ЧИНОВНОГО ПАНА ДО ПОЕТА (Фрагмент)

*Чин: (запалюючи дорогу цигарку)
В Парижі – тепло,
У Потьмі – пітьма,
Відома діалектика, поете.
Там не цвітуть каштани,*

ОСЯЯННЯ

*Яка гарна ти
коли малюєш квіти
Намальована квітка
краща за живу
Ти залишишся молодю
і красною
Тому що Спас
спокутував біснуватого*

1982

АННО – 86

*Метелик-інопланетянин
стукає в вікно
Цигани у спецмагазині
на кавовій гущі
ворожать про наслідки
Чорнобильської екокатастрофи
Некрофілія
Мантика
Зненацька розбійник в тролейбусі
свиснув
Слон на площі*

1986

ПУСТКА, ВІКНО, ВЕЧІР

Світлина Юрія ВІВТАША

І. С.

(Іван СОКУЛЬСЬКИЙ)

ОКО ПОЕТА

Кожен талант – таємниця, як таємною
(невидимою людям) є вода в глибині під товщею землі. Та ось викопали
криницю – і живлюща волога ставить перед нами своє магічне люстро.
Дивимось у люстро криниці – і кожен з нас бачить світ іншими очима...
та навіть п'ючи воду, не знаємо її таємниці!
В чім же таїна небуденного таланту Юрія Віташа, поезії якого подаємо
в нашій «Дніпрополі»? В глибині архетипового образу
Святої Варвари – давньої покровительки краю поета?
Чи в незбагнених пахощах лугових трав над Оріллю, що викликають
екстатичний стан душі, будять в ній незбагненні поривання, далекі спогади
іншого світу, інших часів? У політій кров'ю предків землі,
що впродовж тисячоліть відроджує нас для вірності і для діяння?
Чи, може, в тих повнях культури, до яких спрагло припадає наш автор
і в яких черпає силу, щоб вистояти в не дуже пристосованому для поетів
сучасному світі? Поет дивиться на світ не так, як ми, отже, маємо можливість
глянути довкола іншими очима. Незатишно почуває себе поет у світі,
невесело йому і на рідній землі, не ласкавим був і є для нього Дніпропетровськ.
І поет говорить нам свою гірку правду.
Та краще гірка правда, ніж присипляючий бадьор, фальш гладкописання.

Опанас ЗАЛИВАХА

Юрій ВІВТАШ

ДОЛІ, ДОЛІ...

Куди не кинь оком – скрізь покалічені людські долі, життєві драми, «мікрокатастрофи». А чи буває для окремої, особливо творчої особистості, якась «мікрокатастрофа»? Невдача, життєвий крах такої людини – це загибель цілого неповторного світу.

Всі ми в тій чи іншій мірі – жертви епохи «застою». Всі ми «загублене покоління». Не будемо робити вигляд, що ми невинні і наївні, як козенята. Ми знаємо, що криється насправді за тим слівцем «застій».

Скільки самомилосердя, такту та самоделікатности виявили творці цього слова до самих же себе! Ми знаємо, якою наругою над живою творчою людською особистістю були часи брежнєвщини. Відкриття ці ще попереду.

Ми передамо спомин про них в свою генетичну пам'ять, розкажемо про них світові і своїм дітям.

Михайло Романушко – одна з таких жертв. Поет від Бога, людина не від світу цього, волею долі опинився в Дніпропетровську. Почавши навчання на філфаці університету, був вигнаний за «вільнодумство» ще на початку горезвісних 70-х.

Життєва ситуація загострилася. Жив допомогою друзів і постійно писав. Нестерпно було такій людині на полігоні «ватченківщини».

Спроби влаштуватися до редакцій були безрезультатними.

Ще один оберт долі: виготовляв на металургійному заводі якісь колеса – вищі людського зросту. Для яких це брежнєвських ракетопланів точив рафінований поет ті колеса? Може, це було тим п'ятим колесом до збанкрутілої системи, завдяки якому вона й закульгала?

Проте продукував Михайло ті залізничні недовго – звільнили як «профнепридатного». Та й чи колеса робити, коли ти від Бога поет?

Писав Михайло Романушко постійно, за будь-яких умов. І не тремтів над написаним. Як колись Скворода, вірші роздавав і залишав там,

де вдалося зупинитися. На якийсь рік йому посміхнулася доля – влаштувався кореспондентом районки на Дніпропетровщині. Звільнили за «націоналізм», за те, що не такий, як усі, за власний вираз обличчя. Це ж було гріхом смертним! І ось Михайло – робітник комунгоспу (робота переважно на дахах), спортінструктор у колгоспі, кочегар, просто безробітний. Стара історія, повторена в долі поета чи не в сотий раз.

Чим же викликав він гнів на себе? Адже в переважній більшості вірші Романушка аж ніяк не публіцистика, не політичні заклики.

Це пронизливо щирі, аж до беззахисности, прозорі поезії. Рафіновано витончені, по суті, камерного звучання. Це благородний сплав української національної поетики з елементами західноєвропейського модернізму.

Проте поезії Романушка – це правда – були в і л ь н и м и ! А це вже неприпустимо.

Довелося виїхати до «братнього Казахстану», в напівдобровільне заслання. (І тут кожному своє: номенклятурні особи, на випадок чого, виїздять на Захід, а ми, бачте, на Схід). Там Михайло і притих: бракувало повітря, землі, голосу України. Не можемо з певністю сказати, як склалася його доля там, в далеких казахських степах.

Давнє уподобання Михайла Романушка – переклади польських поетів:

Тувіма, Галчинського, Норвіда, Стаффа, Яструня, молодих митців, що в 70-ті роки гуртувалися навколо журналу «Твурчосць».

Нижче подаємо один із численних його перекладів та кілька віршів поета різних часів. Так, мало, бо зрештою, тут, на Дніпропетровщині, архів Михайла Романушка розтягнуто, розвіяно, і не тільки вітром.

Нехай же ця публікація відкриє ще одного маловідомого широкому загалу поета, стане виявом уваги до іще однієї жертви «застою».

Ми чекаємо повернення Михайла Романушка в рідні краї, що було би реальною ознакою гуманізації нашого суспільства.

ВІД РЕДАКЦІЇ:

В останній час вдалося відшукати поему «Концерт для самотнього голосу», яку і подаємо повністю.

Михайло РОМАНУШКО

Михайло РОМАНУШКО

ПОЕЗІЇ

✱ ✱ ✱

*...Німо колос впадає по колосу –
Нива гола вся. Нива гола вся!
Мовчимо, бо нема в нас голосу –
(Попід колесом, попід колесом).*

*Вже – розтерзані. Тричі опалені
І пророками перепрокляті,
Перепродані і віддалені
Ген від себе – віками? роками?*

*Чи тортурами? Пістолетами?
(Смілим куля була офірою).
Чи – газетами,
Чи сліпим і безкрилим «Вірую».*

*Що у серце нам так в'їдалось,
Як у рани іржа кайданна.
Ще і досі не бачимо далі,
Ніж в черговій промові дано.*

*Спробуй. Спробуй – і стануть вдовами
Твої думи – гіркі каліки.
... І біжать поїзди в Мордовію,
Де «робота – найкращий лікар».*

*Скільки вже там дерев порубано,
Скільки вже тих боліт загачено,
Скільки люду упало трупами –
Ми не бачимо, бо незрячі ми.*

*Німо колос впадає по колосу –
Нива гола вся. Нива гола вся!
Мовчимо, бо нема в нас голосу –
(Попід колесом, попід колесом!)*

1968

✘ ✘ ✘

*Що мені на світі треба?
Нічого не треба.
Тільки тяжко так без тебе.
Як мені без тебе?*

*День вмирає з ніччю в герці,
Ніч – із днем у герці.
А у мене шрам на серці –
Наче шрам на серці.*

*Не журба мене зжурила –
Зсутужила туга.
Вистига в мені пружина
Випружена туго.*

*Тож мовчу я недоречі,
Мовлю не до речі.
І хрипить при мові горло,
Як при кровотечі.*

1975

✱ ✱ ✱

На палючім морозі
Біло цукриться сніг,
П'є із черепа розум,
Як вино печеніг.
Що ж піду – божевільний,
Вільний Богу й собі,
В цій великій давильні
Не забуду любить.
Буду рівним і правим,
Як на скрипці струна.
Знов деревам і травам
Наречу імена.
Прийде вечір незрячий
І пелюстки зімне.
«І за ким це ти плачеш?» –
Запитають мене.
І душа моя нова
Буде чиста й свята.
І ніякого слова
Не осквернять уста.

1976

✱ ✱ ✱

...Душа у дранім пальтечку...
Вона прийшла й напроти сіла.
Було дивитися несила
У печію очей важку.
В блазеньких тувельках – вода:
Була відлига, скрізь розтало.
Скажи мені, яка настала
Для нас, для затишних, біда?
Бо справді горе, горе нам,
І стали каменем нам очі:
Ось тут – буденно непорочність

*Чиясь троячка оскверня!
Скажи, чому твоя сльоза
Цей грішний світ не затопила,
Коли ти торгувала тілом,
Зійшла з ікони на вокзал?*

1976

Мечислав ЯСТРУНЬ

ХРЕСТ ПІВНІЧНИЙ

*Наші ночі на залізо хворі,
Нашу землю уразив параліч.
Нам від зарази зчорніли зорі,
Нам дерева на хрести зрубали.*

*Знову кров з твого тіла точать.
Жовч із оцтом готують для тебе –
Щоби впав ти, бідачий пророче,
В сніг опухлий північного степу.*

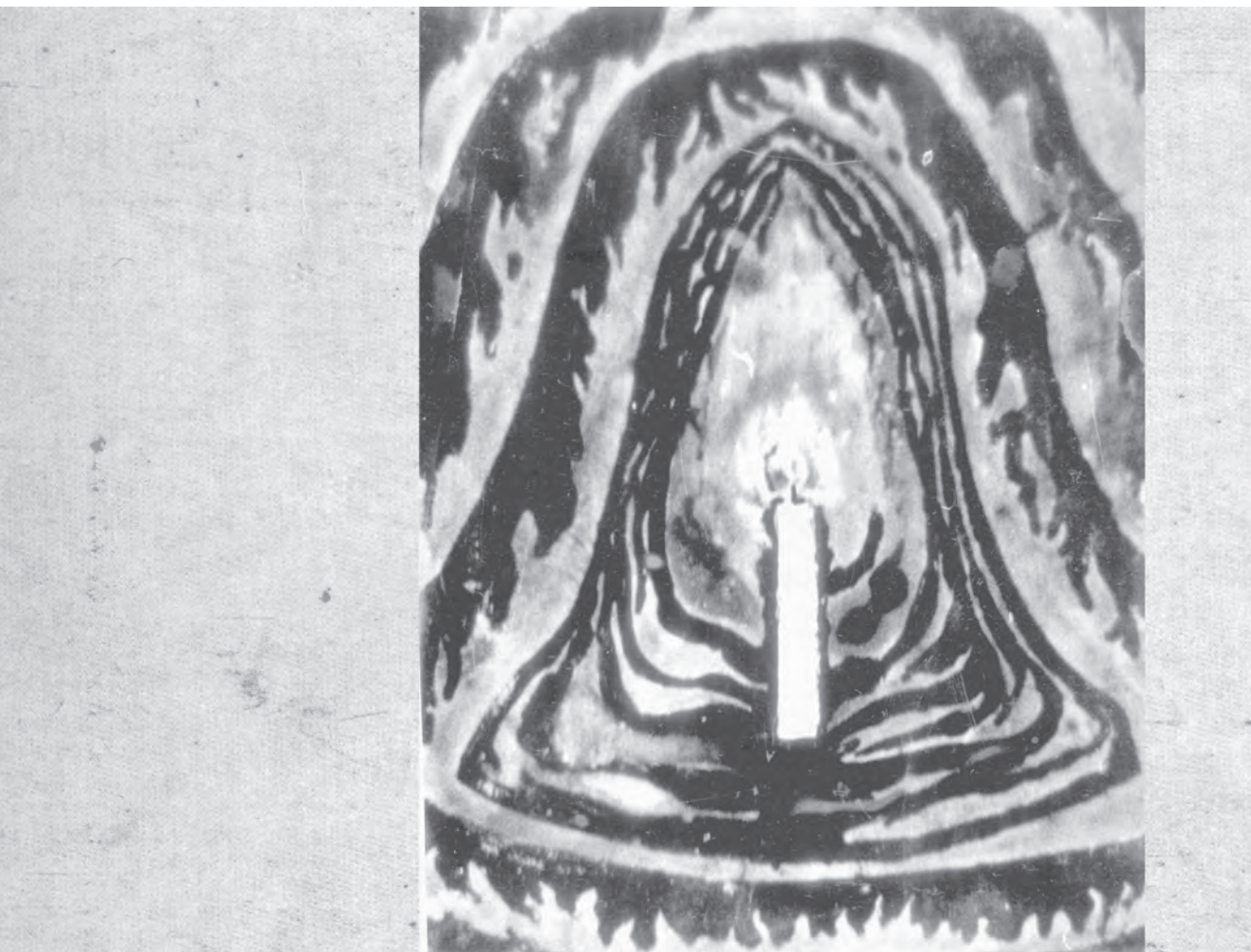
*Трупе простору, що в темі, як місяць,
Синявою й мертвотою світиш –
По віках, серед ночі, в цій місці
Зводиш храм свій жорстокий з тіл вбитих.*

*Ніби не досить ще нам – примар цих.
Двох тисячоліть прах вознеси ще
Над ніччю світу – в усіх трупарнях
Зраджений – і в усіх бойовищах.*

*Брехав янгол, в Єрусалимі ридавши,
Брехав янгол, летівши з Назарету –
Земля жалями пририта назавше,
В небі непорушно стоять плянети.*

І хліб поробився камінням.

Переклад з польської

Малюнок Михайла РОМАНУШКА

1973

КОНЦЕРТ ДЛЯ САМОТНЬОГО ГОЛОСУ

Частина I

СПОКІЙНА ВОДА

1. Монолог на мигах

*Коли горло згоріло
Оцтом і жовчю –
говори, душе моя, говори –
яке ж було слово на початку?
Чи не те, яким руки зв'язані
розмовляють?*

*Не називай!
Хай відпочине, в мільярдах ротів пережоване...
Дай мені руку – я долю свою прочитаю.
Нічого втішного, нічого втішного...
Крім тиші.*

*І лежать дерева, помордовані сокирою,
там, куди ми не підемо,
Жайворонки в сонячного дзвона дзвонять,
у вибалку коні пасуться
і пахне полин
Скіфією...*

Дай мені руку!

*Коли починаються слухові галюцинації –
єдиний вихід – ввімкнути звук на повну потужність,
і тривати загорнутим у мовчання
по той бік,
де прогулюється годинник.
І мить довга, як потяг.*

2. Повільне полум'я

Кінцева зупинка.

Сімнадцять хвилин на десяту вечора.

До побачення.

У мене не було білета в сьогоднішній вечір

(подавати сигнал катастрофи

не рекомендується:

це може погано відбитись

на самопочутті інших пасажирів).

3. Книга стін

Але

все мусить бути сказане,

бо вони тиснуть зсередини,

слова, –

ще не ставши словами.

Нервово жестикулюють акації,

перечитавши примітки

книги стін:

«Вітя плюс Таня любов»

(закреслено);

«О восьмій вечора на старому місці»

(закреслено);

знак питання.

Ілюстрації:

кінська голова,

стрілка вгору,

пароплав з трубою,

схожий на дуельний пістолет.

*З дула росте квітка:
дуелей не буде.*

*Далі в тунелі темряви
душа моя стогне
закам'яніла
з причини обмеженого світогляду.*

4. В алеї акацій

*Настирливо
про себе нагадує регіт будильників.*

Зловтішний компостер клацає зубами.

Вікна – вакханалія кіноекранів.

*Отари компасів пережують магнітне поле
з плянтаціями парасольок.*

*Двісті сорок підошв на годину.
Напрям – обмежений стогонами
асфальту
(обличчя посіріло від сірости).*

*Шістнадцятеро
зупинились на протилежному боці вулиці.
Звернули увагу:
Фарбують фасад.
Стегна дівчини, що сидить на лаві,
сповільнили крок п'ятьом.
Двісті сорок підошв на годину.*

*Застигла коричнева міміка кори,
Гілок тонкі пальці, нервово поламані відчаєм.
Двісті сорок підшов на годину*

*Крику,
шепоту,
стогону.*

Невже не чути?

*Надто важко
виросувати себе.*

Надто важко?

Треба.

*Ось побачите:
тло блакитного плачу півнів
виявиться рікою,
садом
з літакуванням зелених дзвоників
в темряву виноградну
цієї повсякденности,
де цілу ніч
тремтить над континентами*

*капельюх
без музичного супроводу.*

Частина II

ПРОСТІР, ЗВІДКИ НІХТО НЕ КЛИЧЕ

1. Сталася помилка

*... Перейшов чорній кішці дорогу.
Товариство охорони тварин
серйозно стурбоване:*

*сталася помилка.
Мало бути якраз навпаки.*

*Тиша тишу гойдає,
Втомлені долоні каштанів
Не відповідають,
Куди йде годинник.*

*Переходжу на другий бік вулиці –
Чого ще шукає душа моя? –
гаснуть усі триста сцен.
Камінні
глядачі аплодують.*

*Ще півістини:
вростання заборонено.
Серце
має форму колиски.*

*Тиша тишу гойдає:
«Синхронний режим,
Асинхронний режим,
Синхронний режим,
Асинхронний режим...»*

Закреслено.
Сталася помилка:
мало бути якраз навпаки.

Але в усіх вимірах спокус
був спів потрібним.

У глибині,
у часові –
закони його мандрівні.

... Структура дещо прокльовується –
від дезінформації до дезінформації, –
десь в тому, чого немає.

2. Інакше

...З того заліза,
що в гемоглобіні моєї крові,
можна зробити цвях,
щоб прибити на стіну
ваш портрет.

Церемонія цілування рук
Закінчується прощально.
Завдяки формі землі
віддаляючись – наближаючись.
Досі я не думав про таку можливість.

Переворожу ворожбу.
Свої зоряні злети бували у кожного,
Проте виробництво цвяхів на душу населення
Не має жодного відношення
до показника народжуваності,
хоч напевне, питання престижу відіграло значну роль...

Паціфікація.

*Я виводжу себе з вас
як Сполучені Штати свою армію з Індокитаю.
Мене теж турбує проблема полонених:
ці слова мені дуже потрібні,
адже без них я не можу розповісти людям,
про те, що вони існують
не менш реально, ніж річний звіт
Центрального статистичного управління,
або порожня пачка з-під сигарет,
або штори.*

*...Штори хвилюються:
стосунки
прочиненого вікна з протягом
надто інтимні.*

*Не хвилюйтесь.
Все в порядку,
Порядне вікно не дозволить
розбити собі життя.*

*Заспокойтесь.
Не дивіться вниз, –
може запаморочитись голова.
Ці хмари
мають красиву латинську назву.
Не пам'ятаю.
Винен.
Я винен в тому, що пішов дощ? –
Можливо...*

*Можливо, я вчусь розмовляти,
Разом з іменами даю речам існування.
Якщо я не скажу:
«СХОДИ» –*

вам нічим буде піднятися на третій поверх.
«ДИВАН-ЛІЖКО» –
досить широке, накрите картатим пледом,
своєю відсутністю змусить вас спати
на кресленнях.

...Чотири години п'ятдесят шість хвилин.
Інтенсивність
гороб'ячих пліток про новонароджений світанок
досягла максимуму.
Гадаю, це не може бути приводом для стурбованости.

Одягаюсь,
У мене невідкладна справа –
треба зайти до редакції «Вечірки».

– Скільки коштує оголошення:

«Терміново
шукаю кваліфікованого вчителя,
щоб навчив мене не пам'ятати,
або пам'ятати
інакше?»

3. Редукція відстані

О, електричне диво програвача!
Чорні райдуги, чорні сонця,
Чорне полум'я горить в адаптері.

Чорним птахом – дирижер.
Скільки зараз кілометрів між вами?
Ніч така чорна й холодна, як слухавка
телефону.

*Ало! Ти чуєш мене?
Чомусь тяжко мені в грудях.
Оце я за столом,
оце свіча горить на столі,
оце білий папір на столі,*

*Хліб є, сонце світить цілий день –
а тяжко мені в грудях.*

*Хоч би вже дощ пішов,
Хоч би вже хмарою стати,
хоч би вже блискавками зійти, як кров'ю.*

*Цікаво, як високо треба піднятись,
щоб побачити тебе?*

*Залізничні колії на світанку в росах,
вітер їх підмітає щоранку,
дбайливо так їх підмітає...*

Чи не поїхати й собі світзаочі?

*Я – телефон між Богом і людьми.
Інколи чую Бога, інколи людей.
Ніколи не промовляють вони разом.*

*Горить свіча воску ярого,
олівець і папір безводні і пусті,
і навіть слова ще немає.*

*Сотворити твердь.
Сотворити твердь блакитну
і сотворити твердь чорну,
і створити всі кольори –
та й будувати світ.*

*Полети сонечко,
полети, лети,
в промінь біль сплети,
там твої дітки,
білі лелітки,
там...*

...Червоний тріск.

*Ви чуєте –
бруківка вистелена червоно.
Обережніш ідіть, обережніш,
обережніш ступайте.*

*Не поспішайте,
Давайте спізнаємось
на вимкнення магнітофону.*

5. Анатомія стогону

*До белькоту.
До вовчого виття
не на місяць – на відбиток.
В криниці вікна
спокійна вода, спокійна.*

*– Хіба п'ють очима?
– А таки п'ють і хміліють, і на похмілля душа болить.*

*Просто нудно було.
Просто так, знічев'я...
Але як майстерно!*

*...Музей воскових фігур, котрі переліплюють нашу плоть
За образом і подобою...
– Вам подобається?*

*...А найкраще – зминати в долонях,
Ніжних і теплих,
Піддаються усі. Ось яскравий приклад:
ідеал форми – кулястість –
котиться куди хочеш.*

*Завжди можна зліпити ще.
Тільки обережно, гаряче,
диханням,
з самого початку, –
матеріялу скільки завгодно.*

*Підстелити аркуш паперу...
Загусає червоне на білому...
Дуже вдале композиційне вирішення.*

*Не може бути.
Не вірю.*

*Просто – дослідження.
Реакції нетипові:*

*«Капнути кислотою на середину листка –
квітка не в'яне;
проколоти скальпелем кору –
сік солодкий, –
адже рослини не мають нервової системи,
голосових зв'язок...»*

Звідки ж голос?

*«Це питання варто розглянути.
Характер звуку й характер подразнення
взаємопов'язані.
Обережно торкнутись пучками...»*

*Ласкаво тони музичать,
І гладять волосся ніжно,
Перебирають струни
Невидимо, невідомо...*

*Садами іду садами,
що квітнуть. І дзвони дзвонять,
і тонуть у ароматах,
і тануть у хвилях зорі,
Й туману вологі пальці
Розсипалися, прозорі.*

*Все тонше і вище тон цей,
Лагідніш і крилатіш:
Півні закликають сонце
Ранок намалювати.*

*Барви гучать шалено,
Зелено ще й зелено –
вчать жайворонків співати –
Невидимо. Невідомо...*

*«А можливо генератор мелодій заховано
всередині?
А можливо, він має електричну природу?
А можливо?!..
адже рослини...*

*Чому б не спробувати?
Адже рослини не мають нервової системи!»*

Загусає.

*...До белькоту, до вовчого виття...
...Червоний колір...
...Дуже вдале композиційне вирішення...*

Спокійна вода.
Спокійна –
адже так?

Частина III

ЕЛЕГІЯ ЗІ ЗМІНАМИ ТЕМПУ

I. Критична маса мовчання

*Де шукати нас, іще незнайомих,
що світло виліплюють в тиші губами
терпкі імена, неслухняні, мов птахи?*

*Плакала серед води вода
світлом.*

*Ткала простір
вільний
для подиху,
для погляду,
для торкання.*

*Ткала простір,
де нас не лишилось.*

*Світлим
був просвист жайворонків на межі,
справедливо сонце ділило себе на всіх,
спрага камінь не мучила...
Так яким же був колір тієї трави?*

*У лісі годин –
окрушинки, скалки, уламки,
Камінь, на якому нічого не вирізьбили
сліди мурашок.*

На губах терпко –
Критична маса мовчання.

...В терпкості ожин
стояла відвертість,
Щастя моє виглядала...

2. Душа моя знає

Сонячно.
По долоні повзе сонечко.
Траєкторія руху –
слова не сказані,
мовою, якої немає.

Зачинено.
Стукати не треба.

«Сонечко, сонечко,
полети на небко,
полети,
там дітки
збирають ягідки...»

...Цікаво,
чи магнітна головка запам'ятовує
звук, що стих?

Смерть – вимкнутий магнітофон.

І хрумтять під ногами
червоні надкрилля
з чорними крапками
у вершинах трикутника.

Ну куди ти,

*Куди ти повзеш, комахо,
бачиш – брук забруковано червоно,
ну куди ж ти?*

*...Сіло на руку.
Не кусається.*

*Ваша рука –
Найнадійніший аеродром.
Душа моя знає.
І сонечка.*

3. Достовірність

*Сигарета має право на потойбічне існування.
В формі диму.*

*Міняться барви.
Збери і впіймай.
Свідчення губ
достовірніші
в порівнянні з очима.*

*Хочу знати більше ніж знаю.
Хочу знати,
що ти скажеш пошепки.
Хочу знати,
зачаєно прислухаюся:
гойдає.*

Тиша тишу гойдає.

Простір, звідки ніхто не кличе.

*Або й кличе –
Що не виключено.*

4. Будемо потім

*Камінь забув свій холод,
коли сонце
його по голові погладило.
Щось легеньке
нечутно сіло в розколину,
запалило свічку зелену,
чекало.*

*Будемо потім легкими
сніжинками часу
над ті далекі кохання вертатись,
шукати хвилин
з відбитками наших пальців
сплєтених,
з відбитками поцілунків,
з відбитками
пам'яті, розірваної на дві половини.*

*З годинників час потече живицею.
Геть до нескінченности,
сповільнено,
навмання над нами пропливе вересень
в білих прожилках хмар.
Замовлю собі темні окуляри,
і стану вечорами давитись на ваше
вікно.*

*Так от як воно безлюдно –
ні душі в очах.*

...будемо потім...

5. Що таке надія

*Ластівки перекраяли карту вітру,
шукаючи місця для запаху акацій.*

*Вдихаю глибоко,
видихаю повно –
найкращий засіб
самозаспокоєння.*

*Молекулу вуглекислого газу,
щойно народжену в моїх легенях,
завтра дослідники знайдуть над Антарктидою,
І відігріють
в застуджених приладах.*

*Отже –
не все ще
втрачено.*

ЗАГИБЕЛЬ СОДОМУ І ГОМОРИ. XVII ст.

Майстер Ілля
Дереворит

Кирило КУЦЮК-КОЧИНСЬКИЙ

ПОЛИН

Поема

(друкується зі скороченнями)

Частина I

*І третій янгол посурмив,
І впала з неба зоря велика,
Що палала, як смолоскип.
Одкровення, 8:10.*

*Тяжкі сонливиці спливали мляво,
І бачив я, немов крізь сон, ліси.
А ніч байдужа, тихо кучерява,
Згорнулась у клубок на всі часи.*

*Зоря Полин заграла у просторах,
На мури блиснуло цвітіння лип,
Скрадалась тінь чужа, як хвилі моря,
Ядучий спалахнув день – Смолоскип.*

*А третій Янгол сивим силуетом
Дерева сонні нагло охопив,
Сховавши тайну світу в фальдах лету,
В котлі розжареному щось сталив.*

*Почув сонливий сторож вибух.
А кулі не було. Лише вогонь.
І затремтів, хоч і не знав, Чорнобиль...
А ліс вже заридав неначе від погонь.*

*Купався сторож у червоних зливах
І захлинався, і блукав в диму.
Розлігся свист незайманих поривів
І скаржитися не було кому.*

.....

*Я сню і бачу в сні колоди
І гарне місто, скорчене в огні.
Затемнену, залякану природу,
Криві, повзучі тіні на стіні.*

*Це мій куток. Збіліла моя вежа,
А тінь тремтлива завертає крок,
Над цілим краєм сталася пожежа!
Це світиться Полин від блискавок!*

*Це пригасав мій степ старий від спеки.
І збагрянів гіркий отой Чорнобиль.*

*І тоскно обминає стомлений лелека
Гніздо, яке покрив червоний пил.*

.....

*А над кордонами вже день біліє,
Застигла хмара у височині.
А тінь заглади пил червоний сіє
І платить це шаленство і мені.*

.....

*Вода ріки все рине, рине,
Холоне простір вічно молодий.
Лежать ліси сп'янілі, незглибимі,
Без пам'яті блукає в них гнідий.*

*А я здригнувся: був крик мені чайний.
І сон короткий в грудях заховав.
І марив цілу ніч: руїни!
І ранок чув мої сумні слова.*

.....

*Границі щезли, розхитнулась сутінь,
На греблі кущ туманом напоївсь.
Застиг мій ліс, століттями забутий –
Від щеплення ядра він загорівсь!*

Частина II

*І стала третина вод полином,
І багато людей померло від вод,
Бо прогрікли вони...*

Одкровення, 8:11.

.....

*І кущ палає як вінок терновий,
Своє єство він вчора розгубив.
А поруч жухне лист кленовий –
Він жовтизною світ весни обмив.*

.....

*Осліпла звірина усе голосить.
У розпачі тікає до людей,
А ми, безпомічні, рятунку просим,
Тікаємо самі у глиб ночей.*

*Обчислю я вам винаходи в леті,
Розпишу звуки тайні на крилі,
Тендітне жито грає на клярнеті,
Розлялись наші сльози по ріллі.*

.....

*Ще будуть діти – вроджені каліки.
Жінкам родити більше не дадуть.
Цю вість у простір рознесуть сторіки.
Ніколи вже цього нам не забудь!*

.....

*Ось рідний степ. Нависла небезпека,
Лиш камінь непорушний звіддалік.
Кружляє в небі зляканий лелека,
Стояти він боїться на землі.*

.....

*Благословення мукам і хвала терпінню!
Ти книги всі забудь, лиш вірний будь!
Накреслені вже формули kwasіння,
Накреслена навік єдина путь.*

.....

*Мій білий світ степів, моя плянето,
Вливай у бочку свіже пиво дум!
Не захотів ти жити у тенетах –
Відкрий же давню Книгу, мов на глум!*

*І прочитай записане у Книзі...
Вже вітер підхопив той заповіт.
Слова, які здійснились, сизі
Вже рвуть життя старого дріт.*

**БЕЗЖИВНЕ ЛІТО
(1933)**

*Горіла гречка, мов блискітка,
Коли прибігла зла вовчиця
(А голод – то недобра тітка),
Зірвала з дерева кислицю.*

*Кістки обгризла, в яр скидала,
Де тріскали дуби священні.
Молились люди до Купала,
Щоб захищав їм сад зелений.*

*Схилилась з острахом лілея,
Почулось тужне голосіння.
І затруїлося іржею
Вино, розлите по камінню.*

*В степу гарчали пси лягаві,
Заскавуліла ніч безживна...
Та очі заздрісні, каправі
Дивилися на нас визивно.*

Бухарест

Галина ГОРДАСЕВИЧ

УБИЙМО В СОБІ РАБА!

*Убиймо в собі раба!
Його в нас віками плекали!
Звестися на повен зріст
Нарешті чи не пора б?
Коли ми мовчали налякано
чи натхненно рукоплескали,
В нас*

ріс

раб.

*Убиймо в собі раба!
Вже предків забутих тіні
Стукають в наші душі
Не лише вночі, а й удень.
Здригаються континенти,
І чути в їхнім двигтінні
Відлуння того майбутнього,
Що нас за порогом жде.*

*Убиймо в собі раба!
Бо дивляться наші діти,
І їхні очі питають:
«Що скажете нам, батьки?
Що нам лишаєте в спадок?
Чим будемо володіти?
Вже ж не білі плями в історії –
Суцільні білі віки».*

*А що ми їм, дійсно, полишим?
Жменьку українських літер?
Землю, солону від крові
І білу від Де Де Те!?*

*Убиймо в собі раба,
Інакше історії вітер
Нас, мов сухе лушпиння,
Геть на смітник змете.*

*Щоб настала нова доба,
Убиймо в собі раба!*

Микола КУЛЬЧИНСЬКИЙ

Микола КУЛЬЧИНСЬКИЙ

Із збірки

**«МІСЯЦЬ ЗА ҐРАТАМИ,
або
ГЕРМЕТИЧНЕ СВІТЛО»**

✱ ✱ ✱

*Вже козацьке сонце
срібні тарелі розкладає.
По одній до кожної верби
й посеред ставу одну,
та ще однією приголубило
понівечену офіру
пана полковника полтавського Пушкаря.
Хто ж бо ще
приголубить, пожаліє,
злотом-сріблом уквітчає,
зболілу її й обдерту,
як наша козацька воля.*

НОВОСЕЛИЦЯ

*Тополі,
зорі,
місяць.
Собор козацький ввесь у собі.
І дрібен мак листочків весняних
ось-ось на честь його*

*хорал напише
й віддасть мені.
Бо лиш мені його почути
у цім козацькім місті.*

✱ ✱ ✱

*Серед повалених тополь
місяця плач невтішний.
Вулиця моя простора тепер,
і машин більше утрое
проїздить по ній.
Та ось і місяця не стало,
мабуть виплакав проміння своє.*

I. СОКУЛЬСЬКОМУ

*Ген-ген у далині
задзвонили малинові дзвони.
Бузок проснувся. Стрепенувся
й легенькою хмаркою
полинув у високе небо.
Друже мій і брате,
у чужині далекій чи чуєш ти
дзвони твого краю,
чи допливають бузкові хмарки
з-під мого вікна
до твоєї печалі тяжкої
у чужині далекій?
Щоранку про це питаю себе.*

АВЕ МАРІЯ

*Аве Марія,
Молюся на твою чистоту.
Склала руки – усміхнулась.
Аве Марія,
спиваю ранок твоїх губ.
Очі поволокою.
Ловлю твою усмішку й плачу.
Співає.
Припадаю розпукою в пісні,
зійшло сонце – посвітліло,
сходить місяць – сіє чари.
Аве Марія,
Аве Марія,
Аве Марійко з Дніпрових вод.
– А йди, Марійко, посуд немитий, –
зукає мати.*

ЮНІСТЬ

*Жага жити й жага вмерти.
Палати блакитним пломенем,
шелестіти дощем осіннім
чи крапайчиком весняним діточок купати.
Жага жити задля добра.
Жага вмерти задля свободи.*

✱ ✱ ✱

Хлопчики й дівчатка біжать.
Зграйки рожевих бабок
та блакитних метеликів.
Їхні крильця ростуть ще
і зелені вони,
а може помаранчеві чи бузкові.
Та принаймні ще не посіріли,
ще зовсім барвисті.
Гай-гай скільки роботи
сірим малярам.

✱ ✱ ✱

У нас мама звечора
завжди ставили у кімнаті квіти,
Потім вони з татом
сідали під хатою і співали.
Ніхто на нашій вулиці
не співав вечорами на лавах,
під своїми хатами.
Частіше гомоніли знехотя про те про се,
чи йшли у кіно або у парк.
А молодь, звісно, на танці.
А вони все співають,
чудять старі.
Ні мама, ні тато нічого не говорили мені,
тільки щовечора співали пісень.
Чомусь було незручно мені за них,
а надто після почутого від сусіда:
«Ну кому вони потрібні, оті ваші пісні,
ніхто ж ніде вже їх не співає.
А квітів скільки – у хаті й надворі,
нащо вам стільки,
посіяли б лучче огірків яку грядку».
Та мама і тато все одно
ставили щовечора квіти
і щовечора співали пісень.

✱ ✱ ✱

*Ой як мені не пугати,
що хочять байрак вирубати.*

Народна пісня

*Ой рубали байрак
та не знали міри.
Познімалося все птаство
та так і не сіло.
Що дужчії крила мало –
геть повідлітало,
а що слабші, –
та й попропадало.
А я тепер горе маю –
все байрак шукаю.*

✱ ✱ ✱

*Захоплюються білими ночами Ленінграду,
захоплюються блакиттю Італії,
захоплюються сонцем півдня Франції.*

Але яке небо

у нашій Україні,

але які зорі

у нашій Україні,

які тополі

у нашій Україні!

Як голубить,

як пестить їх місяць,

як цілують їх зорі,

як п'яніють у білому океані цвіту

закохані

у нашій Україні...

Та хто нині захоплюється цим?

ЦАР ДАВИД. XVII ст.

Майстер Ілля
Дереворит

Іван СОКУЛЬСЬКИЙ

НАОДИНЦІ З ТАЇНОЮ

Що таке творчість? Що таке життя? І який сенс в цьому постійному проминанні – в «живій постійній зміні»? Відповісти на ці питання неможливо прямою мовою, звичайними логічними дефініціями: на ці вічні питання відповідаємо безпосередньо своїм життям, а найперше – вільною творчістю вільної людської душі. В благословенні хвилини душа стає зрячою, незалежно від нашого досвіду, а часом і від нашого спонукання її до того. У такі хвилини істина сама відкриває себе...

Підтвердженням цього є літературний доробок, що ось лежить перед нами. Авторів, філософів за фахом, Юрію Штепі в окремих віршах, і саме в тих, де він в найменшій мірі є філософом-фахівцем, вдається подолати той невидимий зовнішній рубіж дійсності і непомітно вийти на її вічний нестримний плін.

*Прощайте, сні –
Ви більше не повернетесь...*

Слова ці, мовлені ніби через велику відстань – із того плину, що за рубежем буденности. Коли стає можливим по-фолкльорному прозоро про найскладніші речі, настояна на часі поетична формула наповнюється нинішньою тривожною проблематикою:

*Дід бив – не розбив,
Баба біла – не розбила.
Мишка бігла, Хвостиком зачепила*

*І розбила...
Атомну бомбочку
І всенький світ.
Спи, весняний,
Спи.*

1983

Подаємо на читачьке поцінування поезії Юрія Штепи, написані в 70-ті та на початку 80-х.

Коротко про автора.

Народився на Полтавщині. Після закінчення навчання на філософському факультеті не міг знайти місця застосування своїх здібностей у рідному краї. Мусив виїхати до Москви, де йому, як бачиться, також не дуже раді. Про це сам наш автор гірко зауважує: «Справді, “я країни іншої не знаю”, де б заняття мистецтвом і філософією вважалося злочином номер один. Мабуть, кримінальні злочинці відчують значно більшу свободу “творчости”, ніж художники, поети, філософи... і чи є бодай хтось у нашій не правовій державі, хто міг би захистити свою вільну думку від добре продуманої сваволі?»

Будемо сподіватись, що завдяки цій публікації автор нарешті знайде свого читача. Бо ж контакт зі своїми читачами є конче необхідним для поета.

А ще сподіваємось на повернення Юрія Штепи до рідної української землі, що, як ніколи, голосно скликає всіх своїх синів.

Юрій ШТЕПА

З НЕДРУКОВАНОГО

МАЛАХІТОВИЙ СКЛЕП

Фрагменти

III

*Коли стираються межі
Між страхом і запитанням,
Породжує душа кристали,
Мерехтливі і мінливі,
Несподівані, як зимові грози.
У склепі ночі жертвний вогонь Молоха
Різко окреслює контури неспокою –
Так бубнявіє страх надією.
На ґрунті заспокійливості
Притупляються кинджали пітьми,
Проте голоси з прірви
Кують нові вістря,
Шукаючи жертв, межі та опори,
Чорні ріки розтікаються під землею,
Обережно намацують неіснуюче
На своїх берегах.
Адже ж на тих межах стільки протиріч
Здатних плавити золото!
Обвітрені люди дарують нетерплячість світові,
І степові простори долі
Розстилаються оксамитами.
Ці два кольори літа*

*Мандрують від істини до істини,
Гонить вітер перекотиполе.
І, хоч з'явилися знаки,
Вони не витримують критики існуючого,
На межі вже поставлені ідоли,
Їхні зображення невблаганні.
Так буде з кожним перехрестям
Аж до самого полудня,
Так що треба ночі чекати
На кумировий усміх.*

V

*Авжеж, радости забагато.
Від дикої вивели особливу породу,
Яка дає надто багато радости.
Від цього – сердечні хвороби,
А під час літнього дощу
Розкриваються парасольки.
Це дуже нагадує радість орнітолога від того,
Що кропив'янка прилетіла з далеких країв
Точно за його передбаченням.
Цю думку, безперечно, поділяють
Також автори товстих журналів,
Які друкують ув'язнені слова
Прямісінько на малахітових душах
Прадавніх лісів.*

VI

*Якщо храми в кожного під ногами,
То навіщо ховати померлих?
Зовсім не слід ходити по їхніх очах,
І ще по чиїхось – великих і прозорих.
Прагнемо втекти вдаль,
Залишаємо ці голубі джерела любови...*

*І себе залишаємо там.
Якщо життя таке безперечне,
Як материнська любов,
То ніч тиха і байдужа.
Жахаємось її відсутности, її неможливости.
По-осінньому чвалаємо все повільніше
Пожухлими травами.
І вже, запліднені золотою непорушністю дерев,
Дивимось солодко, старіючи.
Яка безмежна лагідність, квола небуденність конання.
Відходимо золотою дорогою,
Йдемо у вирі золотих спогадів.
Усе залишається кожному, все.
Наші мости і наші ріки,
Наш перший поцілунок і наші кетяги винограду,
Наші пісні і голоси здалеку,
Наші друзі і вороги –
Все залишається кожному.
Мудрість і безмежжя –
Яка безплідна гра слів там,
Де самі слова безплідні!*

*Зорі вилущили насіння
І морок його поглинув.
Справді, відкрити очі, щоб нічого не бачити,
Напружити слух, щоб нічого не почути.
Страшна то річ – збільшувальне скло власного «я»,
Особливо для останнього.
Заходить сонце, але завтра ще буде день
Назавжди.*

МІСТО ВНОЧІ

Ніч.

Коридори вулиць.

Вітер.

Чути скрип дверей.

Кроки.

А де їх власники?

Провалля вулиць світяться.

Голоси.

Вогники сигарет.

Але далеко.

Хтось бере під руку.

Але холодно.

Проклятий вітер!

Голоси нічого

Не хочуть сказати.

Лише слова.

Для чого ці голоси?

Крокую по місту.

Заглядаю в порожнечу.

Щоб якось вижити,

Чекаю смерті.

Це зближує

Мене з голосами.

Будинки

Для мене розкрили

Бездонні пащі.

Їх шлунки вже перетравили

Своїх мешканців.

Я останній,

Який ще мовчить.

Хоч з того боку

На шибках дощ.

✱ ✱ ✱

*Як мейхуа... Чудовий квіт надії
Тужливо сад притиснув до грудей.
Сніг проліта, холодний вітер віє,
І мрія знову лине до людей.*

*Моє ти полум'я, згасаюче на вітах,
Проспівана доля на біду,
Не віднесеш добра в літа і в літо –
Розквітнеш в небі, коли я піду.*

1984

В ГАЛІЛЕЇ

*В долині лагідній, у хвилях лілій,
В промінні диких маків і шафрану
Дорога пролягла, і йшов спітнілий
Мандрівник в лазур свою рахманну.*

*Бриніли бджоли біля смоківниці,
Гарячий мед стікав з високих сотів,
І рвалася душа, мов із темниці,
З прекрасної зневаженої плоті.*

*І карі юні зорі на обличчі
Всміхалися не пагорбам злтавим:
Далекі крила хмар багато ближчі
Святою непорочністю появи.*

*Розпечене повітря струменіло,
Жива вода щезала в Божій висі,
Арканом вихору обвита вміло,
Конала тінь на списі кипариса.*

*І раптом – подих свіжості і грому
У німбі чуда, ніби спів хоралу.
Ще мить одна і, розігнавши втому,
Понуру синь торкнув огонь корала.*

*Заплющилися квіти в насолоді,
Янтарні води хвилі трав накрили,
Під променями зливи, на свободі
Вологі барви розгортали крила.*

*Небесні зерна у долонях теслі
Схилили до землі молитви сині,
Поцілувало очі Його скреслі
Колосся на беззахисній стеблині.*

1983

ПОТІК

*Па глибині прозорого потоку,
Де прохолода розкидає сіті,
Поблискує луска, як мідь гаряча,
Поволі ходить срібло.
Неспішно сонце вранці надсилає
У прохолоду вогняне проміння.
Завмерли риби у протоці,
Немов не фресці.
А зверху тихо-тихо.
Лиш іноді розіб'є скло спокійне
На тисячу рибин один блискучий дотик,
І знову повагом наниз осяде,
Розвіявши живе грайливе срібло,
Зануриться надовго у пітьму.*

1971

✱ ✱ ✱

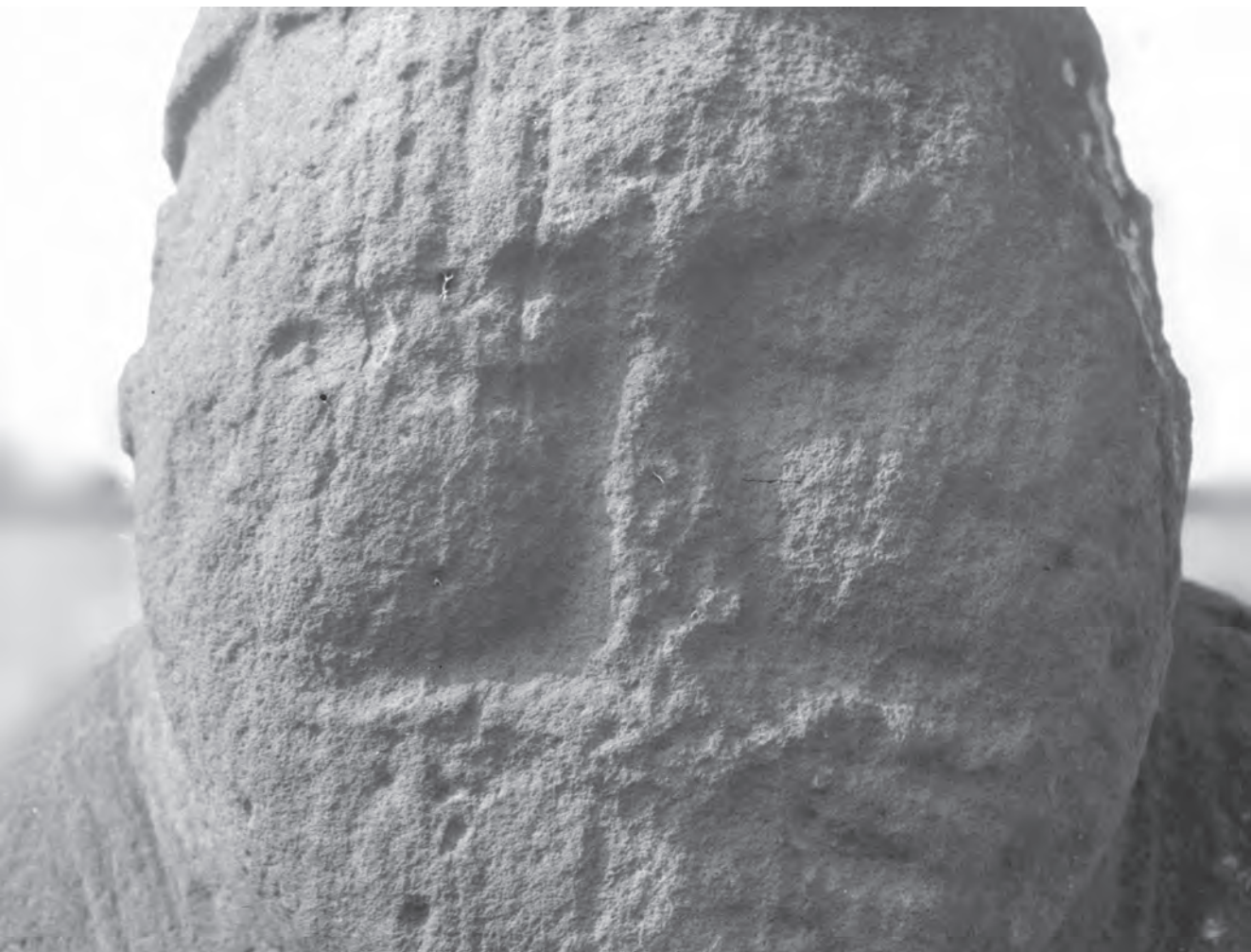
*Джерела корінці блакитні
Розпливаються по малахіту.
Я руками їх не торкаю –
На коліна стаю перед ними.*

1969

✱ ✱ ✱

*Спробуйте знайти
Невикривлене дзеркало.
Немає його у струмка,
Немає в річки і в озера,
Немає навіть у моря.
І в наших очах
Його немає також.
Адже ми –
Це всього-на-всього
Жива вода,
Яка стікає у вічність.*

1972, Січеславщина

Іван СОКУЛЬСЬКИЙ

ВІЛЬНИЙ ЯК ПРОСТІР

Незважаючи на цілком гуманітарні зацікавлення Степана Гури, Система відразу ж побачила в ньому загрозу своєму існуванню. Ще б пак, для цієї людини найбільшою цінністю є свобода, і вона сміє заявляти про свої права на свободу! За це Степана двічі кидали до психіатричної лікарні, де садисти в білих халатах намагалися вбити в ньому найголовніше – його талант, його чутливу душу мислителя і поета. Під тиском громадськості – не ті тепер часи! – Система мусила відступити. Поки ми готували поезії Степана Гури до четвертого числа, частину їх опубліковано в «Літературній Україні», чому ми, звичайно, тільки раді, оскільки наклад газети не порівняти з кількістю примірників альманаху. Ми вирішили подати саме ті твори поета, що, на нашу думку, більше розкривають його своєрідне творче обличчя. Музика, філософ, поет, громадський діяч (очолює Херсонську організацію УГС) – хай щаститься йому здійснити себе якомога повніше на нелегкому шляху поета і борця.

Степан ГУРА

Присвят Яну Палаху

СМОЛОСКИП ВІКУ

*Він вийшов з-за рогу. Вмить
Став на центрі майдану. З цебра
Пальне рвучко вилив на голову, груди, на спину.
Вже полум'я палахтить.
Сморід паління. Судоми. Жара.
А люди скулились, наче тепличні рослини.
Схопивсь. Метрів десять біг. І «фашисти» – єдине.
Та й звалилась вогненна гора.*

*Товариш на сполох волав
Про страхіття, що розпад несло.
Хтось полум'я кинувсь гасити, та тільки надарма.
Він був вже мерцем. Сконав.
Муки не виніс. Розчавило зло.
Загнали. Не витягнув віл прогресивні ярма...
...Чи, може, це подвигом правди скінчилася карма,
Серце в жертву себе принесло?*

*Вогонь позбивали. Ось
І мундири, мов галич на труп.
Злочинця-мерця і живого, як спільника, взяли.
Кому з них зручніше прийшлось?..
...Жив я, мов смерчем розідраний дух,
Та пам'ять – крізь палені вії в зіницях палала,
Мов смерть, невмируща мука, що душу порвала –
Гнала мене крізь ризик і згуб.*

✱ ✱ ✱

*Ще ввечері були готові ми мечем рубати,
як до народу вийшов Людський Син.
Відважились тоді рабові вухо ми відтяти,
та вчули голос: «Ніж у піхви вкинь!»*

*А ранком вже не так. Серед рабів мерзенних,
ворожа ватра зігріває нас;
усі ми тут зімкнулися в потребах сьогоденних,
наш час піднесення – падіння час.*

*«Хай свідчить люд. Я їх навчав» – Христос суддям говорить,
а ми «Його не знаєм» – клянемося.
Нам півень буде свідком і суддею краще Тори:
був нами зраджений Ісус Христос.*

Херсонщина

ПРИМІТКА:

Ян Палах – студент філософського факультету Карлового університету в Празі, який взимку 1969 року, на Вацлавський площі, на знак протесту проти советської окупації здійснив акт самоспалення, обливши себе бензином. Його похорон спричинився до посилення руху опору, а його ім'я стало символом нескорености чеського народу, особливо серед молоді.

Генадій ТУРКОВ

ПОЕЗІЇ

НАША ГОРДИСТЬ

*Кинув пити,
кинув курити,
кинув їсти м'ясо,
давно не голюсь
кину й хліб їсти,
коли і його не стане.
Але каменяюку в царя
не кину!*

✱ ✱ ✱

*На околиці світу,
куди веде вузенька, ледь помітна стежка,
відбувається моє тихе,
хоч і печальне, а все-таки свято:
ледве чутним,
майже пошепки, голосом
під тоненьке квиління
давньої нашої скрипки
я підспівую
найсолідшій у світі пісні,
що ллється із зболілої душі
моєї вмираючої батьківщини.*

*І немає поруч нікого –
всі виявили бажання
рвонути у космос.*

✱ ✱ ✱

*Мала батьківщино, тиха поезіє,
серед небагатьох ваших друзів – і я,
такий же, як всі,
так само народжений людиною.
Завтра вранці деякі підуть на війну,
виборювати мир,
вбиваючи таких самих, як вони.
А я – на галявину,
бо обіцяв прийти в гості до незабудок,
лиш зовні не таких, як я.
Тільки б котрась куля
отих борців за мир
не влучила в мене!
Це буде дуже негарно
(а мені – ще й соромно):
блакитний килимок на галявині,
забруднений червоною калюжею
і пом'ятий моїм тілом.*

✱ ✱ ✱

*Не падіння, не злет і тим більш не вагання,
коли втупився в обрій і серце – десь там.
Я не вперше такий (хоча, може, востаннє),
коли ясно геть все і ніяких питань.*

*Але ось очутів і одразу – питання:
чом же плесо десь там, а отут – водокрут:
хвилювання, вагання, жадоба змагання? –
Це життя. Що ж бо те, коли серце не тут?*

✱ ✱ ✱

*Це дарма, що будинки
залляті яскравим промінням,—
Морозяка надворі
такий, що не вистромиш носа.*

*Не іду в магазин —
і лишився сьогодні без хліба.
Цілий день за столом —
серед друзів-книжок і паперів.*

*Прилетів і сидить
на поруччі балкона горобчик.
Майже поруч ми з ним
і обидва маленькі й безхлібні.*

*Тільки він — через зиму,
що геть-то йому остогидла,
Ну а я через серце —
коли ж бо його зрозумію?*

✱ ✱ ✱

*Не рослина, в якої відтято коріння,
не рибина, вдавлена чоботом в ріння.*

*Не в полоні і не у в'язниці
(о, все це не більш як дурниці!).*

*То є глибша могила і гірша тюрма—
коли одnodумців навколо нема.*

✱ ✱ ✱

*Латаю майку
при тьмяному світлі.
То пучку вколю,
то серце.*

✱ ✱ ✱

*П'ятирічний син повернувся з вулиці –
соплі, грязюка, кров на колінцях.
О, як же легко все це відмити!*

✱ ✱ ✱

*З мертвої мови
на вмираючу перекладаю –
ховаюся від сучасних слів.*

✱ ✱ ✱

*Згадав Україну –
на весняній гілці
душа гойднулась.*

✱ ✱ ✱

*Синє небо, білі хмари
й голова задерта...
Зараз, хоч стріляйте в мене,
я не зможу вмерти.*

м. Хабаровськ

БЛАГОВІЩЕННЯ. 1619

Невідомий гравер, Київ
Дереворит

Богдан БОЙЧУК

ВІРШІ ВИБРАНІ Й ПЕРЕДОСТАННІ

Творчість Богдана Бойчука – яскраве й своєрідне явище, на жаль, майже не знане читачам в Україні. Богдан Бойчук належить до Нью-Йоркської групи українських поетів. У 80-ті роки був співредактором журналу «Сучасність», який виходив у США, а у 90-ті заснував і був головним редактором літературно-мистецького альманаху «Світовид».

Пропонуємо увазі читачів кілька віршів з різних збірок та уривок з поеми «Подорож з учителем», що друкують у книзі «Вірші вибрані й передостанні», Нью-Йорк, Сучасність, 1983.

ЖЕРТВА БІЛЯ КРИНИЦІ

*Стікає каменем криниця
пашить полинь вітрів,
сковзає по цямринні громовиця
і терпне деревій років.*

*Присядемо до тихої розмови,
зітремо з лиць полуду днів бездушних:
я з серця вріжу скибу житньої любови
і дам тобі, як хліб насущний.*

ПРОЦЕСІЯ

(Ю. Соловієві)

*Повільно пропихалися крізь ніч,
підносячи скелет над головами.
А темрява текла з очиць,
і терпли суголовні ями.*

*Вилазили по одному з землі,
спід тридцять третього, безликі,
ішли обморені крізь ніч,
а їхній крик морозив ріки.*

*Йшли ті, яких ламали ґрати,
і ті, яких вдихали північні сніги.
Тулилися кістками брат до брата
і йшли.*

ОБРЯД ЛІТА

*На плотах
вмирало пізнє літо,
йому
світився соняшник
в очах
і скапував у жито.*

*Господь кропив з живущої руки,
але не міг
нічого воскресити.*

ПОДОРОЖНІЙ

*Вітри заліплювали очі,
дорога корчилась в ногах,
тяжкі сліди вгрузали в темінь ночі,
намочену в дощах.*

*Людині, без знаків між берегами,
видовжувався світ Творця,
і віск питань точився між губами,
самотній до кінця.*

ПОДОРОЖ З УЧИТЕЛЕМ

(уривки з поеми 1965–1967)

*Від півночі зірветься халепа
на всіх осадників сієї землі.*

Єремія, 1:14

*Мені свідомістю тече ріка минулого,
камінням падають роки,
усі пророцтва і прокльони збулися
під дотиком злощасної руки.*

*А день давився голодом і глодом,
на обрію застряв червоний крик,
як ніж між заходом і сходом,
як кіл у горлі, як сухий патик*

*у щелепах доби німої, без'язикої,
щогнулася під карою бича.
Світилися чашки спід тридцять третього
дірявими очицями в нечас.*

*Від півночі на всіх осадників землі
халепа хлинула хлющем на хижі,
в хурдиги закувавши кам'яні
життя людей, місила в чорних діжах*

*надії, сподівання і думки
в глейку смолу страху і недовір'я,
і, викрутивши з коренем язик,
хурделила старе ганчір'я*

*сліпих, глухих і без'язиких,
що з ям ротів кляли густою кров'ю,
підносили до неба кулаки,
вгрузаючи в роки безмовні.*

*Я потягнув стерниною життя
своє дитинство з полину і м'яти,
відвертість витираючи з лиця,
щоб пережити й переждати.*

*Моя дорога різалась в горби
від хати до міської школи, –
де падали мої сліди,
берези виростали білокорі.*

Тяжким бульдозером котився час
і вигортав каміння й глину буднів,
виклепував залізний парастас,
втискаючи по день сирий і судний

у землю селища, халупи і хліби,
зашморгуючи димом до безтями.
На небі ранами являлися знаки:
кометами, вогненними хрестами,

петлюю і горіючим ножом,
що падав з висоти, щоб перетяти
плянети нашої спотворене лице.
А селами являлась Богомати

на шибках заялозених хатин,
щоб липли погляди тривожні до ікони,
вмивали душі від тяжких провин
водою каяття мужі і жони.

Хай Божий бич мене скарає і поб'є,
якщо забуду я тебе, любове,
нехай обвалиться життя моє,
як вимовлю лукаве слово.

Хай сволок гніву трісне в вишині,
нехай злетить прокльонами каміння,
хай тисне серце аж по судні дні
розлуки нашої коріння, –

якщо забуду я колись той день
розпукою розбитого кохання,
коли на досвітку везли тебе
з зеленого життя в заслання.

тоді на горло наступив плянеті
злорадний сорок перший мов жандар
і рогом місяць передер верету
звисаючих розмоклих хмар
мотори ревом розорали небо
рубали кругляки зірок
а гусениці розгинали ребра
орбіт повислих із рудих висот
залізо різало шрами гадючі
на грудях прогорілої ріллі
кривавив кривдою із кручі
іржавий місяць по землі
а на левадах дико процвітали
гарматні вибухи в риданнях дів
і чорним раком свастика вросла
в глейкий кордюк червоної зорі

з усіх боків валився на тіла
недомислимий нескінченний простір
і в потойбіччя небуло щілин
у землю тонули дочасні кості

опівніч виливала черпаком
в очіці темряву і тишу
коли до нас несміло підійшов
хлопчина від старої вишні

і черевики з ніг мені стягнув
накривши стопи пожовтілим листям
і взяв свою пощерблену судьбу
на голе вітрогіння падолиста

*як прохолодъ холола на чолі
і ранні зорі голосили
учитель мій підвівся із землі
й нестерпністю дихнув мені у жили*

*тоді притомність потекла назад
вливаючись в судини тіла
я повернув з пустині нежиття
і ями в пам'яті боліли.*

*Щоб не викинула вас земля
як опаскудите її.*

III. Кн. Мойсея, 18: 28

*Ми йшли до зустрічі, чи доля нас вела
краєм дороги?
З вугілля ночей місяць витлівав,
і жужель буднів сипалась під ноги.*

*І липли глиною до наших підошов
тяжкі сліди і крик на полі скитів,
азійський вітер дико хилитав
безлику долю на побите жито.*

*В непам'ять падала глуха луна
копит залізної варязької комоні;
сліпець бандуру на розпутті розпинав
і кидав на Хмельницького прокльони.*

Св. ВАРВАРА

Друга половина XVIII ст.

Походить з с. Магдалинівка на Дніпропетровщині. ДХМ

Борис
АНТОНЕНКО-ДАВИДОВИЧ

ЩО ТАКЕ ІСТИНА?

(Із серії «Сибірські новелі»)

Я закінчив вечірню роботу, відпустив кур'єра, склав папери, і сам хотів іти спати, коли до канцелярії увійшов Абрамов. Це був мій непосредній начальник, у якого я секретарював, – начальник І-го району БАМЛАГ'у¹. Оглянувшись, чи немає ще кого в кімнаті, він глибоко зітхнув і сказав:

– У нас завтра буде тяжкий день: до нас їде Большаков...

Начальника Урульгинського таборового відділу Большакова, якому підлягав у числі інших начрайонів Абрамов, я вже бачив одного разу. Це було три місяці тому, коли я прибув етапом із СИБЛАГ'у до Урульги. Хоч ми були й змучені довгою їздою в товарних вагонах і голодні з учорашнього дня, але раді, що попали в БАМЛАГ, про який між в'язнями ходило стільки гарних, майже фантастичних чуток. Але нас виморили три години посеред двору пересилки. Оточені конвоєм, ми стоячки чекали, коли заявиться Большаков – подивитись, що за людський матеріял йому прислано з СИБЛАГ'у. Уже прийшла агітбригада в яскравих ситцевих сарафанах і плисових штанях, уже завгосп привіз на візку нарізані пайки хліба й іржаві оселедці, а Большакова все не було.

Нарешті розвалькуватою ходою, переступивши кордон конвою, до етапників підійшла дебела, гладка людина з орденом Червоної Зірки на грудях. В'язні притихли, чекаючи, що цей, як видно, найголовніший тут начальник, накаже нагодувати нас і розважити виступом агітбригади. Але Большаков вирішив наснажити нас перше духовною їжею. Розкарячивши ноги в начищених до блиску чоботях, певний, що кожне його слово багато важить для нас, він почав шаблонну промову, в якій раз-у-раз чулися спаровані слова – «партія і уряд», «робітники й

¹ БАМЛАГ — скорочена назва лагерья Байкало-Амурської магістралі

селяни», «капіталісти й поміщики», що правили Большакову за вихідні пункти, з котрих він починав кожен нову фразу.

Нам сказано, що партія й уряд довірили нам кайла й лопати, щоб збудувати другу колію великої сибірської магістралі, й ми повинні пишатись цим і виправдати довір'я. Закінчив він трафаретною фразою, яку ми не раз уже чули й бачили на таборових написах: «У гарячій роботі тане ваш строк».

Якби Большаков говорив своїми словами й наші кишки не бурчали, вимагаючи харчу, він, може б, і збадьорив нас, незважаючи на свій антипатичний вигляд і хрипкий голос, – що не кажіть, а це ж БАМЛАГ! – а так ми повеселішали тільки тоді, коли одержали хліб та оселедці й, приладнавшись по чотири в ряд та уминаючи на ходу свої пайки, подались до етапних вагонів під веселий спів агітбригади:

*Шагай вперед, комсомольское племя,
Шагай вперед, чтоб улыбки цвели!..*

І ось цей Большаков їде в наш таборовий район, де я, працюючи в канцелярії, просто відпочивав після виснажливої фізичної роботи в попередньому таборі.

– Це дуже тяжка людина – буде до всього чіплятися, в усі шпарини заглядати, – сказав мені Абрамов, котрому, видно, приїзд Большакова завдавав неабиякого клопоту.

Я сприйняв цю звістку спокійно: чи не однаково мені, якого там начальника притарабанить до нас таборова бенеря? Мокрий води не боїться й голого не обдереш! Мені – що? Справи моєї канцелярії, як кажуть бухгалтери, в ажурі, а відносини з моїм непосреднім начальником Абрамовим – добрі. Навіть, як на таборові умови, то, я сказав би, – ніжні. Неприродно ніжні. Справді, де ви бачили, щоб таборовий начальник називав підлеглого йому в'язня не тільки через «ви», а ще й на ім'я та по-батькові!

Ці незвичайні стосунки склалися в перший же день мого прибуття етапом до Каримського району. У БАМЛАЗ'і був широкий розмах робіт і тому там була велика потреба в більш-менш освічених людях. Мені запропоновано працю молодшого контролера-замірника. Незважаючи на значні переваги над фізичною працею, на якій я був раніш, я, знаючи вже ролю контролера-замірника в таборі, відмовився від цієї пропозиції й чекав у бараці, коли мене припишуть до якоїсь робочої бригади.

Раптом мене викликали до начальника району.

Немолода вже людина з полисілою головою й стомленим виглядом пильно подивилась на мене й спитала:

– Чому ви не хочете бути контролером-замірником?

Він був одягнений у цивільне, без зброї, і голос його був тихий, ніби навіть сумний, що зовсім не личило таборовому начальству. Але саме це прихилило мене до нього і я відповів одверто:

– Не хочу бути між молотом і ковадлом.

– Цебто? – спитав він, підперши рукою голову й розглядаючи мою за-смальцьовану ватянку, надіту на спідню сорочку, й рвані ватяні штани.

Я пояснив:

– Якщо я працюватиму сумлінно, я змушений буду викривати «туфту»², про яку в'язні кажуть: «Без туфты и амонала – не было б Беломорканала».

Начальник сумно всміхнувся, а я казав далі:

– У такому разі я буду ненависний своїм товаришам по нещастю – таким же в'язням, як і я. Якщо ж покриватиму «туфту», я буду для вас поганим працівником, і ви матимете цілковиту підставу віддати мене знову під суд, де я дістану тепер уже заслужену кару...

Начальник потер долонею полисілу голову, наче хотів знайти й не знаходив слів заперечити мені, потім раптом відкинувся на спинку стільця й спитав:

– А якщо я запропоную вам бути мої секретарем, – ви погодитесь?

– Принципово я погодився б, але, на жаль, це неможливо...

– Чому?

– У мене дуже погана стаття й великий строк.

– Я знаю це. Саме тому я й пропоную вам бути моїм секретарем.

Я, вражений, здивовано подивився на незвичайного таборового начальника, не знаючи, як сприймати його слова, а він додав:

– Бо знаю, що в мене працюватиме чесна, порядна людина.

Я відчув щем у горлі й вологість у очах, котрі з дитинства ще ні разу не плакали. Я зробив над собою зусилля й опанував почуття, що, поза моєю волею, вийшли з-під контролю.

Тепер уже весело, а не сумно всміхаючись, начальник промовив:

– Ну, значить, як кажуть, – по руках? – і став писати до коменданта районного штабу – помістити мене в одній кімнаті з лікарем, і завурче, до штабної лікарні

² *Туфта (крим. жаргон) – підробка, маскування незакінченої роботи, щоб видати її за цілком виконану.*

– годувати мене за ітеєрівським³ раціоном, далі, глянувши ще раз на мій рваний одяг, похитав головою і написав третю записку до начальника постачання.

– Вас обмундирують за першим строком, а то вигляд у вас не того...

Після тяжкої, виснажливої роботи з недоїданням і недосипанням в СИБЛАЗ'і все це здавалося казковим сном, і чи треба казати, що я став працювати в Абрамова не за страх, а за совість.

Хоч мене самого завтрашній приїзд Большакова мало обходив, але відчуваючи, що він турбує мого лагідного шефа, я спитав:

– Чим можу бути вам завтра корисний?

– Приготуйте обліковий склад кожної колони нашого району й, поки Большаков не поїде, будьте весь час при мені, щоб я кожної хвилини міг дістати від вас потрібні відомості про людей на колонах.

Мій начальник Абрамов глибоко зітхнув.

– Пропає завтра день! Почнеться морока з вишукуванням філонів⁴; відмовників... Буде дорікати, що не виконуємо план, а хто й де той план виконує?

– ніби думаючи вголос, промовив Абрамов і закінчив:

– Так ви ж дивіться, голубчику..

Абрамов не любив, коли я називав його, як годиться в'язневі, «громадянин начальник», але я, щоб не наскочити на можливі закиди у фамільярності з боку сторонніх осіб, уникав називати його на ім'я та по-батькові; тепер же, бачачи, як непокоїть мого доброго начальника завтрашній день, і сам проймаючись його турботою, я запевнив, устаючи з-за столу:

– Усе буде гаразд, Петре Степановичу! Не турбуйтеся.

– Бог не видасть, свиня не з'їсть, – сумно посміхнувся Абрамов, але я не зрозумів, чи сказав він приповідкою заради дотепу, чи натякав на непомірно гладку статуру нашої завтрашньої грози. Подейкували в таборі, що Большаков уже двічі їздив лікуватися – знімати зайвий жир, але, повертаючись до своєї начальницької роботи, він знову жирів. Відома була в'язням і його прихильність до «блатних». Кожного разу, коли Большаков приїжджав до колони, де переважали «блатні», його вітали радісними вигуками «Батя приїхав! Наш батя!». І Большаков не лишався в боргу. З глибоких кишень своєї шинелі він доставав жменями махорку й, мов новорічний дід-мороз, роздавав її направо й наліво, добродушно примовляючи: «Куріть, хлоп'ятка, куріть!». Але тою ж мірою, якою він потурав усяким справжнім злочинцям, він ненавидів «контриків», цебто в'язнів, засуджених за 58-ою статтею, і на роботу в штабі відділу брав осоружну «контру» тільки в

³ *Ітеєрівський* — той, що належить до ІТР, цебто інженерно-технічних працівників.

⁴ *Філон (аббревіатура)* — «фигтивный инвалид лагерей особого назначения».

крайньому разі, коли не можна було підшукати відповідних «побутовців».

Ще з вечора, коли від мене пішов Абрамов, я приготував окремі аркушки особового складу кожної колони, склав їх охайно в папку й наступного дня, як тільки кур'єр прибіг кликати мене, я з папкою в руці пішов до кабінету свого начальника. Там уже сидів, розвалившись на стільці й не знявши кашкета, Большаков. Я кивнув головою на знак привітання й став біля дверей чекати розпоряджень свого начальника, як то годилось в'язневі.

Большаков глянув заплелими жиром очима на мене й, одразу визначивши з мого обличчя бридку йому 58 статтю, скривився й сердито забурчав:

– Води принеси! Хіба не бачиш – карафка порожня?

Хоч це й не входило в мої секретарські обов'язки, я поклав папку на стільця, мовчки взяв карафку й пішов по воду. Раптом позад мене почувся грубий поклик:

– Та що ти дигаєш, як три дні не їв? Ану – на цирлах!⁵

Це стосувалось мене, бо в кімнаті більше не було в'язнів. Я не обернувся й не надав ходу, а тим самим темпом вийшов з кабінету й за хвилину приніс назад карафку з водою. Мовчки поставив на стіл, відійшов до дверей і обернувся лицем до Абрамова, чекаючи від свого начальника дальших розпоряджень.

Абрамов мовчки дивився кудись у просторинь крізь вікно, уникаючи зустрітись поглядом зі мною й Большаковим. Пасивність Абрамова під час цієї сцени якось вплинула на Большакова: він тільки сердито глипнув на мене за те, що я не налив йому запобігливо води в склянку, але обійшовся без грубощів. Важко кречнувши, він сам налив собі води й одним духом випив усю склянку, немов його давно мучила спрага. Большаков одсапнув і сказав Абрамову:

– Ну що ж. Нам нема чого тут кантуватись⁶; їдьмо на колони.

З цієї хвилини він не звертав на мене ані найменшої уваги, наче я випарився з повітря, дарма що цілий день стирчав перед ним і Абрамовим.

Я сів поруч шофера в большаковському ГАЗ'ику, а позаду розсівся Большаков, залишивши тільки трохи вузького місця Абрамову.

Кінець забайкальського серпня був ще теплим, день видався ясным, і сонце ряхтіло на голих спинах в'язнів, що вивершували другу колію транссибірської магістралі, бавилось на щойно засклених шибках нової школи, збудованої руками також в'язнів, усе свідчило про широкий і успішний розмах роботи, лиш

⁵ На цирлах (крим. жаргон) — притьмом, навшипиньки.

⁶ Кантуватись (крим. жаргон) — відпочивати, байдкувати.

напівзведена залізнична водокачка біля станції псувала загальну картину довершености будівництва.

– Усе чикається, чикається з водокачкою, поки морози не вдарять! – сердито глянувши на незакінчену водокачку, пробурчав Большаков.

– Докладаємо всіх сил, щоб закінчити вчасно, – ніяково пробурмотів на виправдання Абрамов, але Большаков перебив:

– «Докладаємо», «докладаємо!» – перекирив він Абрамова, не звертаючи уваги на присутність у машині шофера і мене. – Миндальничаєте дуже, а треба... – Большаков крутнув у повітрі стиснутим кулаком, як то роблять, накручуючи неподатливий автомат або загвинчуючи до краю гайку.

Абрамов мовчав, терпляче чекаючи на дальші докори й кпини. Хоч усі колони були повідомлені зранку про приїзд Большакова, але поява большаковського ГАЗ'ика на кожній колоні скидалася на циклон, що зриває поверхневі тонкі нашарування, під якими зяяли недоробки, невиконання пляну, занепад дисципліни й нехлюйство. Сам Большаков перевіряв особовий склад колон, скрізь виявляючи філонів та відмовників, котрі через попуск нижчої таборової адміністрації вилежувались по бараках, замість «вкалувати»⁷ на трасі. Така розпущеність дедалі більше дратувала Большакова й він аж охрип, гримаючи на начальників колон та їхніх помішників:

– Хто вам дав право не виконувати плян? Хто?! Я ще візьмусь за вас! Я вам покажу, як треба працювати!

Він ще не встиг цілком прохолоннути від викритого безладдя на попередній колоні, як ми вже під'їхали до зони нового таборового пункту, швидко пройшли через вахту, де виструнчились перед таким високим цабе вахтери, й попрямували до кабінету начальника колони.

Тут повторились попередні сцени: коли Большаков вимагав од Абрамова особовий склад колони, той брав у мене приготований аркушик з прізвищами в'язнів, статтями обвинувачення й строками (звертатись безпосередньо до мене по ці аркушики Большаков вважав за нижче від своєї гідности), і починалась нудна забарна морока з розпитуванням, скільки людей виведено на роботу й скільки та чому залишилося в зоні.

Завурче, стоячи перед Большаковим, під яким тріщав од великої ваги дерев'яний стілець убогої таборової меблі, перелічував, називаючи на прізвища тих, хто із залишених у зоні належить до госпобслуги або звільнений через хворобу, і все ж Большаков, рахуючи на своїх коротких, пухких, як ковбаски, паль-

⁷ Вкалувати (крим. жаргон) — працювати.

цях, запримітив якогось Светлова, що не був ні кухарем, ні хліборізом, ні водовозом, ані дроворубом і не значився в списку хворих, якого шанобливо подав Большакову лічком, а проте лишався у зоні.

– А цей чому не на трасі? – суворо спитав Большаков завурчє. Той трохи зніяковів і удавано всміхаючись, улєсливо пояснив:

– Це христосик...

Христосиками в таборах звали сектантів, що були засуджені за свої релігійні переконання, але затято трималися своєї віри.

– Так чоґо ж ви з ним миндальничаєте? Якщо він христосик, то його в першу черґу треба було послати вкалувати на найтяжчу роботу! – зарєвів Большаков.

– Усе робили: виштовхували за зону й гнали на роботу дрином⁸, зв'язували й везли в мороз на трасу – все одно нічоґо там не робить...

– У кандей⁹ треба було його, сучоґо сина, на триста грамів хліба і воду! – зауважив Большаков.

– І це робили. Останній раз цілий місяць просидів і хоч би що – вийшов із кандея такий же, як і сів туди... Зате в зоні що завгодно: накажи йому клозет вичистити – вишкрябає так сумлінно, аж дно блищить; чи приміром, білизну випрати – ніяка праля так добре не випере, як він...

– Так ото через те ви й миндальничаєте з ним? Ану приведіть його сюди – я йому вставлю зараз клепку!

Доці мені майже не доводилось бачити в ув'язненні сектантів, і мені здавалося, що зараз тут стане лицемірно знічена постать, яка за єдину оборону собі обрала мовчання. Але чоловік, котрого за кілька хвилин привів завурчє, аж ніяк не був схожий на той приґнічений образ, що його наперед створила моя уява.

До кабінету начальника колони ввійшов смаглявий чоловік з невеликою чорною бородою й низько стриженням, як у всіх в'язнів, волоссям на голові. На ньому був блаґенький люстриновий піджачок і старі кирзові чоботи (видимо, «христосик» тримався свого одяґу й не хотів убиратися в таборове). Трохи нижчий від середнього зросту він був цілком спокійний, дарма що виклик до високого начальника не віщував йому нічоґо доброґо. Злегка, без найменшого прояву пошани й запобіґання, він уклонився й став біля дверей. Ні цікавості, чоґо це його викликано до начальства, ні турботи про те, чим закінчиться цей виклик, не позначилось на його незалежному вигляді обличчя.

Большаков, зручніше вмоцуючись на вузькому для його тулуба стільці,

⁸ Дрин (крим. жарґон) – ломака.

⁹ Кандей (крим. жарґон) – карцер.

висунув далеко наперед ноги й пильно вдивлявся в «христосика».

– Ти – Светлов? – похмуро спитав він.

– Так, Светлов Іван Тимофійович, – незворушно відповів приведений.

– Стаття? Строк?

– А мене це не обходить, питай їх. – Светлов мотнув головою в бік начальника колони й завурчав, що сиділи поряд Большакова.

– Як то не обходить? – спитав Большаков, і в його хрипкому голосі почулося ледве стримуване роздратовання.

– А так: то вирікав драконів суд, якого я не визнаю...

– А який же суд ти визнаєш? – зловісно тихо допитувався Большаков.

– Божий! – коротко, але твердо відповів Светлов.

– Так це через той Божий суд ти кантуєшся, в бога, Христа, Богородицю!..

– гідко вилаявся Большаков, скаженіючи від сектантової непокори.

– Для християн усе зроблю, душу свою віддам за них; для дракона ж – і пальцем не поверну! – рішуче проказав Светлов, і в темно-карих очах його блиснув вогонь фанатика, готового прийняти всяку муку.

– А хто ж це дракон? – зацікавлено спитав Большаков. Потягнувши до себе праву ногу й зігнувши її в коліні, щоб міцніше триматися на вузькому для нього стільці.

– Дракон – ось, – показав Светлов вказівним пальцем правиці на великий портрет Сталіна, що висів посеред кабінету на стіні, й це змусило Большакова з напругою повернути гладку шию назад.

– А ці – хто? – кивнув Большаков у бік, де за Сталіним висіли Молотов, Ворошилов, Ягода.

– Це слуги дракона, – Светлов ступив крок наперед і, як екскурсовод у музеї, став показувати простягнутим вказівцем на портрети:

– Це перший слуга дракона, це другий, третій...

Усі в кабінеті напружено мовчали, чекаючи вибуху большаковського гніву. Адже за самі тільки слова про Сталіна Светлову загрожували нові десять років ув'язнення, якщо навіть не розстріл як невинуватого злочинцеві. Проте Большаков стримався. Він підтягнув до себе ліву ногу й, схиливши на руку голову, тихо спитав:

– А я ж – хто по-твоєму?

– Ти – дрібний слуга дракона.

Я стояв біля вікна, спостерігаючи цей нерівний двобій. І враз мені пригадалася картина художника Ге: годований, самовпевнений Пилат питає худого, змученого Христа: «Що таке істина?». За одним стоять залізні римські легіони й

уся могутня імперія, що підкорила народи, за другим – гурток послідовників, з яких один уже зрадив, а другий трічі зрікся вчителя, й непохитне переконання, втілене в слово. Здається, відповідь – одна: де сила, там і право й істина. Але йдуть вони, Христос і Пилат, через віки й континенти, падають старі імперії й постають нові, зникають давні релігії й народжуються інші, але що далі, то більше й більше тьмарніє постать Пилата, й, певно, давно б уже на скрижалях історії стерлось його ім'я, якби він не віддав розіп'ясти Христа, а Його безсила жертва з праху й тліну Голгофи високо підноситься над світами й горне до себе людські серця...

Так де ж істина? І хто переможе зараз: наділений майже необмеженою владою в таборі Большеяков чи безправний, але незламний у своїй вірі Светлов?

З хвилину Большеяков мовчки розглядав зухвальця-зека, ніби примірюючись, куди дошкульніше його вдарити, потім перевів дух і сказав:

– Ну, я всю цю чортівню виб'ю з твоєї голови...

Раптом Большеяков, ніби спам'ятавшись, осатанів:

– Виб'ю! Чуєш?! У баранячий ріг скручу, з Светлова зроблю тебе Чернова, а ти таки будеш у мене вкалувати на трасі! Будеш!! – Большеяков люто грюкнув кулаком по столу, аж підскочило прес-пап'є й задзеленчали мідні покришечки на каламарях письмового приладдя.

Але ніщо не ворухнулось на смаглявому обличчі сектанта, і він спокійно, як і перше, промовив:

– Мучити мене, терзати – ти можеш: це тобі дано. Але душу мою здолати... – він підступив мало не впритул до Большеякова й нахилившись над його тушею, що розвалилась на стільці, скорботно сказав, ніби жаліючи свого мучителя: – ... тобі не сила. Моя душа підвласна не тобі, а... – він високо зметнув угору руку, і в очах його спалахнув такий вогонь, що Большеяков мимоволі посунувся з стільцем назад, а начальник колони й завурче схопилися з місць, – ... а Богові! – вигукнув сектант, і була в його голосі така сила переконання, що навіть у мене, байдужого до релігійних справ, сипнуло морозом по спині.

Але надарма збентежились начальник колони й завурче. Светлов звільно опустил руку; відступив назад до дверей і випростався. Чекаючи кари. А обличчя його світилось радістю.

Минула якась хвилинка, коли Большеяков з зусиллям відірвав погляд від очей незвичайного зека й прийшов до пам'яті.

– Заберіть його! – буркнув він до завурче й, коли той вивів Светлова, коротко кинув Абрамову:

– Їдьмо.

Ми не поїхали до трьох колон, що нам лишалося оглянути, а завернули назад. Большаков їхав мовчазний і насуплений. У штабі району він ненадовго затримався в кабінеті Абрамова, швидко вийшов відтіля й, плюхнувшись важким своїм тілом в машину, скомандував шоферові:

– В Урульгу! Та жвавіше!

Пізно ввечері я приніс до Абрамова чергові папери на підпис. Мій шеф помітно ожив. Задоволений, що досить легко збувся клопоту з наїздом Большакова, швидко підписав папери й усміхнувся до мене:

– Ось і пронесло грозу...

Я не стерпів, щоб не спитати, як саме Большаков розпорядився щодо Светлова. Якщо він не дав ніяких вказівок на колоні, то напевно, зайшовши в штабі до кабінету Абрамова, дав волю своєму гніву.

– Розумієте, – розвів руками мій шеф, – не знаю, що сталося цього разу з Большаковим: ніякого розпорядження! Ні під суд, ні в ізолятор, ні навіть на роботу – нічого не сказав!.. Скільки знаю його, такого ще не траплялося з Большаковим!..

Через дванадцять років, коли мене привезено до Совгавані на звільнення з табору, я, одержавши належні документи й ще не звикши ходити без конвою, йшов, розглядаючись вулицею незнайомого міста, до міліції дістати паспорт. Зненацька я бачу перед собою Абрамова, про якого давно забув уже. Мій колишній начальник, чимось заклопотаний, ішов назустріч, не помічаючи мене. Він постарів й мав досить підтоптаний вигляд, проте, коли я привітався до нього, одразу впізнав мене, зрадів і після звичайних у таких випадках розпитувань – коли, куди й чого, поздоровив мене із звільненням і, усміхнувшись, спитав:

– А ви пам'ятаєте в першому відділі БАМЛАГ'у начальника Большакова?

– Ще б пак не пам'ятати, а надто тої сутички його з сектантом... – я спинився, пригадуючи прізвище.

– З Светловим, – підказав мені Абрамов і похитав головою. – То був номер, скажу я вам!.. Так Большаков і не покарав чогось того Светлова – ні тоді, ні пізніше. Але чи зацілів той сектант у страшний для таких, як він, 1937 рік – не знаю: мене переводили після закінчення основних об'єктів з відділу до відділу, поки я не опинився аж тут, на самому краю світу – в АМУРЛАЗ'і... А от Большаков не перетягнув через той рік.

– Як? – здивувався я.

– А так: у червні того року Большакова несподівано для всіх арештовано, а в грудні засуджено на десять років...

– Якісь зловживання виявили, чи що? – висловив я здогад, але Абрамов заперечливо захитав головою:

– У тому-то й річ, що ні. Засуджено Большакова за тою клятою п'ятдесят восьмою статтею, яку він так ненавидів...

– За п'ятдесят восьмою? – перепитав я, не ймучи віри почутому. – Так, так, за десятим пунктом тієї статті – за контрреволюційну агітацію!

Я стояв ошелешений, ніяк не можучи зіставити розжирілого Большакова з орденом Червоної Зірки на грудях і контрреволюційну агітацію з його охриплого голосу...

Абрамов зітхнув:

– Тоді, знаєте, така круговерть скрізь пішла, що я й досі нічого не розумію...

Я глянув на годинника біля пошти, боячись спізнитись до паспортного столу міліції, і ми попрощались. Абрамов, міцно тиснучи мою руку й висловлюючи всякі побажання, наостанку сказав:

– Старайтеся тільки більше не попадатись сюди, голубчику!

Ми розійшлися у різні сторони, і я, думаючи про різну мінливість Большакової долі, знову згадав картину Ге. Та хоч як намагався, але ніяк не міг уявити собі намісника римського імператора в далекій Юдеї прип'ятим до такого ж хреста, як і той, на якому розіп'яли колись з його наказу невідомого Ісуса з Назарету.

Св. ВЕЛИКОМУЧЕНИЦЯ ВАРВАРА.

Перша пол. XIX ст., фрагмент
с. Китайгород, на Дніпропетровщині

Юрій ВІВТАШ

СПОМИН

Авторська передмова до «Чорних кульбаб»

Народився 8 серпня 1951 року в селі Китайгороді Царичанського району на Дніпропетровщині. За хатою – тернослив, на обрії – три козацькі церкви. Відлік всього – від них. Дитинство – мій всесвіт, моя онтологія, і повертаюся я тепер в нього не в ретроспекції, а в якомусь внутрішньому візіонерстві. Якими б духовними манівцями не блукав протягом життя (а це були насамперед філософія екзистенціалізму та ідеологія контркультури) – а все частіше притягувало до берега, до суворого хліба, до Бога. ... У дитинстві бабуся навчала мене про речі релігійно останні, про те, що прийде опісля нас. Найстрашніше було слухати про Кінець Світу. «Як це так, що вже нічого не буде і світу не стане?» – думав я хлоп'ям. Мені хотілося, щоб хоч трішки лишався Бог і щоб існувало далі на світі моє село і, звичайно, я. ... Уявляв собі золотавий туман в безодні, де вже немає нічого в просторі – ані вгорі, ані внизу, і серед тої безодні – три своїх козацьких храми – церкву Успіння, Святого Миколая та Святої Варвари Великомучениці. Вони ніби висіли. Вони були самодостатніми. Кінець світу був не для всіх. Дізнався від бабусі, що за спиною кожної людини стоять два янголи – добрий та злий. І коли людина чинить зло, злий янгол радіє, а добрий засмучується. Тих янголів боявся. Пізніше про щось

подібне прочитав у Сартра.

В горобині ночі було боязко. Ніби то не грім говорив, а хтось страшний. Грізний і вічний – Бог Старого Завіту. За вікном кущі бузку і дощ, а в хаті коло ікони Богородиці – лямпадка і бабуся молилися: «Свят, свят, свят Господь Саваот». Мені відкривався глибинний, потаємний підтекст життя, його безодні, позаморальне тло буття.

Вгорі на іконостасі вже не раз до того пограбованої церкви Успіння були бляшані пофарбовані жовтою фарбою шестикутні зірки. На Великдень слухав спів хору та й вдивлявся в них. Надто сильними виявилися ті бляхи – пофарбовані зірочки, якщо світло від них доходить та освітлює шлях мені і досі.

Село, далі – річка, ліс. 1961 року (мені було 10 років) брутально зліквідували останню з трьох діючу церкву села.

Плач, прокльони жінок, які намагалися врятувати ікони, книги та рушники – і якийсь розлитий реальний апокаліпсис в повітрі. Церковне начиння вивезли безвісти.

То був у моєму житті Апокаліпсис перший.

Моральність для мене – не самообмеження та фарисейство, а причетність до глибин, до голосу Суцого. Авраам послухав Бога і поклав на жертовник сина. Проте Бог зупинив руку Авраама.

Але то була вже винагорода.

Намагався орієнтуватися на «скарби нетлінні», а вони знову ж таки там, в селі, в дитинстві, коло храмів, у лісах над Оріллєю та ще в руках матері.

А де мої скарби, там і моє серце.

Згодом стало жити важко, надто важко. Світ Духу не любить.

Світ зве духовних та візіонерів юридивими.

Тоді в уяві повертаюся на духовну батьківщину.

... Тернослив за хатою, аж ось від церкви йде чоловік. Впізнаю.

– Куди йдеш, Господи?

– Йду в Рим, щоб знову там бути розіп'ятим на хресті.

Піду замість Нього, піду за Ним, піду до себе.

Отже «Чорні кульбаби» – звідти.

Серпень 1989 року

СОБАКА, ЩО СПОКУСИВСЬ НА ХЛІБ

*Текст оформлено світлинами
автора – 1971, 1974, 1989 рр.*

ІНТРОСПЕКЦІЯ

Юрій ВІВТАШ

ЧОРНІ КУЛЬБАБИ

СПРОБА НЕТРАДИЦІЙНОЇ ПРОЗИ

Фрагменти

...**В** кутку її маленької, завжди сутінкової кімнатки, де постійно пахло сажею і хмелем, над ліжком висіли дві ікони. Одна – вже часів найновіших, зображувала невідомого другорядного святого, власне нецікава, а інша – срібна, старовинна, проте в засидженій мухами чорній сосновій рамочці під склом, яке у правому кутку давно було розбите.

Тихими осінніми вечорами, коли вся робота була зроблена і засвічувалась лампадка, завжди здавалося, що ікона, яка зображала молоду жінку з дитям на руках, ніби світиться зсередини. Вгорі, де маленький хлопчик Ісус дещо неуважно і стурбовано дивився кудись угору, вище голови своєї матері, завжди лягала тінь, зумовлена особливим розташуванням лампадки.

Для бабусі це були хвилини миттєвостей світла, зцілення, осягнення себе в світі і світу в собі.

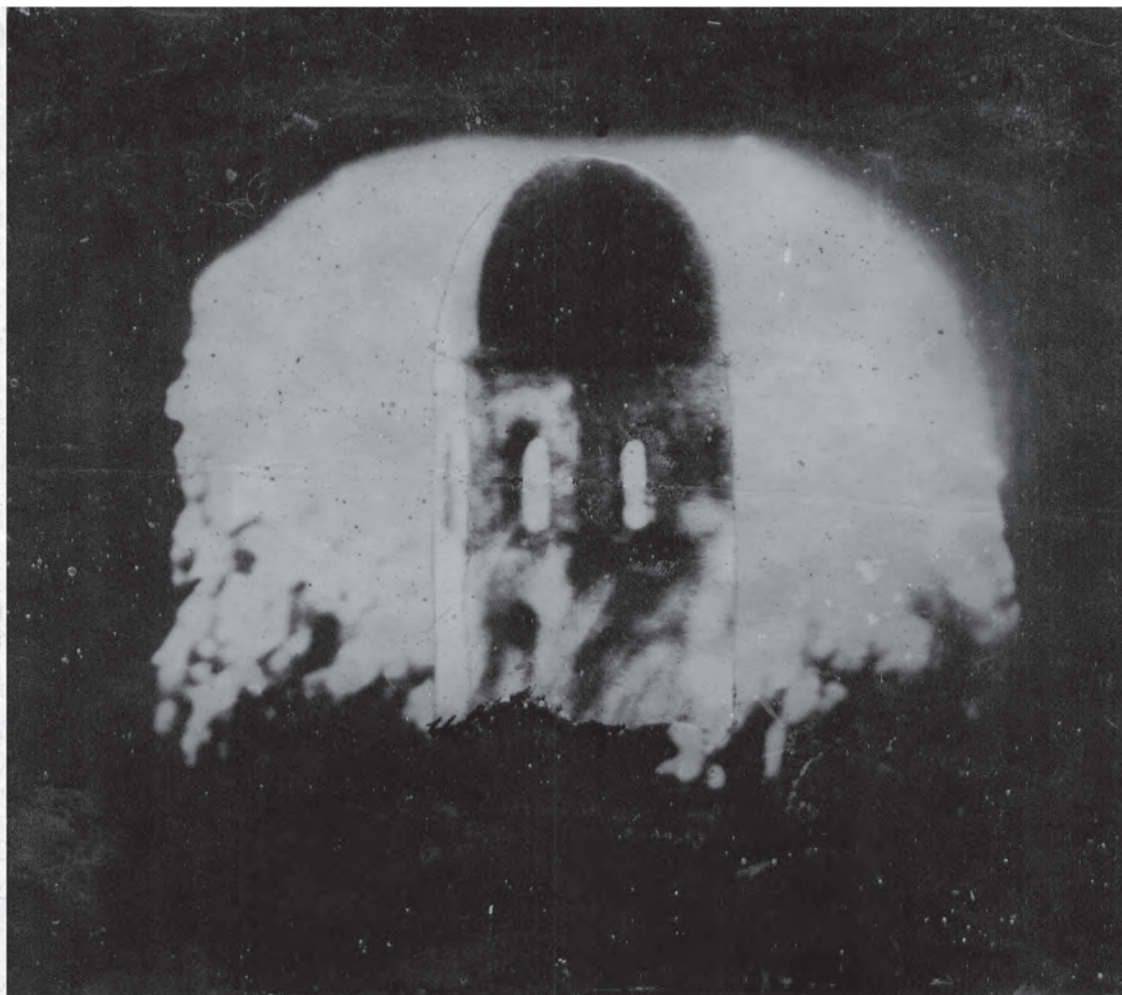
Вона дивилась туди, в куток у світлу глибину, де вже не висіла – а тремтливо світилася ікона – золотаве, тепле, радісне – святково пахучі двері в темній стіні.

І вона подумала про те, що не тільки зараз їй так гарно, що в кількох кроках від неї та її кімнатки, за молодим осиковим лісом є ріка і що, коли йде дощ і в воду падають краплі, то потім, після кожної великої краплі, особливо якщо дощ іде увечері, довго розходяться кола, трішки стиснені по боках.

І що коли дивитися уважно в центр, куди впала крапля, в синьо-сіру воду з пахощами риби, жаб, водорощів і ще бозна чого – якихось невідомих водяних комах, то стає так само легко і гарно, проте не іззовні, як від печі, а зсередини.

Помічала вона це давно, але ніколи не думала над поясненням цього незвичайного осяяння і тепла.

Потім, ніби піднята цим дивним теплом, що виходило з вогняної жовтої кульки в глибині, вона дивилася у вікно, не в те, що виходило на пустир, де вдень можна було боляче поколотися ноги, але в інше – за жовтою з синенькими квіточками фіранкою. Воно було вставлене в стіну, яка ніби валилася, і дивилося на город, далі

ІНТРОСПЕКЦІЯ. ЧОРНИЙ ВОГОНЬ

стояли окремі дерева, ще далі – житнє поле і молодий ліс – він здавався темним великим парканом чи казковим бором, з якого хтось будь-якої миті міг вийти або ж виїхати на коні, або навіть на чомусь іншому.

Ще в такі хвилини здавалося, ніби Христос вже не на іконі, що являла собою темні святкові двері в темній стіні, а ось Він – вже великий і справжній, виходить з лісу: один, втомлений та ще чомусь їсть хліб – чорний і глевкий.

...Так їдять жебраки та ще дуже голодні діти: склавши руки у вигляді маленької хатки і захищаючи їжу від сторонніх, які, без сумніву, можуть відняти її.

...Вона належала до тих рідкісних тепер людей, які від самого дитинства з раннього вечора бояться дивитися в дзеркала, тому що страшаться побачити в них не те, що стоїть перед ними, а щось інше, особливо ввечері, а тому й уникають вішати їх у себе в кімнаті. Проте незважаючи на всі ці перестороги, в горобині ночі з бабусяю траплялися дивні речі.

Жовто-зелене, крупчасто-зернисте, якесь наче колюче світло розсипалося по підлозі. А потім... до вікна, відокремившись від чорних тепер кущів не розібрати яких рослин, нечутно підходила середніх розмірів істота, схожа на велику мавпу на малюнку із зоопарку, з зеленими сумними очима.

Вона не збиралася нікого лякати. Незбагненого походження істота, котра стояла за вікном серед кущів бузку, просто стояла і дивилася в глибину кімнатки, сповненої пахоців хмелю і сажі, ніби лише щось перевіряючи... Істота нагадувала, що вона є, і благала з цим рахуватися.

...А в цей час за три кілометри звідси по новому шосе мчали втомлені мокрі авто, чорні коні в милі у своїх невідкладних справах.

Янголи підмітали рештки глини, проте динозаврів ще не було видно. Навколо було так гарно, що, здавалося, тривав лише перший тиждень після семи днів творіння.

Ще було поле, від якого можна було сп'яніти, воно кликало кудись. Як тільки ступала на нього нога, колючки кололи ноги. Проте навколо було так багато неба, що навіть забагато для однієї людини.

Скраю неба вже готувалася гроза. Пахло в повітрі чимось глибоким, свіжим, хоча гроза починалася ще нескоро. Проте поки що були пахоці чебрецю та молочаю – цього б вистачило на два-три життя.

Наближення грози відчувалося і там, в кімнатці, де жила загадкова бабуся. Спочатку кімнатка темніла. В склі ікони несподівано відкривався коридор, де тремтіли листочки, віяло вологою та бігли хмари – вже темні.

Хтось дзвінко плескав у долоні. Далеко, десь за річкою між пагорбами та серед окремих корчакуватих павукоподібних груш, вже створювався сірий мокрий дощ. Сяяли блискавки.

Всі знали, що це не діяння Іллі-Пророка і не гнів Саваота, що ось-ось впаде на голови грішників, а електрика – позитивні й негативні круглі кульки її, які воювали

в повітрі. Проте таке знання зберігалося в запасниках пам'яті. Насправді це був хтось дійсно сильний, безумовно живий, що щедро розсипав свої жовто-зелені стріли.

Впевненість в наближенні багатоманітних бід була захована в її свідомості значно глибше, ніж це могла собі уявляти людина невтаємничена. В житті буденному і звичайному вона займалася справами непримітними: ростила хліб – і хліб був напрочуд гарний, чудове було і тепле молоко – диво, яке несло в собі водночас пахощі гною та хліву. Проте часом з'являлося відчуття хисткості і тимчасовості, навіть миттєвості цього лише видимого благополуччя, і воно теж було безсумнівним.

Про те, що трапиться згодом, вона знала все, лише якимось особливим знанням. І незважаючи на те що плин подій земних та домашніх не засвідчував безпосереднім чином істинність вже давно виречених пророцтв, вона була впевнена, що обіцяне здійсниться завтра, післязавтра або ж в найближчому майбутньому. Інколи вона навіть бачила, як воно послідовно збувається на очах.

...Звідти, з боку лісу, куди вона завжди влітку ходила по дрова, почується надзвичайно великий шум від гучних труб.

Ось з'явиться в повітрі дивний туман; золотаво-молочний, в якому де-не-де літали великі зеленкуваті осі.

Потім побіжать коні – багато тисяч копит – білих і чорних – несподіване полегшення, камінь, що спав з душі. І на одному, безумовно головному з них, хтось обов'язково буде сидіти.

Бігтимуть коні – проте дивним буде не це – адже всі вони будуть зовсім незвичайного кольору; стануть доступними для сприйняття коні червоного кольору, сині коні і навіть цілком уже неймовірні зелені коні з жовтими цяточками на боках.

...І ще тоді виростуть тут і там великі – до хмар – чорні гарні кульбаби.

...А різнокольорові коні без сумнівів продовжать свій впертий нестримний хід, топчучи копитами поле з жовтими квіточками, на яких влітку жили маленькі жуки, які вночі намагалися створити нечуваний галас. Вони прив'язували до місяця павутинку і гойдалися туди й сюди.

На відміну від жуків, які катали перед собою крихітки гною, ці жуки просто стискали перед собою повітря, що й спричинялося до таких неблагополучних акустичних явищ.

Проте в дану хвилину й ці всемогутні жуки-павуки охоче підставляли свої спини під небувалий тупіт копит, Хоча це, звичайно, і позбавляло їх можливості далі займатися улюбленими заняттями в місячні ночі найближчого майбутнього.

...По молодому осиковому лісі йшов чоловік. Він підійшов до хатинки на пустирі поруч з молодим осиковим лісом із пахощами різноманітних під дахом трав.

Він не постукав у вікно – тихо і невпевнено – а просто подивився світлим не-

ОБРАЗ

1973

рухомим поглядом – так безпритульна стара собака дивиться в очі людини, яку вона хоче зробити своїм господарем.

– Чого тобі? – запитає бабуся просто, – так запитують не сина, але бідного жебрака чи стару кішку, коли вона нявчить надто докучливо.

Проречені слова теплою пружною стрілою проб'ють твердь скла, трішки зачепивши краплини роси на рамі. Проте вперте скло, скоряючись відомим фізичним законам, послабить коливання повітря, що несли на собі слова.

– Иоу-а, – нечутною теплою хвилею, совою, тривожним м'яким її сміхом, вологою лапою відгукнеться в молодому осиковому лісі та пустирі за рікою, а той, що стояв за вікном, хитнеться.

– Мені не потрібен твій хліб, – скаже тоді загадковий гість, – але мені конче треба, щоб ти дала мені цього хліба.

І тоді бабуся, ще не зовсім все розуміючи, дасть гостеві казанок з наготованою на вечерю кашею.

І тоді він, радий, побіжить очманіло кривуляючи лісом в різні боки по житньому полю і пустирем за річкою, а потім по напіврозруйнованих від бур'яну сходах вузького ходу на дзвіницю, боляче поколовши при цьому ноги, але не помітить цього.

– Иоу-а, – стане навздогін сміятися луна.

Низько, зачіпаючи баню дзвіниці великими товстими боками, – брудними синіми вологими подушками проносились темні осінні хмари.

Проте коли вітер вщухав, дощ стукав по іржавому даху дзвіниці, як клавесин. Його падучі звуки затуляли дивного чоловіка, що стояв на дзвіниці, в глибокий і прохолодний колодязь з пахощами сіна та квітів, свіжістю ранку, теплим, але колючим інієм на стінах.

Ще глибше, люблячись, спліталися метелики та старі янголи.

...Колись, дуже-дуже давно, в Назареті в далекому дитинстві з пухенькими ручками, апетитом, теплим молоком, дощем з фіолетовими іскорками, чорною собакою, хлопчиком, який крокував тепер вулицею, його несподівано вразила нетривкість і тимчасовість його руки – такої, як водянисте стебло латаття, або як кришталевий келих, що легко розсипається, коли в нього забивати цвяхи.

І з того часу йому постійно доводилося втікати від цієї водянистої нетривкості своєї руки...

1973-1976 pp.

